

AZ ÖNKORMÁNYZATI BÉRLAKÁSBAN ÉLŐK LAKÁSVISZONYAI (II.)

FARKAS E. JÁNOS—SZABÓ MÁRTA

Tanulmányunk első részében (*Statistikai Szemle* 1994. évi 3. sz. 197—213. old.) vázoltuk azt az új helyzetet, melyet az 1990. évi politikai változások eredményeztek a magyarországi lakás-tulajdonviszonyokban. Az 1990. évi népszámlálás teljes körű adatainak felhasználásával, majd egy húsz százalékos minta adatainak elemzése alapján kiválasztottuk az önkormányzati bérlakásokban élő lakosságot, és társadalomstatistikai elemzés útján bemutattuk a háztartások összetételét, valamint a háztartásfők iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, a nyugdíjas háztartásfők kiemelésével a háztartásfők életkora és a háztartások nagysága szerinti adatokat. Ezt követően a lakások jellemzésére (komfortosság, közművi ellátottság és lakásnagyság) tértünk át.

A tanulmány második részében az önkormányzati bérlakásokban élők lakásukkal való elégedettségét vizsgáljuk a lakásminőségi mutatók függvényében, majd áttekintjük a magyarországi bérlakásállomány értékét, a privatizáció folyamatát. Elemezzük a jövedelmi viszonyok és a lakásra fordított kiadások alakulását a különböző tulajdonú lakásokban.

Végül áttekintjük a napjainkban is nyilvántartott bérlakásigénylők számát és összetételét, valamint az igények kielégítését.

A LAKÁSSAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG

A tanulmányunk első részében vizsgált mutatók nem határozzák meg egyértelműen a lakás minőségét, illetve a komfortosságnál és a közművesítettségénél fontosabb determináló jellemzőnek tűnik a lakások nagysága. Részben ezzel magyarázható, hogy a magánlakásokban élők országosan elégedettebbek lakásaikkal, mint a bérlakások lakói. Másrészt viszont a tulajdonosi, illetve bérlői viszonyból következő más-más kötődés a lakáshoz szintén befolyásolja a benne élők szubjektív értékítéletét. A magánlakások esetében 78 százalékos elégedettségi arány tapasztalható, míg a bérlakások esetében csak 61 százalékos. (Lásd a 10. táblát.)

Az aktív keresők és a nyugdíjasok háztartásaiban eltérő a megítélés. Belenyugvóbbak vagy talán kevésbé igényesek, vagy csak lehetőségeiket számba véve reálisabbak a nyugdíjasok, akik jóval nagyobb arányban elégedettek — mind a bér-, mind a magánlakások esetében —, mint az aktív keresők.

A bérlakásokban élők 10 százaléka nincs megelégedve lakásának méretével (lakásnagyság, szobaszám, lakásbeosztás), másik 10 százalék általában elégedetlen nemcsak a mérettel, hanem a komfortossággal, a magas fenntartási költséggel és lakásának környezetével is. Más-más minősítő jellemzővel elégedetlen a „maradék” 19 százalék. Magánlakások esetében különös megállapításnak tűnik, hogy az elégedetlenség leginkább a lakások méretére vonatkozik, igaz mindössze a lakók 7 százalékánál.

10. tábla

A lakással való elégedettség a lakók megítélése szerint

Megnevezés	Lakással elégedettek	A méret	A komfortfokozat	A környezet	A költség	A minőség*	A minőség és a költség**
		miatt lakásukkal elégedetlen háztartások aránya (százalék)					
Ország összesen	74,5	7,9	4,3	2,7	1,3	4,9	4,4
Bérlakásban élő	61,1	10,3	4,2	4,9	2,2	7,6	9,7
Ebből:							
aktív keresős háztartásban	57,0	13,5	3,3	4,5	2,2	8,7	10,8
nyugdíjas háztartásban	68,1	5,1	5,3	5,8	2,4	5,4	7,9
Magánlakásban élő	78,4	7,3	4,3	2,0	1,0	4,1	2,9
Ebből:							
aktív keresős háztartásban	75,3	9,7	3,4	2,1	1,2	4,8	3,5
nyugdíjas háztartásban	84,3	3,1	5,7	1,9	0,6	2,7	1,7
ebből <i>Budapest</i> en	63,9	11,7	3,0	4,6	1,7	6,6	8,5
Bérlakásban élő	58,3	10,4	4,2	5,5	2,0	8,7	10,9
Ebből:							
aktív keresős háztartásban	53,2	13,7	3,2	5,1	1,9	10,2	12,7
nyugdíjas háztartásban	65,7	5,9	5,6	6,1	2,0	6,2	8,5
Magánlakásban élő	70,0	13,2	1,7	3,6	1,4	4,3	5,8
Ebből:							
aktív keresős háztartásban	65,5	16,8	1,2	3,4	1,5	4,8	6,8
nyugdíjas háztartásban	79,3	6,0	2,8	3,9	1,3	3,0	3,7

* A minőség kategória a méretet, a komfortot és a környezetet foglalja magába.

** Azok a háztartások tartoznak ide, amelyek a fenntartási költségen kívül a méret, a komfortosság és a környezet okok közül legalább egyet megjelöltek.

A bérlakással legelégedettebbek a gyermek nélküli házaspárok és a nem családi háztartások, legkevésbé elégedettek a nagycsaládosok (3 és többgyermekes házaspárok, illetve a többcsaládos háztartások 3 és több gyermekkel).

A bérlakás méretével elégedetlenek között legtöbben egy-, kétgyermekes családokban és nem családi háztartásokban élnek. Ugyanez a két háztartástípus szerepel legnagyobb arányban az „általában elégedetlenek” között is. Mindkét esetben ez a két kategória együtt az elégedetlenek 60 százalékát jelenti, csak egymás közötti arányuk változik. A gyermekeseknek inkább kicsi a lakásuk, a nem családi háztartásokban viszont a lakásfenntartási költséget tartják magasnak. Kevesen vannak, akik lakásuk komfortfokozatával elégedetlenek, ám ezeknek több mint fele egyedül álló. Ugyanígy az egyedül állók képviselik a legmagasabb arányt a lakás környezete vagy fenntartási költsége szempontjából elégedetlenek között is.

Úgy tűnik, hogy az egy-, kétgyermekes házaspárok általában kicsinek tartják lakásukat, mivel a magánlakásuk méretével elégedetlenek között is ők szerepelnek legnagyobb arányban. Magánlakásoknál a 20—30 éves kor közöttiek a legkevésbé elégedettek, „csak” 71 százalékuk, míg a 60—70 évesek 86 százaléka.

Bérlakásokban az elégedetlenség fő oka 50 éves kor alatt a lakás nem megfelelő mérete, 50 év felett viszont több szempontból ítélik kedvezőtlennek, és ezek között szerepel a lakásfenntartás költsége is. A magánlakásokban élőknel a 60 évesnél fiatalabbak leginkább kicsinek tartják a lakásukat, az ennél idősebbek viszont elsősorban a magasabb komfortfokozatot hiányolják.

A bérlakásban élő aktív keresőknek csak 57 százaléka elégedett lakáskörülményeivel, a magánlakásokban 75 százalékos ez az arány. Bérlakásaikkal leginkább a vezetők, diplomás ügyintézők elégedettek, míg legkevésbé a segédmunkások. Az értékítéletek ilyen különbözősége megfelel a lakások minősége közötti különbségnek, hiszen a diplomával rendelkező vezető, ügyintéző beosztásúak bérlakásai — méretben, minőségben — sokkal jobbak, mint általában a bérlakások; ugyanakkor a segédmunkások kapták a kisebb és kevésbé komfortos lakásokat. Magánlakásokban a legfeljebb 8 osztályt végzett szakmunkások, valamint az önálló és segítő családtagok között legmagasabb az elégedettségi arány, míg a kedvezőtlen megítélés legnagyobb arányban itt is a segédmunkások körében tapasztalható. Közülük az átlagnál nagyobb arányban ítélik rossznak lakásaik komfortosságát és minőségét, bérlakásokban ezen felül még a lakásnagyságot is. (A lakás minőségét átfogó jellemzőként vettük figyelembe, melybe a lakás mérete mellett a komfortosság és a környezeti jellemzők is szerepet kapnak, vagyis a méret és a komfortosság ez esetben kétszeresen jelentkezik.)

A bérlakásokban élők többnyire nemcsak a lakás méretével és egyéb jellemzőivel elégedetlenek, hanem sokan kifogásolják a lakás minőségét is. A lakásukkal általában elégedetlenek között azokat vettük figyelembe, akiknek minden szempontból kifogásuk van lakásukkal szemben, tehát a lakásminőségen túl (amely a lakás méretére, komfortosságára, környezetére együttesen vonatkozik), a lakás fenntartási költségét sem tartják megfelelőnek. Több elégedetlenségi indokot összegezve — a számbavétel módszere miatt — egy-egy konkrét indok súlya megnő. Ily módon értékelve az adatokat, az derül ki, hogy a lakásfenntartási költség szerepel a bérlakásban élő aktív keresők között a legkisebb arányban elégedetlenségi indokként. 1990-ben mindössze 2 százalékuk ítélte lakását kedvezőtlennek kifejezetten a magas fenntartási költségre hivatkozva, és 11 százalékuk azért, mert a lakásminőségi kifogások mellett nem tartották megfelelőnek a költséget sem. A fenntartási költségek az utóbbi két évben jelentősen emelkedtek, ma valószínűleg más eredményt mutatna a lakók ítélete, így értékelésünket ilyen szempontból elavultnak tekintjük, illetve hangsúlyozzuk, hogy az az 1990. évi állapotra vonatkozik.

A nyugdíjasok — mint korábban már megállapítottuk — elégedettebbek lakásaikkal, mint az aktív keresők. Természetesen — az általános tendenciának megfelelően — a magánlakásban élők nagyobb aránya — 84 százaléka — ítéli megfelelőnek lakását, mint a bérlakásokban élők, itt 68 százalék a megfelelő arány.

Bérlakásával általában elégedetlen a nyugdíjasok 8 százaléka, 6 százaléka pedig a környezettel elégedetlen. Mivel az általános elégedetlenséghez a környezeti ártalmak,

illetve rossz hatások is hozzátartoznak, azt mondhatjuk, hogy a nyugdíjas réteg leginkább bérlakásának környezetével nincs megelégedve. Ennek oka lehet talán az idősebbek nagyobb igényessége a lakóhelyükkel szemben. Másrészt az is lehet, hogy a nyugdíjasok valóban rosszabb környezetben, régi épületekben, mára már „elsumosodott” negyedekben élnek.

A 70 éves kor felettiiek elégedettebbek bérlakásaikkal, mint a kevésbé öregek, s minél iskolázottabbak, annál nagyobb arányú az elégedettségi százalék; a diplomások esetében 76 százalék. A magánlakásokban a nyugdíjasok leginkább a magasabb fokú komfortosságot hiányolják, 6 százalékuk ezzel nincs megelégedve.

Budapesti jellemzők

A fővárosban élők rosszabbnak ítélik lakáskörülményeiket, mint általában az országban. A bérlakásokban élők 58 százaléka, a magánlakásokban élők 70 százaléka elégedett lakásával. A bérlakásokban élő aktív keresők háztartásaiban a lakóknak alig több mint a fele, míg a nyugdíjasok háztartásaiban a kétharmad része ítéli megfelelőnek lakáskörülményeit. Ugyanezek az arányok a magánlakásoknál jóval magasabbak: 65 és 79 százalék.

A bérlakásban élők 11 százaléka minden szempontból kedvezőtlennek tartja lakását, 10 százalék csak a mérete miatt nem tartja megfelelőnek. A többgyermekes családoknál kivétel nélkül mindenütt az átlagosnál sokkal nagyobb a lakásnagyság miatti elégedetlenségi arány. Bérlakásaikkal az egy-, kétszemélyes háztartásokban élők elégedettebbek leginkább, közülük is főleg azok, akiknél nincs gyermek (házaspárok és nem családi háztartások). A gyermekes családok körében élők több mint a felének nem felel meg jelenlegi lakása. A három- és többgyermekes házaspárok és az ugyanilyen gyermekszámú többcsaládos háztartások köréből csak 38, illetve 40 százalékuk elégedett lakásával. A többiek elsősorban a lakás méretét, minőségét kifogásolják, és fenntartási költségét magasnak tartják.

Magánlakásoknál a leggyakoribb kifogás a lakás méretét illeti. A lakók 13 százaléka nem tartja megfelelőnek, míg az elégedetlenség egyéb okait a lakók néhány százaléka említi csak. Ebben valószínűleg szerepet játszanak a szocialista tervgazdálkodás mennyiségi szemléletű lakásépítési programjai is, amikor nemcsak a bérlakások épültek 60 négyzetméternél kisebb átlagos alapterülettel, de a magánlakás-építésben is csak 1984-ben értük el a 80 négyzetméteres átlagot. 1990-ben a fővárosi magánlakás-állományban az átlagos alapterület 64 négyzetméter volt. Ekkora élettér egy családnak, különösen gyermekkel valóban kevés, tehát indokolt az itt élők ez irányú kifogása.

A háztartásfő életkora szerinti csoportosításban a bérlakásokban a 20—40 évesek nagyjából fele-fele arányban oszlanak meg elégedettekre és elégedetlenekre. Az életkor előrehaladtával — az általános, országos tendenciákkal egyezően — egyre inkább megfelelőnek tartják bérlakásukat a benne élők. Az elégedetlenségi okok között a 30—40 évesek az átlagosnál jobban kifogásolják a lakás méretét (15%), de magas ez az arány az előttük és utánuk járó korosztályoknál is. Ezen életkorú háztartásfők nagy része azonos az előbb említett gyermekes családok háztartásfőivel, tehát elégedettségi jellemzőik ugyanazok.

Érdekes, hogy a magánlakásokban a 30—40 és a 40—50 évesek között egyaránt 18-18 százalék, vagyis nagyobb az elégedetlenek aránya, mint a bérlakásokban ugyan ezen korúak között, holott a bérlakások átlagos alapterülete 11 négyzetméterrel kisebb, mint a magánlakásoké.

A bérlakásokban élő aktív keresők közül a szakmunkás-bizonyítvánnyal, szakiskolai végzettséggel rendelkező segédmunkások, szakmunkások, önállók háztartásaiban élők körében csak 44—48 százalékos az elégedettek aránya. Leginkább a diplomás vezetők, érettségizett önállók és diplomás ügyintézők elégedettek lakásaikkal: 57—58 százalékuk. Akiknek legkevésbé felel meg a lakásuk, elsősorban a méretre hivatkoznak, és csak másodsorban szerepel az általános jellemzőkkel való elégedetlenség.

A magánlakásaikkal nagyjából ugyanazon aktív kereső rétegek elégedetlenek, mint a bérlakásokban, de itt még hozzájuk társul a magasabb képzettségű szakmunkások, sőt az ügyintéző diplomások köre is. Ők azok, akik között az elégedettek aránya alacsonyabb — 62—64 százalék —, mint a magánlakások átlagában. A legfeljebb 8 osztályt végzett önállók 73 százalékának és az érettségivel nem rendelkező ügyintézők 69 százalékának megfelel jelenlegi lakáskörülménye, és ezek a legmagasabb elégedettségi arányok. Mint említettük, a magánlakásokban túlnyomórészt a lakás méretét kifogásolják. Az ezzel elégedetleneknek több mint a fele az érettségizettek és a diplomások köréből kerül ki.

A nyugdíjasok körében nincs számottevő különbség az országos és a budapesti adatok között, csupán az, hogy a fővárosban 66 százalékuk elégedett lakásával, ami valamivel alacsonyabb az országos átlagnál.

A lakók megítélését összegezve megállapítható, hogy Budapesten az emberek rosszabbnak tartják lakáskörülményeiket, mint általában az országban. A bérlakások megítélésében kisebb mértékű a különbség a fővárosi és az országos helyzetkép között, mint a magánlakások esetében. A nagyobb elégedetlenség objektív indoka, hogy Budapesten a magánlakások átlagos alapterülete 12 százalékkal kisebb, mint országos átlagban. A legalacsonyabb elégedettségi arány az aktív kereső réteg körében mutatkozik, mégpedig a bérlakásokban, ezen belül is a fővárosi bérlakásokban élők között. Az elégedetlenség valamennyi okát figyelembe véve, a lakások mérete szerepel az első helyen, amit legnagyobb arányban a fővárosi magánlakásokban kifogásolnak. A lakásukkal általában elégedetlenek főleg a bérlakásokban élnek.

AZ ÁLLAMI TULAJDONÚ LAKÁSÁLLOMÁNY ÉRTÉKE

Az állami tulajdonú lakásállomány több szempontból is hátrányos helyzetét igazolja a 11. tábla adatai is, amelyek összefoglalóan mutatják a lakásvagyon-számítások néhány legfontosabb eredményét.¹ Ezek az információk a gazdaságstatisztika oldaláról egészítik ki — eddig csaknem kizárólag társadalomstatisztikai — ismereteinket a lakásállomány és ezen belül az állami tulajdonú lakásalap értékéről.

A tábla adatai jól érzékeltetik a magyar lakásállomány két összetevőjének, az állami és a magántulajdonú lakásállománynak eltérő irányú változásait, amelyeknek

¹ Lásd erről részletesebben: *Farkas E. János: A lakásvagyon értékelése, 1950—1990. Statisztikai Szemle, 1993. évi I. sz. 5—15. old.*

során az előbbire a folyamatos értékromlás, az utóbbira pedig a gyors értéknövekedés jellemző.

Az állami tulajdonú lakásállomány értékcsökkenésében a hetvenes években bekövetkezett kismértékű javulást a nyolcvanas évek végére erőteljes csökkenés váltotta fel. A hetvenes évek lakótelep-építkezései okozta átmeneti javulás is csalóka, hiszen ezek a lakások csak néhány évig képviseltek nagyobb értéket, elsősorban a teljes komfort miatt. A magántulajdonú lakásoknál viszont folyamatosan nő a nettó érték aránya.

11. tábla

*A lakásállomány értéke**

Év	Az állami		A magán-		A teljes lakásállomány	
	tulajdonú lakások					
	bruttó	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó
értéke						
Folyó áron (milliárd forint)						
1960	172,4	78,4	112,4	56,9	284,8	135,3
1970	132,1	58,3	165,0	95,8	297,1	154,1
1981	233,3	136,6	541,3	361,4	774,6	498,0
1992	233,7	106,6	1819,0	1541,0	2052,7	1647,6
A felhalmozott eszközök megfelelő értékének százalékában						
1960	19,2	13,8	12,5	9,9	31,7	23,6
1970	9,3	6,0	11,6	9,8	21,0	15,9
1981	6,4	5,2	14,8	13,8	21,2	19,0
1992	3,1	.	23,7	.	26,8	.

* A lakásállomány bruttó értéke: a mindenkori újra-előállítás árszínvonalának megfelelő érték. A lakásállomány nettó értéke: a bruttó érték és a lakások értékcsökkenésének (műszaki elhasználódás, gazdasági avulás) különbözete.

A 11. tábla jól érzékelteti az állami lakásalap teljes értékvesztését. A privatizáció és az önkormányzati lakásépítkezés gyakorlati megszűnése miatt csökken a lakások bruttó értéke is, a nettó érték pedig a bruttónak felét sem éri el, a felhalmozott eszközök megfelelő értékének pedig 3 százalékát teszi ki. A magánlakások értéke növekszik a teljes időszakban, és így 1992-ben már megközelíti a teljes lakásállomány értékének 90 százalékát bruttó értékben, és a felhalmozott eszközöknek csaknem egynegyed részét teszi ki.

Mindezek alapján elmondható, hogy — a felújítási szükségletet is beszámítva — az önkormányzati tulajdonú lakásállomány értékben már csaknem nullára leírt vagyontárgynak tekinthető.

PRIVATIZÁCIÓ A BÉRLAKÁSSZEKTORBAN

A volt állami tulajdonú lakásállomány privatizációja az utóbbi öt évben ért el olyan mértéket, amely alapvetően megváltoztatta a nagyvárosi lakásállomány szerkezetét, holott a magántulajdonba adásra csaknem három évtizede van lehetőség. A nyolcvan-

nas évek végén meginduló folyamatot a rendszerváltás felgyorsította, és mára az 1990. évi állománynak csaknem egyharmada már magántulajdonba került.

A korábban elindult folyamat jellege változatlan maradt, vagyis nem a klasszikus értelemben vett privatizációról van szó, hanem a lakást a bentlakó bérlők veszik meg. Így az eddig eladott közel 240 ezer lakás gyakorlatilag 240 ezer új tulajdonost jelent, ami eleve rendkívül nehézé teszi a fenntartást, nem beszélve az értékesített állomány nagy részének rendkívül rossz állapotáról.

A privatizált lakások számáról igen sokféle, egymásnak ellentmondó adat lát napvilágot, holott a privatizált lakások számára, becsült forgalmi értékére és eladási árára vonatkozó statisztika 1990 óta része a KSH adatgyűjtési rendszerének, és része a közvélemény számára nyújtott rendszeres adatszolgáltatásoknak is.

Ezek alapján készült a 12. tábla, amely a lakásállomány tulajdonforma szerinti megoszlását mutatja be az 1990-es népszámlálás adatainak bázisán, az éves lakásépítés és -megszűnés, valamint a privatizált lakások számával továbbvezetve. (Mivel az elemzés célja a volt tanácsi bérlakások állapotának bemutatása, az egyéb állami, vállalati, tsz., egyházi tulajdonú lakások csak az összesen sorokban szerepelnek.)

12. tábla

Az önkormányzati és a magántulajdonú lakásállomány az év elején

Tulajdonforma, terület	1990.	1991.	1992.	1993.
	évben			
	Lakásállomány (ezer darab)			
Magántulajdonú				
országosan	2984	3073	3177	3270
Budapesten	370	397	449	498
Önkormányzati tulajdonú*				
országosan	721	668	586	512
Budapesten	396	374	325	278
Összes lakás				
országosan**	3853	3890	3917	3939
Budapesten***	794	800	804	807
	Lakásállomány az összlakásállomány százalékában			
Magántulajdonú				
országosan	77,4	79,0	81,1	83,0
Budapesten	46,6	49,6	55,8	61,7
Önkormányzati tulajdonú*				
országosan	18,7	17,2	15,0	13,0
Budapesten	49,9	46,8	40,4	34,4

* Az állami és egyéb tulajdonú lakások nélkül.

** Az állami és egyéb tulajdonú lakások adataival együtt, amelyek becsült száma: 1990-ben 148 ezer; 1991-ben 149 ezer; 1992-ben 154 ezer; 1993-ban 156 ezer.

*** Az állami és egyéb tulajdonú lakások adataival együtt, amelyek becsült száma: 1990-ben 28 ezer; 1991-ben 29 ezer; 1992-ben 30 ezer; 1993-ban 31 ezer.

Az adatokból jól érzékelhető a lakásállomány szerkezetében az elmúlt három évben történt jelentős változás: az önkormányzati bérlakások aránya a teljes állománynak

csaknem egyötödét érte el 1990-ben, 1993 végén pedig — a privatizáció jelenlegi ütemét előrebecsülve — már csupán az egytizedét teszi ki. Ennél is nagyobb változások tapasztalhatók a fővárosban, ahol az állomány feléről az egyharmadára esett vissza az önkormányzati tulajdonú lakások aránya.

A bérlakások privatizációjával kapcsolatos adatok értékelésére visszatérve: 1992-ben 74,1 ezer lakást adtak el az önkormányzatok, ennek kétharmadát Budapesten. Ezzel a privatizáció elmúlt négy-öt éves történetében (lásd a 13. táblát) először fordult elő, hogy az előző évhez képest csökkent az eladott lakások száma. A csökkenő számból még korai lenne új tendencia kialakulására következtetni, hiszen az elmúlt évben több, viszonylag nagyobb bérlakásállománnyal rendelkező önkormányzat is változtatott eddigi magatartásán: a bérlakásoktól való gyors megszabadulás helyett a bérlakásokkal való gazdálkodásra készített tervezeteket. Ez csökkentette, fékezte az eladások számát és ütemét, egyes településeken teljesen leállították a privatizációt. Néhány települési önkormányzat pedig — amelyek közt megyei jogú városok is vannak — továbbra sem értékesít bérlakásokat.

Mindezekből az következik, hogy a jelenlegi tendencia végleges értékelésével egy-két évet várni kell. Addig kérdés marad, vajon sikerrel jár-e a privatizációt ellenző önkormányzatok terve, és javul-e a bérlakásállomány minősége, több és jobb lakás elosztására lesz lehetőség, vagy pedig változatlan marad a helyzet, és az eladások folytatását és gyorsítását szorgalmazó lakossági nyomás a privatizáció ismételt emelkedését fogja kikényszeríteni.

13. tábla

*Az eladott önkormányzati bérlakások száma
(ezer darab)*

Év	Országosan összesen	Ebből Budapesten
1988	8,7	1,6
1989	18,7	5,6
1990	54,0	22,2
1991	82,1	47,0
1992	74,1	47,3

Több érv szól azonban amellet, hogy a privatizáció mértéke az elmúlt évben érte el csúcspontját. Az eladási ütem növekedését két tényező is korlátozta. Egyrészt a jobb minőségű lakások (és a bennük lakó „jobb minőségű”, vagyis a magasabb árra is fizetőképes vevők) száma jelentősen csökkent. Másrészt a még meglevő gyengébb minőségű — egyre inkább már csak lakótelepi — lakások bérlői az alacsonyabb árat sem tudják megfizetni. Egyelőre szórványos jelenség, de jelzés értékű, hogy néhány önkormányzatnál a korábbi bérlők vissza kívánják adni a már megvásárolt bérlakást, tehát a bérlői státus visszaállítását kérik.

Mind a kínálati, mind a keresleti oldalon beszűkülni látszik a bérlakás piac. Bár a fővárosban még növekszik az eladások száma, az előző évek gyors emelkedéséhez képest ez is inkább stagnálásnak nevezhető.

A KSH 1990 óta megfigyeli az eladott lakások értékadatait is. (Lásd a 14. táblát.)

Az eladott lakások becsült forgalmi értéke 1990-ben országosan 1149 ezer forint volt, a fővárosban ennél lényegesen magasabb, 1681 ezer forint. Azóta folyamatosan csökken az érték, ami az inflációt is beszámítva a forgalomba kerülő lakások romló minőségét jelzi. Ezt bizonyítja hogy az egy négyzetméterre jutó forgalmi érték is alig 10 százalékkal nőtt két év alatt, miközben az infláció 1991-ben 35, 1992-ben 23 százalékos volt. A fővárosban 1991-ben már csak 160 ezer, 1992-ben pedig 140 ezer forinttal nagyobb az átlagos forgalmi érték az országos átlagnál.

14. tábla

Az értékesített lakások forgalmi értéke, eladási ára

Forgalmi érték és eladási ár	1990.	1991.	1992.
	évben (ezer forint)		
Egy lakásra jutó forgalmi érték	1148,5	1121,5	1024,9
Egy négyzetméterre jutó forgalmi érték	21,2	21,8	23,1
Egy lakásra jutó eladási ár	268,8	259,8	236,3
Egy négyzetméterre jutó eladási ár	5,0	5,1	5,3

1990-ben a tényleges eladási ár országosan 23 százaléka volt a forgalmi értéknek. A fővárosban ez az arány nem érte el a 20 százalékot, és azóta is folyamatosan csökken.

JÖVEDELMI VISZONYOK ÉS A LAKÁSRA FORDÍTOTT KIADÁSOK

A létminimum alatt élő személyek száma a rendelkezésre álló legfrissebb becslések szerint² 1,6 millió fő, az ország népességének csaknem 16 százaléka. Az aktív háztartásoknak 15, az inaktívoknak 12 százaléka él ilyen körülmények között, tehát a napi megélhetési gondok a háztartások 14 százaléka jellemezők.

Az adatok értékelésénél, a létminimum alatt élők helyzetének elemzésénél előre kell bocsátani, hogy a felhasznált adatok becslések. A napjainkban legnehezebben mérhető jelenségekről van szó, az adatok inkább csak nagyságrendeket tükröznek. A társadalom legelesettebb rétegeinek hiteles statisztikai leírása több, nehezen megoldható módszertani problémát jelent, amelyek bemutatása nem e tanulmány feladata. Itt csak azt kell kiemelni, hogy a bevalláson alapuló adatgyűjtéseknél természetesnek tekinthető letagadások miatt a létminimum alatt élő népesség közé az a fölött élők közül is bekerülhetnek, de hasonlóan jellemző a másik irányú torzítás is: a statisztikai számbavétel nehezen — és tömegesen megjelenő új társadalmi problémák (munkanélküliség, hajléktalanság, menekültprobléma) miatt egyre nehezebben — regisztrálja a legsó decilisbe tartozókat. Ennyiben a létminimum alatt élők száma nagyobb, összetételük pedig összességében a mértől eltérő lehet. Mindezek ellenére fontosnak tartottuk, hogy — ha ilyen megszorításokkal is — jellemezzük a bérlakásban élők jövedelmi viszonyait.³

² A létminimum szintjén és alatt élő népesség jellemzői. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1993.

³ A mikroszimulációs becslés másodlagos feldolgozása alapján.

A bérlakásban élő 850 ezer háztartás 14 százaléka, 120 ezer háztartás él a létminimum alatt⁴ arányuk ugyanez a magánlakásban élők között is, ahol ez több mint 400 ezer háztartásra jellemző. Azonos a létminimum alatt élők aránya a bérlakásokban és a magánlakásokban az aktív háztartások esetén is: 16 és 15 százalék. Az inaktív háztartásoknál sem tapasztalható lényeges különbség: itt egy árnyalattal a bérlakásban élő háztartások vannak kevesebben.

Ha ezen belül a háztartások összetételét vizsgáljuk, akkor a nagylétszámú illetve sokgyermekes háztartásoknál már valamivel jelentősebb eltérések tapasztalhatók a bérlakásban élők hátrányára. Összességében a jövedelmi helyzet becslése azt mutatja, hogy a bérlakásban élő háztartások legalább olyan arányban élnek a társadalom peremén, mint a magánlakásban élők, miközben minden egyéb jellemző tekintetében hátrányosabb helyzetben vannak. Mint már szó volt róla, a helyzet a statisztikailag mértnél ma már rosszabb a bérlakásokban, hiszen a privatizáció következtében a magántulajdonú állományba átkerülő háztartások lényegesen jobb jövedelmi helyzetben vannak. Az 1993 végén létminimum alatt és bérlakásban élő háztartások aránya — jelenlegi tendenciákat feltételezve — már megközelíti az összes itt élő háztartás egyötödét.

A lakáskiadások szerkezete

A lakáskiadások szerkezetét az 1991-es háztartás-statisztikai felvételből készült másodlagos feldolgozás⁵ alapján mutatjuk be. A háztartás-statisztikai adatközlések pillanatnyilag nem különböztetik meg a lakáskiadások szerkezetét és nagyságát a különböző lakásformák között, holott a két lakásállomány eltérő szerkezete, felszereltsége, területi elhelyezkedése más-más típusú kiadási szerkezetet takar. A tulajdonforma szerinti feldolgozása azért is indokolt, mert a korábbi években általánossá vált az a vélekedés, hogy a bérlakások fenntartása a magánlakásokénál lényegesen olcsóbb. Ezt a véleményt elsősorban a lakbérek valóban alacsony mértéke táplálhatta, holott a lakásfenntartás számos egyéb költségtípust is tartalmaz, amelyek az adott lakásállomány jellemzői által meghatározottak. Az 1991-es háztartás-statisztika most elkészült feldolgozása nem igazolja az előbbi megállapítások helyességét, sőt az adatok a bérlakásokban élők nehezebb helyzetét mutatják.

A lakásfenntartási költségek az összes aktív keresős háztartásnál a személyes célú kiadások 12,1 százalékát teszik ki. A bérlakásokban élő aktív háztartásoknál 12,8 százalék ez az arány, szemben a magánlakásokban élők 11,3 százalékos arányával. Az inaktív keresős háztartások lakásfenntartásra fordított kiadásaink átlaga magasabb: 18,3 százalék. A bérlakásokban élőknel 22,3 százalék ez az arány, míg a magánlakásokban 17,3 százalék. Az aktív háztartásoknál tehát csak árnyalatnyi a különbség a szűken vett lakásfenntartási költségek tekintetében, az inaktívaknál azonban már jelentősebbnek mondható.

⁴ A létminimum alatt élőkre vonatkozó becslések a tulajdonforma szerinti megoszlásnál az 1990-re vonatkozó állapotot jellemzik. Ennyiben az adatok azonosak a 11. táblában elemzett népességgel. Ha azonban figyelembe vennék a privatizáció következtében a magántulajdonú lakásállományba kerülő népességet, ez szerkezeti változást eredményezne. A létminimum alatt élők aránya a bérlakásokban meghaladná a magánlakásban élőkét, hiszen bérlakásaikat a jobb jövedelmi helyzetű csoportok tudják megvásárolni.

⁵ Családi költségvetés, 1989, 1991 (12 ezer háztartás adatai). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1993. 173 old.

Már korábban is szó volt róla, de itt ismét hangsúlyozni kell, hogy az elmúlt évben a fenntartási költségek jelentősen emelkedtek, és ez a korszerűtlenebb, illetve költségesebb (például a távfűtéses) infrastruktúrával rendelkező bérlakásokat erőteljesebben érintette. Ennek következtében a fenntartási költségek egymástól való távolodása erősödött 1993 végére.

LAKÁSIGÉNYLŐK — LAKÁSJUTTATÁS

A lakásigénylőkre és az elosztott lakások számára vonatkozó statisztika 1971, az akkor kiadott lakásrendelet megjelenése óta létezik, és — a nyilvántartást előíró jogszabály hatályon kívül helyezésével — 1992-ben szűnt meg. A tanácsoknál, majd az önkormányzatoknál nyilvántartott igénylők száma, összetétele fontos jelzőszáma az itt élő népesség életkörülményeinek.

1985 óta az állami lakásépítés folyamatosan csökkent, s napjainkra az önkormányzati lakásépítés gyakorlatilag leállt. Ennek ellenére az igénylők száma folyamatosan nőtt (1991-ig) a nyolcvanas évek közepe óta, és 1992 elején 185 ezer család igénylését tartották nyilván. E tekintetben is Budapest helyzete a legrosszabb, ahol csaknem 100 ezer a lakásra váró családok száma, és a növekedés üteme is itt a legmagasabb: 1985 óta csaknem megkétszereződött az igénylők száma, de 1990 óta is csaknem 30 százalékkal nőtt.

15. tábla

A lakásigénylők száma lakásellátási formák szerint

Lakásellátási forma	1988.	1989.*	1990.*	1991.	1992.**	1993.
	év elején					
	Országosan összesen					
Bérlakás	92 633	97 610	100 653	123 561	121 931	126 622
Személyi tulajdonú lakás . .	77 797	75 617	71 980	62 213	54 816	46 691
Otthonházi elhelyezés*** .	4 039	5 446	4 031	3 893	3 671	3 404
<i>Összesen</i>	<i>170 430</i>	<i>173 227</i>	<i>172 633</i>	<i>185 774</i>	<i>176 747</i>	<i>173 313</i>
	Ebből Budapesten					
Bérlakás	46 352	49 216	52 172	75 441	74 868	77 835
Személyi tulajdonú lakás . .	19 292	19 337	18 767	16 090	15 799	15 821
Otthonházi elhelyezés*** .	129	180	188	201	231	281
<i>Összesen</i>	<i>65 644</i>	<i>68 553</i>	<i>70 939</i>	<i>91 531</i>	<i>90 667</i>	<i>93 656</i>
	Többi városban					
Bérlakás	44 590	48 038	48 059	48 120	47 063	48 787
Személyi tulajdonú lakás . .	57 459	56 081	53 034	46 123	39 017	30 870
Otthonházi elhelyezés*** .	3 910	5 266	3 843	3 692	3 440	3 123
<i>Összesen</i>	<i>102 049</i>	<i>104 119</i>	<i>101 093</i>	<i>94 243</i>	<i>86 080</i>	<i>79 657</i>

* 1989. december 31-i közigazgatási beosztás szerint.

** 1991. december 31-i adatok.

*** Összes lakásellátási formából.

A bérlakást igénylők száma az elmúlt hét évben az összes igénylés feléről annak héttizedére nőtt. A fővárosban pedig kétharmadáról 80 százalék fölé emelkedett. 1992-ben az összes lakásigénylőnek csaknem 40 százaléka (70 ezer család) fiatal házaspár.

A tanácsok, majd 1991-től az önkormányzatok által eladott lakások száma és aránya a benyújtott igényekkel ellenkező tendenciát mutat. (Lásd a 16. táblát.) 1985 óta folyamatosan csökken a juttatott lakások száma, az akkori 42 ezer lakással szemben 1991-ben már csak 14 ezer lakást osztottak el. Tehát az említett időszakban az igénylők országos számának 18 százalékos növekedésével szemben az elosztott lakások száma 66 százalékkal csökkent. A fővárosban pedig az igénylők száma csaknem megkétszereződött, miközben az elosztott lakások száma csaknem 70 százalékkal csökkent.

Hasonlóan csökkent a fiatal házaspárok számára elosztott lakások száma: 1991-ben már csak 7,3 ezer lakást kaptak, szemben az 1985. évi 21 ezerrel, miközben az igénylők száma 58 ezerről 73 ezerre nőtt.

16. tábla

A lakásigények kielégítése a lakásellátás formái szerint

Lakásellátási forma	1988.	1989.	1990.	1991.	1992.
	évben				
Országosan összesen					
Bérlakás	24 539	18 824	16 653	12 187	9 333
Személyi tulajdonú lakás	12 700	8 344	5 439	2 080	1 132
Otthonházi elhelyezés*	1 255	1 073	829	832	8 078
<i>Összesen</i>	<i>37 239</i>	<i>27 168</i>	<i>22 092</i>	<i>14 267</i>	<i>10 465</i>
Ebből Budapesten					
Bérlakás	9 941	6 866	6 227	4 223	3 032
Személyi tulajdonú lakás	1 722	1 082	634	48	4
Otthonházi elhelyezés*	118	97	63	47	1 752
<i>Összesen</i>	<i>11 663</i>	<i>7 948</i>	<i>6 861</i>	<i>4 271</i>	<i>3 036</i>
Többi városban					
Bérlakás	14 091	11 860	10 324	7 964	6 301
Személyi tulajdonú lakás	10 552	7 230	4 790	2 032	1 128
Otthonházi elhelyezés*	1 106	976	766	785	6 326
<i>Összesen</i>	<i>24 643</i>	<i>19 090</i>	<i>15 114</i>	<i>9 996</i>	<i>3 036</i>

* Az összes lakásellátási formából.

Az adatok értékeléséhez hozzátartozik, hogy a nyilvántartások olyan igényeket is tartalmazhatnak, amelyek időközben már megoldódtak, de az igénylést a benyújtók nem szüntették meg. Ez azért lehetséges, mert aktuális névjegyzék készítése 1991 óta nem kötelező az önkormányzatok számára. Éppen ez okból az új igények beadását sem szorgalmazzák az önkormányzatok, így számos jogos lakásigény rejtett marad.

Az adatok tehát igazolják azt, hogy az önkormányzati bérlakásban élő vagy ott lakni szándékozó népességcsoport helyzete e szempontból is romlott az utóbbi évek-

ben. Az önkormányzati bérlakásállomány napjainkban a hazai lakásállománynak szinte legalacsonyabb presztízsű részét képezi. Nem szükséges tehát külön bizonyítani, hogy az ide pályázó lakásigénylők a társadalom legelesettebb rétegei közé tartoznak.

TÁRGYSZÓ: Lakáshelyzet.

РЕЗЮМЕ

Смена общественного строя в Венгрии вызвала также и значительные изменения в структуре жилого фонда в больших городах. Муниципальный закон 1990 года передал преобладающую часть жилого фонда в собственность местных самоуправлений, муниципалитетов. Еще до этого уже началась продажа государственных квартир их жильцам.

Первый раздел очерка — на основании обработки 20-процентной выборки из данных переписи населения 1990 года — показывает положение проживавших и тогда в съемных квартирах домашних хозяйств с акцентом на положении в столице, как критической точке жилищного вопроса. Будапешт заслуживает особого внимания не только из-за величины и доли фонда съемных квартир, но также из-за структуры проживающего в нем населения, которое из-за высокого процента пожилых и лиц с низким уровнем образования, выдвигает также и обостряющиеся социальные проблемы. Помимо общественного состава жильцов съемных квартир авторы исследуют также объективные качественные индикаторы квартир и степень субъективной удовлетворенности квартирой, с одной стороны в случае собственных и съемных квартиры, с другой стороны, когда главами домашних хозяйств являются активные самодельные и, соответственно, пенсионеры.

В дальнейшем — на основании сплошных данных — авторы показывают какое положение сложилось в 1992 году в результате стоимостного и структурного изменения жилого фонда, какое смещение произошло в соотношении между его государственной и частной долями.

В заключение в рамках связи между доходами и жилищными издержками авторы отдельно останавливаются на домашних хозяйствах, существующих на уровне прожиточного минимума, и данных лиц, желающих получить муниципальную квартиру и, соответственно, распределения этих квартир.

SUMMARY

The change of the political regime in Hungary has resulted in significant structural changes also in the dwelling stock of large cities. Under the provisions of the Municipal Act of 1990 the larger part of state owned flats went over into the ownership of local governments. The selling of state owned flats to those living in them has already been started earlier.

The first part of the study — based on processing 20 per cent of the data resulting from the population census in 1990 — shows the structure of households living in tenements already at that time, concentrating, however on the situation in the capital, being a crucial issue. Budapest deserves special attention not only because of the size and proportion of the tenement-stock, but also because the structure of the population living in, the dwellings raises more and more serious social problems due to the high proportion of elderly people and those of low educational attainment. Besides analysing the social structure of those living in tenements the authors examine both the objective quality indicators of the flats and the subjective contentedness with the dwelling, in the case of private apartments and tenements on the one hand, and active and pensioner heads of households on the other.

Further on, using full scope data, the authors describe the situation which evolved in 1992, resulting from the changes in the value and structure of the dwelling stock, and the shift which took place in the comparative relation between state owned and private dwellings.

Finally, within the correlation of income conditions and the costs of housing, the study deals separately with the data on households living around the subsistence level as well as with housing claims and the allocation of dwellings.

MAGYAROK A DRÁVASZÖGBEN

HEKA LÁSZLÓ—SZONDI ILDIKÓ

A mai horvátországi Baranya (Drávaszög vagy horvát szóhasználatban pélmonostori járás) egy nagyobb, a történelmi Baranya megye része. Ez a terület a keleti horvát síkság elkülönülő földrajzi egysége. Szerbiától (közelebbről a Vajdaságtól) a Duna, Szlavóniától a Dráva folyó, Magyarországtól domborzati vagy vízrajzi akadály nélküli sík tájon meghúzott határvonal választja el. A legrégebbi településeket már a XII. században említik (például Baranyavár). Több települést a XIII. és XIV. században alapítottak.

Baranya megye felosztására a trianoni békekötés alapján került sor 1920-ban, amikor 1214 négyzetkilométernyi terület a Szerb—Horvát—Szlovén Királysághoz,¹ a második világháború után pedig Jugoszlávián belül a Horvát Köztársasághoz került. Ennek a területnek az 1991-es népszámlálás szerint 54 265 lakosa volt (a magyarországi rész lakosságának száma 418 ezer fő).

Baranya megyét a krónikák már 1193-tól említik. Ekkor a Dráva folyótól délre fekvő területeket (Eszék, Nasice stb.) is részének tekintették. A késő középkorban helységei közül néhány a törökök térfoglalásával ideiglenesen eltűnt (Baranyavár, Pélmonostor, Bellye, Dárda stb.). A XIV. század első felében Baranyában a majdnem 60 helységben közel 8000 lakos élt.

A törökök előnyomulása Pannónia térségébe a XVI. század elején nagy politikai, társadalmi és gazdasági változásokat hozott. A mohácsi csata után a Drávaszög, 1543-ban pedig Pécs elesése után az egész Baranya megye török uralom alá került. A Drávaszöveget akkor főleg magyarok lakták, de a népességnek 12 százaléka szláv volt, akiknek gyakran etnikai hovatartozásuk alapján különböző családneveket — Török, Német, Rác (szerb), Tót (főleg a horvátoknak, de más szláv származásúaknak is) — adtak.

Baranyába a törökök horvátokat telepítettek be Dalmáciából. A beköltözött délszláv népesség katolikus volt, s már a XVII. század elején a pécsi és a mohácsi horvát missziós központokhoz tartoztak. A sokácok akkor a Drávaszög őslakosságának közel 15 százalékát képezték, de lélekszámuk folyamatosan növekedett a Boszniából beköltözöttekkel.²

¹ Jugoszláv enciklopédia. 1. köt. Lexikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. 1985. 452 old.

² A történelmi statisztikai adatok forrása: Enciklopedija Jugoslavije. 1. köt. Leksikografski zavod FNRJ. Zagreb. 1955. 364 old.

Egyes elpusztult falvak népessége helyére a XVI. század végén szerbek települtek. Sok szerb költözött a magyar vagy sokác falvakba is. Ezek a török helyőrségekben szolgáltak anélkül, hogy áttértek volna a mohamedán vallásra. A török defterekben „iflak” (oláh) névvel nevezik meg őket. *Pataky András* szerint³ a pravoszlávok akkor még papjaik nélkül költöztek ide — egyházi szervezetük csak a XVII. század végén, Csarnojevic patriarka vezette beköltözésük után alakult ki —, ezért az „iflak” csoportok beolvadtak az itt élő sokác és kisebb részben a magyar közösségbe. A szerbekkel együtt érkeztek a muzulmánok is, 1591-ben a számuk közel 250 lehetett.

A XVI. század végén a Drávaszögben közel 14 000 magyar, 2700 horvát, 900 szerb és 250 „török” élt. Az akkori 13 településen magyarok voltak többségben, 7 településen horvátok, a szerbek 3 település lakosságának többségét tették ki, míg két településen vegyes volt a nemzetiségi összetétel.

A seregek gyakori vonulásai, a rablások, a járványok, az éhség okozták a térség lakosságának nagy vándormozgalmát. Még a Rákóczi szabadságharc idején, 1703 és 1711 között is a nagy pusztítások miatt újabb menekülésre kényszerültek a baranyaiak. Szenvedésüknek végét jelentette az 1711-es Szatmári békekötés.

A törökök kiűzése után az elnéptelenedett Baranya boszniai horvátokkal (sokácokkal) települt be, akik Srebrenicából jöttek (1689—1713), majd a Csarnojevic-féle vándorláskor szerbek költöztek ide Koszovóból. 1713 után német telepések is érkeztek, főleg Ausztriából, a Rajna mellékéről és Bajorországból. A cigányok folyamatos letelepedésével az etnikai kép még bonyolultabbá vált Baranyában a XVIII. században.

A magyarok száma főleg 1867 után növekedett, amikor egyrészt újabb magyar lakosok telepedtek le, másrészt pedig a szlávok egy része elmagyarosodott.

1839-ben Baranya megyében még 48 400 horvát, illetve szerb élt, 1910-re a számuk 40 000-re csökkent. Trianon után a Drávaszög Jugoszlávia területe lett, majd a második világháború után Horvátországé. 1991-ben, Jugoszlávia szétesésekor a Drávaszög szerb ellenőrzés alá került, a háborús események következtében a lakosság nagy része (főleg a horvátok és a magyarok) menekülésre kényszerült, méghozzá Magyarországra vagy Horvátországba. Jelenleg ezt a területet az ENSZ békefenntartó erők ellenőrzik.

Az 1945-ös második, „Tito Jugoszláviájában” két tulajdoni forma volt. Így a Drávaszögben⁴ társadalmi tulajdonban voltak a Belje Mezőgazdasági és Ipari Kombinát, a Jelen Vadászati-Erdészeti Gazdaság és a termelőszövetkezetek. Magántulajdonban maradtak a lakó- és gazdasági épületek, valamint az egyéni gazdálkodáshoz szükséges eszközök. A horvát parlament 1991-ben megalkotta a termőföldről szóló törvényt, amely szerint a társadalmi tulajdon állami tulajdonná vált.

Pélmonostor járás területén Pélmonostor székhellyel a második világháború kitöréséig működtek az öngazgatási szervezetek. Mellettük helyi irodák is léteztek a következő településeken: Batina (Kiskőszeg), Draz (Darázs), Topolje (Izsép), Popovac (Baranyabán), Beli Manastir (Pélmonostor), Baranjsko Petrovo Selo (Petárda), Bolman (Bolmány), Jagodnjak (Kácsfalu), Ceminac (Laskafalu), Darda (Dárda), Bilje

³ *Pataky András*: A Drávaszög 400 évvel ezelőtt. *Magyar Képes Újság* (Eszék). 1992. évi 6. sz. 9. old.

⁴ A horvát szóhasználatban a pélmonostori járás megfelel a Baranya elnevezésnek, magyarországi neve Drávaszög. Tehát a háromféle elnevezés ugyanarra a területre vonatkozik.

(Bellye), Lug (Laskó), Karanac (Karancs), Knezevi Vinogradi (Hercegszöllős) és Zmajevac (Vörösmart).

A horvát parlament 1992 decemberében új közigazgatási törvényt hozott, amely szerint Horvátországnak 21 megyéje van, amelyek a helyi közigazgatási teendőket látják el. E törvény alapján a Drávaszög Eszék-Baranya megye része, melynek székhelye Eszék. A megyében Eszéken kívül még három helység rendelkezik városi státussal: Djakovo, Valpovo és Pélmonostor. A megye 30 járásából 7 a Drávaszögben található: Ceminac, Popovac, Petlovac, Knezevi Vinogradi, Bilje, Draz és Darda.

1992-ben, a háború előtt, a közigazgatási szervezetek dolgozóinak nagy része szerb nemzetiségű volt.⁵

1. tábla

A közigazgatásban dolgozók nemzetiségi összetétele

Nemzetiség	A közigazgatásban dolgozók		A teljes népesség megoszlása (százalék)
	száma (fő)	megoszlása (százalék)	
Horvát	72	30	41,9
Szerb	126	53	25,5
Magyar	35	15	16,5
Egyéb	11	2	16,1

A közigazgatási szervezetek vezetői állásaiban a nemzetiségi összetétel a következő: horvát 5, szerb 6, magyar pedig nincs.

A járási bíróságon összesen 8 bíró dolgozott. Közülük horvát 3, szerb 4, magyar 1. Az egyetlen ügyész szerb nemzetiségű volt.

ADATOK A NÉPESSÉG NEMZETISÉGI MEGOSZLÁSÁRÓL

Horvátország területe 56 538 négyzetkilométer, amelyen az 1991. évi népszámlálás szerint 4 760 344 lakos élt. Ebből 3 708 308, vagyis 77,9 százalék horvát, 580 762, vagyis 12,2 százalék szerb és az egyéb nemzetiségűek közül 25 347, vagyis 0,53 százalék magyar.

A horvátországi magyarok száma egyre csökken. Az 1921-es népszámlálás szerint 70 022, 1931-ben 66 341 magyar élt Horvátországban. A magyarok számának száz év alatti alakulását a 2. tábla mutatja be, népszámlálási adatok alapján.

A magyarság száma csökkenésének okait kereshetjük az asszimilációban, a két világháború közötti összeírások torzításaiban, a második világháború utáni Magyarországra való kiköltözésekben. 1939 és 1948 között 7000 horvátországi magyar hagyta el Jugoszláviát, 14 000 pedig a Vajdaságba költözött.⁶

A hivatalos adatok szerint 1991-ben a horvátországi magyarság száma 25 347 fő volt, de több szerző szerint számuk ennél lényegesen nagyobb. Ennek okait a „jugosz-

⁵ Basic document to provide UNPROFOR forces with the relevant historical, demographic and territorial facts about Baranya commune of Beli Manastir. (Kézirat.)

⁶ Žerjavić Vladimir: Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga. Globus. Zagreb. 1992. 150—151. old.

láv” nemzet kialakulásában találhatjuk. 1971 óta ugyanis a népszámlálásokban a „jugoszlávok” nemzetiségként szerepeltek. Legnagyobb részben a vegyes házasságokból született gyermekek voltak „jugoszlávok”. Ennek a semleges „nemzetnek” még az 1981. évi horvát népszámlálási adatokban is jelentős szerepe volt. Az 1991. évi horvát népszámlálási adatok szerint azonban már csökkent a számuk, és sok korábbi jugoszláv horvát vagy szerb, illetve magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A Drávaszögben a „jugoszlávok” száma 1971-ben 1046, 1981-ben 8397 volt, 1991-ben pedig csak 4265 fő vallotta magát jugoszlávnak.

2. tábla

A magyar lakosság száma (fő) Horvátországban

Év	Horvátország lakossága összesen	Magyarok száma	Drávaszög lakossága	Ebből magyarok
1890	2 855 000	78 000*	48 612	17 184*
1900	3 162 000	101 000*	48 612	17 325*
1910	3 461 000	123 000*	51 434	20 348*
1921	3 427 268	80 000**	49 452	16 638*
1948	3 779 858	51 450*	53 502	16 945*
1961	4 159 634	42 347	56 090	15 303
1971	4 426 221	35 488	56 322	13 473
1981	4 601 469	25 439	53 409	9 920
1991	4 760 344	25 347	54 265	8 956

* *Sebők László* becslése (*Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. Régió. Kisebbségi Szemle.* Budapest. 1992. 3. sz. 121. old.)

** Az 1925. évi olasz népszámlálás adatait használta *Sebők László*, ez alapján az isztriai magyarságot 3500 főre becsülte.

A németek száma még a magyarokénál is kedvezőtlenebbül alakult. 1931-ben a Drávaszögben németek éltek a legnagyobb számban. Ekkor 15 900 német, 13 900 magyar, 11 300 horvát, 10 400 szerb élt a Drávaszögben. A második világháború után csökkent a németek száma. Az 1948. évi népszámlálás szerint a Drávaszögben 18 800 horvát, 17 000 magyar, 11 400 szerb és 4500 német élt. A következő időszakban a horvátok nagyobb számban, a szerbek kisebb számban érkeztek a Drávaszögbe, a németek száma pedig tovább csökkent. Így 1971-ben 773, 1981-ben már csak 410 német élt ott.

Amióta a Drávaszög Jugoszlávia, illetve Horvátország területe lett, egyik nemzetnek sem volt abszolút többsége. A második világháború befejezéséig a magyarok voltak relatív többségben, azóta pedig 1991-ig a horvátok.⁷ A mai horvátországi háború kitörése után a Drávaszögből a horvát, illetve a magyar lakosság nagyobb része elmenekült, főleg a fiatalok és az értelmiségiek. Szétszóródott a lakosság Magyarország és Horvátország (főleg Eszék) között, és az értelmiség valószínűleg nem is kíván visszatérni, ha az ottani helyzet nem változik meg. Ilyen körülmények között pedig a Drávaszögben maradt magyarok további asszimilációja, illetve kihalása aligha kerülhető el.

⁷ Lásd az 5. jegyzetben hivatkozott dokumentumokat.

A pélmónostori járás településeinek nemzetiségi struktúrája 1991-ben

Település	Összesen	Horvát		Szerb		Magyar		Egyéb	
		fő	százalék	fő	százalék	fő	százalék	fő	százalék
Baranjsko Petrovo Selo	779	609	78	29	4	72	9	69	9
Batina	1 449	446	31	61	4	688	47	254	18
Beli Manastir	10 146	3262	32	3770	37	865	3	2249	28
Bilje	3 571	1801	53	572	16	422	12	676	19
Bolman	741	86	12	586	79	5	1	64	8
Branjin Vrh	1 576	1026	65	190	12	46	3	316	20
Branjina	633	289	46	219	34	7	1	118	19
Ceminac	1 413	1063	75	131	9	52	4	167	12
Darda	6 751	2532	38	2289	34	626	9	1304	19
Draz	840	570	68	16	2	212	25	42	5
Dubosevica	852	747	88	32	4	23	2	50	6
Gajic	517	409	79	6	1	75	15	27	5
Grabovac	1 079	873	81	34	3	31	3	141	13
Jagodnjak	1 951	296	15	1439	74	67	3	149	8
Jasenovac	171	116	68	22	13	6	3	27	16
Kamenac	294	83	28	57	19	90	31	64	22
Karanac	1 466	432	29	551	38	289	20	184	13
Knezevi Vinogradi	2 127	651	31	674	32	382	18	420	19
Knezevo	1 408	418	30	411	29	90	6	489	35
Kopacevo	805	118	15	32	4	610	76	45	5
Kotlina	460	27	6	5	1	416	90	12	3
Kozarac	933	815	87	67	7	25	3	26	3
Kozjak	140	91	65	16	11	20	15	13	9
Luc	735	615	84	31	4	9	1	80	11
Lug	1 036	125	12	27	3	834	80	50	5
Majske Medje	158	53	34	83	53	2	1	20	12
Mece	988	504	51	213	22	78	8	193	19
Mirkovac	233	141	60	42	18	25	11	25	11
Mitrovac	111	54	49	20	18	11	10	26	23
Novi Bezdán	376	20	5	3	1	329	88	24	6
Novi Bolman	215	14	7	163	76	12	5	26	12
Novi Ceminac	537	200	37	261	49	8	1	68	13
Novo Nevesinje	115	0	0	104	90	8	7	3	3
Petlovac	1 012	843	83	51	5	25	3	33	9
Podolje	282	64	23	10	3	178	63	30	11
Podunavlje	2	1	50	1	50	0	0	0	0
Popovac	1 582	1034	65	347	22	17	1	184	12
Sokolovac	70	18	26	42	60	3	4	7	10
Sudaraz	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Suza	792	56	7	15	2	664	84	57	7
Secerana	729	270	37	144	20	65	9	250	34
Sirine	170	70	41	18	11	20	12	62	36
Sumarina	655	387	59	113	17	30	5	125	19
Svajcarnica	293	49	17	209	71	1	0	34	12
Tikves	73	26	36	31	42	4	5	12	17
Topolje	683	565	83	37	5	56	8	25	4
Torjanci	476	291	61	7	1	15	3	168	35
Ugljes	653	19	3	582	89	8	1	43	7
Vardarac	782	124	16	25	3	536	69	87	12
Zeleno Polje	122	73	60	30	24	1	1	18	15
Zlatna Greda	46	24	52	4	8	9	20	8	20
Zmajevec	1 235	240	20	29	2	888	72	78	6
Összesen	54 265	22 740	41,9	13 851	25,5	8956	16,5	8718	16,1

Baranya népességének etnikai struktúrája 1839 és 1981 között
(népszámlálási adatok)

Év	Horvát	Szerb	Magyar	Német	„Jugoszláv”	Egyéb	Összesen
Szám szerint (fő)							
1839*	10 733	5 284	10 409	8 445	—	324	35 235
1880**	10 505	5 411	14 224	12 658	—	1994	44 792
1890**	10 146	6 816	17 177	13 678	—	419	48 236
1900**	10 604	5 834	17 302	13 756	—	648	48 144
1910**	9 962	6 194	20 313	13 557	—	720	50 757
1920	9 265	6 348	16 638	15 976	—	944	49 173
1941***	8 458	7 804	18 854	13 600	—	2316	51 032
1948	18 792	11 442	16 945	4 494	—	1829	53 502
1953	17 984	11 607	16 012	3 228	—	2035	50 866
1961	23 514	13 698	15 303	1 392	115	2066	56 088
1971	23 283	15 614	13 473	773	1355	2824	56 322
1981	19 136	12 857	9 920	410	8850	2236	53 409
Százalék							
1839*	30,6	15,0	28,5	24,0	—	0,9	100,0
1880**	23,5	12,1	31,6	28,4	—	4,4	100,0
1890**	21,0	14,1	35,6	28,5	—	0,8	100,0
1900**	22,0	12,1	35,9	28,6	—	1,4	100,0
1910**	19,6	12,2	40,0	26,7	—	1,5	100,0
1920	18,8	12,9	33,8	32,6	—	1,9	100,0
1941***	16,6	15,3	36,9	26,5	—	4,5	100,0
1948	35,1	21,4	31,7	8,4	—	3,4	100,0
1953	41,9	24,4	27,3	2,5	—	3,7	100,0
1961	41,9	24,4	27,3	2,5	0,2	3,7	100,0
1971	41,3	27,7	23,9	1,4	2,4	3,3	100,0
1981	35,8	24,1	18,6	0,8	16,6	4,1	100,0

* A Pécsi Püspökség adatai.

** Knezevo település 1880., 1890. és 1910. évi adatait a magyarországi Ivándárda tartalmazza.

*** Anyanyelv szerinti megoszlás.

Megjegyzés. Az 1931. évi adatokat nemzetiség szerint nem jelentették meg, csak vallás szerint. *J. Bössendorfer* (Nesto malo o nasoj Baranji. Osijek. 1940.) szerint 1931-ben 52 901 lakosa volt Baranyának, ebből 24 188 horvát és szerb, 45 931 német (28,22%), 13 613 magyar (25,73%) és 169 zsidó (0,33%). *Nyigri I.* (Visszatért Délvidék. Budapest. 1941.) könyvének adatai szerint 1941-ben 51 977 lakos, ebből 20 341 horvát és szerb (39,10%), 15 550 magyar (29,9%), 15 454 német (29,7%) élt a Drávaszögben.

A sok nehézség ellenére (háború, rossz gazdasági helyzet) az eszéki *Magyar Képes Újság* — kisebb-nagyobb késéssel — továbbra is rendszeresen megjelenik. Szintén folyamatosan működik, amióta 1949-ben Eszéken megalakult, a Horvátországi Magyarok Szövetsége; célja az identitás és az anyanyelv megőrzése.

MAGYARLAKTA TELEPÜLÉSEK A DRÁVASZÖGBEN

Az 1991-es népszámlálás adatai szerint 24 baranyai településen abszolút többségben horvátok, 8 településen magyarok, 5 településen pedig szerbek, 10 településen vegyesen horvátok és szerbek, 2 településen pedig horvátok és magyarok éltek. A

magyarok számának alakulását az egyes településeken a Horvátországi Magyarok Szövetségének az 5. táblában foglalt adatai mutatják.

5. tábla

A magyarok számának és arányának alakulása az 1910-ben magyar többségű községekben

Község	A magyarok száma az					A magyarok aránya az				
	1880.	1910.	1948.	1981.	1991.	1880.	1910.	1948.	1981.	1991.
	évben (fő)					évben (százalék)				
Bellye (Bilje)	614	597	614	490	600	50,0	50,1	45,7	13,3	17,0
Csuza (Suza)	1 047	1 247	1 119	760	710	97,0	98,8	96,5	86,0	80,3
Hercegszöllős (Knezevi Vinogradi)	1 339	1 492	1 146	472	450	49,9	53,2	24,4	16,3	17,0
Karancs (Karanac)	826	1 014	684	328	300	56,0	60,9	46,6	22,0	20,5
Kiskőszeg (Batina)	755	1 854	1 489	867	820	38,5	67,5	66,7	52,8	56,7
Kopács (Kopacevo)	1 290	1 121	860	565	580	95,2	94,4	92,1	68,4	72,0
Kő (Kamenac)	445	327	214	107	110	94,1	88,6	62,6	39,5	37,4
Laskó (Lug)	1 310	1 806	1 447	941	900	91,5	96,9	62,7	64,2	76,6
Nagybodolya (Podolje)	513	892	651	242	200	52,6	67,8	77,4	66,7	70,9
Sepse (Kotlina)	992	1 034	903	488	420	95,9	98,8	96,5	91,6	91,9
Újbezdán (Novi Bezdán)	401	585	579	419	360	76,9	98,2	96,5	94,4	95,2
Várdaróc (Vardarac)	929	1 051	871	589	580	89,8	97,4	70,2	71,7	74,9
Vörösmart (Zmajevac)	1 756	2 072	2 097	1 121	950	77,1	92,3	92,1	77,6	77,3
<i>Összesen</i>	<i>12 217</i>	<i>15 092</i>	<i>12 674</i>	<i>7389</i>	<i>6980</i>	<i>69,7</i>	<i>77,9</i>	<i>62,2</i>	<i>44,0</i>	<i>45,7</i>

Forrás: Éger György: A Drávaszög nemzetiségi viszonyai az elmúlt száz évben (1880—1981). Magyar kutatás évkönyve. Budapest. 1988. 232. old. (Az 1991-es adatok a horvátországi népszámlálás adatai.)

A Horvátországi Magyarok Szövetségéhez hasonlóan *Pasza Árpád* és *Faragó Ferenc*⁸ is nagyobbra (körülbelül 10 ezerre) becsüli a drávaszögi magyarság számát az 1991-es népszámlálási adatoknál.

A Drávaszögön kívül magyarok élnek még Kelet-Szlavóniában, illetve Eszéken is. Az 1991-es népszámlálás adatai szerint Eszéken 57,2 százalék horvát, 18 százalék szerb, 2,2 százalék magyar és 22,6 százalék egyéb élt. Eszéket a horvátországi magyarok központjuknak tekintik. Itt jelenik meg a *Magyar Képes Újság*, itt működik a Horvátországi Magyarok Szövetsége és a Magyar Néppárt is. Egy képviselőt delegálnak a horvát parlamentbe (*Faragó Ferenc*). Eszéken kívül a magyarok többségi falvakban élnek, amelyekben megmaradt 900 éven keresztül az archaikus magyar tájszólás. Több baranyai település (így például Laskó, Várdaróc, Kopács, Csuza, Sepse, Újbezdán, Vörösmart) lakói az Árpád-házi királyok idejétől több évszázadon keresztül megőrizték magyar identitásukat.

A háború előtt a baranyai magyaroknak lehetőségük volt anyanyelven tanulni több általános iskolában és a pélmonostori középiskolában. Manapság a szerb ellenőrzés

⁸ *Pasza Árpád—Faragó Ferenc: Novi okupator gori od Tatara i Turaka. Glas Slavonije Osijek. 1992. június 20. 7. old.*

alatt élő Baranyáról nem sok adat áll rendelkezésünkre. Az elmenekültek vagy elüldözöttek gyermekei magyar nyelven tanulhatnak a 17 eszéki általános iskolában.

Figyelemre méltók a vallásra vonatkozó népszámlálási adatok, mivel a vallási hovatartozás egy-egy településen a nemzetiségi hovatartozást is jelezheti.

6. tábla

Vallási megoszlás az 1931. évi népszámlálási adatok szerint

Település	A pravoszlávok	A római katolikusok	Egyéb vallásúak	A lakosság
	száma (fő)			
Baranjsko Petrovo Selo	139	926	40	1105
Beli Manastir	957	2053	83	3093
Bilje	137	737	300	1174
Bolman	1704	260	247	2211
Ceminac	179	1524	11	1714
Darda	1822	1949	70	3841
Grabovac	164	1090	18	1272
Jagodnjak	1123	988	513	2624
Kamenac	187	120	168	475
Karanac	303	1202	381	1886
Knezevi Vinogradi	1198	1449	432	3079
Kopacevo	45	267	722	1034
Kozarac	45	608	2	655
Lug	107	732	897	1736
Luc	70	999	7	1076
Novi Bezdan	8	569	47	624
Petlovac	163	1073	8	1244
Podravlje	35	526	6	567
Sumarina	90	434	14	538
Torjanci	23	688	5	716
Tvrđjavica	6	297	—	303
Vardarac	52	357	598	1007
Batina	119	2442	7	2561
Branjina	675	704	—	1379
Branjin Vrh	885	1956	101	2942
Draz	64	1752	28	1844
Dubosevica	102	1454	60	1616
Gajic	11	1042	5	1058
Kotlina	17	505	432*	1014
Podolje	11	1025	7	1043
Popovac	647	1990	26	2663
Suza	58	652	573*	1297
Topolje	52	1046	63	1161
Zmajevac	116	1659	512**	2287

* Evangélikusok.

** Egyéb. Ebből 482 evangélikus.

Az 1931-es népszámlálás adatokat nyújt a Drávaszög vallási struktúrájáról is. (Lásd a 6. táblát.) Ekkor Baranyában 35 135 római katolikus, 11 314 pravoszláv, 5745

evangélikus (református), 261 ateista, 16 muzulmán és 376 egyéb valláshoz tartozó lakos élt. Ebben az időszakban Drávaszög lakosai közül 23 374 horvátnak vagy szerbnek, 16 108 németnek, 12 410 magyarnak és 391 egyéb nemzetiségűnek vallotta magát.

A háborús események következtében jelenleg a térségben — a történelemben itt oly gyakran előforduló — nagy demográfiai mozgások zajlanak. Remélhetőleg a magyarok jelenléte e változások következtében nem csak a történelmi nyomokban mutatható majd ki.

TÁRGYSZÓ: Regionális demográfia. Népeségstruktúra.

РЕЗЮМЕ

Авторы показывают численность, плодovitость, территориальное распределение, окружающую национальную среду венгерского населения, проживающего вне границ страны в междуречьи реки Драва.

Они приводят анализы по рядам поселений, за что венгерская специальная литература берется очень редко, поскольку соответствующие общественно-экономические данные окружающих стран подробным образом известны только проживающим там исследователям.

Результаты исследований на эту тему могут представлять собой не только научный интерес, но также обогащать знания о стране и нации и соответственно с иной точки зрения проливать свет на судьбы части венгерского народа.

SUMMARY

The study shows the number, reproduction, regional distribution and nationality environment of Hungarians living beyond the frontiers of Hungary, namely in the region of the River Dráva.

The authors provide analyses by settlement that can be found but rarely in Hungarian literature on the topic, since socio-economic data of the given country are known in detail only by those living on the spot.

The results of researches on this issue may be of interest not only for the profession, but they can also enlarge the knowledge about the country and the nation, moreover they show from another point of view the development of a part of the Hungarians.

EMBERKÖZPONTÚ HELYZETKÉP BÁCS-KISKUN MEGYÉRŐL

KASZÓNÉ DR. ÁGÓ ERZSÉBET—SÁNTHA JÓZSEFNÉ DR.

Az emberi társadalom fejlődése kezdetétől fogva az ember és a természet kapcsolatának sokrétű, bonyolult összefüggéseire épült. A kölcsönhatás folyamatos és egyre magasabb szinten nyilvánul meg. Mindezt nem egyes emberek, hanem együtt élő és munkálkodó embercsoportok végzik. Kialakulnak a települések, illetve a települések csoportjai, kisebb-nagyobb régiók, amelyek lakóhelyet, munkahelyet, életteret adnak az embereknek. Mindez sokoldalú kölcsönhatásban áll, és egy-egy térségre jellemző közeget alakít ki, amely az ott lakó emberek életfolyamatát is meghatározza.

Bács-Kiskun megyében a lakosságnak az utóbbi évtizedben bekövetkezett jelentős természetes fogyása és a halálozási ráta folyamatos növekedése arra késztetett bennünket, hogy a megye társadalmi-gazdasági adottságai között vizsgáljuk meg az ember helyzetét a születéstől kezdve a gyermekellátáson, az oktatáson keresztül, majd a dolgozó ember és munkahelye jellemzőit, jövedelmi és fogyasztási viszonyait, szűkebb és tágabb környezetét, valamint — mindezek kedvező és kedvezőtlen hatásai-ként — a betegségek gyógyításának vagy/és azok megelőzésének folyamatát, módját, végül pedig a különböző okok miatti halálozásokat.

NÉPESSÉG — SZÜLETÉS, HÁZASSÁG

Bács-Kiskun megye lakóinak száma az 1990. január 1-jei népszámláláskor valamivel több mint 544,7 ezer fő volt, s ezzel az ország ötödik legnépesebb megyéje. Bács-Kiskun hosszú idő óta a folyamatosan és erőteljesen csökkenő népességű megyék közé tartozik. A csökkenés a legutóbbi három évtizedben meghaladta a 48 ezer főt (8 százalékot). A népességszám fogyását korábban elsősorban az elvándorlás okozta, amelyet azonban még a hetvenes években is csaknem teljes egészében ellensúlyozott a természetes szaporodás. Az 1980 utáni időszakban viszont már a mechanikus és a természetes népmozgalom egyaránt csökkentőleg hatott. A lakóhely-változtatások következtében a megye lakóinak száma 1980 óta 2,2 százalékkal, a természetes fogyás miatt pedig 2 százalékkal mérséklődött. A természetes fogyás — vagyis a halálozási többlet az elveszületésekhez képest — az elmúlt évtizedben megközelítette a 11,5 ezret, az elköltözési többletből adódó vándorlási veszteség pedig mintegy 13 ezer főt tett ki.

A *születésszám* alakulása Bács-Kiskun megyében is kedvezőtlenül alakult éppúgy, mint országosan. Az időnkénti kisebb-nagyobb ingadozások mellett az élveszületések tendenciája egyértelműen csökkenő. A hetvenes évtizedben az évi átlagos születésszám meghaladta a 8900-at, a következő időszakban ez a szám már csak 7075 volt. A visszaesés a megyében azóta is folyamatos, 1992-ben mindössze 6730 élveszületést jeleztek. Ez csupán 12,4 ezrelékes élveszületési arány (1980-ban ezer lakosra még 13,6 élveszületés jutott). A születési mozgalmat — a társadalmi és gazdasági körülményeken kívül — mindenkor jelentősen befolyásolják a különféle demográfiai tényezők. A népesség nemek és életkor szerinti összetétele, családi állapotának alakulása, a házassági és válási szokások stb. Bács-Kiskun megyében többnyire a születésszám csökkenését idézték elő.

A népesség *korösszetételére* az öregedési folyamat jellemző. Évtizedek óta csökkent a gyermek- és munkavállalási korúak, s ezzel egyidejűleg növekedett az időskorúak száma és aránya. A munkavállalási korban levő népességcsoportban mérséklődött a fiatal felnőttek és emelkedett a középkorúak száma és aránya. A változások eredményeként 1990-ben a megye lakóinak 20,6 százaléka volt 15 éven aluli gyermek és 19,6 százaléka 60 éven felüli időskorú. A 15—39 év közötti fiatal felnőttek 35 százalékos, a 40—59 éves középkorú felnőttek pedig egynegyednyi arányt képviseltek a népességből. Az elmúlt 30 esztendő során legnagyobb mértékű változás a két szélső korcsoportban következett be: az 1960. évihez képest 5 százalékponttal fogyatkozott a gyermekek, és közel 6 százalékponttal gyarapodott az idősek aránya. A két középső, nagy korcsoportban valamivel mérsékeltebb volt az arányváltozás.

A népesség öregedési folyamatát érzékelteti az egyes főbb korcsoportok egymáshoz viszonyítása is. A legutóbbi, 1990. évi népszámláláskor minden száz felnőtt korúra 35 gyermek- és 33 időskorú jutott. Ugyanezt az irányú változást jelzi a gyermek- és öregkorúak számának egybevetésével kapott ún. előregedési index, amelynek értéke 1990-ben 95 volt (vagyis a megyében minden száz 15 éven aluli gyermekre 95 időskorú, 60 éven felüli jutott).

Bács-Kiskun megyében a 15 éven felüliek száma a legutóbbi népszámláláskor valamivel több mint 432 ezer fő volt, vagyis a lakónépesség négyötöde tartozott a felnőttek közé.

Bács-Kiskun megye lakóinak *nemenkénti* megoszlását mindenkor nőtöbbslet jellemezte. Bár a népességszám folyamatosan csökkent, ezen belül a férfiak száma általában erőteljesebben fogyott mint a nőké. Ennek következtében a nők aránya az össznépességből mérsékelten növekvő tendenciájú, 1990-ben megközelítette az 52 százalékot. A nőtöbbslet növekedését jelzi, hogy a 10 és 20 esztendővel korábbi 1055-ről 1079-re emelkedett az ezer férfira jutó nők száma. A nemenkénti arányok azonban igen eltérően alakulnak az egyes korcsoportokban. A nőtöbbslet alapvetően csak a középkorúak s ezen belül is a 45 éven túliak, valamint az időskorúak csoportjára jellemző. A gyermekek és a fiatal felnőttek körében összességében a férfiak vannak többségben. (Lásd az 1. táblát.)

A születésszám alakulásában — a népesség általános korösszetételén belül — főképpen a szülőképes korú, 15—49 éves nők számának és arányának van jelentős szerepe. 1990-ben a megye lakóinak 24 százaléka (129,5 ezer fő) tartozott ebbe a csoportba; a női népességhez viszonyítva pedig megközelítően 46 százalékot képvisel-

tek a szülőképes korban levők. Ez a női generáció 10 százalékkal kisebb létszámú az 1960. évinél, aránya az össznépességből minimális mértékben, a női népességből pedig mintegy 2 százalékponttal csökkent.

1. tábla

A népesség korcsoportok és nemek szerint 1990. január 1-jén

Korcsoport (éves)	A férfiak			A nők			A lakónépesség		
	száma (ezer fő)	az 1960. évi százalékában	megosz- lása (százalék)	száma (ezer fő)	az 1960. évi százalékában	megosz- lása (százalék)	száma (ezer fő)	az 1960. évi százalékában	megosz- lása (százalék)
4 és fiatalabb . . .	17,0	66,7	6,5	16,5	67,1	5,8	33,4	66,9	6,1
5—9	17,4	65,8	6,6	17,0	66,5	6,0	34,4	66,1	6,3
10—14	22,9	94,4	8,7	21,7	91,2	7,7	44,6	92,8	8,2
15—19	20,1	90,6	7,7	19,0	83,4	6,7	39,2	86,9	7,2
20—24	17,3	91,4	6,6	16,5	80,1	5,8	33,8	85,5	6,2
25—29	16,5	80,7	6,3	16,1	77,7	5,7	32,6	79,2	6,0
30—34	21,1	96,2	8,0	20,7	92,8	7,3	41,7	94,5	7,7
35—39	21,4	104,4	8,2	21,0	93,2	7,4	42,4	98,6	7,8
40—44	18,6	152,6	7,1	18,4	140,5	6,5	37,0	146,3	6,8
45—49	17,0	85,7	6,5	17,8	80,2	6,3	34,8	82,8	6,4
50—54	14,8	78,7	5,7	17,4	85,5	6,1	32,2	82,2	5,9
55—59	14,9	89,8	5,7	17,2	96,2	6,1	32,1	93,1	5,9
60—64	14,2	110,8	5,4	17,7	116,8	6,3	32,0	114,1	5,9
65—69	11,9	133,0	4,5	16,6	143,2	5,9	28,5	138,8	5,2
70—74	5,7	83,8	2,2	8,3	92,2	2,9	14,0	88,6	2,6
75—79	6,4	142,8	2,5	11,1	173,1	3,9	17,5	160,6	3,2
80—84	3,3	165,0	1,3	6,3	216,3	2,2	9,6	195,2	1,8
85 és idősebb . . .	1,5	202,0	0,6	3,4	296,0	1,2	4,9	259,7	0,9
Összesen	262,1	92,5	100,0	282,7	96,7	100,0	544,7	92,9	100,0

Forrás. Itt és a továbbiakban az 1990. évi népszámlálás adatai, a január 1-jei állapot szerint.

A 15 éven felüliek *családi állapot* szerinti megoszlása hasonló az országos átlaghoz, többségük 265 ezer fő (61%) házas, közel egyötödük nőtlen, illetve hajadon, 12 százalékuk özvegy és 7 százalékuk elvált volt 1990-ben. Hosszabb időszakra visszatekintve legszembetűnőbb változás a házasok arányának számottevő csökkenése, miközben az özvegy és elvált családi állapotúak száma és aránya jelentősen növekedett. Lényeges különbség figyelhető meg a férfiak és a nők családi állapot szerinti megoszlásában. Mindkét nemnél ugyan a házasok hányada a legnagyobb, de ezt követően a férfiak körében a nőtlenek vannak legtöbben, a nők között pedig az özvegyek száma a legnagyobb.

A születésszám s ezáltal a népességszám alakulására jelentős hatása van a 15 éven felüli házas nők számának és termékenységének. Számuk megközelítően 133 ezer fő, 12 százalékkal kevesebb a 30 évvel ezelőttinél. Ugyanezen időszakban a házas nők összes élve született gyermekeinek száma jóval erőteljesebben, egyharmadával (374 ezerről 251 ezerre) csökkent. Az 1990. évi népszámlálás termékenységi adatai szerint száz nőre 189 élve született gyermek jutott, míg 1960-ban 249.

Napjainkban is a *családot* tekintjük a társadalom legkisebb alapegységének, amely a házastársi vagy élettársi, illetve vérségi kapcsolatban együtt élők legszűkebb közössége. 1990. január 1-jén Bács-Kiskun megyében megközelítően 155 ezer család élt, 5 százalékkal (9,3 ezerrel) kevesebb, mint az 1980. év kezdetén. Ez az erőteljes csökkenés a korábbi időszakokra nem volt jellemző. 1949 és 1970 között 154 ezerről 164 ezerre gyarapodott a családok száma a megyében, majd ezt követően kezdődött némi visszaesés. A legutóbbi évtizedben mutatkozó csökkenés az egyszemélyes (családot nem képező) háztartások számának növekedésével függ össze.

Az összes családon belül a házaspáros családok képviselték mindenkor a legnagyobb hányadot, 10 és 20 évvel ezelőtt 90-91 százalékot. 1990-re arányuk 86 százalékra esett vissza, ezen belül a gyermekes házaspárok aránya az 1960. évi 55-ről nem egészen 51 százalékra. Az elmúlt harminc év alatt a gyermekes házaspárok száma közel 12 ezerrel, 13 százalékkal lett kevesebb, s ez a csökkenés nagyobb részt az utolsó évtizedben következett be. Folyamatosan növekedett a házastárs nélkül gyermekükkel élő anyák, illetve apák száma és aránya. Húsz évvel ezelőtt még csak minden tizenegyedik, 1990-ben már minden hetedik családban csupán az egyik szülő élt együtt nőtlen, hajadon gyermekével. A csaknem 22 ezer egy szülő-gyermekes családból 18 ezer „anya gyermekkel” és 4 ezer „apa gyermekkel” típusú volt.

A családstruktúra változása egyértelműen összhangban van a népesség családi állapot szerinti összetételének (már ismertetett) módosulásával. Ugyanakkor mindezek a változások jól visszavezethetők a *házasságkötések* és *válások* számának alakulására. Bács-Kiskun megyében (az országos tendenciához hasonlóan) hosszú idő óta évről évre kevesebb házasságot kötöttek. A hetvenes években még ötezret meghaladó vagy azt megközelítő volt évente az új házasságok száma, ami ezer lakosra vetítve 8-9 fölötti házasságkötést jelentett. Az 1980 utáni időszakban — folyamatosan csökkenve — már egyetlen esztendőben sem érte el a négyezret a házasságkötések száma, így már csak 6-7 házasságkötés jutott ezer lakosra. 1992-ben 2926 házasságot kötöttek a megyében, ami alig több mint 5 ezrelékes házassági arányt jelent.

A válások száma egészen a nyolcvanas évek második feléig 1400—1700 körül ingadozott évente, vagyis ezer lakosra átlagosan 2,5—3,1 házasságfelbontás jutott. Némi mérséklődés csupán a legutóbbi néhány esztendőben tapasztalható: az 1992-ben 1007 válás nem egészen 2 ezrelékes arányt jelez. 1992-ben minden száz újonnan kötött házasságra 34 válás jutott. A hetvenes évek közepén még alig 27 volt ez az arány.

A megyében a családok számának fogyatkozása mellett az elmúlt néhány évtizedben folyamatosan csökkent az *átlagos családnagyság* is: 1990-ben minden száz családra átlagosan 292 családtag jutott. A családok legnagyobb hányada (45 százaléka) két-, 27 százaléka három-, 23 százaléka négy- és nem egészen 5 százaléka öttagú volt a legutóbbi népszámlálás időpontjában. A 6 családtaggal rendelkező családok aránya nem érte el az egy, a 7 vagy több személyből állóké pedig a fél százalékot.

ISKOLÁZOTTSÁG, OKTATÁS

Valamennyi társadalom működésében, az emberi közösségek létezésében sok szempontból meghatározó tényező lehet a *népesség iskolai végzettségének* alakulása. Az

elmúlt néhány évtizedben sokat javult a megye lakóinak iskolai végzettsége. Az 1990. évi népszámláláskori 7 éves és idősebb népesség egyharmada elvégezte az általános iskola 8 osztályát. Harminc évvel korábban ez az arány még csak 17,5 százalék volt. Befejezett középiskolai végzettséggel 61 ezer fő (12%) rendelkezett. Felsőfokú végzettsége közel 27 ezer főnek, a 7 éven felüli népesség 5,4 százalékának volt. 1960-ban a középiskolai végzettségük aránya 3 százalékot ért el, az egyetemet, főiskolát végzettké pedig egy százalék alatti volt. A kedvező változás nemcsak hosszú távon érzékelhető, hanem a legutóbbi évtizedben is 2—3 százalékpontnyi volt valamennyi iskolatípusnál.

A végzettség emelkedésével számottevő javulás következett be az *iskolázottsági színvonalban*, amit a megfelelő korú népesség és az iskolai végzettség egybevetése tükröz. 1960 óta 70 százalékkal csökkent a 10 éven felüliek közül iskolába nem jártak száma, arányuk 4,9-ről 1,5 százalékra esett vissza. A 15 éven túliak 73 százaléka elvégezte legalább az általános iskola 8 osztályát, míg 1960-ban csak 24 százalék volt ugyanez az arány. A 18 éven felüliek 22 százaléka érettségizett, szemben a harminc évvel korábbi 5 százalékkal. A 25 éves és idősebb népesség 7 százalékának volt diplomája, 1960-ban pedig alig több mint egy százalékának. Ismeretes, hogy a nők jelentős hányada az általános iskola elvégzése után gimnáziumban vagy olyan szak-középiskolában (például kereskedelmi, közgazdasági, egészségügyi) tanul tovább, ahol a hagyományosan női szakmákra képesítenek, a férfiak viszont nagyobb arányban folytatják tanulmányaikat szakmunkásképző iskolában. E folyamat eredményeként a középiskolai végzettség terén korábban a férfiak javára mutató eltérés már 1980-ban kiegyenlítődött, a legutóbbi népszámlálás adatai szerint pedig a 18 éven felüli népességből már a nők körében volt nagyobb az érettségizettek aránya.

2. tábla

Az iskolai végzettség alakulása nemenként

Év	A 10 éves és idősebb		A 15 éves és idősebb		A 18 éves és idősebb		A 25 éves és idősebb	
	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők
	közül 0 osztályt		közül legalább az általános iskola 8 osztályát		közül legalább befejezett középiskolát		közül legalább befejezett felsőfokú iskolát	
végzettek a megfelelő korúak százalékában 1990. január 1-jén								
1941 ...	8,5	11,5	8,7	7,5	3,3	0,8	1,5	0,2
1949 ...	6,5	8,1	14,3	13,2	4,4	2,1	1,7	0,3
1960 ...	4,2	5,6	25,2	23,6	6,3	3,8	2,2	0,5
1970 ...	2,5	3,5	44,6	39,6	11,3	9,0	3,7	1,3
1980 ...	1,2	2,2	63,3	54,9	15,9	15,9	5,3	3,0
1990 ...	1,2	1,8	77,8	69,1	20,4	22,6	8,1	6,1

Sajátos helyzetet tükröz a diplomások számának nemenkénti megoszlása, változása is. A régről gyökerező hagyományoknak megfelelően fél évszázaddal ezelőtt mindössze 343 felsőfokú képesítést szerzett 25 évesnél idősebb nő lakott a megyében, ami az azonos korú diplomásoknak alig több mint egytizede volt. A későbbiekben a nők száma és aránya évtizedről évtizedre sokkal nagyobb mértékben növekedett, mint a férfiaké. 1941 és 1990 között a megyében élő diplomás férfiak száma megközelítően

hatszorosára, a nőké viszont harmincnégyszeresére gyarapodott. E változások eredményeként 1990-ben már a diplomásoknak közel fele (46 százaléka) nő volt.

A diplomás nők számának és arányának erőteljesebb növekedése ellenére a népesség iskolázottsági szintjében továbbra is érzékelhető a nemenkénti különbség a nők hátrányára. A 25 éves és idősebb férfiaknak 8,1 százaléka, a nőknek 6,1 százaléka volt diplomás 1990-ben. Közel fél évszázaddal ezelőtt ugyanez az arány 1,5 és 0,2 százalék volt. Másként ez azt jelenti, hogy 1941-ben a 25 éven felüli férfiak közül minden hatvanhatedik, az ugyanilyen korú nők közül minden ötszázadik rendelkezett felsőfokú oklevéllel. 1990-re már lényegesen kiegyenlítettebb lett az arány: a férfiak közül minden tizenkettedik, a nők közül minden tizenhatodik volt diplomás (természetesen a 25 éves és idősebb férfiakra, illetve nőkre számítva).

Az 1992/93-as tanévet a megye 205 *általános iskolájában* valamivel több mint 56 ezer gyermek kezdte el, vagyis a megye minden ezer lakosából 104 ezekbe az oktatási intézményekbe jár. A tanulók létszáma a nyolcvanas évek közepe óta folyamatosan mérséklődött. Oktatási célokra 2525 osztályterem áll rendelkezésre. Részben a létszámcsökkenés, részben az iskolahálózat fokozatos bővítése révén a korábbiakhoz képest lényegesen jobbak az oktatási körülmények. 1980 óta egyhatodára csökkent a délelőtti-délutáni rendszerben váltakozva használt osztálytermek és csaknem négyötödére a szükségtermek száma. Jelenleg egy tanteremre átlagosan csupán 22 diák jut, szemben az 1980. évi 31 fővel. Ugyancsak kedvező változás, hogy az 1980. évi 51-ről 81 százalékra emelkedett a tornateremmel, tornaszobával rendelkező iskolák aránya. Az utolsó évfolyam befejeztével az általános iskolákat évente 7—8 ezer fiatal hagyja el. Döntő többségük felvételét kéri valamilyen középszintű intézménybe. Valamivel kisebb hányaduk folytatja ténylegesen a tanulást, a választott iskolától függően a felvételi arány 80—85 százalék közötti. Az általános iskolát befejezőknek évente átlagosan 4—5 százaléka nem szándékozik továbbtanulni.

A megye 17 *szakmunkásképző intézményében* a nyolcvanas évtizedben évről évre folyamatosan növekedett a tanulók száma, egészen az 1992/93. tanévig. Ezt a tanévet már csak 11,7 ezer diák kezdte el, 7 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban, vagyis a megye minden ezer lakosából 22-en. A csökkenésben bizonyára szerepe van a végzés utáni bizonytalanságnak, a munkanélküliségtől való félelemnek, amely az utóbbi időben egyre jobban sújtja a pályakezdő, fiatal szakmunkásokat is. A megye iskoláiban a bányászat kivételével valamennyi fő szakmai ágazatot oktatnak. Legtöbbször a gépgyártás, a ruhaipar és az építőipar különféle szakmáit sajátítják el. A megye intézményeiben évente átlagosan 3—3,5 ezer fiatal szerez szakmunkás-képesítést.

Bács-Kiskun megye *középiszkoláiban* az 1992/93. tanévet 14 ezer nappali tagozatos diák kezdte el, vagyis ezer lakosonként 26 fő. A tanulók száma az elmúlt évtizedben minden esztendőben gyarapodott, a jelenlegi létszám csaknem háromnegyedével haladja meg az 1980. évi 8,2 ezer főt. A korábbi években a tanulók nagyobb hányada a gimnáziumokat választotta. Az utóbbi néhány esztendőben azonban egyre inkább a különféle — speciálisabb képzést nyújtó — szakközépiszkolák iránt nőtt az érdeklődés. Az 1992/93. tanévben ez utóbbiak tanulóaránya meghaladta az 54 százalékot. 1980-ban a gimnáziumok diákjai képviseltek csaknem ugyanekkora arányt.

A középiszkolások kilenczede ténylegesen Bács-Kiskun megyei lakos; 1100—1400 közötti az ország különböző tájairól idejövő tanulók száma. Ennél általában néhány

százzal nagyobb azon (Bács-Kiskunban lakó) középiskolások száma, akik más megyék vagy a főváros intézményeiben tanulnak. A gimnáziumi diákok döntő többsége (85%) általános tantervű oktatásban részesült, viszonylag kis hányaduk kapott valamilyen speciális, szakosított képzést (főképpen idegen nyelvi vagy természettudományi tagozat formájában). A szakközépiskolák közül legtöbben (60 százalékuk) a műszaki, a közgazdasági és a mezőgazdasági jellegű intézményeket választják. A megye középiskoláiban évente körülbelül ezer tanuló tesz sikeres érettségi, illetve képesítő vizsgát. Egy részük tovább tanul felsőfokú intézményekben, a többiek munkát vállalnak, vagy lehetőség hiányában állást kereső munkanélküli pályakezdővé válnak.

Bács-Kiskun megyében 6 *felsőfokú intézmény*, főiskola működik. Közülük 3 pedagógusokat, 2 műszaki és 1 kertészeti diplomásokat képez. Az 1992/93. tanévben 1643 nappali tagozatos hallgatója volt a főiskoláknak, nagyobb részük Bács-Kiskun megyei lakos. Ezekben az intézményekben évente 500 körüli tanuló szerez oklevelet. A sikeresen végzett hallgatók legnagyobb hányada a tanítóképző főiskolákon fejezi be tanulmányait.

Mint láttuk, Bács-Kiskun megyében az élveszületések száma csökkenő. Ezt a változást követte a három éven aluli kisgyermek elhelyezésére szolgáló bölcsődei férőhelyek számának csökkentése. 1992-ben 34 bölcsőde, és 1639 *bölcsődei férőhely* állt rendelkezésre, 42 százalékkal kevesebb, mint a nyolcvanas évek közepén (az intézmények száma 25-tel csökkent). Minden száz bölcsődés korú gyermekre 8 férőhely jutott, 6-tal kevesebb, mint az évtized közepén. Az elhelyezési lehetőségeknél jóval mérsékeltebben csökkent a bölcsődébe beíratott gyermeklétszám. A megyében 1992-ben 1579 kisgyermek járt bölcsődébe, 25 százalékkal kevesebb a néhány évvel azelőttinél. A bölcsődei férőhelyek számának ennél nagyobb mértékű csökkenése következtében összességében 87-ről 96 százalékra nőtt az intézmények kihasználtsága, ami helyenként igen jelentős zsúfoltsághoz vezetett.

Az *óvodai ellátottságra* a bölcsődeitől némileg eltérő tendencia jellemző. Az elmúlt évtized kezdetén még jelentősen gyarapították az óvodák és ezzel együtt a férőhelyek számát is. Az 1985. évi maximum után fokozatos csökkentés következett mind az intézmények, mind a férőhelyek számában. Az óvodás gyermekek száma az évtized elején volt a legnagyobb, hiszen akkor még óvodás korú volt a hetvenes évek közepén született nagylétszámú generáció. 1992 végén a megye 258 óvodája 21 ezer férőhellyel rendelkezett, az előbbi 3, az utóbbi 6 százalékkal volt kevesebb az 1985. évinél. Az óvodás gyermekek száma (21,5 ezer) az 1980. évinek mindössze 85 százaléka, az 1985. évinél pedig 6 százalékkal kisebb. A jelenlegi ellátottság rosszabb a néhány évvel ezelőttinél, száz óvodás korú gyermekre 87 férőhely jut. A kihasználtság a legutóbbi néhány évben ismét növekedett, 1992-ben éppúgy 102 százalék volt, mint 1985-ben.

MUNKA—MUNKAHELY

Bács-Kiskun megyében a népesség számának csökkenésével és bizonyos fokú elöregedésével párhuzamosan az utóbbi három évtizedben folyamatosan csökkent a *népesség gazdasági aktivitása* és csaknem megközelíti az 1930-as, 1940-es években kialakultat, amikor is a nők nagy része még nem vállalt keresőtevékenységet, és így

nyugdíjjogosultságot sem szerzett. Az 1960. évi népszámláláskor az aktív keresőkre átlagosan már 20 százalékkal kevesebb inaktív kereső és eltartott jutott, mint egy évtizeddel korábban, de ezen belül csak 4 inaktív kereső és 92 eltartott. Az 1990. évi népszámlálás idején az inaktív keresők aránya szinte megközelítette az eltartottakét: száz aktív keresőre 58 inaktív és 68 eltartott jutott.

Az *inaktív keresők* több mint 137 ezres létszámának nyolctizede volt saját jogon nyugdíjas és járadékos, közel egytizede özvegyi jogon, továbbá az 1967-től bevezetett különféle gyermekgondozási támogatások jogosultjai szintén egytizedét képezték az inaktív keresőknek. A *nyugdíjasok és járadékosok* száma az utóbbi három évben tovább növekedett, és 1993. júliusban már meghaladta a 133 ezer főt, akiknek hattizede nő volt. Az összes nyugdíjas 58 százaléka öregségi, 22 százaléka rokkantsági, egytizede özvegyi jogon, 9 százaléka mezőgazdasági szövetkezeti és mintegy fél százaléka baleseti járadékosként kapja az ellátást. A *gyermekgondozási díjat* és a *gyermekgondozási segélyt* a népszámlálást követő három évben egyre kevesebben (1992. decemberben 9830 szülő) vették igénybe annak ellenére, hogy az elveszületések száma csak kismértékben ingadozott.

Tovább növelte az aktív keresőkre háruló anyagi terheket az egyre növekvő *munkanélküliség*. Az 1990-es népszámláláskor száz aktív keresőre még csak 3 munkanélküli jutott, és számuk alig haladta meg a 6 ezer főt. Ettől kezdve a regisztrált munkanélküliek száma folyamatosan növekedett, 1992 végén meghaladta a 47,5 ezer főt; 1993. júniusban alig 43 ezer főt regisztráltak, de a csökkenés főként nem a munkába állást, hanem a munkanélküli-segélyre való jogosultság különböző okok miatti megszűnését jelenti. Az 1990-es népszámláláskor közel 163 ezer *eltartottról* kellett gondoskodni a kereső lakosságnak, akiknek 27 százaléka bölcsődébe, óvodába járó vagy nem járó, illetve általános iskolába nem járó gyermek, 39 százaléka általános iskolás, 15 százaléka középfokú iskolai intézménybe járó, másfél százaléka főiskolás és 17 százaléka egyéb eltartott volt.

Bács-Kiskun megyében 1990. január 1-jén a lakónépességnek majdnem minden második tagja *aktív kereső* volt, számuk mintegy 238 és félezer, és ez a szám 30 év óta évtizedről évtizedre csökkent. A foglalkoztatottsági struktúra, amely szerint korábban a megye alapvetően mezőgazdasági jellegű volt, megváltozott, és az 1990-es népszámláláskor ez az ágazat az aktív keresőknek már csak 32 százalékat foglalkoztatta, míg 1960-ban 65 százalékat. Az ipar és építőipar erősödését jelzi, hogy ezen ágazatokban 17-ről 31 százalékra nőtt az arány, pedig a foglalkoztatottak száma az elmúlt tíz évben még csökkent is. Megerősödött a terciér szektor, ahol 18-ról 37 százalékra bővült a foglalkoztatottak aránya 1960-tól 1990-ig.

A legutóbbi népszámlálás szerint az aktív keresők 66 százaléka alkalmazásban álló vagy szövetkezeti tag fizikai foglalkozásuként, 27 százaléka ugyanilyen szellemi dolgozóként „kereste kenyerét”, és mintegy 7 százalék volt az önálló foglalkozásúak és segítő családtagjaik aránya. 1970-hez képest 35-ről 15 százalékra csökkent a szövetkezeti tagok aránya, és bővült az alkalmazotti viszony, meg az önálló foglalkozás. A javuló iskolázottsággal összefüggésben 1990-ben az aktív keresőknek már 27 százaléka volt szellemi foglalkozású, míg 1970-ben csak 16 százalék. A férfi aktív keresők többsége szakmunkás, a nők pedig főként beosztott ügyintézői, illetve ügyviteli dolgozóként tevékenykednek.

3. tábla

Az aktív keresők megoszlásának alakulása
(százalék)

Foglalkozási viszony, alap-állománycsoport, beosztás	1970.	1980.	1990.	1990-ben	
	évben			férfi	nő
Az aktív keresők száma (ezer fő)	285,8	268,7	238,4	134,5	103,9
	Alkalmazásban álló				
Fizikai foglalkozású	44,8	52,1	52,7	56,7	47,4
szakmunkás	13,9	20,1	23,3	31,2	13,1
betanított munkás	16,0	22,2	21,3	17,2	26,7
segédmunkás	15,0	9,8	8,0	8,2	7,7
Szellemi foglalkozású	15,2	20,5	24,3	16,5	34,4
vezető, irányító	5,5	6,2	7,3	4,8
beosztott ügyintéző	10,7	13,9	8,4	21,0
beosztott ügyviteli dolgozó	4,4	4,2	0,8	8,6
	Szövetkezeti tag				
Fizikai foglalkozású	34,3	21,2	13,0	15,1	10,4
szakmunkás	3,7	5,1	4,3	6,6	1,3
betanított munkás	11,0	11,4	7,2	6,7	7,9
segédmunkás	13,1	2,8	1,4	1,8	1,0
mezőgazdasági szövetkezeti dolgozó segítő családtagja	6,5	1,9	0,1	0,1	0,2
Szellemi foglalkozású	1,1	2,1	2,4	2,2	2,7
vezető, irányító	1,0	1,1	1,6	0,5
beosztott ügyintéző	0,5	0,8	0,6	1,1
beosztott ügyviteli dolgozó	0,6	0,5	0,0	1,1
	Önálló foglalkozású, segítő családtag				
Egyéb	4,6	4,1	7,6	9,5	5,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az utóbbi években tovább csökkent a *foglalkoztatottság* a megyében működő gazdálkodó szervezeteknél, például az anyagi ágakban 1992-ben 36 százalékkal kevesebben dolgoztak, mint 1990-ben; az 50 főnél többet foglalkoztató jogi személyiségű és a költségvetési szerveknél 1993. első félévben 22 százalékkal kisebb volt a foglalkoztatottak száma, mint egy évvel korábban.

A dolgozókat foglalkoztató *szervezetek* száma a megyében évről évre gyarapodik, 1993. első félév végén 3272 jogi személyiségű gazdasági szervezet működött. A nagyüzemeket egyre inkább a kis- és középüzemek váltják fel, az összesnek még 3 százalékát sem érték el a 300 fő feletti létszámúak, 10 százalékuk 51—300 főt, 11 százalékuk 21—50 főt, 30 százalékuk 11—20 főt foglalkoztatott, és a vállalkozások 46 százalékában a létszám nem érte el a 10 főt. A jogi személyiségű szervezetek 83 százaléka korlátolt felelősségű társaságként, 12 százaléka szövetkezetként, 2 százaléka részvénytársaságként működik, és mindössze 1,7 százalék a vállalatok aránya. A szervezetek közel negyede az iparban, szinte teljes egészében a feldolgozóiparban működik, jórészt kiegészítve a mintegy 10 százaléknyi mezőgazdaság, vadgazdálkodás és erdő-

gazdálkodás, halászat ágazat szervezeteinek tevékenységét. A szervezeteknek 6 százaléka építőiparral, közel 59 százaléka különféle szolgáltatásokkal foglalkozik.

A megyében 3698 jogi személyiség nélküli szervezet is foglalkoztat dolgozókat, ezek 28 százaléka működik az ún. termelőszférában, a többi a tercier ágazatokban. Az 1594 nonprofit szervezet szinte teljes egészében az ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás, az egészségügyi és szociális ellátás, valamint az egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás területén fejti ki tevékenységét. Különböző ágazatokban, de elsősorban a közigazgatás és a kötelező társadalombiztosításban összesen 458 költségvetési és társadalombiztosítási szervezet működött 1993. első félév végén. Egyre növekszik az egyéni vállalkozók száma: 1992. év végén kevesebb mint 27 ezer, 1993. június 30-án már több mint 31 ezer egyéni vállalkozó volt, többségük kisiparos (40%) és kiskereskedő (38%).

Megindult a *külföldi tőkebeáramlás* is a megyébe, amelytől a gazdaság fellendülése, új munkahelyek teremtése lenne elvárható. 1990 végén 201 vegyes vállalkozás működött 5 milliárd forint alapítói vagyonnal, 1991 végén pedig 357 vállalkozás 10 milliárd forint alapítói vagyonnal. 1992-ben 193 külföldi érdekeltségű gazdasági társaság alakult, 16 százalékkal kevesebb, mint az előző évben. 1993 első félévében viszont 111 újonnan alakuló vegyes vállalkozást jegyeztek be, 28 százalékkal többet, mint egy évvel korábban. A szervezetek döntő többsége korlátolt felelősségű társaság, és nagy részük a kereskedelem területén működik, 1992-ben 585 millió, 1993 első felében pedig már 527 millió forint törzstőkét fektettek be. Az elmúlt másfél évben a törzstőke-befektetés 27 százaléka a kereskedelembé és 23-23 százaléka az iparba, illetve az építőiparba került, míg a mezőgazdaságba a törzstőkének még a 4 százaléka sem jutott külföldi érdekeltségű vállalkozás révén. Az ipar és az építőipar ágazatban az egy vállalkozásra jutó törzstőke sokkal magasabb volt, mint a többi ágazatban.

Bács-Kiskun megyében főfoglalkozásként vagy más jövedelemforrásokat kiegészítő tevékenységként jellemző a *mezőgazdasági kistermelés*. 1991-ben az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (Food and Agricultural Organisation — FAO) világösszeírási programjához kapcsolódva, Magyarországon is általános mezőgazdasági összeírást hajtottak végre. E szerint Bács-Kiskun megyében mintegy 120 ezer kisgazdaság volt, majdnem 9 százaléka az országban találhatóknak. A gazdálkodóknak csak alig 9 százaléka volt önálló, 49 százalékuk munka- vagy tagsági viszony mellett foglalkozott mezőgazdasági tevékenységgel, a kistermelők 39 százaléka nyugdíjas vagy járadékos volt, és voltak még gyermekápolási juttatásokat élvezők és munkanélküliek. A gazdaságokhoz tartozók száma megközelítette a 326 ezer főt, ami a megye népességének hattizede. A kistermelők által ténylegesen használt földterület mintegy 87 ezer hektár volt, a megye mezőgazdasági területének 14 százaléka. Saját tulajdonú földterületük meghaladta a 49 ezer hektárt, amelynek 40 százaléka szántó és 22 százaléka szőlő volt.

JÖVEDELEM—FOGYASZTÁS

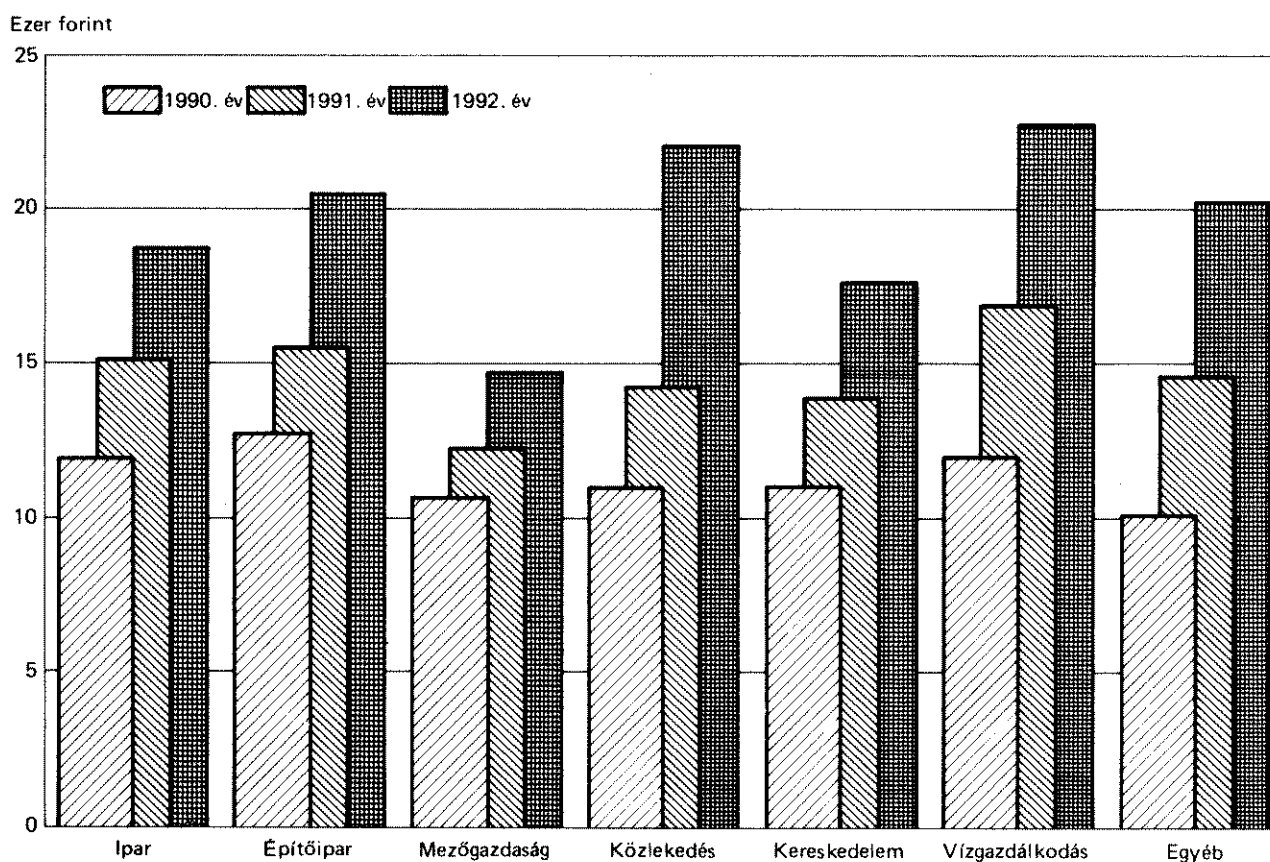
A Magyar Nemzeti Bank Bács-Kiskun megyei Igazgatóságának adatai szerint a megye *lakossága* 1992-ben 125,8 milliárd forint *készpénzbevételhez*, egy lakosra számítva átlagosan valamivel több mint havi 19 300 forinthez jutott. A lakosság bevétele

az előző évinél 44 százalékkal nagyobb volt, de ugyanakkor a foglalkoztatottság csökkent, a fogyasztóiár-színvonal pedig 23 százalékkal nőtt. Az érintett körben 1992-ben a bevételek 24 százaléka személyi jövedelem, főként gazdálkodó szervezetektől származó pénzbeni munkajövedelem volt. Felvásárlásból 6 százalék származott, a magánvállalkozók bevétele közel 2 százalék volt, a társadalombiztosítástól 13,5 százalék (ezen belül 11,5 százalék nyugdíj címén) került a lakossághoz. Évek óta fokozatosan emelkedett a pénzintézeteknél elhelyezett megtakarításokból származó visszafizetés (kivétel) aránya, míg 1990-ben 21 százalék, addig 1992-ben már közel 45 százalék volt, ezen belül 38 százalék takarékbetétekkel, 7 százalék értékpapírokkal volt kapcsolatos.

A 20 főnél több személyt foglalkoztató vállalkozásoknál és — létszámnagyságtól függetlenül — a költségvetési szerveknél foglalkoztatott közel 139 ezer főre vonatkozóan 1992-ben a *havi bruttó átlagkereset* 19 072 forint volt, a nettó átlagkereset pedig 13 841 forintot tett ki.

A létszám kétharmadát képező fizikai foglalkozásúak havi bruttó keresetként 15 213 forintot, nettó keresetként pedig 11 676 forintot vettek fel. A szellemi foglalkozásúak havonta 18 209 forintot kaptak kézhez átlagosan, ennek bruttó értéke 26 858 forint volt. A férfiak az átlagosnál 9 százalékkal többet, a nők pedig 9 százalékkal kevesebbet kerestek a bruttó összeg alapján.

A bruttó átlagkeresetek alakulása Bács-Kiskun megyében

A nemzetgazdasági ágazatok között Bács-Kiskun megyében is igen jelentősek a kereseti különbségek. Míg a mezőgazdaság, vadgazdálkodás és erdőgazdálkodás, halászat ágazatban dolgozók nettó havi keresete 1992-ben csak 11 319 forint volt, addig a bányászatban 27 540 forint, és ezen ágazatokon belül is érvényesül a nemek, végzettség, beosztás, foglalkozás stb. különbségek miatti szóródás.

A foglalkoztatottak havi nettó átlagkeresete a megyei átlagnál magasabb volt:

bányászat	27 540,— Ft
pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	22 269,— Ft
villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás	17 161,— Ft
közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	16 762,— Ft
oktatás	15 574,— Ft
szállítás, raktározás, posta és távközlés	15 325,— Ft
egészségügyi és szociális ellátás	14 241,— Ft
építőipar	14 030,— Ft

a megyei átlagnál alacsonyabb volt:

feldolgozóipar	13 717,— Ft
ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	13 640,— Ft
egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	13 016,— Ft
kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	12 857,— Ft
szálláshely szolgáltatás és vendéglátás	11 642,— Ft
mezőgazdaság, vadgazdálkodás, halászat	11 319,— Ft

1993. első félévben az 50 főnél többet foglalkoztató jogi személyiségű és a költségvetési szervek több mint 62 ezer fős létszámának havi bruttó átlagkeresete 19 421 forint volt, 23,5 százalékkal több mint az előző év első felében. A fizikaiaknak bruttó 16 262 forintot, a szellemieknek 30 285 forintot számoltak el havonta átlagosan. (Az első félévi fogyasztóiár-index 123,2 százalék volt.)

A több mint 133 ezer nyugdíjas és járadékos a folyamatos *nyugdíjmelések* ellenére is átlagosan havi 9820 forint ellátásban részesült 1993. júliusban. Ezen belül az öregségi nyugdíjasok 10 458 forintot, a rokkantsági nyugdíjasok 9886, a mezőgazdasági járadékosok 7975 forintot kaptak kézhez havonta. Az özvegyi ellátás átlagosan 7875, a baleseti járadék 4018 forint volt.

1992. decemberben 38,5 ezren részesültek munkanélküli-ellátásban, az átlagos havi bruttó segély 8428 forint volt, 1993. júniusban pedig mintegy 29 ezren kaptak átlagosan bruttó 9234 forintot.

Az országosan számított *létminimum* azon aktív háztartásokban, ahol 2 aktív korú felnőtt és 2 gyermek van 1992. decemberben egy főre számítva a városokban 9767 forint, 1993. júniusban pedig 10 980 forint volt. Az egyszemélyes városi nyugdíjas háztartásokban 10 122 forintról 11 400 forintra nőtt a létminimum fél év alatt. A községekben valamivel alacsonyabb összeg elég a társadalmilag még elfogadható életszínvonalhoz. Mindezeket figyelembe véve, 1992-ben a fizikaiak átlagkeresete alig haladta meg az egy családtagra jutó létminimumot. 1993 júliusában a nyugdíjasok és járadékosok 47 százalékanak 9000 forint alatti volt az ellátása, azaz kevesebb, mint az e csoportba tartozó háztartások létminimuma, és csak 5,2 százalékuk részesült 15 000 forint feletti, azaz az 50 főnél nagyobb létszámú szervezeteknél foglalkoztatottak nettó átlagkeresetét meghaladó nyugdíjban.

A *lakosság fogyasztását* a háztartás-statisztikai felmérések jelzik, amelyek a Bács-Kiskun megyében a Békés megyében és a Csongrád megyében megfigyelt 1971 háztar-

tás adatai alapján reprezentálják a dél-alföldi térséget. A legutóbbi, 1991. évi felvétel szerint a háztartások a különböző rétegeknél eltérő mértékben, de legnagyobb arányban élelmiszerekre, majd a lakásfenntartásra költöttek, és az aktív keresők a közlekedésre is jelentős összegeket fordítottak.

4. tábla

Az egy főre jutó évi személyes célú kiadások megoszlása a dél-alföldi körzetben megfigyelt háztartásokban, 1991

Kiadás	Aktív keresős			Aktív kereső nélküli (inaktív)
	városi	községi	összes	
	háztartások megoszlása (százalék)			
Élelmiszerek	33,7	36,5	34,8	43,4
Élvezeti cikkek	6,3	6,3	6,3	6,1
Ruházkodás*	9,7	9,7	9,7	5,7
Lakásfenntartás	12,2	12,3	12,2	18,1
Háztartás- és lakásfelszerelés	6,2	5,7	6,0	5,9
Egészségügy, testápolás	3,0	2,6	2,8	4,3
Közlekedés, hírközlés	10,7	11,5	11,0	6,1
Művelődés, oktatás, üdülés, szórakozás	7,4	5,4	6,6	3,8
Egyéb személyes célú kiadás	3,2	2,5	2,9	3,5
Építés, ingatlanvásárlás	7,7	7,7	7,7	3,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* A ruházati szolgáltatásokra fordított kiadásokat is tartalmazza.

1992-ben a korábbi évekhez képest valamelyest élénkült a *kiskereskedelmi forgalom* a megyében, az eladás volumene összehasonlítható áron is 1,9 százalékkal nagyobb volt, mint 1991-ben. Az egy lakosra jutó havi vásárlás 11 276 forintot tett ki, amelynek 91 százalékát a bolti kiskereskedelemben és 9 százalékát a vendéglátásban realizálták.

A SZŰKEBB ÉS A TÁGABB KÖRNYEZET

Az egészség, a jövő generáció felnevelése, a munkához való erőgyűjtés, a családi, baráti kapcsolatok ápolása és még sok más funkció kapcsolódik a megfelelő lakhatási környezethez. A *lakásellátottság* Bács-Kiskun megyében hosszú távon jelentősen javult. Az elmúlt négy évtized alatt folyamatosan növekedett a lakott lakások száma: míg 1949-ben 159 ezer, addig 1990-ben 202 ezer volt. A laksűrűség — a száz lakott lakásra jutó lakók száma — 365-ről 264-re csökkent ez idő alatt.

A lakások átlagos szobaszáma folyamatosan növekedett. 1970-ben a lakásoknak alig 9 százaléka, 1990-ben már majdnem 43 százaléka volt 3 és több szobás. Húsz évvel korábban a lakások 79 százalékát, 1990-ben már 88 százalékát használták tulajdonosi jogcímen. Ugyanezen időszak alatt 11-ről 65 százalékra javult a komfortos lakások aránya.

A lakások fűtési módozatai is javultak, 1980-ban még nem érte el az egytizedet a központos fűtéses lakások aránya, 1990-ben pedig már meghaladta a 32 százalékot,

amelyen belül mintegy 8 százalék táv- (tömb-) fűtéses, 1,3 százalék pedig egyedikazán- és 23 százalék etázfűtéses.

5. tábla

A lakások felszereltségének főbb mutatói

Év	Vízvezetékkel	Hálózati	Palackos	Vízöblítéses WC-vel	Szennyvízelvezető csatornával
		gázzal			
ellátott lakott lakások az összes lakott lakás százalékában					
1970	15,6	3,2	50,7	11,2	17,6
1980	52,6	11,0	72,8	39,0	56,2
1990	78,6	39,5	51,8	65,9	79,2

Az 1990-es népszámláláskor mintegy 217 ezer lakott és nem lakott lakás volt a megyében, amelynek 15 százaléka a külterületeken volt. A lakásokból az utóbbi 20 évben mintegy annyi (39,8%) épült, mint 1945 előtt összesen (37,8%). A külterületi lakóházak lényegesen öregebbek —15,7 százalékuk a múlt században, 51,3 százalékuk az 1900—1944. években épült, az összes lakásnál ezek az arányok: 12,3, illetve 25,3 százalék —, mint a belterületiek, részben az elmúlt évtizedek lakótelepi építkezései, részben a hosszú ideig tartó külterületi lakásépítési tilalom miatt.

Mindez összefüggésben van évtizedek *lakásépítési* tendenciáival. A háborús évek után a szükségyszerűség mennyiségi növekedést követelt, 1954-től erőteljes építkezési fellendülés következett be, 1977-ben majdnem hétszer annyi lakás épült, mint 1954-ben. Ezt követően a tartós irányzat csökkenőre váltott, 1992-ben alig épült több lakás, mint 1959-ben. Ez időszak alatt viszont a minőség (nagyobb alapterület, családi vagy sorházak, jobb felszereltség stb.) került előtérbe.

1991-ben már csak 1645, a következő évben pedig még kevesebb, 1223 lakás épült, és ezek 7 darab kivételével magánépítkezők erőforrásaiból létesültek. Az utóbbi évben épültek közül azonban 40 százalék volt a 3 és több szobás lakások aránya, 84 százalékuk közüzemi vízvezetékkel, 77 százalékuk házi, 23 százalékuk közcsatornával ellátott, mindegyikben van fürdőszoba vagy mosdó-, zuhanyozóhelyiség, 55 százalékukban vezetékes gáz. Évről évre nagyobb alapterületű lakásokat építettek, az átlagos alapterület 1992-ben 91 négyzetméter volt, míg az 1981—1985 évek átlagában 80 négyzetméter.

A lakásállomány megújulását az építésen kívül a megszűnések is elősegítik. Ezek száma azonban egyre csökkenő. A nyolcvanas évtized első felében évenként átlagosan 771 lakás szűnt meg, 1991-ben 268, 1992-ben pedig 194, ezeknek közel háromtizede a külterületeken. A megszűnés fő okai csaknem fele-fele részben avulás, illetve új lakás építése. 1992-ben száz épített lakásra 16 megszűnés jutott, az országos 18-cal szemben.

Az emberek életkörülményeit a lakás mellett az a tágabb környezet határozza meg, ahol dolgoznak, közlekednek, laknak, szabadidejüket eltöltik. Egy-egy térség változatos és más térségektől is eltérő településhálózata, településszerkezete jellemző jegyeket visel magán, amelyek visszahatnak az életmódra. Bács-Kiskun megyében az 1992. év végén 8362,23 négyzetkilométeren 11 város (ebből egy — Kecskemét megyei jogú város — a megyeszékhely) és 105 község volt. 1993-ban három községet várossá

nyilvánítottak és egy ún. egyéb belterületi lakotthelyet önálló községgé, így jelenleg 14 város és 103 község van a megyében. A településhálózat jellemzője, hogy kis- és közepes népességű városok, valamint nagy- és óriásfalvak alkotják. 1992 végén — az akkori közigazgatási beosztás szerint — a megyeszékhely népessége meghaladta a 105 ezer főt, a többi város átlagos lakónépessége pedig 18 518 fő volt. Ugyanakkor a községekben átlagosan 2384 lakos élt. A települések 18 százalékában laktak ezernél kevesebben (míg például a dunántúli Baranya megye településeinek 85 és az ország településeinek 55 százalékában). Bács-Kiskun megyében 1992 végén egy négyzetkilométerre 65 lakos jutott (ennél kevesebb csak Somogy megyében), míg a vidéki átlag 90 fő, az országos *népsűrűség* pedig 111 fő volt. Az alacsony népsűrűséggel összefüggésben áll az a településszerkezeti sajátosság, hogy az ország megyéi közül Bács-Kiskun megyében laknak a legtöbben és a legnagyobb arányban is a külterületeken. 1990. január 1-jén 68 017 lakos élt külterületi lakotthelyeken, bár 33 százalékkal kevesebben, mint tíz évvel korábban. A megye népességének ez 12,5 százalékát képezi, míg az országos átlag 2,9 százalék, és a következő legkülterületesebb megyében — Csongrádban — is csak 8,7 százalék volt.

A munkába járás és a szabadidő eltöltése, valamint a térség idegenforgalmi fellendítése miatt is fontos tényező a *közlekedési és a hírközlési infrastruktúra* megléte, amelyet a ritka településsűrűséggel összhangban kell értékelni. Bács-Kiskun megyében száz négyzetkilométerre 1,4 település jut, míg az országban átlagosan 3,3. Tehát a települések távol vannak egymástól, valamint a csoportos és még a szétszórt külterületen lakók közlekedését is meg kell oldani. Bács-Kiskun megyében a *vasútvonalak* hossza meghaladja a 600 kilométert, száz négyzetkilométerre csak 7,2 kilométer, míg országosan 8,3 kilométernyi sínpár jut. Közel 200 kilométeren villanymozdonyok közlekednek és 280 kilométeren alkalmas a vasúti pálya 100 kilométer/óra feletti közlekedésre.

A megye területén áthaladó *közutak* hossza 1992 végén 2205 kilométer volt (az önkormányzatok kezelésében lévő utak nélkül), amelynek 96 százaléka szilárd burkolatú. Az úthálózat 18 százalékkal ritkább mint az ország területén átlagosan, száz négyzetkilométerre 26,4 kilométer közút jut. A megyében még nincs autópálya, az M5-ös autótút 16 kilométeren fut a megye területén.

A megyék közül az első helyen áll Bács-Kiskun, a tízezer lakosra jutó *személygépkocsik* számát tekintve, 1992 végén több mint 123 ezer darab volt megyei lakos vagy vállalkozás tulajdonában. A gépkocsik átlagéletkora 9,73 év, az országos 9,93 évvel szemben. Legtöbb, az összesnek 32 százaléka Lada típusú, de jelentős számban vannak már nyugati típusú gépkocsik is. Tízezer lakosra 303 *motorkerékpár* jut a megyében, ami közel kétszerese az országos átlagnak, és még a második Csongrád megyei átlagot is 5 százalékkal meghaladja. 1992 végén 16 375 motorkerékpárt használtak megyei tulajdonosok. Pest megye után a legtöbb, 1991-ben 104 *üzemanyagtöltő-állomás* működött a megyében, amely azóta már számottevően bővült a magán-szektor térhódítása nyomán.

A lakosság életében (mind a gazdasági, mind a magánéletben) nélkülözhetetlen a *telefonhálózat*. Bács-Kiskun megyében 1986 és 1991 között (a MATÁV Rt-hez tartozó hálózatban) 70 százalékkal nőtt a távbeszélőhelyek száma, ennek ellenére ezer lakosra a megyében csak 147 beszélőhely jutott, míg országos átlagban 195. Az 1992.

év folyamán a távbeszélő főközpontba bekapcsolt főállomások száma a megyében 19 százalékkal, 55 459-re bővült, míg a 25 525 mellékállomás 23 százalékkal kevesebb volt, mint egy évvel korábban. A telefonhálózat fejlesztése gyors ütemben halad, 1993 augusztusában már 58 044 főállomás volt a megyében, ennek 87 százaléka távhívásba kapcsolt, háromnegyedét lakásokban szerelték fel, és 1056 nyilvános állomás működött. Ennek ellenére a telefonra várakozók száma évről évre nő, 1990-ben több mint 25 ezer, 1993. augusztusban pedig közel 38 és félezer várakozót tartottak nyilván. Ezért más telefonérdekeltségek is igyekeznek betörni a megye keresleti piacára.

A településeket, az ott élő embereket, a működő termelő- és szolgáltatószervezeteket egyaránt érinti a *vezetékes közműellátottság*. Bács-Kiskun megye valamennyi településén van hálózati *villamosenergia-ellátás*, de a szétszórt lakott helyek nem mindegyik lakásába jutott el a villany a gazdaságtalan műszaki megoldás miatt. 1992 végén a megyében 6439,8 kilométer kiefeszültségű hálózat volt, a tíz évvel ezelőttnél 37 százalékkal több. Az áramfogyasztók száma meghaladta a 269 ezret, ezek 92 százaléka háztartási fogyasztó volt. 1992-ben 1 millió 146 ezer megawattóra áramot használtak fel a megyében, ennek csaknem a felét a lakosság. Az egy háztartási fogyasztóra jutó villamosenergia-felhasználás 2233 kilowattóra volt, folyamatos növekedés mellett már majdnem kétszerese az 1980. évinek, de 1992-ben 5 százalékkal az országos átlag alatt volt.

Az 1992. év végén 53 településen volt *vezetékes gáz*, és 1993-ban további beruházások történtek, például a Szank—Kiskőrös—Kalocsa gázvezeték építése. Ugyanekkor 2798,1 kilométer gázcsőhálózat húzódott a megye területén, és ez 12-szer annyi, mint az 1980. évi; erre 99 459 gázfogyasztóhely kapcsolódott, amelyeknek 96 százaléka lakossági háztartásban volt. A megyében ezer lakosra 176 háztartási fogyasztó jutott, ez megközelíti az országos átlagot. Az év folyamán 326 millió köbméter gázt értékesítettek a megyében, ennek 44 százalékát a lakosságnak. Egy-egy vezetékes gázt használó háztartás az év folyamán 1549 köbméter gázt fogyasztott, 44 százalékkal többet, mint 1980-ban, de az áremelkedések miatt az előző évinél 17 százalékkal kevesebbet.

Távfűtés és melegvízhálózat mindössze 4 városban van, az előbbihez 15 732, az utóbbihoz 14 202 lakás tartozik. A bekapcsolt települések száma nem változott, de a lakásoké majdnem megkétszereződött 1980 óta.

1992-ben már minden településen volt *közüzemi vízellátás*, de a villamos energiához hasonlóan még nem mindenhová, csak a lakások 57,9 százalékába, mintegy 128 ezer lakásba jutott el. A főnyomó- és elosztó-vízcsőhálózat hossza 1992 végén 3024,2 kilométer volt, 38 százalékkal több, mint 1980-ban. A lakások további 25,5 százaléka, (összesen 56 420 lakás) csak udvari kifolyóval rendelkezik. Található még több mint 2900 közkifolyó is a megye területén. 1992-ben több mint 35 millió köbméter vizet szolgáltattak a megyében, ennek héttizedét a lakosságnak. Az egy lakosra jutó évi vezetékesvíz-fogyasztás 1992-ben 45 köbméter volt, az előző évinél ugyan 3 köbméterrel több, de az országos átlagnál 32 százalékkal kevesebb. A „*közműolló*”, az egy kilométer vízvezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza 1992-ben Bács-Kiskun megyében csak 225 méter volt, az országos 294 méterrel szemben, de javult az 1980 végi 195 méterhez képest. A zárt csatornahálózat hossza 1980 óta 60 százalékkal, 681 kilométerre bővült. A közcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások száma 1992-ben

megközelítően 42 ezer volt, míg 1980-ban az üdülőkkel együtt is csak valamivel több mint 21 ezer. 1992-ben közcsatorna-hálózatba tartozott azoknak a lakásoknak az egyharmada, amelyek a közüzemi vízhálózatba is be voltak kapcsolva. Ez az arány hosszú idő óta változatlan.

A *környezetvédelem* ma az emberiség egyik legfontosabb feladata. Az utóbbi fél évszázadban világszerte romlott a környezet állapota a kemikáliák és más, az életkörülményeket egyébként könnyebbé tevő anyagok és eljárások alkalmazása és más okok miatt. A környezet állapotának romlása Magyarországon, illetve Bács-Kiskun megyében is tapasztalható.

A vázolt ellátottsági tényezők mellett Bács-Kiskun megyében 1992-ben 19 millió köbméter szennyvizet vezettek el, ennek 40 százalékát a háztartásoktól. Ez a mennyiség az összes szolgáltatott vezetékes ivóvíznek alig több mint a fele, ezen belül a lakosságnak szolgáltatott vízből a tőlük elvezetett szennyvíz csak 31 százalék. Ezek az arányok hosszú évek óta nem változtak. A megyében évenként alig változó mennyiségben, 1992-ben 18,2 millió köbméter tisztítást igénylő szennyvíz keletkezett, ennek 78 százaléka részlegesen, 22 százaléka kellően tisztított formában került az élővizekbe. A tisztított szennyvízből 87 százalékot mechanikailag kezeltek, mintegy háromtizedét pedig biológiailag is. (Ez utóbbi arány 1990-ben még 53, 1991-ben pedig 48 százalék volt.)

Rendszeres hulladékgyűjtésbe 1992-ben 85 170 lakást és üdülőt vontak be, a lakott lakásoknak valamivel több mint négytizedét, míg az országos arány közel 66 százalék volt. Az elmaradás annak ellenére fennáll, hogy az elmúlt 12 év alatt a hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma közel megkétszereződött. Az utóbbi év folyamán 569 ezer köbméter hulladékot szállítottak el, amelyet teljes egészében ártalmatlanítottak.

1992 végén a megye 11 városában több mint 7 millió négyzetméter közhasznú zöldterület tette kellemesebbé a környezetet, és védte a levegő tisztaságát. Egy lakosra ebből átlagosan 24,4 négyzetméter zöldterület jutott, ami csak háromnegyede az országos átlagnak. Az összes közhasznú zöldterület 94 százaléka gondozott volt. Az összesnek fele parkterület, 119 ezer négyzetméter virággal beültetett terület díszítette a városokat. A gyermekek 175 játszótéren 178 ezer négyzetméteren játszhattak.

Bács-Kiskun megye városai nem döntően ipari jellegűek, így a levegőben a kén-dioxid szennyezettség a megfigyelt városokban általában nem lépte túl az egészségügyi határértéket. Nitrogén-dioxiddal viszont Kecskemét és különösen Baja meglehetősen szennyezett volt az utóbbi egy-két évben. A jellemző levegőszennyezettség az ülepedő por elsősorban Kecskeméten — ahol a szálló por is határértéken felül volt —, valamint Baján és Kalocsán is.

Mivel a különféle szennyezések elsősorban a városi népességet érintik, nagy jelentősége van a lakóhelytől nem túl távoli természeti területeknek. Bács-Kiskun megyében 1992 végén 441 négyzetkilométer országos jelentőségű védett természeti terület volt, a megyei összes terület 5,3 százaléka. Ebből 309 négyzetkilométeren a Kiskunsági Nemzeti Park található, 94 négyzetkilométer tájvédelmi körzet és 39 négyzetkilométer természetvédelmi terület. Az ország nemzeti parkjai területének 19, a tájvédelmi körzetekének 2, és a természetvédelmi területeknek 10 százaléka van a megyében. A megyében 30 helyi jelentőségű természetvédelmi terület van, amelyek együtt 11 négyzetkilométert foglalnak el.

A levegő szennyezettsége egyes településeken

Település	1992. nem fűtési félévében			1992/93. fűtési félévében		
	a mérések száma (eset)	az átlag immisszió	a határérték-túllépés (százalék)	a mérések száma (eset)	az átlag immisszió	a határérték-túllépés (százalék)
Ülepedő por (gramm/négyzetméter/30 nap)*						
Kecskemét	18	22,500	55,6	18	27,280	61,1
Baja	16	20,581	56,3	17	14,000	11,8
Kalocsa	17	14,159	35,3	17	7,640	11,8
Kiskőrös	18	11,300	16,7	17	6,540	5,9
Kiskunfélegyháza	18	11,950	27,8	18	6,190	0,0
Kiskunhalas	18	14,183	33,3	18	3,940	0,0
Dunavecse	17	15,788	35,3	18	7,990	5,6
Kén-dioxid (microgramm/köbméter)**						
Kecskemét	244	3,742	0,0	249	21,370	0,0
Baja	272	4,882	0,0	241	10,830	0,0
Kalocsa	269	6,539	0,0	203	39,330	2,0
Szálló por (microgramm/köbméter)***						
Kecskemét	27	150,333	11,1	20	350,350	45,0
Nitrogén-dioxid (microgramm/köbméter)**						
Kecskemét	247	50,769	14,2	248	56,750	15,3
Baja	274	66,763	33,6	240	63,770	25,4
Kalocsa	272	33,077	0,4	203	38,100	1,5

* Immisszió határérték: 16 gramm/négyzetméter/30 nap.

** Immisszió határérték: 70 microgramm/köbméter.

*** Immisszió határérték: 50 microgramm/köbméter.

AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÉS GONDOZÁSA

A nyolcvanas évek közepétől egyre inkább előtérbe került a népesség egészségi állapotának kérdése. Az életmód- és a táplálkozási problémák, valamint jó néhány egészségre ártalmas körülmény mind olyan kockázati tényező, amely gyengíti az emberi szervezetet és gyorsítja a megbetegedést, illetve közvetetten vagy közvetlenül a halálozást. A népesség egészségi állapotáról kevés adat áll rendelkezésre. A Központi Statisztikai Hivatal a nyolcvanas évek közepén végzett egy felmérést, melyben a megkérdezettek saját maguk vallottak arról, hogy egészségesnek vagy tartósan betegnek érzik-e magukat.¹ A válaszok alapján Bács-Kiskun megyében akkor a lakosság több mint 22 százalékának volt valamilyen tartós betegsége. Ezen belül a férfiak 19, a nők 26 százaléka vallotta magát betegnek. Azóta a helyzet feltehetően tovább romlott, hiszen a korábbi egészségkárosító tényezők nem csökkentek, hanem inkább gyarapodtak.

¹ Az Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer (ELAR) keretében, 1984-ben végzett „Vélemények az egészségügyről” című vizsgálat.

A megyében a legutóbbi esztendőben betegség miatt 2,4 millió napot töltöttek táppénzes állományban a munkavállalók, ami naponta átlagosan 6537 főt jelent. A táppénzesek aránya összességében meghaladta az 5 százalékot, néhány nemzetgazdasági ágban (például a mezőgazdaságban, a feldolgozóipar egyes ágazataiban) azonban ennél jóval magasabb (6-8 százalék közötti) volt. Néhány évvel ezelőtt a napi átlagos táppénzes létszám még a 10-12 ezer körül is elérte. A csökkenés oka többnyire nem az egészségi állapot javulása, a betegségek megszűnése. Részben a foglalkoztatottság csökkenésének a következménye, de mérséklő hatása lehet a munkahely elvesztésétől való félelemnek is, ezért előfordulhat, hogy még szükség esetén sem veszik igénybe a táppénzjuttatást.

Az egészségi állapot alakulását nem lehet elválasztani a gyógyulási esélyektől, amely — többek között — az egészségügyi ellátástól is függ. Bács-Kiskun megyének 1992-ben 1553 orvosa volt, közülük 1386-an végeztek gyógyító vagy más jellegű tevékenységet. A népességszámmal egybevetve ez azt jelenti, hogy tízezer lakosra 26 dolgozó orvos jutott; 1980-ban ugyanez az arány még csak 19 volt. Az orvosok háromnegyede rendelkezik valamilyen szakképzettséggel. Legtöbben a belgyógyászok, valamint a fog- és szájbetegségek szakorvosai vannak. Az orvosok munkáját megközelítően 6 ezer egészségügyi dolgozó egészíti ki, s ez tízezer lakosonként 111 egészségügyi szakembert jelent.

A gyógyítás első lépcsőfoka a *háziiorvosi szolgálat*. A megyében dolgozó orvosok 22 százaléka lát el ilyen jellegű feladatokat. 1992-ben az alapellátást 237 felnőtt- és 70 gyermekgyógyász háziorvos végezte. Részben a fejlesztések, részben a népességszám csökkenése révén egy-egy háziorvosra 1992-ben megyei szinten 1761 (a nyolcvanas évek közepéig még több mint 2 ezer) fő gyógyító-megelőző ellátása jutott. A legutóbbi esztendő folyamán a háziorvosok együttevén 3,3 millió vizsgálatot végeztek, többségében az orvosi rendelőkben, kisebb hányadát (mintegy egytizedét) pedig a beteg lakásán. Ez a vizsgálatszám azt jelenti, hogy a megye valamennyi lakóját figyelembe véve, az év folyamán minden ember átlagosan hatszor vette igénybe a háziiorvosi ellátást. Egy-egy háziorvos napi gyógykezelési forgalma 1992-ben 46 beteg volt, akik közül átlagban 2 személyt kellett további szakrendelésre irányítani. Az orvosok leterheltségének növekedését jelzi, hogy a napi gyógykezelési forgalom az orvosok számának növekedése ellenére évről évre növekedett. (1980-ban naponta még csak 37-en, 1992-ben 41-en szorultak orvosi ellátásra.) A házi gyermekorvosok betegforgalma valamivel mérsékeltebb: 1992-ben 30 gyógykezelési vizsgálat volt naponta, valamivel kevesebb, mint a nyolcvanas évek elején.

A *szakorvosi rendelőintézetekben* a legutóbbi esztendőben 335 ezer órás rendelési időben fogadták a betegeket, ami közel 6 százalékkal több az 1980. évinél. A gyógykezelési vizsgálatok száma ugyanezen időszakban 3 százalékkal, megközelítően 2,4 millióra csökkent. Ebben az esztendőben tehát a megye valamennyi lakosa átlagosan 4-5 alkalommal kereste fel a szakrendeléseket: ezer lakosra 4442 gyógykezelési eset, egy vizsgálatra átlagosan 8,4 perc jutott.

A szakorvosi ellátás fontos részét képezik a *gondozóintézetek*. Legnagyobb betegforgalmat a tüdőbeteg-gondozók bonyolítanak le, amelyekben 1992-ben 88 ezer vizsgálatot, továbbá 271 ezer röntgen tüdőszűrést végeztek. Az előbbi 163, az utóbbi 500 eseményt jelent ezer lakosonként, vagyis vizsgálaton átlagban a megye minden

hatodik, tüdőszűrésen minden második lakosa részt vett. Nem sokkal kisebb ennél a bőr- és nemibeteg-gondozók igénybevétele sem. A legutóbbi esztendőben 239 ezer beteg fordult meg a rendeléseken, tehát egy-egy megyei lakosra átlagosan 4-5 vizsgálat jutott.

Sajnálatos módon évről évre többen szorulnak pszichiátriai gondozásra a megyében. A 8 intézményben 1980-ban még csak 30 ezres volt a betegforgalom, 1992-ben már csaknem 50 ezres. Akkor ezer lakosra alig több mint 50, a legutóbbi évben pedig már 92 betegvizsgálat jutott. A gondozottak száma 24 ezerről közel 38 ezerre emelkedett, közülük 35 százalék a nyilvántartott idegbeteg.

Az alkoholgondozókban évente 600-700 új beteget vesznek gondozásba. A legutóbbi év végén 2830 alkoholista beteg szerepelt a nyilvántartásban, ezerrel több, mint 1980 végén.

Az onkológiai gondozókban megközelítően 39 ezer vizsgálatot, továbbá 43 ezer szűrést végeztek az elmúlt évben; az előbbi 72, az utóbbi 79 eseményt jelent ezer lakosonként. A vizsgálatok során évente 1400—1600 rosszindulatú daganatos megbetegedést ismernek fel.

A fekvőbetegeket 1992-ben 4121 működő kórházi és 59 szülőotthoni ágyon tudták elhelyezni Bács-Kiskun megyében. Átmeneti szüneteltetés miatt az utóbbi néhány évben valamelyest csökkent a tízezer lakosra jutó működő kórházi ágyak száma (1992-ben 77, két évvel korábban 81, a nyolcvanas évek kezdetén pedig 74 volt). Az ellátás személyi feltételeinek mérsékelt javulására utal, hogy jelenleg száz kórházi ágyra 13 orvos és 31 ápoló jut; 1980-ban ugyanez a mutató még csak 10, illetve 29 volt. Bács-Kiskun megye kórházaiban évente átlagosan valamivel több mint 110 ezer beteget fogadnak. A megye népességszámával egybevetve ez a forgalom azt jelenti, hogy minden negyedik-ötödik lakos szorul kórházi ellátásra. Ehhez természetesen figyelembe kell venni, hogy a kórházak vonzáskörzete nem korlátozódik a megye területére, illetve a megyében élőket sem kizárólag az itteni intézményekben helyezik el. Az ágykihasználás az utóbbi néhány évben 77-78 százalék körüli volt, 8-9 százalékponttal alacsonyabb, mint a nyolcvanas évek elején. A betegek túlnyomó többségét a kezelés befejezése után elbocsátják, kis részük másik osztályra kerül újabb kezelésre, egy másik kis hányaduk pedig meghal. A megye kórházaiban a halálozási arány 1992-ben 3,8 százalék volt, néhány tizeddel magasabb a korábbi évekénél. A legsúlyosabb betegeket ellátó osztályokon (például belgyógyászat, traumatológia, ideggyógyászat, tüdő- és gümőkóros osztályok stb.) az átlagosnál lényegesen magasabb 8-9 százalék körüli a halálozási arány. Nyilvánvaló, hogy a legnagyobb mértékű halálozás az intenzív részlegeken fordul elő (1992-ben közel 36 százalék). Ez a tény — egyebek között — valószínűleg összefügg azzal, hogy a beteg már olyan súlyos állapotban kerül orvoshoz (elhanyagolta betegségét vagy hirtelen heveny megbetegedés, illetve sérülés, öngyilkosság, esetleg a távolság és az orvoshoz jutás nehézségei, valamint az orvostudomány jelenlegi korlátai miatt), hogy élete az intenzív ellátás ellenére is menthetetlen.

Bács-Kiskun megyében a hatvanas évek második felétől a halálozások számában és arányában egyaránt folyamatos növekedés tapasztalható. Ennek oka részben a népesség öregedési folyamata, részben pedig az, hogy bizonyos népességcsoportok körében lényegesen rosszabbak az életésélyek — s ezzel együtt a halálozási viszonyok

—, mint a hatvanas évek elején. Az 1970 utáni évtizedben évente átlagosan több mint 7400-an haltak meg a megyében, ezerrel többen, mint az előző tíz esztendő átlagában. Az 1980 és 1989 közötti időszakban már 8200 fölé emelkedett az évi halálozás, s a legutóbbi esztendőben ezt is meghaladva 8323 ember halt meg Bács-Kiskunban. A nyers halálozási arány — vagyis az ezer lakosra jutó meghaltak száma — a hatvanas évek 11 ezrelékéről a nyolcvanas évek elején már 14 ezrelék fölé emelkedett. Néhány évben pedig már a 15 ezreléket is meghaladta. 1992-ben minden ezer Bács-Kiskun megyei lakosra 15,4 haláleset jutott.

A meghaltak nemenkénti alakulása eléggé sajátos eltéréseket mutat. Egyértelmű a férfiak magasabb halandósága, amit elsősorban fiziológiai adottságokra vezetnek vissza, de jelentős szerepe van ebben az életmódbeli különbségeknek is. Nemcsak a férfiak, hanem a nők halálozása is növekedett 1980 óta, de továbbra is a férfiak aránya nagyobb a meghaltak között. 1992-ben a meghaltak 55 százaléka volt férfi és 45 százaléka nő. A férfiak nemcsak nagyobb számban halnak meg, hanem halálozási gyakoriságuk is jóval magasabb, mint a nőké. 1980-ban ezer férfira 16,8 haláleset jutott, ezer nőre pedig 12,8. Az 1992-es esztendőben — a halandóság növekedése mellett — változatlanul érvényesült a két nem mortalitási különbsége: a férfiaké közel 18, a nőké valamivel 13 ezrelék fölötti volt.

A halandóság természetesen szorosan összefügg az életkorral. A meghaltak döntő hányada mindenkor az idős korosztályhoz tartozik. A 60 éven felüliek aránya évente általában 70-75 százalék közötti. A főbb korcsoportokat tekintve 1992-ben a meghaltaknak nem egészen 2 százaléka 15 éven aluli gyermek, 5 százaléka 15—39 év közötti fiatal felnőtt, egyötöde 40—59 éves középkorú és 73 százaléka 60 évesnél idősebb volt. A megfelelő korú népességszámmal egybevetve a legmagasabb halálozási arány (158 ezrelék) a 80 éven felülieknél fordult elő. Legkedvezőbb halandósági aránya pedig a 10—19 év közötti korosztálynak volt 1992-ben (0,5 ezrelék).

A halálozásokkal kapcsolatos vizsgálódások fontos része a halálokok figyelemmel kísérése. A halálozások döntő része a nemzetközi osztályozás 17 halálóki főcsoportja közül általában 5-6 főcsoportra koncentrálódik, a többiben mérsékeltebben vagy alig-alig fordul elő haláleset. Legtöbb halálos áldozata a megyében a keringési rendszer betegségeinek van. A korábbi időszakokhoz hasonlóan 1992-ben is ez a csoport állt az élen a halálozásban (51%). A második helyen, (20 százalékkal) a daganatos halálozás fordult elő. Ezen belül a férfiaknál a hörgők és a tüdő, a nőknél az emlő rosszindulatú daganata okozta a legtöbb halálozást.

Bács-Kiskun megyében az átlagnál nagyobb hányadot képviselnek az ún. erőszakos halálesetek: a sérülések, mérgezések és balesetek. A legutóbbi esztendőben ebbe a halálóki főcsoportba tartozott a meghaltaknak több mint egytizede. Ezen belül főképpen az öngyilkosság emelhető ki, amelynek évente átlagosan 250-300 áldozata van. 1992-ben 286 személy követett el öngyilkosságot, több mint négyötödük férfi volt. Ugyancsak számottevő a közlekedési balesetek miatti halálozás is a megyében. Ebből az okból évente átlagosan 200 ember veszíti életét. Ugyanakkor néhány halált okozó betegségtípus előfordulása lényegesen mérséklődött vagy szinte teljes egészében megszűnt (például a terhesség, szülés és a gyermekágy szövődményei, a bőr és bőr alatti kötőszövet betegségei).

A Bács-Kiskun megyei „embercsoport” életfolyamatának az adott közegben történt bemutatása bizonyos mértékig jelzés értékű lehet az egészségmegőrzés, egészségvédelem, betegségmegelőzés, a betegségek gyógyítása, illetve a kedvezőtlen halálozási körülmények szempontjából. A helyzet javítására teendő intézkedések ennél természetesen részletesebb vizsgálatot és elemzést igényelnek.

TÁRGYSZÓ: Településszociológia.

РЕЗЮМЕ

В качестве цели своего очерка авторы выдвинули предоставление комплексной характеристики ровнинного комитата Бач-Кишкун. Они намерены осуществить показ этой средней части страны, поставив в центр внимания своего анализа человека, которого они прослеживают начиная с рождения в различных сферах жизни (образование, здравоохранение, общественная среда, жилищные условия) вплоть до смерти.

Этот статистический анализ предоставляет возможность для комплексного анализа населения комитата и показа местных жителей по ходу жизненного процесса.

SUMMARY

The authors set as an aim of their study to provide detailed characteristics of county Bács-Kiskun located in Central Hungary, on the Large Hungarian Plain. The study strives to show the part of the country in a way focusing on people, following up from their birth through various fields of life (education-school, health care, environment, housing) to their death.

This kind of statistical analysis enables to provide an overall description of the county's population, having embedded in the vital process of the population of the region.

FELEKEZETI SZERKEZET, FELEKEZETI REPRODUKCIÓ

DR. TOMKA MIKLÓS

1992 őszén az Országgyűlés határozatot hozott, mely értelmében tudományos igényű felekezetstatisztikát kell készíteni.¹ Ez a döntés egyfelől konkrét igényt, másfelől hiányt jelzett. Az államnak az egyházakkal — az állam és az egyház elválasztása ellenére — fennálló kapcsolataiban a vallási közösségek abszolút és relatív nagyságának ismerete nélkülözhetetlen. Ilyen adatokkal viszont alig rendelkezünk. Az elmúlt korban mind az állam, mind az egyházak adatközlését inkább a politikai érdek, semmint a tényismeret és a valóságghűség határozta meg. Mind a legtöbb vegyes vallású állam szokásaival (<16>, <19>, <6>, <3>, <17>, <37>, <4>, <27>), mind a szomszédos volt szocialista országok rendszerváltást követő gyakorlatával ellentétben, Magyarországon a felekezeti hovatartozásról 1949 óta sem népszámlálás, sem mikrocenzus nem gyűjtött adatokat.

Köztudott, hogy a társadalom egyes csoportjai még a reprezentatív mintán végzett, vallással és felekezeti hovatartozással kapcsolatos vizsgálatot is az emberi jogok sérelmének és alkotmányellenesnek vélték (alkalmasint hivatkozva a „vallási adatok nyilvános állami dokumentumokban” való feljegyzésének és nyilvántartásának tilalmára). Köztudott az is, hogy a vallásstatisztikát ellenzők mindenekelőtt a vallási-felekezeti alapon történő diszkrimináció tapasztalataira és annak jövőbeli lehetőségére hivatkoztak. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a jelenlegi információhiány továbbörökíti az előző rendszer által kialakított valláspolitikai preferenciákat és diszpreferenciákat, megakadályozva a nagyságrend kérdésében a tényleges helyzetre támaszkodó helyesbítéseket. Ugyanakkor az is köztudott, hogy időközben az Alkotmánybíróság állást foglalt, és eszerint a vallási-felekezeti tárgyú adatfelvétel nem jog- és alkotmányellenes. Eközben a Központi Statisztikai Hivatal hozzálátott a felekezethez tartozás és a vallásosság adatainak — azóta elkészült és megjelent — gyűjtéséhez (<34>, <38>). Emellett megkezdődött (és 1994 tavaszára be is fejeződik) az Országgyűlés által kért, és a Művelődési Minisztérium megbízásából az Oktatáskutató Intézet által végrehajtott szociológiai adatfelvétel.

¹ A 3/1992. sz. Országgyűlési Határozat, amely az egyházaknak az 1992. évre nyújtott állami támogatás elosztásáról rendelkezik, felszólítja a Művelődési és Közoktatási Minisztériumot egy, a felekezeti megoszlást kimutató tudományos vizsgálat elvégzésére, és erre a célra az egyházak támogatására szánt 1992. évi költségkeretből 2 millió forintot elkülönít.

Kár lenne azonban megfeledkezni arról, hogy az egyre növekvő volumenű hazai szociológiai és közvéleménykutatás 1972 óta rendszeresen rögzítette a vallásosság és a felekezeti hovatartozás adatait, mivel azokat fontos köztes változóknak találta. Néhány kifejezetten felekezetstatisztikai (<13>, <28>) és vallásszociológiai munka (<24>, <29>) is megszületett, megindítva a témával kapcsolatos átfogóbb gondolkodást (<10>, <14>, <31>, <32>). Az alkalmi közléseken túl ezek a kutatások olyan információforrást kínálnak, amelyek utólag, ma is összesíthetők, értékelhetők. Szembe kell azonban nézni néhány problémával.

Mindenekelőtt tisztázandók a besorolás szempontjai, mikor tekintünk valakit katolikusnak, reformátusnak, evangélikusnak stb. A legtöbb európai ország statisztikai gyakorlata szerint a kritérium

— a szóban forgó felekezetben történt keresztelés (vagy bejegyzés), ami módosítható (nem kritérium a hit és a vallásgyakorlat milyensége);

— az onnan máshová történő átlépés, amennyiben annak hivatalosan rögzített nyoma van, s amit később szintén módosíthat;

— a mindennemű egyházból és intézményes vallási közösségből való ugyancsak hivatalosan bejelentett kilépés.

Az így értelmezett felekezeti hovatartozás egyszerűen kérdezhető és többféle — keresztelési (bejegyzési), ki- és belépési, esküvői, temetési, esetleg adóügyi stb. — dokumentum alapján ellenőrizhető. Ez a gyakorlat a viszonylag erős felekezeti kötődés tényére épül, ami azonban egybehangzó tapasztalatok szerint világszerte gyengül. (<8>, <12>, <23>, <25>) Ha azonban a felekezeti tudat elhalványodik, kérdés, mennyire jogos az említett kritérium egyedüli alkalmazása?

A felekezeti háttér és a vele járó társadalmi meghatározottság és gondolkodásmód társadalmi tény. Statisztikai-szociológiai nyilvántartása feltétlen indokolt. Ráadásul ez diszkrét ismérvnek tekinthető, ami kisszámú ugyancsak diszkrét változó (a keresztelés, bejegyzés szerinti felekezet, a szülők, esetleg nagyszülők vallása) függvénye. Tehát a kimutatás nem okoz sem elvi, sem módszertani problémát. De a születés (keresztelés, bejegyzés) szerinti felekezeti besorolás nem szükségszerűen jár tudatos felekezeti azonosulással. S mivel az „azonosulás” valójában intenzitás-kontinuumot jelöl, annak egyes pontjai eltérő következtetéseket sugallhatnak. A legfőbb probléma tehát az, hogy jelentősen eltérő eredményeket (egymástól eltérő felekezeti struktúrát) kapunk, ha

— a születés (keresztelés, bejegyzés) szerinti felekezetről gyűjtünk adatokat (például: Milyen vallásba, felekezetbe keresztelték vagy jegyezték be Önt?);

— azt kérdezzük, hogy valaki — általunk nem ismert kritériumok alapján — milyen vallásúnak tartja magát (például: Milyen vallású Ön?);

— az előzetesen magukat valamilyen (s természetesen definiálandó) ismérv szerint — kisebb vagy nagyobb mértékben — vallásosnak minősítők felekezeti hovatartozását kérdezzük, ez értelemszerűen több kérdés egymást követő tisztázását igényli (például: Vallásos ember-e Ön?, ha igen: Milyen vallású Ön?).

A továbbiakban előbb az első megközelítésmóddal szerzett adatokat értelmezzük, majd kitérünk a második és a harmadik módon kapott eredményekre, végül a különböző kritériumok alapján nyert megoszlások közötti különbségeket tesszük vizsgálat tárgyává.

FELEKEZETI ÖSSZETÉTEL

A felekezeti struktúra kimutatásánál még egy problémát tudatosítani kell. A társadalmi átalakulással együtt feltételezhetően a felekezeti összetétel is változik. Néhány hosszabb távú tendenciát eddig is ismertünk. A jelenlegi változásokról keveset tudunk. Társadalomelméleti megfontolások és más országok tapasztalatai azonban azt sugallják, hogy a felekezeti arányokról szóló bármilyen adatot csupán átmenetinek tekintsük, ami többféle tényező hatására változik. Mivel pedig a változás nem utolsósorban a generációváltás része (<21>, <36>), különösen óvatosnak kell lennünk az egyes nemzedékek reprezentációjának biztosításakor.² (S természetesen jogtalan bizonyos korcsoportok, például a felnőtt korúak, felekezeti megoszlását minden további nélkül a társadalom egészére általánosítani!) A továbbiakban a felekezetek reprodukciójának három dimenziójával foglalkozunk.

Statisztikai és vallásszociológiai közhely, hogy az elmúlt évszázad során a katolikus népesség aránya folyamatosan nőtt, az evangélikusoké csökkent. (Lásd az 1. táblát.) Az ország területének a trianoni békét követő változásával Magyarországon jóformán eltűnt az addig jelentős arányú ortodox vallás, viszont a reformátusok aránya a korábbi másfélszeresére emelkedett. (<11>, <15>, <22>, <33>)

Ugyancsak az általánosan ismert tények közé tartozik a felekezeti hovatartozás és a társadalmi helyzet néhány összefüggése. A katolikus vallásnak egyfelől az ország középső és különösen a nyugati részén, valamint — az előbbi ténynek látszólag ellentmondva — a földnélküli parasztságon belül voltak átlagon felüli arányban hívei. A reformátusság főleg az ország keleti felén és a kis- és középbirtokos parasztságban volt viszonylag nagy arányban jelen. Az evangélikusok a városi, valamint a szlovák népességben, az izraelita vallás hívei a nagyvárosokban voltak jelentős arányban reprezentálva. Ez az eloszlás azután kifejeződött a felekezetek átlagos iskolai végzettségében, jövedelmében, életmódjában, kultúrájában.

A közelmúlt történelmének vallásstatisztikai következményei részben nyilvánvalók, de számszerűen tisztázatlanok. A holocaust, majd az azt követő kivándorlás a korábbinak egytizedére, vagy még kevesebbre csökkentette az izraelita felekezet nagyságát. A szlovákok és a németek jelentős részének — népességcsere, kitelepítés, esetleg önkéntes kivándorlás formájában történt — távozása a közhit szerint mindekelőtt az evangélikus egyházat fogyasztotta. Feltételezések sincsenek arról, hogy az előbbieken túl az 1945—1948-as, és az 1956-os kivándorlás vagy általában az emigráció egyenletesen érintette-e az egyes felekezeteket. Ugyanígy arról sincsenek hipotéziseink, hogy az olyan különböző indíttatású társadalmi mozgások, mint az 1950-es

² Dolgozatom elsősorban a Magyar Közvéleménykutató Intézet nagy mintán végzett felvételeire támaszkodik, amelyek a népszámlálás, majd az Országos Népszégnyilvántartás adataiból készült, területileg rétegzett, azonos szempontok szerint készített, de évente különböző reprezentatív mintákat használtak. A minták a felnőtt korú, nem intézményi háztartásokban lakó népességre reprezentatívak (tehát a teljes népességhez képest ismert vonatkozásokban enyhén torzítanak). Önálló probléma különböző évek egymástól független mintáinak összevont kezelése. Ennek módszertani kérdéseivel itt nem foglalkozunk. Szem előtt kell azonban tartani: *a)* előfordulhat, hogy ugyanaz a személy különböző évek mintájába is bekerült; *b)* az összevont minta művi termék, ami az átlagolás révén a történelmi változások érzékelésére alkalmatlan; *c)* noha a megkérdezettek összlétszáma a minták összegzése által megnőtt, és noha mindegyik évi minta egyenként reprezentatív, az eredmény nem tekinthető egy közel százezer fős reprezentatív mintának. Mindezen fenntartások ellenére vitathatlannak tűnik, hogy az alkalmazott eljárás — az egy-egy évi 2000—10 000 fős mintákkal összehasonlítva — megnöveli a következtetések megbízhatóságát. Egyes felekezetek vagy vallási csoportok esetében pedig csak így sikerül statisztikailag megfelelő mintanagysághoz jutni.

évek eleji kitelepítés, a folyamatos városba áramlás és a felfelé irányuló mobilitás, valamint a vallásos embereket sújtó és emelkedésüket gátló diszkrimináció — amelyek mindegyike áttörte a korábbi szubkultúrák határait, és megakasztotta azok újratermelődését — miképpen befolyásolta a felekezeti különbségeket és struktúrát.

1. tábla

Magyarország népességének felekezeti megoszlása 1869 és 1949 között

Év	Népesség (fő)	Katolikus*	Református	Evangélikus	Egyéb	Összesen
Trianon előtti országterület**						
1869 . . .	13 579 129	57,4	14,9	8,1	19,6	100,0
1880 . . .	13 749 603	58,1	14,7	8,1	19,1	100,0
1890 . . .	15 162 988	58,9	14,6	7,8	18,7	100,0
1900 . . .	16 838 255	59,6	14,4	7,5	18,5	100,0
1910 . . .	18 264 533	60,3	14,3	7,2	18,2	100,0
Mai országterület***						
1910 . . .	7 615 117	65,0	21,4	6,4	7,2	100,0
1920 . . .	7 990 402****	66,1	20,9	6,2	6,8	100,0
1930 . . .	8 688 319	67,2	20,9	6,1	5,8	100,0
1941 . . .	9 319 992	68,2	20,8	6,0	5,0	100,0
1949 . . .	9 204 799	70,5	21,9	5,2	2,4	100,0

* Római, görög és örmény katolikus.

** Horvátország és Szlavónia nélkül.

*** 1910 és 1941 között a Pozsonyi hídfővel, 1949-ben a Pozsonyi hídfő nélkül.

**** Az id. mű 306. oldalán nyilván nyomdahibából 7 990 202.

Forrás <15> 306. old.

2. tábla

Az 1990. évi magyarországi rendszerváltást megelőző időszakban készült számítások és becslések
Magyarország népességének felekezeti struktúrájáról

Felekezet	1957.	1980.			1988.
	évben (százalék)				
Katolikus	67	61,4	58,6	53,9	66,2
Református	20	16,8	} 23,9	21,6	17,9
Evangélikus	6	3,3			
Izraelita	0,7	0,9	0,9	} 2,4
Egyéb	0,8	0,6	0,5	
Felekezeten kívüli	17,0	16,0	23,1	9,5

Forrás. Az 1957-es adatoknál <3>, az 1980. évi adatoknál <1>, illetve <35>, az 1988. évi adatoknál <32>.

Megjegyzés. Az 1957. évi és az 1980. évi első oszlop forrása nem jelzi a felekezetbe sorolás kritériumát. Az 1980. évre megadott másik két becslés feltünteti az alkalmazott kritériumot, ami a tábla harmadik oszlopában a keresztelés vagy bejegyzés megtörténte, a tábla negyedik oszlopában pedig az önmagát a felekezet tagjának minősítés. Az 1988. évi adatok esetében a kritérium a keresztelés vagy a bejegyzés volt.

Mint már említettük, átfogó felekezeti statisztika Magyarországon utoljára 1949-ben készült. Reprezentatív mintákból származó adataink 1972 óta léteznek, de csak

1977 óta publikált formában. <32> Ennek ellenére több tekintélyes külföldi forrás között az utóbbi évtizedekben részletes adatokat Magyarország felekezeti struktúrájáról. (Lásd a 2. táblát.) *Barrett* enciklopédiája <35> pedig olyan forrásművé vált, amelynek adatait — hivatkozással vagy anélkül — számos további külföldi és hazai szerző átvette. (<5>, <7>, <18>)) A szóban forgó becslések azonban általában nem módszeres számlálásra, hanem az egyházak belső nyilvántartásaira és jelentéseire épülnek <20>, még ha az valamilyen nemzetközi intézmény kiadványában jelenik is meg. (<2>, <9>, <26>)) Az egyházi kimutatásoknál viszont nem biztosított a statisztikai fegyelem, bekerülhetnek szisztematikus hibák — mint például a földrajzi mobilitás hiányos nyomon követése —, és nem kizárhatók az érdekek által diktált torzítások sem. <30> Végeredményben tehát vannak ugyan adatok, de sok esetben talán jobb lenne, ha nem lennének, hiszen megbízhatóságuk legalábbis kétséges.

Az 1972 és 1991 közötti, nagy mintán végzett kutatások eredményeinek áttekintése (lásd a 4. táblát) csak részben szünteti meg elégedetlenségünket.³ Az eloszlások ingadozása minden bizonnyal a rétegzett — és évente új — mintavétel „mellékterméke”.

Eldönthetetlen, hogy az 1972. évi jelentős adathiányért milyen mértékben felelős az akkori politikai légkör, az a tény, hogy a közvélemény-kutatás hosszú szünet után először tartalmazott ilyen kérdést vagy valamilyen egyéb tényezőt. Ez a bizonytalanság az oka, hogy a továbbiakban nem a 14 adatfelvételből készített trendvonalakat értelmezzük. Noha akár csúsztatott átlaggal, akár érintőegyenessel, akár igényesebb módszerrel próbálkozunk, ez a 14 vizsgálat is meglehetősen egyértelműen dokumentálja:

- a felekezeten kívüliek arányának emelkedését,
- a katolikus részesedés enyhe növekedését,
- a református arány csökkenését,
- az evangélikus arány csökkenését.

3. tábla

*A felnőtt népesség különböző felekezeti csoportjainak életkor szerinti megoszlása**
(százalék)

Életkor (éves)	Katolikus	Református	Evangélikus	Izraelita	Egyéb	Felekezeten kívüli	Nem ismert	A teljes minta
	vallású							
18—24 . . .	13,0	11,9	9,9	1,1	13,6	44,1	42,2	13,4
25—29 . . .	12,4	12,1	10,8	2,2	13,5	25,5	19,6	12,6
30—39 . . .	20,3	20,3	18,3	7,6	18,8	20,8	16,6	20,2
40—49 . . .	17,6	18,2	18,6	9,2	16,8	3,7	6,9	17,4
50—59 . . .	16,7	17,4	18,2	21,8	16,4	3,0	5,7	16,5
60 és több	20,0	20,1	24,2	58,1	20,9	2,9	9,0	19,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N . . .</i>	<i>68 380</i>	<i>20 253</i>	<i>4078</i>	<i>358</i>	<i>244</i>	<i>2105</i>	<i>547</i>	<i>95 965</i>

* Az 1978 és 1991 közötti adatok átlaga.

³ Ez az összevont minta technikai okokból az 1978. évvel kezdődő és 1991 tavaszával befejeződő almintákból készült, és — az utolsó fejezet 8. és 10. táblái kivételével — nem tartalmazza az 1972. és az 1975. évi adatokat, valamint az 1991. évi adatok felét.

Magyarország felnőtt népességének

Felekezet	1972.	1975.	1978.	1979.	1980.	1981.
	évben					
Katolikus	67,5	69,7	71,9	72,3	72,6	71,0
Református	22,1	22,0	21,9	20,7	20,0	23,5
Evangélikus	4,3	5,9	3,6	4,2	4,7	3,1
Izraelita	} 1,0	} 0,8	0,0	} 0,7	0,5	0,7
Egyéb vallású			0,0		0,2	0,2
Felekezeten kívüli	0,5	1,3	1,7	1,6	1,4	1,1
Nem ismert	4,6	0,3	0,9	0,5	0,6	0,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N	3424	5966	9653	9820	9886	5980

* Az 1978—1991 közötti, nagy mintán végzett közvélemény-kutatások szerint. A „felnőtt” jelző itt és a továbbiak-

Ehelyett az egyes felekezethez tartozók csoportjának belső összetételét vizsgáljuk, illetve azt nézzük meg, hogy a társadalom egyes csoportjainak milyen a felekezeti megoszlása. Azt kívánjuk tisztázni, hogy az egyes felekozetek társadalmi összetétele mennyiben biztosítja azok biológiai, kulturális és vallási reprodukcióját.

Vizsgálódásunkat az 1978 és 1991 közötti minták (1991-ben csak az évi minta fele) összevonásával képzett közel százezer fős sokaságon (illetve a vallási reprodukció kérdésében — különböző kérdésfeltevésekhez igazodva — részben az 1972—1981. és az 1985. évi minták, részben az 1984—1991. évi minták összevonásával készített sokaságon) végezzük.

Az életkor és a különböző felekozetekhez tartozás (illetve a felekezeten kívüliség) között érvényesül bizonyos összefüggés, ami a felekozetek reprodukciója szempontjából nem hagyható figyelmen kívül. Az egyes egyházakhoz tartozók korstruktúrája nem azonos. (Lásd a 3. táblát.) A fiatal felnőtt korcsoportok viszonylag népesek a katolikus és a kis egyházi népességben (ez utóbbihoz tartoznak mind az ortodox és unitárius felekezet, mind a történelmi kis egyházak, például a baptisták és adventisták, mind az újabb szekták és új vallási mozgalmak tagjai). Ezzel szemben viszonylag elöregedett az evangélikus és még sokkal inkább az izraelita csoport. A felekezeten kívüliség az elmúlt évtizedekben vált tömegjelenséggé. Ezt fejezi ki, hogy a felnőtt népességben belül a felekezeten kívüliek kilenctizede negyven évnél fiatalabb. (Hasonló a tendencia a „nem ismert” kategória esetében. Ezt talán lehet a felekezeti hovatartozásra adott „nem tudom” válasszal azonosítani.)

FELEKEZETI REPRODUKCIÓ

A felekezeten kívüliség újabb megjelenéséből és terjedéséből eleve következik, hogy a felekozetek tagjainak együttes aránya a fiatalabb évjáratokban alacsonyabb, mint az idősebbekben. Az egyes korcsoportok felekezeti szerkezetének összehasonlításából azonban az is kiderül, hogy az izraelita felekezet a fiatal korcsoportokban jóformán már csak nyomokban van jelen. Az evangélikusok aránya a 25 évesnél fiatalabbak

4. tábla

*felekezeti megoszlása**

1984.	1985.	1986.	1987.	1988.	1989.	1990.	1991.
(százalék)							
72,8	70,5	69,7	69,2	70,6	71,6	71,0	72,2
19,7	21,9	21,6	22,8	20,6	19,7	20,3	20,3
4,3	4,1	5,3	4,4	4,4	4,3	3,9	3,5
0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,2
0,3	0,2	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,4
2,0	2,2	2,3	2,6	2,9	3,0	3,4	3,3
0,4	0,7	0,6	0,5	0,8	0,6	0,6	0,1
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
8992	8963	8983	8997	8991	1997	4995	3992

ban a 18 éves és idősebb népességet jelöli.

körében kétharmad akkora sincs, mint a 60 évesek és idősebbek csoportjában. S a reformátusok aránya is jelentősen kisebb a fiatalabb, mint az idősebb csoportokban. Ezzel szemben a katolikusok és az egyéb vallásúak aránya a fiatalabbak közt csak kevéssel alacsonyabb, mint az idősök között. Az egyes korcsoportok felekezeti megoszlásának összehasonlítása különösen alkalmas a szerkezetváltozás szemléltetésére.

5. tábla

*A felnőtt népesség különböző életkorú csoportjainak felekezeti megoszlása**

Felekezet	18—24	25—29	30—39	40—49	50—59	60 és több	Összesen	A legfiatalabb korcsoport aránya a legidősebb korcsoport százalékában
	évesek megoszlása (százalék)							
Katolikus	68,9	70,2	71,8	72,3	71,8	71,5	71,3	96,2
Református	18,7	20,4	21,2	22,0	22,2	21,4	21,1	87,5
Evangelikus	3,1	3,7	3,9	4,5	4,7	5,1	4,2	60,9
Izrealita	0,0	0,1	0,1	0,2	0,5	1,1	0,4	2,9
Egyéb vallású	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	96,3
Felekezeten kívüli	7,2	4,4	2,3	0,5	0,4	0,3	2,2	2227,0
Nem ismert	1,8	0,9	0,5	0,2	0,2	0,3	0,6	701,4
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>N</i>	12 852	12 044	19 367	16 703	15 877	19 122	95 965	—

* Az 1978 és 1991 közötti adatok átlaga.

Általánosan fogalmazva mindez annyit jelent, hogy részesedését a társadalomban a katolikus és az egyéb vallású csoport generációkon át megközelítően őrizni tudja, a protestánsok, ezen belül is főként az evangélikus egyházban keresztek aránya csökken. Az izraeliták arányának csökkenése olyan óriási mértékű, hogy a fiatalabb korcsoportokban több protestáns kisegyház (Hit gyülekezete, baptisták) minden bizonnyal megelőzi az izraeliták arányát.

A kérdés gyakorlatibb megközelítése az egyházak egymáshoz viszonyított nagysága eltolódásának vizsgálata, amit az 5. tábla mutat. Míg a katolikusok abszolút aránya az idősebbekhez viszonyítva a fiatalabb korcsoportokban enyhén süllyed, más felekezetekkel szembeni relatív nagysága jelentősen nő. S noha a jelen adatok semmilyen további bizonyítékot nem szolgáltatnak, nem kerülhető ki az a feltételezés, hogy a teljes (azaz nem csupán a felnőtt korú) népesség felekezeti összetétele jobban hasonlít a fiatalabb, mint az idősebb korcsoportokban tapasztaltakhoz. Sőt annak a lehetősége sem zárható ki, hogy a nem felnőtt korúak körében a katolikus túlsúly még az itt kimutatottnál is nagyobb.

A KULTURÁLIS REPRODUKCIÓ

A szerkezetváltozás a felekezeti arányokkal foglalkozók számára nem újdonság. Az értelmiségi és városi közvéleményben azonban a folyamat még kevésbé tudatosult. Ennek fő oka alighanem az előbbivel részben ellentétes tendencia. A különböző felekezetek és a felekezeten kívüliek iskolai végzettség szerinti struktúrája igen jelentősen eltér egymástól. A felekezeten kívüli felnőttek közel kétharmada, az izraeliták több mint fele, az „egyéb” vallásúak megközelítően fele közép- vagy felsőfokú végzettségű, és iskolázottságával minden más csoportot megelőz. A három történeti nagyegyház között is számottevők az eltérések: az evangélikusok iskolai végzettsége magasabb, mint akár a katolikusoké, akár a reformátusoké.

6. tábla

*A felnőtt népesség különböző felekezeti csoportjainak iskolai végzettség szerinti megoszlása**
(százalék)

Iskolai végzettség	A katolikus	A református	Az evangélikus	Az izraelita	Az egyéb	Felekezeten kívüli	Nem ismert	A teljes minta
	vallásúak megoszlása							
8 osztálynál kevesebb	24,9	26,5	25,0	10,7	23,5	2,7	10,4	24,6
8 osztály	45,2	45,8	39,3	34,2	33,1	36,7	59,2	44,9
Középiskola	21,2	19,4	24,3	30,7	30,2	42,5	26,0	21,5
Főiskola, egyetem	8,7	8,3	11,4	24,1	13,2	18,1	4,4	9,0
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	68 472	20 284	4089	364	242	2115	453	96 019

* Az 1978 és 1991 közötti adatok átlaga.

Ennek okait itt nem tudjuk kielégítően elemezni. Legfeljebb emlékeztethetünk arra, hogy részben a hosszabb történeti időszakban rögzült értékek és magatartásminták élnek tovább. Emellett nem lehet nem gondolni arra az évtizedes társadalompolitikára, amely a vallásosságot esetenként a továbbtanulásból kizáró tényezőnek tekintette, és a felfelé irányuló mobilitás során a vallástalanságot és felekezeten kívüliséget elvárta. A jelenlegi szerkezet tehát a korábbi adminisztratív beavatkozások nyomait is magán viseli.

A felekezet és az iskolai végzettség közötti korreláció mindenestre oda vezet, hogy a közép- és felsőfokú végzettségű rétegekben s ezen belül is mindenekelőtt a diplomások között a mindennapi tapasztalat viszonylag magas felekezeten kívüli, valamint izraelita és evangélikus arányról tanúskodik. (Lásd a 7. táblát.) A jelen helyzet szerint a katolikus és a református felekezeti kultúrából indulás átlagon alul valószínűsíti a közép- és felsőfokú végzettség megszerzését. Ezzel ellenkező a tendencia az evangélikusok, az „egyéb” vallásúak és az izraeliták esetében. A felekezeten kívüli csoportban aligha kulturális átörökítő képességről van szó, hanem egy történelmileg körülhatárolt kor iskolai szocializációs hatásáról.

7. tábla

*A felnőtt népesség iskolai végzettség szerint különböző csoportjainak felekezeti megoszlása**
(százalék)

Felekezet	A 8 osztálynál kevesebbet	A 8 osztályt	A középiskolát	A főiskolát, egyetemet	Összesen	A legmagasabb iskolai végzettségűek aránya a legalacsonyabb végzettségűek százalékában
	végzettség megoszlása					
Katolikus	72,1	71,8	70,3	69,2	71,3	95,9
Református	22,7	21,6	19,1	19,4	21,1	85,6
Evangélikus	4,3	3,7	4,8	5,4	4,3	123,7
Izraelita	0,2	0,3	0,5	1,0	0,4	615,9
Egyéb vallású	0,2	0,2	0,4	0,4	0,2	153,2
Felekezeten kívüli	0,2	1,8	4,3	4,4	2,2	1834,1
Nem ismert	0,2	0,6	0,6	0,2	0,5	116,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N . . .	23 629	43 103	20 630	8657	96 019	—

* Az 1978 és 1991 közötti adatok átlaga.

További kérdés a felekezeti hovatartozás és az iskolai végzettség közötti kapcsolat maradandósága. Ha az előző fejezet tanulságaira gondolunk, a felekezeten kívüliek esetében nincsen ok arra, hogy a pillanatnyi eloszlások rövid távú megváltozását várjuk. (Ugyanis a hivatalos vallásellenes ideológia megszűnt ugyan, de a felekezeten kívüliek aránya, éppen a fiatal felnőtt csoportban, magas.) Az evangélikusok esetében ellenben az új nemzedékek belépése alighanem minden iskolázottsági csoportban a részesedés csökkenésével jár. Valójában azonban az itt áttekintett adatok alig engednek meg ilyenfajta hipotézisek megfogalmazását. (Hiszen mindegyik felekezeti és felekezeten kívüli csoportban döntő mértékben a népesedésszisztikán kívül eső tényezők irányítják a művelődési szokásokat és a kulturális tőkéhez és hatalomhoz való ragaszkodást.) Maga a változás lehetősége azonban megvan s további figyelmet érdemel.

A VALLÁSI REPRODUKCIÓ

A felekezeti arányok változásának magyarázatául a korábbi irodalom a katolikusok magasabb születési arányára, illetve a reformátusok között gyakoribb egykésre, a protestáns nagyegyházakból a szekták felé történő elszivárgásra, a politikai okokból

történő átkeresztelkedésre, valamint a vegyes házasságok esetén a merev katolikus álláspontra hivatkozott, amely az összes utódok katolikusnak keresztelésére törekedett. Ezekhez a tényezőkhöz az elmúlt fél évszázadban egy új társult, a jelentős elvallástalanodás. Noha a vallásosság és a felekezeti kötődés nem azonos, és egyik sem tételezi fel a másikat, vélhetően a nem vallásosak kevésbé őrzik és örökítik tovább felekezeti azonosságukat, mint a vallásosak. Ha ezzel a feltételezéssel foglalkozni akarunk, elkerülhetetlen a vallásosság operacionalizált meghatározása és mérése, valamint a felekezeti hovatartozással való szembeállítás.

Az elmúlt két évtizedben a közvélemény-kutatásokban és a szociológiában túlnyomórészt kétféleképpen kérdeztek rá a vallásosságra. 1972 és 1981 között általában (a Magyar Közvéleménykutató Intézet gyakorlatában kizárólag) igen-nem besorolást tettek lehetővé a „Vallásos ember-e Ön?” kérdésre adott válasznál. 1984 óta általánosan elterjedt egy 5 fokozatot tartalmazó skála. Ez utóbbi (az első két fokozat összegzéseként) kezdettől magasabb vallásosságárányokat mutatott, mint az előbbi kérdés. A kétféle kérdés alapján kapott eredmények között az időeltolódás miatt legfeljebb nagyon óvatos összehasonlítást lehet tenni. A vallásosság mértékének jelzésére a közölt adatok azért is kevésbé alkalmasak, mert elfedik, hogy a vallásosként való önjellemzés 1972 és 1978 között csökkent, 1979 óta pedig folyamatosan nő (azaz ma az itt közölt átlagértékeknél lényegesen magasabb. <16> A vallásosság és a felekezeti azonosság kapcsolatának vizsgálatát azonban mindezen eltérésnek nem kell zavarnia.

A különböző felekezetű csoportokban a vallásosságra vonatkozó két kérdésre adott válasz szerint jelentősen eltér a magukat vallásosnak mondók aránya. (Lásd a 8. táblát.) Ez utóbbi a legmagasabb az „egyéb” vallásúak között, utánuk következnek a katolikusok, az evangélikusok, a reformátusok és végül az izraeliták. A sorrend ugyanez marad, ám az egyes csoportok közötti különbségek megnőnek, ha nem általában a vallásosakat hasonlítjuk össze, hanem — szigorúbb mércét alkalmazva — „az egyház tanítása szerint” vallásosakat.

Ez a kérdés akkor kap igazi súlyt, ha kétségbevonjuk a kereszteléskori felekezet jelentőségét. Végül is a 40 éven át tartó „vallástalanító” rendszer után úgy is lehet érvelni, hogy a keresztelés vagy bejegyzés ténye a szülők vallásosságát vagy felekezeti kötődését jellemezte (valaha), ám az utódok szempontjából legfeljebb kulturális háttérként, de semmiképpen sem a jelenlegi odatartozás indikátoraként értelmezhető. Az adatok valóban minőségileg mások, ha az emberek mai felekezeti hovatartozását kérdezzük.

1972-ben a Magyar Közvéleménykutató Intézet vizsgálatában egy 1808-as elemszámú mintán előbb a vallásosságra kérdeztek, s azután érdeklődtek a magát vallásosnak vallók felekezeti hovatartozásáról. Eszerint valamilyen felekezethez kötődők 73,5 százaléka volt katolikus, 22,9 százaléka református, 2,2 százaléka evangélikus, 1,4 százaléka más vallású. Tehát a relatív arányok hasonlóak voltak az ismertekhez. Ám a felnőtt népesség 41,5 százaléka nem vallásosnak mondta magát, s további 4,2 százaléka nem tudta magát semmilyen felekezethez kötni. Ez értelmezhető úgy, hogy az emberek mai, tudatos kijelentései értelmében a társadalomnak nem 68—74, hanem 37—38 százaléka hívő és gyakorló katolikus, nem 18—22, hanem 11 százaléka hívő református és nem 3—4, hanem 2 százaléka evangélikus stb.

8. tábla

A felnőtt népesség különböző felekezeti csoportjainak megoszlása vallásosság szerint*
(százalék)

A vallásosságra utaló válaszok	vallásúak megoszlása							Felekezeten kívüli	Nem ismert	A teljes minta
	A katolikus	A református	Az evangélikus	Az izraelita	Az egyéb					
Vallásos	43,3	33,9	39,6	14,7	51,4	3,3		13,1	40,3	
Nem vallásos	56,0	65,4	59,1	85,3	43,6	96,6		86,5	59,0	
Nem ismert	0,7	0,7	1,3	—	—	0,1		0,4	0,7	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0	100,0	
N	34 348	10 352	2039	163	105	669		236	49 912	
Vallásos az egyház tanítása szerint	15,0	9,9	13,9	4,8	42,1	1,1		2,0	13,5	
Vallásos a maga módján	48,3	44,2	45,6	33,6	31,5	9,2		10,6	46,0	
Nem tudja eldönteni, vallásos-e vagy sem	6,4	7,0	6,7	5,7	3,9	5,9		9,4	6,5	
Nem vallásos	22,5	29,0	25,5	38,9	18,0	57,9		56,0	25,2	
Más meggyőződésű, határozottan nem vallásos	7,7	9,8	8,0	16,6	3,4	25,4		18,2	8,7	
Egyéb és nem ismert	0,1	0,1	0,3	0,4	1,1	0,5		3,8	0,1	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0	100,0	
N	42 274	12 647	2664	229	178	1577		341	59 910	

* Az 1972 és 1991 közötti adatok átlaga.
Megjegyzés: A vallásosságot első esetben igen-nem típusú, második esetben öt lehetőség szerint tagolt kérdéssel mérték.

Újabb kérdés, hogy mindez miképpen befolyásolja a felekezeti összetételt. Az eddigi adatok logikájával egybevág a Központi Statisztikai Hivatal 1992. évi, a felnőtt népességre vonatkozó adata <34>, amely szerint a katolikusnak kereszteltek 48,0 százaléka jelenleg is gyakorló katolikus, 0,6 százaléka más felekezet gyakorló tagja, 31,5 százaléka hívő, de nem vallásgyakorló és 19,9 százaléka nem hívő vagy ateista. A kereszteléskori vallásukat ma is gyakorlók aránya ezzel szemben az evangélikusnak kereszteltek között 42,7 százalék, a reformátusnak kereszteltek között pedig csupán 39,8 százalék. A másik oldalról közelítve, a nem hívők és az ateisták együttes aránya az evangélikusnak kereszteltek között 21,4 százalék, a reformátusnak kereszteltek között pedig 25,5 százalék. Eszerint a különböző felekezeti szubkultúrák megtartó ereje jelentősen eltér egymástól. Kisebb, de tekintélyes nagyságú mintán ezzel ellentétes eredményre jutott a MEDIÁN Közvélemény- és Piackutató Kft. 1993. évi vizsgálatában, amely szerint a különböző felekezetek megtartó ereje nagyjából hasonló, s a legmagasabb nem a katolikusok, hanem az evangélikusnak kereszteltek körében. (Lásd a 9. táblát.) Az intragenerációs felekezeti mobilitás kérdésében eszerint jelenleg egymásnak ellentmondó eredmények léteznek.

9. tábla

A különböző felekezetekben kereszteltek jelenlegi hitük és kötődésük szerinti felekezeti összetétele (százalék)

Jelenlegi felekezete	Születéskori keresztelése (bejegyzése) szerinti							Össze- sen	A magukat valamely egy- ház tagjának vallók
	katoli- kus	refor- mátus	evan- géli- kus	izraelita	egyéb	feleke- zeten kívüli	nem ismert		
Katolikus	52,7	0,8	3,3	5,9	4,2	3,3	11,1	37,5	72,2
Református	0,3	50,5	1,6	—	—	0,6	11,1	11,4	21,9
Evangélikus	0,1	0,2	59,8	—	—	1,7	—	2,2	4,2
Izraelita	0,0	—	—	47,1	—	1,1	—	0,2	0,4
Egyéb	0,4	0,5	—	—	58,3	0,6	—	0,7	1,3
Felekezeten kívüli	46,5	48,0	35,3	47,1	37,5	92,7	77,8	48,0	—
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N	3757	1171	184	17	24	178	9	5340	2778

Forrás. A MEDIÁN Közvélemény- és Piackutató Kft. országos reprezentatív mintából származó 1993. évi adatai.

A kérdésnek mindenesetre van egy jelentős módszertani és politikai következménye. Ha a felekezetek megtartó ereje nagyjából azonos, mint a MEDIÁN-adatok állítják, akkor egymáshoz viszonyított, relatív arányuk állandó. Ez esetben az egymáshoz viszonyított arány szempontjából szinte mindegy, hogy a születéskori vagy a jelenlegi felekezeti hovatartozást vizsgáljuk. Ha viszont a keresztelés és a mai felekezeti hovatartozás közötti „lemorzsolódás” felekezetenként eltérő, amint a Központi Statisztikai Hivatal adatai dokumentálják, akkor a kétféle adatot külön-külön értelmezni kell. A végleges állásfoglaláshoz azonban aligha kerülhető meg a vallásosság többféle lehetséges definíciójának kérdése.

A tárgyalt vizsgálatok négyféle megközelítést képviselnek. Az első a teljes népesség felekezeti megoszlását mutatja ki a keresztelés, bejegyzés tényéből kiindulva. A második a legtágabb értelemben vallásosnak tekinthető népesség. Ez az ország felnőtt lakosságának a megfigyelt időszakban 59,5 (jelenleg 71) százaléka felekezeti szerkezetét vizsgálja. A harmadik a vallásosságra vonatkozó igen-nem válaszú kérdésemből indul ki (a megfigyelt, korábbi időszakban így a felnőtt népesség 40,3 százaléka mondta magát vallásosnak). Végül a negyedik „az egyház tanítása szerint” vallásosakat tartja szem előtt. Ez gyakorlatilag a vasárnaponként templomba járó, elkötelezetten vallásosok csoportja (arányuk a megfigyelt időszak átlagában 13,5, 1993-ban 16,0 százalék).

A négyféle megközelítés összevetésekor (lásd a 10. táblát) azt látjuk, hogy minél szigorúbb kritériumot alkalmazunk, annál nagyobb a katolikus (és alighanem annál nagyobb az evangélikus és az „egyéb” vallású), ám megfordítva annál alacsonyabb a református részesedés.

10. tábla

*A teljes felnőtt népességet reprezentáló minta, valamint a különböző mértékben vallásos csoportok felekezeti megoszlása**

Felekezet	A felnőtt népesség keresztelés (bejegyzés) szerinti megoszlása	„Vallásos az egyház tanítása szerint”, vagy „vallásos a maga módján”***	Vallásos***	„Vallásos az egyház tanítása szerint”****
Katolikus	71,3	75,1	77,0	78,6
Református	21,1	19,2	18,1	15,5
Evangélikus	4,3	4,4	4,2	4,6
Izraelita	0,4	0,3	0,1	0,1
Egyéb vallású	0,2	0,4	0,3	0,9
Felekezeten kívüli	2,2	0,5	0,1	0,2
Nem ismert	0,5	0,1	0,2	0,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N	96 019	35 628	19 323	8100
A kategória aránya a felnőtt népességből (százalék)	—	59,5	40,3	13,5

* Az 1978 és 1991 közötti adatok átlaga.

** Az 5 fokozatot tartalmazó skála első két, itt idézett fokozatára igenlő választ adók összege.

*** A „Vallásos-e Ön” igen-nem válaszlehetőségű kérdés esetén magukat vallásosnak mondók.

**** Az 5 fokozatot tartalmazó skála első, „legszigorúbb” tartalmú fokát választók.

Természetesen mindez nem azt sugallja, hogy a „szigorúbb” kritérium visz közelebb az igazsághoz. Pusztán arról van szó, hogy a felekezeti besorolás és reprodukció értelmezését és kimutatását egyebek mellett a különböző felekezeti szubkultúrák nem egészen azonos vallás- és egyházfelfogása is bonyolítja. Mind vallás- mind politikai szociológiailag figyelmet érdemel az a megfigyelés, mely szerint egyes nagy vallásokban az egyházián elkötelezett hit- és a felekezeti kötődés közelebb állnak egymáshoz, mint más vallási kultúrákban és közösségekben. Ennek prognosztikai jelentőségét azonban jövőbeli kutatásoknak kell majd tisztázniuk.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- [1] *András Imre*: L'Église de Hongrie. *Pro Mundi Vita: Dossiers*. 1984. évi 2. sz. 1—32 old.
- [2] *Annuaire Statisticum Ecclesiae. Secretaria Status Rationarium Generale Ecclesiae*. Vatican City. 1989. 439 old.
- [3] *Bilan du Monde 1964. Encyclopédie Catholique du Monde Chrétien I—II*. Tournai. Szerk.: *Castermen*. 1964. 548 + 943 old.
- [4] *Burger, Anne-Marie*: Religionszugehörigkeit und soziales Verhalten. Untersuchungen und Statistiken der neueren Zeit in Deutschland. Vandenhoeck und Ruprecht Verlag. Göttingen. 1964. 188 old.
- [5] *Die Religionsfreiheit in Osteuropa*. Szerk.: *Voss, E.* GzW-Verlag. Zollikon. 1984. 272 old.
- [6] *Finke, R., Stark, R.*: Turning pews into people: estimating 19th century church membership. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1986. évi 2. sz. 180—192. old.
- [7] *Gergely Jenő*: II. János Pál. Kossuth Kiadó. Budapest. 1986. 129 old.
- [8] *Hadaway, K. C.—Marler, P. L.*: The unchurching of America. An exploration and interpretation of post-war religious identification and involvement trends. (Kézirat.)
- [9] *Handbook of Member Churches*. World Alliance of Reformed Churches. Genf. 1986. 212 old.
- [10] *Hívők, egyházak ma Magyarországon*. Szerk.: *Lovik Sándor—Horváth Pál*. MTA Filozófiai Intézet. Budapest. 1990. 335 old.
- [11] *Karner Károly*: A felekezetek Magyarországon a statisztika megvilágításában. *Theológiai tanulmányok* 14. Debrecen. 1931. 129 old.
- [12] *Kaufmann, F.-X.*: Kirchliche und nichtkirchliche Religiosität. Herder Verlag. Freiburg. 1978. 124 old.
- [13] *Kónya István*: Hogyan alakult ki Magyarország vallási térképe? *Világosság*. 1963. évi 7—8. sz. 445—459. old.
- [14] *Kovács I. Gábor*: Reformátusok a mai magyar társadalomban. *Protestáns Szemle*. 1993. évi 1. sz. 46—53. old.
- [15] *Kovacsics József*: Magyarország történelmi demográfiája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1963. 441 old.
- [16] *Landis, B. Y.*: A guide to the literature on statistics of religious affiliation with references to related social studies. *Journal of the American Statistical Association* 1959. évi 6. sz. 335—357. old.
- [17] *Les religions en Suisse*. Bureau Fédérale des Statistiques. Lausanne. 1973. évi 9. sz. 539—551. old.
- [18] *L'état des religions dans le monde*. Szerk.: *Clévenot, M.* Découverte — Cerf. Paris. 1987. 355—356. old.
- [19] *Gabriel, M.*: Données statistiques, projections et significations relativement à la consistance quantitative de l'Église catholique. *Concilium*. 1981. évi 2. sz. 137—144. old.
- [20] *Morel, J. András, E.*: Handbuch des ungarischen Katholizismus. Ungarisches Kirchensoziologisches Institut. Wien. 1984. 44—45. old.
- [21] *Noelle-Neumann, E.—Köcher, E.*: Die verletzte Nation. Deutscher Verlagsanstalt. Stuttgart. 1987. 447 old.
- [22] *Nyarády R. Károly*: Erdély népességének etnikai és vallási tagolódása a magyar államalapítástól a dualizmus koráig. KSH Népesedéstudományi Kutatóintézet Történelmi Demográfiai Füzetek 3. Budapest. 1981. 7—55. old.
- [23] *Religiös ohne Kirche?* Szerk.: *Forster, K.* Grünewald Verlag. Mainz. 1977. 108 old.
- [24] *Szántó János*: Vallásosság, vallásos hiedelmek Magyarországon. *Megjelent: Társadalmi riport 1992*. Szerk.: *Andorka R., Kolosi T., Vukovich Gy.* TÁRKI-Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés. Budapest. 1992. 259—288. old.
- [25] *The unchurched American*. The Princeton Religious Research Center. Princeton. 1978. 78 old.
- [26] *The world family of Baptists*. Baptist World Alliance. Washington. 1984. 278 old.
- [27] *Thinnes, P.*: Sozialstatistik zum kirchlichen und religiösen Leben in der Bundesrepublik Deutschland. *Gegenwartskunde* 1988. évi 5. sz. 203—218. old.
- [28] *Tomka Miklós*: A felekezeti arányok és a szekularizáció Magyarországon. *Világosság*. 1977. évi 4. sz. 235—238. old.
- [29] *Tomka Miklós*: A vallási önbesorolás és a társadalmi rétegződés. *Szociológia*. 1977. évi 4. sz. 532—536. old.
- [30] *Tomka Miklós*: Elvesztett katolikusok? — avagy, mennyi a katolikusok létszáma ma Magyarországon? *Teológia*. 1988. évi 2. sz. 113—118. old.
- [31] *Tomka Miklós*: A magyarországi katolicizmus statisztikája és szociológiája. *Megjelent: Magyar Katolikus Almanach II*. Szerk.: *Turányi L.* Szent István Társulat. Budapest. 1988. 510—577. old.
- [32] *Tomka Miklós*: Magyar katolicizmus 1991. Országos Lelkipásztori Intézet. Budapest. 1991. 164 old.
- [33] *Történelmi statisztikai idősorok, 1867—1991. I. Népeség-népmozgalom*. Központi Statisztikai Hivatal Budapest. 1992. 350 old.
- [34] *Vallási élet Magyarországon 1992-ben. (Előzetes adatok)* Központi Statisztikai Hivatal Budapest. 1993. 11 old.
- [35] *World Christian Encyclopedia*. Szerk.: *Barrett, D. B.* Oxford University Press. Nairobi—Oxford—New York. 1982. 1010 old.
- [36] *Zulehner, P. M.—Denz, H.*: Wie Europa lebt und glaubt: europäische Wertestudie I—II. Patmos Verlag. Düsseldorf. 1993. 264 + 221 old.

TÁRGYSZÓ: Vallásszociológia. Népeségstruktúra.

РЕЗЮМЕ

В первом разделе автор излагает исторические статистические материалы: производит критический обзор данных и оценок относительно состава населения Венгрии по вероисповеданиям за последние 40 лет и, соответственно, анализирует признаки классификации.

Второй раздел представляет собой эмпирический анализ. Автор подытоживает выборки, выполненных в период с 1972 по 1991 год многоэлементных обследований и таким образом составляет удовлетворительную по масштабу сводную выборку. Этим путем стремится в различных аспектах показать воспроизводство больших венгерских религиозных общин. Аспекты общественно-структурных соотношений: возраст и вероисповедание; уровень школьного образования и вероисповедание; вероисповедание во время рождения и, соответственно, сегодняшней идентификации; и наконец вероисповедание и религиозность и, соответственно, нерелигиозность. Данные свидетельствуют о значительном преобразовании структуры населения по вероисповеданиям.

SUMMARY

The first part of the study shows historical statistics: it reflects critically on statistics and estimates of religious structure of the country originating from the last 40 years; and discusses the rules of classification.

The second part is an empirical analysis. The author sums up the samples of a survey covering a number of individuals, carried out between 1972 and 1991, that way he prepares a condensed sample of adequate size. The study makes an effort to show, by various aspects, the reproduction of sizeable religions in Hungary. The fields of social structure for which account is taken are as follows: age and religion; educational attainment and religion; religion at birth and according to identification today; finally religion and religious life or secularism. Data prove the significant alteration of religious structure in the country.

AZ ÚJ FOGLALKOZÁSI OSZTÁLYOZÁSI RENDSZER ALKALMAZÁSA

DR. FÓTI JÁNOS—DR. LAKATOS MIKLÓS—MÉSZÁROS ÁRPÁD

Statisztikai rendszerünk megújításának, korszerűsítésének lényeges elemét alkotják a statisztikai osztályozások, nómenklatúrák átalakítására irányuló munkálatok, melyek egyúttal más célokat is szolgálhatnak. Ebbe a körbe tartozik a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR) átdolgozása is, hiszen ezt a rendszert — többek között — a munkaügyi, személyzeti nyilvántartásokban, a munkaközvetítésben, a pályaválasztási tanácsadásban és a társadalombiztosítás területén is hasznosítják.

Már évtizedekkel ezelőtt felmerült egy többféle alkalmazásra szolgáló foglalkozási osztályozás szükségessége. Ehhez a mintát a népszámlálási gyakorlatban már ismert foglalkozási jegyzékek adták. Éveken át tartó munka eredményeképpen 1975-ben Magyarországon bevezették a FEOR-t, és sikerült egy olyan rendszert kialakítani, amely lényegében kielégítette a korabeli igényeket. A FEOR bevezetésének egyik nagy előnye volt — és ez az új rendszerre, a FEOR-93-ra is érvényes —, hogy a közvetlen felhasználók, sőt a közvélemény számára is ismertté tette a foglalkozással kapcsolatos fogalmakat, és foglalkozási besorolás szempontjából lehetőséget adott a munkaügyi, személyzeti, statisztikai és igazgatási célra szolgáló nyilvántartások, adat-szolgáltatások egyöntetűvé tételére. Az egységes elvek alapján megjelenő foglalkozási besorolás arra is alkalmat kínált, hogy a foglalkozási osztályozási rendszert — esetenként a szakmai szempontokat mellőzve — ideologikus, politikai indíttatású intézkedésekhez (például az ún. munkásosztály elhatárolásához) is felhasználják eszközként.

Az 1975 óta — különösen az 1980-as évtized végén — bekövetkezett változások szükségessé tették e nómenklatúra felülvizsgálatát, mert a jegyzék nem felelt meg sem a piacgazdaság követelményeinek, sem a nemzetközi normáknak, ráadásul — szerkezeténél, felépítésénél fogva — az utóbbi évek műszaki fejlődését sem követhette.

1991-ben indultak meg érdemben az új rendszer kidolgozásának a munkálatai, amelyekben elsődlegesen a Központi Statisztikai Hivatal, a Munkaügyi Minisztérium és az Országos Munkaügyi Központ szakértői vettek részt, akik egyes speciális kérdésekben — szükség szerint — további szakemberek tanácsait is kikérték. Segítettek a munkát a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (International Labour Office — ILO), illetve különböző országok (például Ausztria, Ausztrália, Kanada, Németország) szakértőivel folytatott konzultációk.

A korszerűsített rendszer, vagyis a FEOR-93 — széles körű szakmai tárcaközi egyeztetés, tesztelés után — 1993. január 1-jén lépett érvénybe, oly módon, hogy ezt követően egy évig még a korábbi rendszer is alkalmazható. Az 1993. év tehát lényegében átmeneti szakasz volt, amely az eredeti elgondolásokkal összhangban feltétlenül szükségesnek bizonyult. A felhasználók részére ugyanis időt kellett adni a nemzetközi foglalkozási osztályozási rendszereken (ISCO-88, ISCO-COM) alapuló és a régítől gyökeresen eltérő rendszer elsajátítására. Mód nyílt ezenkívül a gyakorlatban elkerülhetetlenül jelentkező kérdések megoldására, és a véglegesítés során indokoltnak látszó kiegészítések, módosítások végrehajtására.

Az átmeneti időszak tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy a korszerűsített FEOR bevezetése nem ütközött nagyobb nehézségekbe. A felhasználók nagy többsége az új rendszert pozitívan fogadta és érzekelte, hogy az a réginél egyszerűbb, könnyebben kezelhető. Érthető azonban, hogy — főleg eleinte — helyenként a régi osztályozás kereteiben gondolkodtak, és csak fokozatosan ismerték meg az alapvető módszertani különbségeket. Egyes adatszolgáltatók meglepőnek tartották például, hogy nyolc helyett kötelezően csak négy számhelyre tart a KSH igényt. Néhányan észrevételezték a fizikai és a szellemi tevékenységek éles megkülönböztetésének hiányát, noha az új osztályozás nem zárja ki az ilyen elhatárolás lehetőségét. Számos részlettel kapcsolatban is kérdések merültek fel. Részben közvetlenül, részben a Központi Statisztikai Hivatal Információs Szolgálatára és területi szervei útján intenzív kapcsolat alakult ki a felhasználókkal, ami biztosította a kölcsönös tájékoztatást, a kérdések tisztázását, a szórványos félreértések elosztatását. A munka során kaptunk értékes javaslatokat is, amelyeket a hasznosítás szempontjából alapos vizsgálat tárgyává tettünk.

Hangsúlyozni kell, hogy az elmúlt év tapasztalataiból eredő módosítások és kiegészítések az új osztályozási rendszer alapelveit, felépítését nem érintik, és a statisztikai értékelés, valamint a nemzetközi összehasonlítás szempontjából lényeges főcsoportokat és csoportokat sem bontják meg. A Népjóléti Minisztérium igényét is tekintetbe véve két új alcsoport kialakítása vált szükségessé. A besorolt foglalkozások száma az új besorolások és törlések egyenlegeként 627-ről 631-re változott. (A módosítások nagy részét a megnevezések pontosítása, illetve kiegészítése jelenti.)

Az 1994. január 1-jétől¹ immár kizárólagosan használatos, korszerűsített foglalkozási osztályozási rendszer főbb jellemzőit az alábbiakban lehet összefoglalni:

- négyszámjegyes decimális rendszer;
- tekintetbe veszi, hogy a piacgazdaságban a felhasználók köre a korábinál sokkal bővebb, differenciáltabb, ezért lényegében a vállalható minimumot, a „közös nevezőt” alkotja;
- a rendszer nyitott, vagyis lehetőséget biztosít arra, hogy a felhasználók az ötödik, hatodik stb. számhelyen a saját igényeiknek megfelelő további bontásokkal egészítsék ki a kódot;
- szektoroktól független (szektorsemleges);
- kiküszöböli az osztályozás szempontjaitól idegen „ideologikus” elveket.

Részletezve a jellemzőket, a négyszámjegyes decimális rendszer azt jelenti, hogy az első számhely a foglalkozási főcsoportot, a második a foglalkozási csoportot, a

¹ Lásd: a KSH elnökének 9029/1993. (SK. 1994. I.) sz. közleménye a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszeréről. *Statisztikai Közöny*. 1994. évi 1. sz.

harmadik a foglalkozási alcsoportot, a negyedik pedig magát a foglalkozást jelenti. A FEOR-93 végleges csoportosításait a tábla foglalja össze.

A korszerűsített foglalkozási osztályozási rendszer (FEOR-93) csoportosításai

Sor- szám	A főcsoport megnevezése	Csoportok	száma	
			Al- csoportok	Foglal- kozások
1.	Törvényhozók, igazgatási, érdekképviselési és gazdasági vezetők	4	11	64
2.	Egyetemi, főiskolai képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások	7	24	108
3.	Egyéb felsőfokú vagy középfokú szakképzettséget igénylő foglalkozások	8	24	125
4.	Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	2	6	20
5.	Szolgáltatási jellegű foglalkozások	3	13	61
6.	Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások	4	7	30
7.	Ipari és építőipari foglalkozások	6	23	121
8.	Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	3	17	76
9.	Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások	2	8	23
0.	Fegyveres erők, fegyveres testületek foglalkozásai	3	3	3
	<i>Összesen</i>	<i>42</i>	<i>136</i>	<i>631</i>

Példával érzékeltetve, az elektroműszerész besorolása a következőképpen történik:

- 1. főcsoport 7 Ipari és építőipari foglalkozások
- 2. csoport 74 Vas- és fémipari foglalkozások
- 3. alcsoport 744 Műszerészek
- 4. foglalkozás 7443 Elektroműszerész

Amennyiben a foglalkozás tartalmilag azonos a háromszámjegyű alcsoporttal, a negyedik számjegyet 0-val kell jelölni:

Példa. 723 Dohánygyártók
7230 Dohánygyártók

A több foglalkozást tartalmazó alcsoportokon belül előfordulhat, hogy valamely tevékenység tartalma közvetlenül egyik felsorolt foglalkozáshoz sem kapcsolható. Ebben az esetben az ahhoz tartalmilag legközelebb álló foglalkozást kell alapul venni.

Példa. A tevékenység tartalma: villamos automatikai műszerész. Ez a foglalkozás a „744 Műszerészek” foglalkozási alcsoportba tartozik, mivel ilyen megnevezésű foglalkozás nem található a FEOR-93-ban, ezért ezt a tevékenységet a „7443 Elektroműszerész” foglalkozáshoz kell sorolni.

Ha ez nem lehetséges akkor az adott foglalkozási alcsoporton belül sorrendben az utolsó, negyedik számhelyen 9-es számjeggyel jelölt — a kiemelés hiányára utaló — „egyéb” megnevezést kell alkalmazni.

Példa. Ha az előbbi tevékenységi körnél maradunk, és a „744 Műszerészek” foglalkozási alcsoport egyik konkrét tevékenységet megjelölő négy számjegyes foglalkozásába se tudjuk besorolni az adott tevékenységet, akkor kell alkalmazni a negyedik számhelyen 9-es számjeggyel jelölt „7449 Egyéb villamossági szerelők, műszerészek” megnevezést.

A négy számhelyet jelentő foglalkozás csak az általános használatra szóló minimum, mely egyúttal a felhasználók által kialakítandó alrendszerek közötti összehasonlítást is biztosítja. (Nyilvánvaló — és az 1975-ben bevezetett FEOR tapasztalatai is azt mutatják —, hogy képtelenség egy nómenklátúra keretében egybefoglalni a létező összes tevékenységfajta, munkakört. Még ha ez sikerülne, akkor is állandóan módosítani kellene a rendszert, tekintettel arra, hogy minél részletesebb munkaköri bontást alkalmaznak, annál nagyobb a valószínűsége az egyes munkakörfajták keletkezésének és megszűnésének.)

A FEOR-93 tehát nyitott, a felhasználók által tovább bővíthető foglalkozási nómenklátúra, mely más megközelítést igényel, mint a régi FEOR kötött, merev rendszere.

A szektoroktól való függetlenség (szektorsemlegesség) azt jelenti, hogy a foglalkozást, a munkahelyi tevékenység tartalmát a tulajdonformától és a foglalkozási viszonytól függetlenül kell vizsgálni. A besorolás szempontjából tehát közömbös, hogy a dolgozó alkalmazásban álló, szövetkezeti tag vagy önálló. A foglalkozási rendszerbe csak akkor sorolható be, ha a munkafolyamatban is részt vesz. A foglalkozások rendszerezésénél az ágazati, szervezeti hovatartozást általában nem kell figyelembe venni, néhány esetben azonban célszerűnek látszott az ágazati osztályozási rendszer (Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere — TEÁOR) logikai rendszerének követése. A korszerűsített FEOR-93 rendszerében is található olyan foglalkozások, melyeknél nem mellőzhető a munkáltató tevékenysége, illetve szervezeti besorolása.

Példa. Az „1213 helyi önkormányzat kinevezett középszintű vezetője” foglalkozáshoz csak az önkormányzatok alkalmazásában dolgozó vezetőket lehet sorolni.

Tehát a FEOR-93 egyik legfontosabb elve, hogy a „foglalkozás” meghatározásakor a ténylegesen gyakorolt tevékenység tartalma számít, emellett lényeges csoportképző ismérv az adott foglalkozás gyakorlásához szükségesnek ítélt szakértelem, tudás ismeretszintje. Kisegítő módszerként tehát nem lehet eltekinteni attól, hogy a rendszerben szereplő foglalkozásokhoz a megkívánt szakképzettség, iskolázottság milyen szintje rendelhető. (Ez elsősorban ismeretszintet jelent és nem azt, hogy valaki milyen bizonyítvánnyal, oklevéllel rendelkezik. Például — rendkívüli esetben — gépészmérnökként dolgozhat olyan személy is, aki ugyan csak gépészmérnöki bizonyítvánnyal rendelkezik, de szakmai, gyakorlati ismeretei elégségesek a gépészmérnöki tevékenység végzéséhez.)

A FEOR-93 a 2—9. főcsoportnál alkalmazza a képzettség ismérvét. Ezt azonban nem tekinti kizárólagos, a tartalmi kérdésektől függetlenül kezelhető szempontnak. Csupán általánosságban, irányelvként állapítható meg tehát, hogy a 2. főcsoport a mai értelmezés szerint döntően egyetemi, főiskolai szintnek megfelelő szaktudást igénylő foglalkozásokat tartalmaz. A 3. főcsoportra főként a szakképzettséget adó középiskolákban, szakközépiskolákban (korábban középfokú technikumban) megszereshető tudásszint a jellemző, de — mint a főcsoport megnevezéséből is kitűnik — ide felsőfokú képesítést igénylő tevékenységek is kerülhetnek. A 4. főcsoportra leginkább a szakképzettséget nem adó középiskolai, valamint a szakiskolai (például gyors- és gépíróiskolai) végzettség a tipikus. Az 5—8. főcsoportokba a meghatározott

irányú fizikai szakismeretet hasznosító dolgozók sorolhatók be. A megkívánt szaktudás szintje a tevékenység jellegétől függően igen különböző lehet, a bonyolult szakmuktól a betanított munkáig. A 9. főcsoportot azok a foglalkozások alkotják, amelyek minden szakképzettség vagy betanítás nélkül általános iskolai végzettséggel is elláthatók. (Az 1. főcsoport — ellentétben más főcsoportokkal — független a képzettséggel kapcsolatos követelményektől.)

A foglalkozások elhatárolásánál nemcsak a képzettséget tekinthetjük kiegészítő ismérveknek, hanem azt is, hogy valamely tevékenység ellátásához a mindennapi gyakorlatban a döntéshozatali önállóságnak milyen foka szükséges. Abból a feltételezésből indulhatunk ki, hogy egy adott tevékenység mozzanatai másképpen illeszkednek össze, ha ezt a tevékenységet nagyobb önállósággal végzik, a tevékenységet végző maga állapíthatja meg a sorrendet, illetve dönti el a cselekvési irányokat, mint akkor, amikor az adott tevékenység főbb részletei előre elhatározottak, és a tevékenységet folytató személynek a munka szervezésére nincs ráhatása, nincs önálló cselekvési lehetősége.

E szempont jelentősége különösen ott érzékelhető, ahol az egyes foglalkozási főcsoportokba tartozó tevékenységek mechanikus elválasztása a képzettségi ismérvek alapján nem mindig oldható meg egyértelműen. A FEOR-93 esetében különösen a 2. és a 3. főcsoport, valamint a 7. és a 8. főcsoport között adódhatnak a felelősség mértéke alapján elbírálnak besorolási problémák. E főcsoportok foglalkozásainak elválasztásánál nem a képzettségi szint eltérése a döntő, hanem az adott foglalkozást jellemző tevékenység belső tartalma, melynek egyik lényeges eleme a döntéshozatal önállóságának foka.

Példa. Tételezzük fel, hogy egy külkereskedelmi üzletkötésekkel foglalkozó cégnél dolgozik két külkereskedelmi főiskolát végzett munkatárs. Az egyik munkatárs a cégvezetőnek alárendelve önálló felelősséggel és hatáskörrel tárgyal külföldi partnerekkel, üzleteket köt a cég nevében, és egyéb önálló feladatokat végez. A másik munkatárs feladata a marketing vezető beosztottjaként a külkereskedelmi partnerekkel folytatott levelezésre, a megkötött ügyletek végrehajtásával kapcsolatos részletekre korlátozódik a vezető részletes utasításai szerint. A két munkatárs FEOR-93 szerinti besorolása — annak ellenére, hogy képzettségük, képesítésük azonos — különböző: az önálló felelősséggel és hatáskörrel rendelkező munkatárs FEOR besorolása „2517 Külkereskedelmi szervező”, a másik munkatársé pedig „3625 Külkereskedelmi ügyintéző” lesz.

Gyakran előfordulhat (különösen a kisebb szervezeteknél), hogy olyan dolgozókat kell besorolni, akik többféle tevékenységet végeznek, ezért bizonyos prioritásokat szükséges megállapítani. Tehát többfajta tevékenység esetén a legjellemzőbb vagy a munkaidő nagyobb részét kitöltő tevékenységet (foglalkozást) kell figyelembe venni. Amennyiben a különböző feladatok ellátásához szükséges szakképzettség, szaktudás, döntési hatáskör tekintetében lényeges különbség állapítható meg, az érdemibb jellegű, magasabb szaktudást, nagyobb döntési hatáskört igénylő foglalkozást indokolt előnyben részesíteni.

Példa. Ha az „1412 Ipari kisservezet vezetője” számviteli feladatokat is ellát (amelyek alapján „3606 Számviteli ügyintéző” besorolás illetné meg, akkor az említett szempontok — például a nagyobb döntési hatáskör — alapján az a helyes, ha az 1412-es foglalkozási számot kapja. Vagy ha a „8343 Targoncavezető” egyben „9132 Szállító- és rakodómunkás” is, akkor a képzettséget igénylő 8343-as foglalkozási számot kapja.

Előfordulhat, hogy olyan tevékenységi körök kombinációjáról van szó, amelyeknél — azonos szakképzettség, döntési hatáskör stb. mellett — a termelési és a kereskedelmi tevékenység keveredik.

Példa. Ha a „7314 Kötő” kisiparos maga adja el áruját („5111 Kereskedő”), akkor az új terméket előállító termelési tevékenységet kell — azonos feltételek esetén — a foglalkozási besorolás alapjául választani.

A FEOR-93 rendszerében a vezetők helye és szerepe a korábbi FEOR-hoz képest alapvetően megváltozott. A FEOR-93 koncepciója arra épül, hogy a vezetői foglalkozások egy főcsoportba (az I-esbe) tartoznak anélkül, hogy külön számjelpozíciót tartana fenn a vezetői kategória számára. Ez azért lényeges különbség, mert a régi foglalkozási osztályozás a vezetői tevékenységet beosztásként kezelte, az új rendszer viszont abból indul ki, hogy a vezetői tevékenység nem beosztás, hanem a foglalkozások sajátos körét képezi, és így önálló főcsoport illeti meg a foglalkozások egységes rendszerében. (Ezt a megoldást követi a nemzetközi foglalkozási osztályozási rendszer is.)

A vezetői foglalkozások további jellegzetessége, hogy — mint már jeleztük — még ajánlásként sem alkalmazható a képzettségi szint, tekintettel arra, hogy az irányítási feladatok végrehajtásához elvben a legkülönbözőbb képzettségi szintek kapcsolódhatnak. Természetesen kivételt képeznek azok az esetek, amikor jogszabály valamely vezetői munkakör betöltését meghatározott képzettséghez köti.

Példa. A „112 Országos közigazgatás, igazságszolgáltatás vezetői” foglalkozási alcsoportba tartozó foglalkozások képzettségi szintjét jogszabály (a köztisztviselői törvény) kötelező erővel állapítja meg.

A vezetői tevékenység jellege bizonyos fokig összefügg azzal, hogy a vezető által irányított szervezeti egység milyen létszámú. Ezért a FEOR-93 azt a megoldást választotta, hogy a három főnél kevesebb beosztottat foglalkoztató egységek (boltok, műhelyek, szolgáltató részlegek stb.) irányítóit — összhangban a korábbi gyakorlattal — nem minősíti vezetőknek, hanem tevékenységük jellege szerint sorolja be. A legalább három, de legfeljebb húsz munkavállalót foglalkoztató önálló szervezetek vezetői viszont a „14 Gazdasági, költségvetési kisservezetek vezetői” foglalkozási csoportba tartoznak. (Értelemszerűen az ennél nagyobb létszámú szervezetek, szervezeti egységek vezetői az I. főcsoport más csoportjaiba sorolandók be.)

Példa. Egy 18 főt foglalkoztató építőipari kisservezet vezetője az „1413 Építőipari kisservezet vezetője” foglalkozásba sorolható. (Ugyancsak ezt a FEOR-számot kapják a kisservezeteket egyéb tényleges irányító tevékenységet végző — például gazdasági, műszaki — vezetői is.)

A FEOR-93 elkülöníti a szakmai, illetve funkcionális részegységvezetőket (a 132—133, illetve a 134 foglalkozási alcsoport foglalkozásait). A funkcionális részegységvezetők feladata nem egy-egy jól körülhatárolt — az adott munkáltató főtevékenységéhez kapcsolódó — szakmai jellegű részleg vezetése, hanem olyan egységé, amely az egész gazdasági szervezet tevékenységét kiszolgálja.

Példa. Ipari tevékenységet folytató, több mint 20 munkavállalót foglalkoztató gazdasági szervezet számviteli osztályvezetőjének FEOR-besorolása „1342 Számviteli és pénzügyi tevékenységet folytató részegység vezetője”.

A részegységvezetők besorolásánál bizonyos esetekben nem lehet eltekinteni a munkáltatói szervezet főtevékenységének vizsgálatától.

Példa. Egy kereskedelemmel foglalkozó cég kereskedelmi részegységének vezetői az „1324 Kereskedelmi tevékenységet folytató részegység vezetője” FEOR-besorolást kapják. Amennyiben valamely gazdasági szervezet (például részvénytársaság) alapvetően ipari termelésre szakosodott, akkor a kereskedelmi tevékenységnek a szakmai munkát elősegítő feladata van. Feltéve, hogy e részleg főleg piackutatással, marketingtevékenységgel foglalkozik, vezetőjét értelemszerűen az „1341 Marketingtevékenységet folytató részegység vezetője” foglalkozáshoz kell sorolni.

A lakossági felvételnél — egyebek között — nehézséget okozhat, hogy az adott személy távollétében hozzátartozói nem mindig tudnak pontos választ adni a kérdéses szervezet, részleg nagyságáról, tevékenységének jellegéről. Az esetek többségében tisztázható azonban, hogy kisebb műhelyről, üzletről, szolgáltató egységről vagy valamilyen nagyobb szervezetről van-e szó. Az előbbieknél rendszerint a „kisszervezet vezetője” kategóriából lehet kiindulni. A kisszervezet tevékenységének fő iránya általában adott. A „szakmai” és „funkcionális” megkülönböztetés problémája tehát e körben fel sem vetődhet. A nagyobb szervezetek egy részénél a szervezet alapvető feladatáról tájékoztatást adhat a munkáltató megnevezése vagy rávezető kérdésekkel tisztázható a fő profil. A munkáltató alaptevékenységére és az összeírásra kerülő vezető állású dolgozó munkakörére, esetleg szakmájára vonatkozó információk egybevetése után már rendszerint eldönthető, hogy a kérdéses esetben szakmai vagy funkcionális vezetőről van-e szó. (Például a Tungsram Rt. villamosmérnöki oklevéllel rendelkező üzemvezető főmérnöke szakmai vezetőként, számviteli osztályvezetője pedig funkcionális vezetőként sorolható be.)

Az 1. főcsoportba tartozó foglalkozásoknál az irányítási feladatok végrehajtása és főleg maga a vezetés — a megfelelő vezetői kritériumoknak megfelelően — a leglényesebb elsődleges tevékenység. Az önálló döntési, egyes esetekben még irányítói hatáskört is igénylő foglalkozásokat, amelyeknél a fő feladat nem a vezetés, hanem a speciális szakmai ismeretek vagy képesség alkalmazása nem az 1. főcsoport foglalkozásai közé kell sorolni.

Példa. Az „1326 Szállítási és raktározási tevékenységet folytató részegység vezetője” és a „3165 Földi közlekedés szakmai irányítója” között az a különbség, hogy az utóbbi szervezi és irányítja ugyan például a főváros villamosközlekedésének egy részét, utasításokat ad a villamosvezetőknek, veszélyhelyzetben intézkedik, de a villamosvezetőknek nem főnöke, bérüket nem ő állapítja meg, munkahelyi pályafutásukat nem tudja befolyásolni, tehát a vezetői jogosítványok meghatározó részével nem rendelkezik.

Mint már említettük, azáltal, hogy a FEOR-93 nyitott, tovább bővíthető foglalkozási nómenklátúra, a felhasználóknak lehetőségük van arra, hogy saját nyilvántartási rendszerüket tökéletesítsék, áttekinthetőbbé tegyék. A négy számhelyen kívül rendelkezésre álló további számhelyek felhasználásának módját a helyi igények, adottságok döntenek el. Itt nyilvánvalóan szerepet játszanak olyan tényezők, mint a szervezet nagysága, feladatköre, a nyilvántartási rendszer jellege, különös tekintettel a már működő vagy kiépülő számítógépes nyilvántartásra.

Nyilvánvaló, hogy mivel a FEOR-93 négyszámjegyes foglalkozásai gyakran „gyűjtő” — több tevékenységet, munkakört tartalmazó — foglalkozások, ezért azokat a felhasználók saját céljaiknak megfelelően tovább bonthatják.

A foglalkozások további tagolásával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a FEOR-93 szerkezeti felépítésének fontos szempontja a szellemi és a fizikai tevékenységek közötti merev különbségtétel oldása. Ez a nemzetközi tapasztalatoknak és a tudományos—technikai fejlődés irányának is megfelel. (Ellentétben a korábbi FEOR-ral, melynek rendszere a szellemi és a fizikai foglalkozások kategorikus különbségtételén alapult.) Egyre több foglalkozásnál figyelhető meg ugyanis, hogy a szellemi-fizikai tevékenységek közötti különbségtétel a tevékenység valós tartalmát már nem fedi. Példaként említhető, hogy a bonyolult berendezések szerelését, javítását jelentős szellemi igénybevétel mellett ellátó műszerészeket a korábbi foglalkozási osztályozási rendszer szerint a „fizikai” kategóriába kellett sorolni, a kevesebb szellemi erőfeszítést igénylő adminisztratív tevékenységek viszont a „szellemi” kategóriába tartoztak.

A szellemi-fizikai foglalkozások érdemi megkülönböztetését egyébként a FEOR-93 is biztosítja. Az 1—4. főcsoportok döntően szellemi, az 5—9. főcsoportok pedig a fizikai foglalkozásokat tartalmazzák, és a 0. főcsoporton belül is el lehet választani a kétfajta tevékenységet. (Ha ez nem elégíti ki a felhasználót, módjában áll, hogy egyes foglalkozásokat az adott főcsoportból kiemelve kezeljen, vagy további számhelyek felhasználásával másként határozza meg a szellemi-fizikai kategóriák szerinti besorolásukat.)

A régi és az új osztályozás szerinti struktúra összehasonlítására is mód nyílik azáltal, hogy az 1990. évi népszámlálás 2 százalékos mintájába tartozó aktív keresők foglalkozási adatait a FEOR-93 alapján átkódoltuk. Az eredmények előzetes vizsgálatából arra következtethetünk, hogy az ismertett egyszerű csoportosítás értelmében adódó szellemi-fizikai arány jól közelíti a régi osztályozásnak megfelelő arányt. Ezen belül a jelenlegi 1. főcsoport például nagyságrendileg összehasonlítható a régi vezetők, a 2—3. főcsoport együttesen az ügyintézők (szakalkalmazottak), a 4. főcsoport az ügyviteli alkalmazottak állománycsoportjával.

A további számhelyek felhasználhatók annak megállapítására, hogy az adott foglalkozást folytató személynek milyen az állománycsoportja, illetve beosztása. A FEOR-93 ugyan irányt mutat arra, hogy például az 5—8. főcsoportok foglalkozásai szakmunkás képzettséget és/vagy betanításon alapuló ismereteket feltételeznek, a 9. főcsoport foglalkozásai pedig szakképzettség nélkül is elláthatók, de foglalkozásonkénti részletezésben nem ír elő pontos szintet. Ezért a felhasználó egyes foglalkozások további számhelyein jelezheti az adott foglalkozáshoz rendelhető állománycsoportot (szak-, betanított, segédmunka). További részletezés is lehetséges a tekintetben, hogy bonyolult vagy egyszerű szakmunkáról, illetve betanított munkáról van-e szó. Az 1. főcsoport vezetői foglalkozásainál pedig — különösen a részegységvezetőknél, közvetlen termelésirányítóknál — jelezni lehet az adott szervezeti egység nagyságkategóriáját és más főbb jellemzőit.

A FEOR-93 az egyes foglalkozások gyakorlásához megkívánható képzettség szintjét csak iránymutató jelleggel adja meg. Ezért a felhasználó — megfelelő számhelyek igénybevételével — foglalkozásonként konkretizálhatja az iskolai végzettség szintjét, szakát, szakágát, a szakképzettséget és a különböző tanfolyami végzettségeket, idegennyelv-ismereteket, gépjárművezetői-jogosítvány igényét, és ha kell, az adott foglalkozás betöltéséhez szükséges gyakorlati időt. Továbbá lehetőség van arra, hogy

foglalkozásonként részletezni lehessen a munkakörülményeket, a munkavégzés színhelyét, a műszakbeosztást, a kívánatos egyéni képességeket stb.

A FEOR-93 hasznosítását lényeges mértékben elősegítheti az Országos Munkaügyi Központ szakértői munkacsoportjával együttműködésben készülő második FEOR-kötet, mely röviden összefoglalja az egyes négy számjegyes foglalkozások tartalmát, felsorolást közöl arról, hogy milyen jellemző munkakörök tartoznak az adott foglalkozáshoz, és szükség szerint tájékoztatást ad a képzettség kívánatos szintjéről, irányáról is.

A FEOR-93 „karbantartása” érdekében a jövőben szükségesnek látszik meghatározott időközönként — egyelőre legalább minden második évben — a rendszer felülvizsgálata. Az eddigi tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy a szerkezetváltás, a privatizáció eredményeként számos területen az emberi tevékenység keretei, feltételei módosulnak. Ezt az átalakulási folyamatot a foglalkozási osztályozásnak is követnie kell, amihez a feltételek — az új rendszer rugalmassága, nyitottsága révén — biztosíthatók.

TÁRGYSZÓ: Nómenklatúra. Munkaügy.

РЕЗЮМЕ

Авторы анализируют отдельные аспекты безраздельно применяемой с 1 января 1994 года модернизированной системы классификации занятий (FEOR-93). После краткого исторического обзора разработки модернизированной системы следует иллюстрируемое примерами изложение главных индикаторов системы классификации занятий. В рамках этого приводятся образование, квалификация, степень самостоятельности деятельности и, соответственно связь с занятием. Авторы дают указания также относительно классификации занятий, являющихся предельными случаями.

SUMMARY

The study discusses some aspects of the use of the updated classification of occupations (FEOR-93) being in sole use already from January 1994 on. Having reviewed shortly the history of the elaboration of the updated system, the main characteristics of the classification of occupations is given — together with illustrative examples. Within this the authors deal with the correlations between the degree of independence of qualification, training, activity and the occupations. The study provides guidance on the classification of borderline cases of occupations.

TÖRTÉNETI STATISZTIKAI ADATTÁRAK AZ IPARILAG FEJLETT ORSZÁGOKBAN*

DR. HALKOVICS LÁSZLÓ

A második világháború befejezése után igen megnőtt az érdeklődés világszerte a történeti statisztika iránt. Ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy az Egyesült Államokban már 1949-ben megjelent az első történeti statisztikai kötet. Az ilyen típusú munkák fontosságát más fejlett országokban is felismerték, és így az 1960-as években már Nagy-Britanniában, Svédországban és Norvégiában is napvilágot láttak a történeti statisztikai összeállítások. Ezeknek a munkáknak a célja az volt, hogy az elmúlt évszázadok gazdasági jelenségeiről elszórtan, különböző irodalmi forrásokban rendelkezésre álló statisztikai anyagokat begyűjtsék, kritikailag feldolgozzák, és a lehetőséghez képest összehasonlítható rendszerben közreadják. E feldolgozások és összeállítások sok száz közgazdász, történész és statisztikus bevonásával készültek általában azok számára, akik a legutolsó száz-százötven év vagy esetleg még távolabbi korok gazdasági fejleményeit a számszerű összefüggések, adatok fényében kívánták vagy kívánják elemezni. Ilyen igények a gazdaság- és társadalomtörténet mellett 1945 után a gazdaságnövekedés elemzésének területén, újabban pedig az ökonometria oldaláról is jelentkeztek.

A gazdasági fejlődést hagyományos módszerekkel feltáró kutatók munkái mellett a hetvenes évtizedben megjelentek olyan tanulmányok, amelyekben a legkorszerűbb ökonometriai modelleket használják a szerzők hosszú távú elemzéseikhez. E modellek kidolgozásánál, majd alkalmazásánál az volt a cél, hogy a gazdasági változók közötti mennyiségi összefüggéseket feltárják és megállapítsák a gazdasági előrehaladásban betöltött szerepüket.

A gazdasági fejlődést hosszabb távon átfogó és ökonometriai módszerekkel elemzők között első helyen kell említeni *N. D. Kondratyevet*, akit a kidolgozott konjunktúrális ciklusvizsgálatokkal kapcsolatos elmélete tett világszerte ismertté. Kondratyev egyik tanulmányában¹ 7—11 éves konjunktúraciklusokról szól, de megemlíti, hogy léteznek 3—5 éves, sőt 50 évet átfogó hosszú hullámok is. Kondratyev szerint a hosszú hullámzások megfigyelése nem kis nehézségekkel jár. Ha az elemző valóságghű képet

* A tanulmány az MTA Statisztikai Bizottsága Statisztikatörténeti Albizottsága 1993. április 29-i ülésén megtartott előadás egy része.

¹ A gazdasági fejlődés hosszú hullámai. *Történelmi Szemle*. 1980. évi 2. sz. 241—269. old. E témáról lásd még *dr. Sipos Béla*: A Kondratyev-ciklus empirikus vizsgálata és prognosztizálása. *Statisztikai Szemle*. 1986. évi 12. sz. 1209—1237. old.

akar kapni, megbízható adatokat és összehasonlítható tényeket kell feldolgoznia. Az a véleménye, hogy az elemzésben legfeljebb a XVIII. század végéig lehet elmenni, mivel még az igen fejlett országokra is csak ettől kezdve lehet elfogadható pontosságú statisztikai adatsorokat találni. Vizsgálódásaiban Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország és Németország történeti statisztikai adatait használta fel. Elemzéseiben többek között a nagykereskedelmi árak színvonalának, a kamatrátának, a béreknek, a külkereskedelmi forgalomnak, a szén- és vastermelésnek, valamint ezek fogyasztásának alakulását vizsgálta.

A hosszú távú fejlődési irányzatok vizsgálatának ugyancsak jó példájaként említhető a nemzetközi irodalomból a *J. J. Carré—P. Dubois—F. Malinvaud* hármasnak a franciaországi növekedésről írt munkája.² A másik egy japán munka, amely több, hosszú távú elemzésben használható ökonometriai modellt is bemutat, és a szakemberek úttörő jelentőségűnek tartják. Hatalmas történeti statisztikai adatbázis kiépítése tette lehetővé elkészítését. Alapanyaga az a statisztikai adatgyűjtemény, amelyet japán gazdaságtörténészek többéves kutatómunkájuk eredményeként tizenhárom kötetben gyűjtöttek össze és hoztak nyilvánosságra.³

Hosszú távú gazdasági társadalomfejlődést elemző munka — készítsék azt hagyományos, vagy korszerűbb matematikai statisztikai módszerekkel — a fejlett országokban ma már elképzelhetetlen legalább száz évre, de esetleg még hosszabb időszakra megbízhatóan összerendezett statisztikai adatsorok nélkül. E sorok összeállításának még azokban az országokban is számos, de nem leküzdhetetlen akadálya van, amelyekben több mint száz évre visszatekintően szervesen működik a központi adatgyűjtés és -közlés. Ezt a következő áttekintés is bizonyítja, amely nem teljes körű összefoglalást nyújt azokról a történeti statisztikai művekről, amelyeket a szükség hívott életre, és amelyek egy-egy ország múltbeli fejlődésének megbízhatóbb megítélésénél, valamint a jövőbeli fejlesztési irányok megválasztásában is rendkívüli segítséget jelentenek.

Az Egyesült Államok történeti statisztikai adattárjai

A gondolat, hogy megszerkesszék és kiadják az Egyesült Államok történeti statisztikai adatait, *J. F. Dewhurst*től származik, aki az amerikai „Huszedik Század Alap” (The Twentieth Century Fund) elnöke volt. Dewhurst 1945 áprilisában az Amerikai Statisztikai Társaságnak (American Statistical Association) és az Amerikai Közgazdasági Társaságnak (American Economic Association) azt javasolta, hogy az Egyesült Államok múlt századi vagy esetleg még régebbi fejlődését tükröző legfontosabb összefoglaló statisztikai adatokat egyetlen kötetben tegyék hozzáférhetővé. A két társaság, amelyhez időközben a Gazdaságtörténeti Társaság (The Economic History Association) is csatlakozott, azonnal felállított egy bizottságot a történeti statisztikai gyűjtemény összeállításával kapcsolatos problémák feltárására. A bizottság javaslatát már 1945 júliusában a Társadalomkutatási Tanács (Social Science Research Council) Munka és Módszertani Bizottságában megvitatták, és azt átadták a Kereskede-

² La croissance française. Éditions Seuil. Paris. 1972. 705 old.

³ *Ohkawa, K.—Hayami, Y.*: Economic growth. The Japanese experience since the Meiji era. Tokyo. 1973. 680 old.

lemügyi Minisztérium (Department of Commerce) titkárságának. A Kereskedelemügyi Minisztériumon belül az Összeírási Hivatal (Bureau of the Census) feladata lett a javaslatban foglaltak végrehajtása.

Az Összeírási Hivatal felelősségének elismerése mellett egy tanácsadó bizottságot hoztak létre a történeti statisztikai adatgyűjtemény kidolgozására. Hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak a tanácsadók munkájának, azt a bizottság elnökének és tagjainak névsora bizonyítja: *J. Frederic Dewhurst* elnök (Huszadik Század Alap), *S. Clough* (Kolumbia Egyetem — Columbia University), *A. H. Cole* (Harvard Egyetem — Harvard University), *M. A. Copeland* (Országos Gazdaságkutató Hivatal — National Bureau of Economic Research), *E. S. Griffith* (Kongresszusi Könyvtár — Library of Congress), *E. P. Hutchinson* (Pennsylvaniai Egyetem — University of Pennsylvania), *S. May* (Nemzetközi Közgazdasági Társaság — International Basic Economy Corp.), *W. Mitchell, Jr.* (Amerikai Számvevőszék — Controllers Institute of America), *A. E. Taylor* (Kül- és Belkereskedelmi Hivatal — Bureau of Foreign and Domestic Commerce), *H. Williamson* (Észak-Nyugati Egyetem — Northwestern University), *A. B. Handler* (Társadalomkutató Tanács — Social Science Research Council).

Az Összeírási Hivatal kiemelt feladatának tekintette a történeti statisztikai kiadvány megjelentetését. Úgy ítélték meg, hogy a mindenkori statisztikai évkönyvek mellett igen széles körű igényt fog kielégíteni egy ilyen visszatekintő adatokat tartalmazó adatgyűjtemény.

A végrehajtás első szakaszában az Összeírási Hivatal munkatársai a tanácsadó bizottsággal együttműködve elkészítették a munkatervet, és megfogalmazták a statisztikai anyagok válogatásának elveit, vagyis hogy a sok rendelkezésre álló statisztikai sor felülvizsgálata és rostálása miként történjék. A cél az volt, hogy a történeti statisztikai adattár csak a széles körben felhasználható, legszükségesebb adatokat tartalmazza.

A szerkezeti alapok kimunkálása után számos ügynökséget és személyt kerestek meg, hogy készítsenek jegyzéket a náluk rendelkezésre álló, speciális tárgyköröket átfogó olyan történeti statisztikai adatsorokról, amelyeknek felvételét javasolják a gyűjteménybe. Előbb a táblák jegyzékét, később már a legfontosabb adatsorokat is megküldték az érdekelt kormányzati, gazdasági és tudományos köröknek bírálatra. A beérkező véleményeket felhasználva a meghívott szakértők elkészítették a gyűjtemény tábláit, bennük a megfelelő statisztikai idősorokkal. Az Egyesült Államok első történeti statisztikai adatgyűjteményét „Historical Statistics of the United States, 1789—1945” címen 1949-ben jelentette meg a Kereskedelemügyi Minisztérium Összeírási Hivatala 363 oldalon.

A kiadvány fejezetei a következők:

Nemzeti vagyon és jövedelem,
Népesség és vándorlás,
Népmozgalom, egészségügy és táplálkozás,
Munkaerő, bérek és munkakörülmények,
Mezőgazdaság,
Földterület, erdészet és halászat,
Ásványok és energia,

Építkezés és lakásügy,
Gyáripár,
Szállítás,
Árindexek,
Fizetési és kereskedelmi mérleg,
Bank- és pénzügy,
Államvezetés.

Az egyes táblák kidolgozásában különféle intézmények felkért szakértői vettek részt az Összeírási Hivatal illetékes megbízottjának vezetésével.

A táblákban közölt adatsorok kezdő éve nem azonos. Ez attól függött, hogy a kérdéses adat mióta állt rendelkezésre. Így például a népesség és a vándorlás adatsorai 1790-nel kezdődnek. A népmozgalom, egészségügy és táplálkozás fejezetben a statisztikai idősorok különböző időtartamokat fognak át!

A történeti statisztikai kötet készítői a gyűjtő, összeállító, több száz forrásban rendelkezésre álló adatokból történő válogató munkán kívül nagy gondot fordítottak arra is, hogy a közölt adatsorok felhasználóit felvilágosító, referáló információkkal segítsék. A kötet minden egyes fejezetéhez megfelelő magyarázó szöveget állítottak össze. E szövegek révén lehetővé válik az adatsorok részleteiben való eligazodás. A felhasználó áttekintést kap a táblák használati módjáról, a statisztikai adatok tartalmának lényeges kérdéseiről s az adatsor megbízhatóságáról.

Az Egyesült Államok első történeti statisztikai kiadványa igen nagy érdeklődést keltett az amerikai kormányzati és üzleti életben. A vállalkozást nem hagyták abba, a munka folytatódott, és a következő kiadás a statisztikai sorokat továbbvezetve, felfrissítve 1960-ban jelent meg. (Historical Statistics of the United States. Colonial times to 1957. Bureau of the Census and the Social Science Research Council. Washington. 1960. 789 old.) Időközben a munkát kivitelező testület a Ford Alapítványtól (Ford Foundation) jelentős támogatást kapott. Ezzel, valamint 125 közreműködő szakértő munkájával sikerült létrehozniok azt a gazdag statisztikai adathalmazt, amelyet nélkülözhetetlennek minősítettek az amerikai gazdasági és társadalmi fejlődés bármely szempontból való tanulmányozásánál.

Csehszlovákia adattára

Csehszlovákiában 1985-ben adtak ki történeti statisztikai évkönyvet „Historická Statistická Ročenka ČSSR” címen. Az évkönyv 910 oldal terjedelmű, és összeállítását teljes egészében a Szövetségi Statisztikai Hivatal (Federální Statistický Úřad) végezte. Az adatokat 1945-től a nyolcvanas évek kezdetéig, illetve 1918-tól 1937-ig közölték. Az évkönyv elkészítésére szerkesztőbizottságot hívtak létre. A bizottság elnöke V. Cáp, a Szövetségi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese, 13 tagja pedig a Hivatal egy-egy igazgatóságának a vezetője volt. Az évkönyv fő fejezetei a következők:

Terület, éghajlat,	Építőipar,
A gazdaság társadalmisítása és szocializálása,	Közlekedés,
Népesség,	Hírközlés,
Társadalmi termék és nemzeti jövedelem,	Külkereskedelem,
Pénzügyek,	Belkereskedelem,
Munka- és bérügy,	Idegenforgalom,
Állóeszköz-állomány,	Életszínvonal,
Beruházási tevékenység,	Kommunális és lakásgazdálkodás,
Tudományos-műszaki fejlesztés,	Oktatás,
Árak,	Kultúra,
Mezőgazdaság,	Egészségügy,
Erdőgazdaság,	Társadalombiztosítás,
Ipar,	Testnevelés.

Az 1945-től kezdődő időszakról közöltek több adatot, az 1918-tól 1937-ig terjedő fejezet mindössze 100 oldalt foglal magában. Feltehetően csak azokat az adatokat tették közzé, amelyeket a korabeli hivatalos statisztikák tartalmaztak.

Az európai országok összefoglaló történeti statisztikája

Az európai országok történeti-statisztikai adatsorait *B. R. Mitchell* szerkesztésében előbb 1975-ben, majd azt továbbfejlesztve 1981-ben 888 oldalon adták ki angol nyelven. Az 1975-ös könyv címe: *European Historical Statistics 1750—1975*. Az adatgyűjtemény fő fejezetei a következők:

Éghajlat,	Szállítás és hírközlés,
Népesség,	Pénzügyek,
Munkaerő,	Árak,
Mezőgazdaság,	Oktatás,
Ipar,	Nemzeti jövedelem.
Külkereskedelem,	

A kiadvány a következő országok történeti statisztikai adatsorait tartalmazza:

Albánia,	Görögország,	Németország,
Ausztria,	Hollandia,	Norvégia,
Belgium,	Írország,	Olaszország,
Bulgária,	Izland,	Oroszország,
Csehszlovákia,	Jugoszlávia,	Portugália,
Dánia,	Lengyelország,	Románia,
Egyesült Királyság,	Lettország,	Spanyolország,
Észtország,	Litvánia,	Svájc,
Finnország,	Luxemburg,	Svédország.
Franciaország,	Magyarország,	

A fejlett ipari országokra az 1800-as évektől található hosszú idősorok a táblákban. Elvértve ezelőtti évek is szerepelnek a kiadványban. A többi országra nézve 1950-től, néhány esetben már 1920-tól közölnek adatokat. Magyarország is ez utóbbi csoportba tartozik.

Hollandia adattára

A Holland Központi Statisztikai Hivatal (Centraal Bureau voor de Statistiek) 1979-ben adta ki az ország történeti statisztikai adatait az 1899—1979-es évekre 229 oldalon „Tachtig jaren statistiek in tijdreeksen” címen. Az adatokat 1920-ig ötévenkénti összegzésben, illetve átlagban, 1920-tól pedig évenként közölték. A kiadvány fejezetei a következők:

Felszín, éghajlat,	Művelődés és szórakozás,
Népesség,	Munkaerő, foglalkoztatás
Egészségügy,	Beruházás,
Lakásügy,	Mezőgazdaság és halászat,
Vallásügy és politikai közösségek,	Ipar,
Közoktatásügy,	Belkereskedelem,

Külkereskedelem,
Közlekedés és szállítás,
Pénz- és hitelügy,
Nemzeti jövedelem,
Fizetési mérleg,
Állami pénzügyek,

Személyi jövedelmek és kiadások,
Fogyasztás,
Árak,
Szociális jövedelmi helyzet, munkaviszály,
Jog- és börtönügy,
Egyéb.

A kiadvány adatainak összeállításához a Statisztikai Hivatal korábbi kiadványait használták fel. A történeti statisztikai adattár e forrásokat részletesen feltünteti, és az 1945-től 1979-ig megjelent statisztikai kiadványok jegyzékét is közölték.

A statisztikai táblákban csaknem hiánytalanul található meg az adatok 1950-től 1979-ig. Már kevesebb tábla tartalmaz teljes körű adatsorokat 1920 és 1949 között, és eléggé foghíjasok az 1900 és 1915 közötti ötévenkénti adatsorok.

Nagy-Britannia adattára

A brit történeti statisztikai gyűjtemény (*Abstract of British Historical Statistics*. Cambridge. 1962. 513 old.) 1962-ben jelent meg Cambridge-ben, az egyetemi nyomda kiadásában. A munkát az egyetem Alkalmazott Közgazdaságtani Tanszékének két munkatársa, *B. R. Mitchell* és *P. Deane* rendezte sajtó alá. A történeti statisztikai adatgyűjtemény elkészítésének ötlete akkor merült fel, amikor a tanszék ugyancsak két munkatársa, *B. R. Mitchell* és *W. A. Cole* az Egyesült Királyság hosszú távú gazdasági növekedésének kutatásával foglalkozva rádöbbsent arra, hogy milyen fontos lehet nemcsak a növekedést vizsgálók, hanem mások számára is a gondos munkával kidolgozott, történeti gazdaságstatisztikai adatgyűjtemény. Úgy vélték, hogy hozzáférhetővé kell tenni az igen fontos idősorokat, amelyeket hivatalos okmányok vagy más másodlagos források megőriztek a jelenkor számára.

Az adatgyűjtemény elkészítési tervét magáévá tette a Társadalomkutatási Tanács Gazdasági Növekedés Bizottsága (*Committee on Economic Growth of the Social Science Research Council*). A történeti statisztikai gyűjtemény formájának, tartalmának, a munka teljes kivitelezésének fő elveit a Cambridge-i közgazdászok és történészek öt fős szakértőcsoportja dolgozta ki. A táblák jegyzékét, a szövegtervezetet és a bibliográfiát széles körben köröztették. A munka különböző fejlődési fokozatokon ment át, végül statisztikai ellenőrzésre a brit statisztikai hivatalnak adták át. Az öt tagú szakértőcsoporton és *E. A. G. Robinson* professzoron kívül negyvennyolc személynek, köztük számos egyetemi professzornak a javaslatait, tanácsait használták fel.

Támogatta a munkát a Gazdaságtörténeti Társaság (*Economic History Society*) és a Királyi Közgazdasági Társaság (*Royal Economic Society*). Többen publikációkat vagy nem publikált anyagokat engedtek át a munkabizottságnak. Nagyfokú segítséget kapott az adatgyűjtemény szerkesztősége nagy napilapoktól és folyóiratoktól, valamint különféle társaságoktól, például a Brit Vas- és Acélipari Szövetségtől (*The British Iron and Steel Federation*), a Liverpooi Gyapotszövetségtől (*The Liverpool Cotton Association*), de még több kiadói cégtől is.

A gyűjtemény legkorábbi adata 1199-ből való. Igen sok adatsor a XVIII. században kezdődik, de a legtöbb átfogja csaknem teljesen a XIX. századot, és halad 1938-ig, némely esetben a gyűjtemény összeállítási időpontjáig. A munkát csak a

gazdaságstatisztika területén végezték el, a társadalomstatisztikai adatokkal nem foglalkoztak.

A munka minden fejezetét statisztikai jegyzetekkel vezették be, és a felhasznált bibliográfia felsorolásával zárták. Az egyes fejezeteket bevezető szöveg tartalmát úgy alakították ki, hogy a statisztikában nem járatos felhasználókat ellássák a táblákban szereplő statisztikai sorok területére és tartalmára vonatkozó információkkal. A bibliográfiai felsorolást csak azokra a munkákra korlátozták, amelyek közvetlen iránymutatással szolgáltak egy-egy fejezet statisztikai adatai tekintetében. A munkabizottság fő célkitűzése mindenkor az volt, hogy az adatfelhasználók széles körét ellássák összehasonlító vagy azzá tett, hosszú időt átfogó statisztikai idősorokkal. A kiadott munka tartalmi felépítése a következő:

Általános bevezető,	IX. Építés,
A rövidítések jegyzéke,	X. Egyéb termelési statisztikák,
I. Népeség és népmozgalom,	XI. Tengerentúli forgalom,
II. Munkaerő,	XII. Bérek és életszínvonal,
III. Mezőgazdaság,	XIII. Nemzeti jövedelem és felhasználása
IV. Szén,	XIV. Pénzügyek,
V. Vas- és acél,	XV. Bank és biztosítás,
VI. Ón, réz és ólom,	XVI. Árak.
VII. Textilipar,	
VIII. Szállítás	

Az adatgyűjtemény folytatásaként 1971-ben *B. R. Mitchell* és *H. G. Jones* kiadták a brit történeti statisztikai gyűjtemény 2. kötetét (Second Abstract of British Historical Statistics. Cambridge University Press. 1971. 227 old.). A kötet megjelentetésén sokat fáradozott *W. B. Reddaway*, a Cambridge-i Egyetem Alkalmazott Közgazdaságtani Tanszékének vezetője. A kötet, amely általában az 1938-tól 1965-ig vezetett statisztikai sorokat tartalmazza, az első kötethez hasonlóan széles körű szakértői közreműködéssel készült. Nagyfokú támogatásban részesült a munka a Kereskedelmiügyi Minisztérium (Board of Trade), a Központi Statisztikai Hivatal (Central Statistical Office), a Nemzeti Államadóssági Hivatal (National Debt Office) és az Észak-Ír Mezőgazdasági Minisztérium (Northern Ireland Ministry of Agriculture) részéről. Számos kiadott és nem publikált anyaggal segítette a szerkesztőséget a Brit Vas- és Acélipari Szövetség (The British Iron and Steel Federation), a Brit Útügyi Szövetség (The British Road Federation), a Pamut Szövetség (The Cotton Board), az Angol Bank (Bank of England), a Nemzetközi Ón Tanács (The International Tin Council), az Angol Királyi Állami Nyomda (Her Majesty's Stationery Office) stb.

Norvégia adattára

A norvég Központi Statisztikai Hivatal 1969-ben jelentette meg „Historisk Statistikk 1968” című történeti statisztikai adatgyűjteményét (Statistik Sentralbyrå. Oslo. 1969. 632 old.). A kiadványban közölt adatok kezdő időpontját azok rendelkezésre állása határozta meg.

Az adatsorok kimunkálását nagymértékben megkönnyítették a statisztikai évkönyvek (statistisk årbok) és azok a nagyobb méretű statisztikai kiadványok, amelyeket a

norvég Statisztikai Hivatal 1914-ben, a norvég függetlenség 100 éves centenáriumán, 1926-ban a hivatal ötvenéves fennállásakor, valamint 1948-ban, illetve 1958-ban adott ki. A történeti statisztikai kiadvány a statisztika területei szerint csoportosítva tartalmazza az adatokat. Minden fejezet rövid történeti áttekintéssel és az egyes statisztikák fejlődését ismertető leírással kezdődik.

Az adatösszeállítást, a szerkesztést és a kiadást a Hivatal Adminisztratív Főosztálya végezte. A kiadvány fejezetei az alábbiak:

Éghajlat,	Vízi szállítás
Népesség és egészségügy,	Egyéb szállítás és hírközlés,
Munkaerőpiac,	Állami pénzügyek,
Nemzeti jövedelem,	Pénz és hitel,
Mezőgazdaság, erdészet és vadászat,	Árak,
Halászat, foka- és bálnavadászat,	Bérek,
Bányászat és kőfejtés, feldolgozóipar, villamos- energia- és gázfelhasználás, építőipar,	Szociális helyzet,
Külforgalom,	Igazságszolgáltatás és bűnügyek,
Belforgalom,	Oktatás, kultúra stb.
	Választási adatok.

Az adatsorok közül nem egy a múlt század első felében kezdődik. Nagyon sok adatnak az első időpontja a múlt század hatvanas évtizede. Természetesen ahogyan közeledünk napjainkhoz, annál több és hiánytalanabb adatsort lehet a kiadványban megtalálni.

A kiadvány minden fejezete jól megszerkesztett diagrammokat is tartalmaz, amelyek egy-egy jelenség több évtizedes változását, igen jól szemléltetik.

Svédország adattára

A svéd statisztikai hivatalban 1950-ben döntést hoztak arról, hogy mindenkori statisztikai évkönyvek csak a folyó évi, illetve összehasonlításként a megelőző tíz esztendő adatait fogják tartalmazni, és a történeti statisztikai anyagokat külön kézikönyvekben hozzák nyilvánosságra. E tervet lett az alapja a későbbi svéd történeti statisztikai köteteknek. Elsőként két, történeti statisztikai adatsorokat tartalmazó kiadványt hoztak nyilvánosságra. Az egyik kötet a népességi adatokat tartalmazta a kezdetektől 1950-ig, míg a másik kötetben az időjárás, a föld, a mezőgazdaság, erdészet és halászat idősorai találhatók 1955-ig. Már az első két kötet szerkesztésénél megállapították, hogy a történeti anyagok összegyűjtése nagyon időigényes munka, ugyanis a különböző forrásokból származó információk csak rendkívüli nehézséggel illeszthetők össze.

A gazdaság és a társadalom egészét átfogó történeti adatsorokat „Historisk Statistik För Sverige” címen 1960-ban publikálta a Svéd Központi Statisztikai Hivatal (Statistiska Centralbyrån Stockholm. 1960. 284 old.). A kiadvány fő fejezetei a következők:

Bányászat, kőfejtés, gyáripár,	Bankügyek,
Kereskedelem,	Biztosítás,
Hajózás,	Árak, megélhetési költségek, fogyasztás,
Szállítás, hírközlés,	Szeszes italok,

Fogyasztási szövetkezetek, építőipar és lakásügy,
Munkaerőpiac, bérek és illetmények,
Szociális biztosítás,
Halálozás és egészségügy,
Szociális jólét,
Igazságügy, bűn- és börtönügy,

Oktatás,
Állami üzleti vállalkozás,
Állami pénzügyek,
Személyi jövedelmek, nemzeti jövedelem,
Választási adatok.

A kiadvány statisztikai adatai többségükben a svéd statisztikai hivatal évkönyveiből valók. Az adatokat, ha az évkönyvek visszatekintően közölték, mindig a legkésőbbi kiadványból vették át. Kivételezes esetekben az évkönyveken kívül speciális hivatalos statisztikai publikációkból is merítettek. A periodizáció tekintetében meghatározó volt, hogy a statisztikai évkönyvek milyen időszakra, milyen információkat tartalmaznak. Soha nem vettek át az egy-egy évre nézve „előzetes” adatsorokat. Mivel néhány esetben az évek során jelentős változások következtek be egyes adatok tartalmában, az idősorokat több esetben nem tudták egy táblában folytatólagosan elhelyezni. Ilyenkor két, esetleg több táblában közölték azokat.

Az adatsorokból öt- vagy tízéves időszakonként összesítéseket, aggregátumokat képeztek. Havi és negyedévi adatokat csak ott közöltek, ahol az adott jelenség vizsgálata ezt is szükségessé tette. Az adatok általában az ország egészére vonatkoznak. Néhány helyen városi és kerületi adatokat is megadtak, hogy a területi elemzések lehetőségét biztosítsák. Igen nagy figyelmet fordítottak az adatok megbízhatóságára. A régebbi adatokat, ha azok más módszerekkel készültek mint az újabbak, nem dolgozták át.

Az adatok ellenőrzésénél a statisztikai hivatalon kívül más intézmények, például a nemzeti jövedelemnél a Nemzeti Gazdasági Kutató Intézet, továbbá egyetemek és főiskolák segítségét is felhasználták. Külön személy volt felelős az egész munka elkészítéséért és külön szakértőt bíztak meg az adatok megbízhatóságának ellenőrzését végző bizottság irányításával.

Az adatsorok közül jó néhánynak a múlt század első fele, a legtöbbször azonban a századforduló a kiindulópontja.

*

Befejezésül megállapítható, hogy az a történeti statisztikai munkálkodás, amely 1945-ben az Amerikai Egyesült Államokban számos közreműködő bevonásával megindult, és 3000 történeti statisztikai idősort adott a gazdaság és a társadalom fejlődését vizsgáló kutatóknak, sok országban követésre talált. Ezt bizonyítják azok a munkák, amelyek a világ különböző országaiban e tárgykörben megjelentek és amelyek a magyar statisztikai hivatali könyvtárban is megtalálhatók. Az előzőkben tárgyalt országokon kívül többek között belga, francia, brazil, mexikói és olasz statisztikai adattárakkal gyarapodott, főként az 1980-as évtizedben, a világ történeti statisztikai kézikönyv állománya. Ebben minden bizonnyal nagy szerepet játszik az a segítség, amelyet az adott ország társadalmi-gazdasági fejlődésének elemzésében az ezzel foglalkozóknak a tudományos igényvel összerendezett statisztikai idősorok nyújtanak. A múltat elemző szakemberek ilyen kézikönyvekre támaszkodva nem kényszerülnek porosodó levéltárakban, archívumokban kutatni. Ha voltak is foghí-

jak a történeti adatsorokban, esetleg hibás adatok is belekerülhettek az első kiadásokba, ezeket a hiányosságokat a felhasználók közreműködésével a későbbi kiadásoknál a szerkesztők igyekeztek megszüntetni.

A világon elsőnek Amerikában kiadott történeti statisztikai munka a magyar történész-statisztikus szakemberek figyelmét is nagyon korán felkeltette és megismé-
rése nyomán a magyar változat elkészítését ismert történészünk így fogalmazta meg közel negyven évvel ezelőtt: „Feltétlenül megfontolást érdemel az, hogy a mi magyar viszonyaink közt nem volna-e érdemes egy hasonló összehasonlítással a már rendelkezésre álló adatok precíz rendezésével — esetleg itt ismertetett módszer szerint — további munkánk alapját megteremteni.”⁴

TÁRGYSZÓ: Történeti statisztika.

РЕЗЮМЕ

После второй мировой войны повсемирно значительно возрос интерес относительно исторической статистики. В ряде страны, особенно в развитых странах были подготовлены статистические сборники, содержащие исторические статистические ряды по сопоставимой системе.

Автор статьи дает обзор о том, какими методами эти сборники были составлены и в сводной форме по какой тематике можно найти исторические ряды в указанных публикациях.

SUMMARY

After World War II the interest increased at a high extent throughout the world about historical statistics. In several mostly industrially developed countries compilations of data were published, which comprised historical statistics in a comparative system.

The author gives a review in his study of the methods applied for preparing the compilations of data, and shows the main subject matter areas for which time series can be found in these publications.

⁴ Fügedi Erik: Historical Statistics of the United States 1789—1945. Történeti Statisztikai Közlemények. Budapest. 1957. évi 1. sz. 101 old.

Egyházi és hitélet.

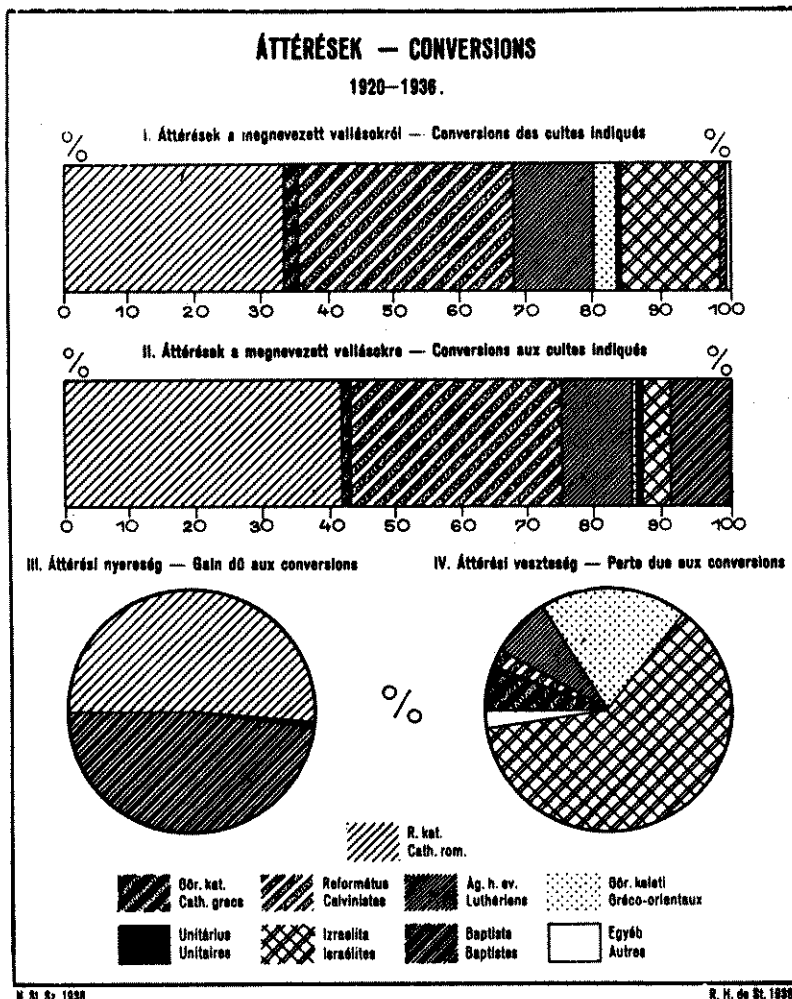
Eglises.

Résumé. Dans toute la Hongrie, la population est mêlée au point de vue de la religion. Il y a des régions où prédomine telle ou telle religion; il n'y en a aucune où les habitants appartiennent tous à la même confession.

En ce qui concerne l'organisation des Eglises, la Hongrie a 3 archevêchés catholiques avec 14 évêchés de culte romain et 2 évêchés gréco-catholiques; elle a en outre un diocèse dont le chef est celui de l'ordre bénédictin de Pannonhalma. — L'Eglise calviniste a 4 districts; l'Eglise luthérienne également 4; l'Eglise unitaire a 1 surintendance; l'Eglise gréco-orientale, 1 évêché. Les Is-

raëlites ont des communautés religieuses (communautés) appelées orthodoxes, congressistes et „quos“. Les baptistes ont, à Budapest, une communauté religieuse régulièrement constituée.

Le Tableau 1 fait connaître le nombre de communautés religieuses (principales, succursales, associées, secondaires) et le nombre de ministres desservants. Les fidèles vivant dispersés, les communautés non principales ont dans toutes les religions une proportion très élevée. Ainsi, en 1935, les catholiques avaient 1.580 paroisses principales et 2.669 paroisses non principales; le nombre correspondant aux

de: les luthériens 272 et 370; dans la même année, les calvinistes, dont l'Eglise avait été créée avant l'Eglise luthérienne, avaient 1.047 communautés principales et seulement 292 communautés non principales. Parmi les religions les plus répandues en Hongrie, il y a en général 1300 fidèles pour une communauté (principale ou non) et 1.200 à 2.000 pour un ministre de culte. La plupart des communautés non principales n'ont pas de ministre à elles. En 1935, l'Eglise catholique romaine avait 2.955 desservants; l'Eglise calviniste 1.500; l'Eglise luthérienne 370.

Le tableau 2 indique pour 1920—36, les principaux actes religieux, comparés aux résultats du mouvement de la population, laissant de côté le culte israélite dont les registres sont incomplets. On voit par ce tableau que les enfants baptisés représentent en général toutes les années 97% des nouveaux-nés; il faut ajouter que la plupart des non baptisés sont des enfants morts quelques heures ou jours après leur naissance. La proportion des mariages religieux aux mariages civils était ces derniers temps 90% par an dans le cas des mariages entre personnes d'une même religion et 74 à 77% dans le cas des mariages dits mixtes. Les enterrements non religieux sont bien rares; pourtant la plupart des suicidés et des morts non identifiés n'ont pas d'enterrement religieux.

Le nombre des conversions qui avait été de 456 en 1920, s'élevait depuis de plus en plus, montant à 7.834 l'année avant-dernière; il a été de 3.850 pendant les 17 années envisagées. Par suite des conversions, le nombre des catholiques romains et des baptistes a grandi à peu près pareillement et celui des israélites accusait le plus de pertes (33% de l'ensemble des conversions).

*

Az egyes hitfelekezetek egyházkezelési szervezete Magyarország mai területén 1920 óta alig változott. Az egyházak és a papok (ú. m. plébánosok, lelkészek és helyetteseik, de a növendék- és nyugalmazott papok nélkül) számának változását az 1. sz. tábla ismerteti.¹⁾

Adataink szerint hazánkban a hat legnépesebb keresztény felekezet (ú. m. a római katolikus, a görög katolikus, a református, az ág. h. evangélikus, az unitárius és a görög keleti) 1920-ban összesen 7.399 egyházat tartott fenn; ezek közül 2.978

¹⁾ A római katolikus leányegyházakra nézve meg kell említeni, hogy a tábla adatai 1930 óta csak azokat a leányegyházakat tüntetik fel, amelyek az egyházmegyei névtárak is felemlítettek. Megjegyezhetjük még, hogy az egyházi személyekre és szervezetre vonatkozó adatok újabban ötvenként készülő adatgyűjtések alapján állanak rendelkezésre.

1. Az egyházak és papok száma hitfelekezetek szerint.

Nombre des communautés religieuses et des ministres des cultes, par confession.

Részletezés — Spécification	1920	1925	1930	1935
Római katolikus Catholiques romains				
Az anyaegyházak száma — Nombre des paroisses princip. dites églises-mères	1.508	1.441	1.502	1.580
Az egyéb egyházak száma — Nombre des autres paroisses	3.083	3.439	3.347	2.669
A papok száma — Nombre des prêtres desservants	2.523	2.628	2.678	2.955
Egy egyházra jut hívő — Nombre de fidèles pour une paroisse	1.115	1.044	1.162	1.326
Egy papra jut hívő — Nombre de fidèles pour un prêtre desservant	2.020	1.989	2.108	1.906
Görög katolikus Gréco-catholiques				
Az anyaegyházak száma — Nombre des paroisses princip. dites églises-mères	112	108	113	122
Az egyéb egyházak száma — Nombre des autres paroisses	433	360	352	349
A papok száma — Nombre des prêtres desservants	132	138	147	164
Egy egyházra jut hívő — Nombre de fidèles pour une paroisse	322	383	433	427
Egy papra jut hívő — Nombre de fidèles pour un prêtre desservant	1.327	1.270	1.386	1.287
Református — Calvinistes				
Az anyaegyházak száma — Nombre des communautés relig. dites églises-mères	1.020	1.012	1.026	1.047
Az egyéb egyházak száma — Nombre des autres églises	324	318	329	292
A papok száma — Nombre des pasteurs desservants	1.455	1.365	1.388	1.500
Egy egyházra jut hívő — Nombre de fidèles pour une église	1.246	1.308	1.338	1.354
Egy papra jut hívő — Nombre de fidèles pour un pasteur desservant	1.148	1.223	1.306	1.209
Ágostai hitv. evangélikus Luthériens				
Az anyaegyházak száma — Nombre des communautés relig. dites églises-mères	281	248	264	272
Az egyéb egyházak száma — Nombre des autres églises	510	373	377	370
A papok száma — Nombre des pasteurs desservants	340	310	344	384
Egy egyházra jut hívő — Nombre de fidèles pour une église	628	800	833	832
Egy papra jut hívő — Nombre de fidèles pour un pasteur desservant	1.462	1.603	1.552	1.391
Unitárius — Unitaires				
Az anyaegyházak száma — Nombre des communautés relig. dites églises-mères	5	4	5	4
Az egyéb egyházak száma — Nombre des autres églises	4	8	7	10
A papok száma — Nombre des pasteurs desservants	5	7	7	9
Egy egyházra jut hívő — Nombre de fidèles pour une église	692	519	522	448
Egy papra jut hívő — Nombre de fidèles pour un pasteur desservant	1.245	889	895	696
Görög keleti¹⁾ — Gréco-orientaux¹⁾				
Az anyaegyházak száma — Nombre des paroisses princip. dites églises-mères	57	71	.	.
Az egyéb egyházak száma — Nombre des autres paroisses	67	67	.	.
A papok száma — Nombre des prêtres desservants	28	23	.	.
Egy egyházra jut hívő — Nombre de fidèles pour une paroisse	411	369	.	.
Egy papra jut hívő — Nombre de fidèles pour un prêtre desservant	1.320	2.217	.	.

¹⁾ A görög keleti egyházat illető szervezeti kérdések jelenleg tárgyalás alatt állanak. — ²⁾ Les questions d'organisation concernant l'Eglise gréco-orientale ne sont pas résolues; les négociations se poursuivent à cet égard.

volt *anyaegyház*, 4.421 pedig *leányegyház*, társzegyház és fiókegyház. A leányegyházaknak az anyaegyházakhoz való aránya jellemző abból a szempontból, hogy a hívek milyen tömörültségben vagy szétszórtságban élnek. Ahol ugyanis a szétszórtság nagy, ott a hívek rendszerint nem tudnak anyaegyházakat fenntartani, hanem lelki gondozásukat csupán fiókegyházak vagy leányegyházak láthatják el.

Hazánkban az anyaegyházak és egyéb (leány-, társ-, fiók-)egyházak 1920—1935. évi aránya a református hitfelekezetek körében volt a legkedvezőbb, amennyiben az ide tartozó összes egyházak közül az egyes évek szerint csak 21—24% nem anyaegyház, míg a római katolikus egyházak között 62—70%-ot, a görög katolikusok között 74—79%-ot s az ág. h. evangélikusok között 57—68%-ot tesz a nem anyaegyházak aránya. Ezek az adatok egyben arra is mutatnak, hogy a református vallású népesség területi elhelyezkedése országos viszonylatban az egyéb vallásúakénál tömörebb s ennek következtében a hívek lelki gondozását túlnyomórészt anyaegyházak láthatják el. Az egy anya- és leányegyházra jutó római katolikus és református vallású népesség átlagos száma azonban megközelítően egyező (1.100—1.300) s a kisebb lélekszámú egyéb hitfelekezeteknél lényegesen magasabb.

1920-tól 1935-ig az *anyaegyházak száma* bár kisebb mértékben, de az ág. h. evang. és unitáriusok kivételével minden keresztény felekezetnél növekedett, a többi egyházak száma ellenben (ismét az unitáriusok kivételével) ennél jóval nagyobb mértékben apadt. Ezeknek az átalakulásoknak megfelelően 1935-ben az egyes egyházakra jutó hívőknek a száma 1920-hoz képest az unitáriusok kivételével minden felekezetnél emelkedett.

Némileg más képet mutat a hívők lelki gondozását ellátó *papok számának alakulása*. 1920-ban a hat legnépesebb keresztény felekezetnek összesen 4.483 szolgálatban álló papja (lelkésze) volt. Ebben az időpontban az egy-egy lelkészre eső hívők átlagos száma a római katolikusoknál volt a legkedvezőtlenebb, itt ugyanis 2.020 hívő gondozását látta el egy szolgálatban álló lelkész, míg a görög keletiekénél 1.820, az ágostai hitv. evangélikusoknál 1.462, a görög katolikusoknál 1.327, a reformátusoknál pedig 1.148 volt a hívőknek egy lelkészre eső átlaga. Az 1920 óta eltelt évek alatt a szolgálatban álló lelkészek száma mindegyik felekezetnél figye-

lemreméltó módon növekedett. A római katolikusoknál 432, a görög katolikusoknál 32, a reformátusoknál 45, az evangélikusoknál 44, az unitáriusoknál pedig 4 fő volt a lelkészek számában másfél évtized alatt beállott emelkedés. Aránylag az unitáriusoknál volt a növekedés a legnagyobb (80%), itt azonban a létszám még 1935-ben is csak 9 főre rúgott. Az evangélikusoknál, akiknél 1935-ben 384 lelkész teljesített szolgálatot, a 15 éves növekedés szintén elég magas: 12·9%, míg a reformátusoknál mindössze 3·1%-nak felel meg: itt 1935-ben 1500 lelkész teljesített szolgálatot. Ezzel szemben a görög katolikusok az említett tizenöt év alatt egynegyed résszel, a római katolikusok pedig 17·1%-kal növelték aktív lelkészi karuk számát s utóbbiak 1935-ben már 2.955 papot alkalmaztak. A papok számának szép növekedése arra mutat, hogy bár a leányegyházak számának csökkenése miatt az egyes anya- és leányegyházakra jutó hívők száma emelkedett, ez nem jelenti azt, mintha az egyházak ma kevésbé intenzíven látnák el szolgálataikat, mint közvetlenül a háború után.

A főbb egyházi ténykedések számára vonatkozó adatok — párhuzamba állítva a népmozgalom eredményeivel — (2. tábla) a nagyon hiányos izraelita anyakönyvvezetés miatt általában csak a keresztény hitfelekezetekről számolnak be. Az élve szülöttek és a megkeresztelt újszülöttek számánál pedig figyelmen kívül kellett hagyni a baptistákat, akik csak felnőttekként keresztelnek.

Magyarországon 1900-ban az élve született keresztény gyermekek 98·6%-át, 1910-ben 98·0%-át keresztelték meg.¹⁾ Magyarország háború utáni területén ez az arányszám egy árnyalattal kedvezőtlenebb: az elmúlt másfél évtized folyamán általában 95—97% között mozgott. A megkeresztelt újszülöttek arányszáma — 1920. évtől eltekintve — 1932-ben volt a legalacsonyabb, 94·1%; ezután ismét 97%-ra emelkedett. Az adatok szerint tehát az újszülött gyermekeknek évenként mindössze mintegy 3—5%-a marad megkeresztetlen, aminek főoka azonban nem keresendő teljes mértékben a szülők vallási közönyében. Aránylag nagy csecsemőhalandóságunk mellett ugyanis gyakran megtörténhet, hogy az újszülött életé-

¹⁾ Lásd Kovács Alajos dr.: Polgári házasság-egyházi esküvő. Magyar Statisztikai Szemle. 1933. évf. 87. 1.

2. A népmozgalom és az egyházi ténykedések főbb adatai az 1920—1936. években.

Renseignements généraux sur le mouvement de la population et sur les actes religieux, 1920—36.

Ev, vallás Années, religions	Megkeresztelt újszülöttek ¹⁾ Nouveaux-nés baptisés ¹⁾		A polgári ²⁾ Mariages civils ²⁾			Az egyházi ²⁾ Mariages religieux ²⁾			Egyházi házasságkötések a polgárok %-ában — Mariages religieux par rapport aux mariages civils, %			Az elhaltak Habitants décédés					
	Éves születések ¹⁾ Naissances vivantes ¹⁾	szám	az éves születettek %-ban par rapport au total des nouveaux-nés, %	házasságkötések száma en nombres absolus						összesen — total	összesen — total	összesen — total	összes száma ³⁾ — total ³⁾		közül egyházi temetésben részesült ⁴⁾ dont enterrés religieuse ⁴⁾		
				entre personnes		entre personnes		entre personnes					szám	en nombres absolus		%	
				egyező d'une même	vegyes n'appartenant pas à la même	egyező d'une même	vegyes n'appartenant pas à la même	egyező d'une même	vegyes n'appartenant pas à la même						vallású felek között religion		vallású felek között religion
a) Évenként — Par an																	
1920	250.115	227.153	91.0	83.578	17.808	101.386	71.446	13.230	84.676	85.5	74.3	83.5	168.377	147.381	87.5		
1921	247.475	236.684	95.2	71.235	16.596	87.831	63.943	11.575	75.818	89.8	71.6	86.2	163.212	151.518	92.8		
1922	241.761	234.486	97.0	65.939	16.394	82.333	59.188	12.125	71.313	89.8	74.0	86.6	166.461	157.528	94.6		
1923	231.651	220.005	95.0	58.312	15.298	73.610	52.598	10.790	63.388	90.2	70.5	86.1	152.995	143.428	93.7		
1924	214.171	204.906	95.7	56.280	14.058	70.338	50.521	10.498	61.019	89.8	74.7	86.8	160.948	151.342	94.0		
1925	228.437	218.771	95.8	55.783	13.918	69.701	50.284	9.995	60.279	90.1	71.8	86.5	136.125	128.868	94.7		
1926	223.004	215.890	96.8	58.081	14.364	72.445	52.630	10.687	63.317	90.6	74.4	87.4	134.145	128.016	95.5		
1927	212.560	203.603	95.8	57.846	14.533	72.379	52.160	10.825	62.985	90.1	74.5	87.0	144.281	136.723	94.7		
1928	218.419	210.452	96.4	59.674	15.208	74.882	54.062	11.381	65.443	90.6	74.8	87.4	140.321	134.798	96.1		
1929	209.453	199.512	95.2	59.323	14.855	74.178	54.068	11.064	65.132	91.2	74.4	87.8	146.235	138.988	95.1		
1930	213.933	202.833	94.8	58.225	15.167	73.392	52.519	11.001	63.520	90.2	72.5	86.6	128.333	120.563	94.0		
1931	201.445	190.439	94.5	57.265	14.839	72.104	51.462	10.884	62.346	89.9	73.3	86.5	138.617	129.862	93.7		
1932	200.205	188.336	94.1	52.907	14.171	67.078	47.030	9.834	56.864	88.9	69.4	84.8	150.491	140.923	93.6		
1933	188.811	183.057	97.0	54.270	14.569	68.839	49.053	10.926	59.979	90.4	75.0	87.1	123.745	118.660	96.8		
1934	189.218	183.743	97.1	58.588	15.702	74.290	58.253	11.998	65.251	90.9	76.4	87.8	122.923	117.714	95.8		
1935	184.414	179.616	97.4	55.632	15.574	71.206	49.357	11.760	61.117	88.8	75.5	85.8	130.612	125.780	96.3		
1936	178.293	172.801	96.9	57.056	15.595	72.651	51.817	12.113	63.930	90.8	77.6	88.0	122.206	117.724	96.3		
b) 1936-ban vallás szerint — En 1936, suivant la religion																	
Róm. kat. — Cathol. r.	121.983	119.603	98.0	43.700	6.783	50.483	39.655	4.823	44.478	90.7	71.1	88.1	81.399	78.794	96.8		
Gör. kat. — Gréco-cath.	6.579	5.783	87.9	756	1.118	1.874	774	820	1.594	102.4	73.3	85.1	3.502	3.143	89.8		
Ref. — Calvinistes . . .	39.317	37.938	96.4	9.907	5.405	15.312	8.848	4.869	13.717	89.3	90.1	89.6	28.671	27.849	97.1		
Ag. h. ev. — Luthériens	9.575	9.005	94.0	2.495	1.993	4.488	2.344	1.465	3.829	93.9	74.5	85.3	7.524	7.198	95.7		
Gör. kel. — Gréco-orientaux . . .	679	417	61.4	149	202	351	138	26	164	92.6	12.9	46.7	608	409	67.3		
Unitárius — Unitaires	65	55	84.6	5	52	57	7	50	57	140.0	96.2	100.0	82	67	81.7		
Baptista — Baptistes . . .				42	33	75	51	40	91	121.4	121.2	121.3	230	264	114.8		
Egyéb és ismeretlen — Habitants appartenant à d'autres religions, y compr. ceux sur lesquels on n'a pas de données . . .	95			2	9	11							190				
Összesen — Total	178.293	172.801	96.9	57.056	15.595	72.651	51.817	12.113	63.930	90.8	77.6	88.0	122.206	117.724	96.3		

1) Az izraelita és baptista vallásúak nélkül. — Sans les israélites et les baptistes. — 2) Az izraelita és felekezeten kívüli egyező és vegyes házasságok nélkül. — Ne sont pas compris les mariages d'israélites ni ceux de personnes sans confession. — 3) Az izraeliták és felekezeten kívüliek nélkül. — Sans les israélites et les personnes sans confession. — 4) Az izraeliták nélkül. — Sans les israélites.

nek első óráiban vagy napjaiban elhal, mielőtt a keresztséget felvehette volna. Az újszülöttek közül ugyanis 1936-ban 24 óránál rövidebb ideig élt 2.715 csecsemő, 7 napos koráig pedig 5.833 csecsemő halt el. Ezek közül valószínűleg igen sokan nem kerültek be a kereszteleési anyakönyvbé. Amellett a születések számát a hivatalos statisztikai adatgyűjtés teljes pontossággal ellenőrzi, míg a kereszteleések számára vonatkozó egyházi adatbevallásokat a Központi Statisztikai Hivatal nem tudja ilyen pontosan ellenőrizni.

Az egyes vallásfelekezetek szerint vizs-

gálva a megkeresztelt újszülöttek arányszámát, a következő képet kapjuk:

Vallás	A megkeresztelt az újszülöttek %-ában		
	1910 ¹⁾	1921	1936
Római katolikus . . .	99.2	96.4	98.0
Görög katolikus . . .	97.9	82.0	87.9
Református	96.7	95.6	96.5
Ag. h. evangélikus . . .	96.4	92.0	94.1
Görög keleti	95.4	65.3	61.4
Unitárius	89.3	54.3	84.6
Általában	98.0	95.2	97.0

1) Az 1910. évi adatok Magyarország régi területére vonatkoznak

A legkedvezőbb arányszámokkal tehát a római katolikus és református vallásúak szerepelnek, a háború előtti keresztelési arányszámokhoz képest azonban minden hitfelekezet arányszáma csökkent, különösen pedig a görög keleti és unitárius vallásúaké, kétségtelenül amiatt, mert ezek ma már csak szórványokban élnek, igen gyér egyházi szervezetben.

Az egyházi ténykedések másik nagy ága a házasságkötéseknél való közreműködés. Az *egyházi és polgári házasságkötések számának aránya* bizonyos mértékig a népesség valláserkölcsei felfogására is rávilágít, amennyiben kimutatja, hogy hányan tesznek eleget házasságkötésük alkalmával vallási kötelezettségüknek.

A 2. sz. tábla szerint 1920-ban az összes keresztény polgári házasságok 83·5%-a, 1936-ban pedig azok 88·0%-a részesült egyházi áldásban. A fejlődés tehát e tekintetben kedvező. Az egyes éveket nézve — 1920-tól eltekintve — 1932-ben, vagyis a gazdasági válság igen súlyos időszakában találjuk a legkedvezőtlenebb, 84·8%-os arányt. A megkeresztelt újszülöttek és az egyházi temetésben részesült elhaltak arányszáma is ebben az évben volt a legalacsonyabb.

Az egyező vallású felek által kötött házasságok közül természetesen lényegesen

3. Az egyházi házasságkötések a polgáriak %ában.

Mariages religieux comparés aux mariages civils, %.

Vallás — Religion	1910	1921	1936
Egyező házasságok — Mariages entre personnes d'une même religion			
Róm. kat. — Cathol. r. . .	95·0	89·2	90·8
Gör. kat. — Gréco-cath. . .	96·5	96·3	102·4
Ref. — Calvinistes	93·5	90·4	89·3
Ág. h. ev. — Luthériens . .	97·4	94·6	93·9
Gör. kel. — Gréco-orientaux	84·1	73·3	92·6
Unit. — Unitaires	100·0	10·0	140·0
Baptista — Baptistes . . .	—	75·0	121·4
Általában — En général .	93·5	89·8	90·8
Vegyes házasságok — Mariages dits mixtes			
Róm. kat. — Cathol. r. . .	65·7	58·6	71·1
Gör. kat. — Gréco-cath. . .	54·9	62·6	73·3
Ref. — Calvinistes	96·9	89·4	90·1
Ág. h. ev. — Luthériens . .	93·2	79·6	74·5
Gör. kel. — Gréco-orientaux	62·6	17·9	12·9
Unit. — Unitaires	69·3	38·8	96·2
Baptista — Baptistes . . .	—	—	121·2
Általában — En général .	75·0	71·6	77·7

nagyobb hányad (1936-ban 90·8%) részesül egyházi áldásban, mint a vallásilag vegyes házasságok közül (77·7%).

Az egyházilag is megkötött egyező és vegyes házasságok arányát *vallásfelekezetek szerint* a 3. sz. tábla ismerteti. Feltűnik itt, hogy az egyházi esküvők néha meghaladják a polgári házasságok számát (lásd a gör. katolikus, unitárius és baptista vallásoknál). Ezt jórészt a polgári esküvő után hosszabb idő múlva kötött egyházi házasságok idézik elő, amely idő alatt néha válásváltoztatás is előfordul.

Egyházi temetésben az összes elhaltaknak évenként mintegy 95—96%-a részesült. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy az öngyilkosok és a talált hullák nagyrésze nem részesül egyházi temetésben. *Hitfelekezetek szerint* az egyházi temetésben részesült elhaltak aránya a következő:

Vallás	Egyházi temetésben részesültek az elhaltak %ában		
	1910 ¹⁾	1921	1936
Római katolikus	97·1	93·2	96·8
Görög katolikus	96·3	87·6	89·8
Református	96·9	94·8	97·1
Ág. h. evangélikus	97·9	91·9	95·7
Görög keleti	94·6	64·1	67·3
Unitárius	90·2	61·8	81·7
Baptista	—	90·8	114·8
Általában	96·6	93·0	96·5

¹⁾ Az 1910. évi adatok Magyarország régi területére vonatkoznak.

A hitélet szempontjából figyelmet érdemlő *áttérési mozgalom* eredménye szerint (l. 4. tábla) az elmúlt 17 év folyamán összesen 42.409 férfi és 52.441 nő, együtt tehát 94.850 egyén tért át más vallásra. Általában az áttérési mozgalom fokozódását észlelhetjük, mert az áttérések összes száma 1920-ban még csak 4.276 volt, 1936-ban pedig már 7.834-et tett. Az emelkedés az izraeliták kivételével minden vallás körében csaknem fokozatosnak mondható, az izraelitáknál azonban az áttérések zöme két egymástól távoleső időszakra esik. Az első időszak közvetlen a háború utáni évben, 1919-ben kezdődött, amikor a vallásukat megváltoztató izraeliták száma hirtelen rendkívül magasra, 7.146-ra szökött, majd a következő években számuk ismét gyors ütemben visszaesett, 1922-ig évi 499-re. Az izraelita áttérési mozgalom nagyságának megvilágítása érdekében megemlíthetjük, hogy Magyarország régi területén az izra-

4. Áttérések az 1920—1936. években.
Conversions en 1920—36.

Vallás — Religions	Az oldalt megnevezett — <i>Habitants</i>			
	vallásról <i>sortis des religions indiquées, pour se convertir</i>		vallásra <i>convertis aux religions indiquées</i>	
	áttért			
	szám <i>en nombres</i>	%	szám <i>en nombres</i>	%
Róm. kat. — <i>Cathol. r.</i>	31.814	33·6	39.641	41·8
Gör. kat. — <i>Gréco-cath.</i>	2.145	2·3	1.259	1·3
Ref. — <i>Calvinistes</i>	30.494	32·1	30.197	31·9
Ág. h. ev. — <i>Luthériens</i>	11.571	12·1	10.315	10·9
Gör. kel. — <i>Gréco-orientaux</i>	3.250	3·4	319	0·3
Unit. — <i>Unitaires</i>	793	0·8	898	0·9
Izr. — <i>Israélites</i>	13.446	14·2	3.934	4·1
Baptista — <i>Baptistes</i>	954	1·1	8.287	8·8
Egyéb — <i>Autres</i>	383	0·4	—	—
Összesen — <i>Total</i>	94.850	100·0	94.850	100·0
Ebből férfi — <i>hommes</i>	42.409	44·7	42.409	44·7
Dont nő — <i>femmes</i>	52.441	55·3	52.441	55·3

eliták áttérési vesztesége 1896-tól 1917-ig összesen 7.924 volt, tehát 22 év alatt csu-

pán 900 fővel tett többet, mint egy évben, 1919-ben. Mintegy 10—11 évi stagnálás után újabban ismét rohamosan emelkedik az izraelita áttérések száma, 1936-ban már újból 1.647-en tértek át más vallásra.

Az áttérések *hitfelekezetenkénti* többléte a tárgyalt időszak alatt összesen 15.265-öt tett; ebből 51·3% a római katolikus, 48·0% a baptista és 0·7% az unitárius vallásúak számát gyarapította. Az áttérési veszteség túlnyomó része, 62·3%-a az izraelita felekezetre jut, a fennmaradó rész pedig a többi vallások között oszlik meg.

Említést érdemel még, hogy 1920-tól 1936-ig 2.354 férfi és 3.232 nő, összesen 5.586 egyén lett *felekezeten kívülé* és ez alatt az idő alatt 402 férfi és 349 nő, összesen tehát 751 egyén tért ismét vissza valamely vallás kötelékébe. A tárgyalt időszak folyamán felekezeten kívülé lettek közül előzően 40·8% református, 31·3% római katolikus, 21·7% ág. h. evangélikus vallású volt, a fennmaradó 6·9% pedig az egyéb hitfelekezetek között oszlott meg.

Jánki Gyula dr.

Megjelent: *Magyar Statisztikai Szemle*. 1938. évi 4. sz. 534—539. old.

PEZJOME

Статья публикуемая в серии «По следам исчезнувших статистик» анализирует главные черты религиозной жизни в Венгрии в 1920—1936 годах.

SUMMARY

The study published in the series "In search of lost statistics" analyses the main characteristics of religious life between 1920 and 1936.

Kecskemét a gyermek városa.

Kecskemét, „la ville des enfants“.

Résumé. Tandis que dans certaines régions, on voit monter le nombre des familles à enfant unique et diminuer la natalité, la ville de Kecskemét est une de celles où la natalité est la plus favorable.

Entre 1921 et 1930, l'accroissement naturel de la population y a représenté 11·1%, dépassant celui des autres villes autonomes, et (de 1·5%) la moyenne de la Hongrie. La proportion, à la population locale, des enfants de moins de 15 ans (29·6%) y est également supérieure à celle des autres villes autonomes, ainsi qu'à la moyenne de la Hongrie (27·5%). Et si l'on compare, à cet égard, les villes hongroises, tant autonomes que départementales, avec Kecskemét, on voit que parmi les 55 villes du pays, il n'y a que 4 villes départementales où la proportion des enfants dépasse celle de Kecskemét. Dans cette dernière, la situation est donc très bonne pour l'accroissement naturel et le nombre des enfants et cette situation est due à la répartition favorable de la propriété foncière et au fait que, dans la banlieue, il y a un très grand nombre de hameaux où vivent une foule de petites gens et des familles nombreuses.

La natalité a toujours été élevée à Kecskemét; pendant les 43 années écoulées depuis 1891, elle n'y fut dépassée que 7 fois, et d'ailleurs légèrement, par la moyenne de la Hongrie. Mais la mortalité est assez forte à Kecskemét, le climat de la Grande Plaine étant trop changeant, les conditions sanitaires des hameaux arriérées, et le nombre des nécessiteux notable. Pour la protection de l'enfance, on y a fait beaucoup dans les 10 dernières années; grâce aux oeuvres créées dans ce but, la proportion des décès d'enfants aux décès totaux, et qui était de 60% entre 1870 et 1880, est tombée, pendant la dernière décennie, à 42%.

Les tableaux 3, 4 et 5 indiquent les décès d'enfants en bas âge suivant la confession, l'âge et les causes de décès.

Le tableau 9 fait connaître les sacrifices que la ville de Kecskemét a faits pour les enfants pendant les 10 dernières années. On y a créé des pouponnières, une maternité, des gouttes de lait, et des asiles où l'on garde pendant la journée les enfants.

*

Kecskeméten nyitott szemmel járó, Kecskemétet szerető emberek már hosszú idővel ezelőtt adták Kecskemétnek a „gyü-

mölcs és gyermek városa“ megtisztelő elnevezést. Szállóigévé azonban csak akkor vált, mikor boldogult emlékü Klebelsberg Kunó gróf nagy iskolaépítő programját a tanyák világára is kiterjesztette s látta, hogy Kecskeméten az aranyhomok csudálatos világa nemcsak a legszebb és legjobb barackot termi meg, de a reá épült tanyák udvara, szőlőkapások házikója gyermek-kacajtól hangos s a ma oly ritka és drága nemzeti kincs, a gyermek akár csak a barack, nagy bőségben terem. 1926-ban 33 tantermet, 29-ben 9, majd 30-ban 10 tantermet kellett építeni s ezzel a tanyai iskolák száma 40-ről 92-re emelkedett. De még így is a tanyai iskolák több mint felében a megengedett 70 gyermeknél jóval több van beírva s nem egy iskolába, egy tanító keze alá 80—100 mindennapos iskolaköteles gyermek jár.

A díszes elnevezés egyik jelzője, a gyümölcs könnyebben aratott elismerést, mert Kecskemét már régóta szerepel és pedig jogosan, mint a gyümölcsstermelés központja. A gyermek városa elnevezést könnyebben lehet ötletesnek, reklámszerűnek, felületesnek tartani s jelen feladatunk, hogy az elnevezés e részének jogosságát is számadatokkal igazoljuk.

Kecskemét nem kevésbé lehet büszke erre a jelzőjére sem, mert ma, mikor hazánk egyes részeit az egyke veszedelme népteleníti, büszke és boldog lehet, hogy nemzeti ajándékként évről-évre újabb és újabb gyermeksereget indíthat a jövő útjára. Sok problémát rejt magában ez a bőgyermekűség, melyre részletesen ma nem térhetünk ki. De jó volna az egygyermekrendszer veszedelme mellé a sokgyermekűség problémáit is egyenértékűként odailleszteni.

I. Természetes szaporodás, gyermeklétszám.

Valóban megilleti-e Kecskemétet a gyermek városa jelző, erre kell felelnünk.

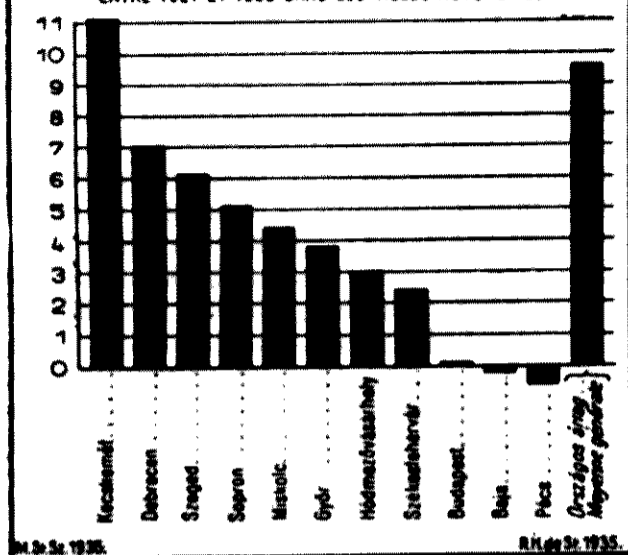
Kecskemét tj. város 1921—30. közötti természetes szaporodása 11·1%, amely számmal nemcsak az összes tj.-városok természetes szaporodását múlja felül jelentősen, hanem 1·5%-kal az országos átlag fölé emelkedik. (I. sz. grafikon.) Ha-

1. A természetes és tényleges szaporodás és a gyermeklétszám alakulása a tj. és megyei városokban.
Accroissement naturel et effectif de la population et nombre des enfants dans les villes autonomes et département.

Természetes szaporodás sorozám Classement au point de vue de l'accroissement naturel	Gyermeklétszám sorozám Classement au point de vue du nombre des enfants	Város — Villes	Természetes szaporodás	Vándorlási különbség	Tényleges szaporodás	15 éven aluli gyermeklétszám
			Accroissement naturel	Différence de migrations	Accroissement effectif	Enfants de moins de 15 ans
			az 1921—1930. évek között entre 1921 et 1930			en 1930-ban
100 lakosra — pour 100 habitants						
		Orsz. átlag — Moy. pour la Hongr. entière	9·6	— 0·9	8·7	27·5
1	1	Hajdúhadház	15·3	— 4·5	10·8	33·7
2	2	Kiskunfélegyháza	12·6	— 8·8	3·8	31·0
3	6	Hajdunánás	12·0	— 6·7	5·3	29·5
4	12	Salgótarján	11·5	0·1	11·6	28·1
5	5	Kecskemét	11·1	— 2·4	8·7	29·6
6	23	Komárom	11·1	15·7	26·8	25·7
7	10	Nyíregyháza	10·8	7·6	18·4	28·6
8	7	Mezőtúr	10·1	— 7·4	2·7	28·7
9	4	Hajdúböszörmény	9·7	— 9·0	0·7	29·9
10	24	BudafoK	9·7	34·2	48·9	25·6
11	17	Békéscsaba	9·5	1·0	10·5	26·8
12	3	Hajduszoboszló	9·4	— 13·4	— 4·0	30·9
13	19	Csongrád	9·2	— 8·6	0·6	28·4
14	14	Szolnok	9·2	9·9	19·1	27·6
15	11	Kisújszállás	9·1	— 8·5	5·6	28·2
16	8	Jászberény	8·8	— 14·6	— 5·8	28·7
17	18	Karcag	8·8	— 1·4	7·4	27·8
18	20	Kiskunhalas	8·7	1·8	10·5	28·2
19	9	Magyaróvár	8·6	12·3	20·9	28·7
20	37	Szombathely	8·4	— 5·4	3·0	24·1
21	32	Pétszenterzsébet	7·8	60·2	67·5	24·9
22	15	Szentendre	7·1	15·6	22·7	27·6
23	26	Debrecen	7·0	6·7	13·7	25·5
24	25	Nagykőrös	6·8	— 7·2	— 0·4	25·6
25	18	Túrkeve	6·5	— 3·8	2·7	26·7
26	33	Cegléd	6·2	— 4·9	1·3	24·9
27	50	Kispest	6·1	20·2	26·3	22·4
28	40	Szeged	6·1	3·2	9·3	24·0
29	21	Pápa	5·6	5·3	10·9	26·2
30	30	Vác	5·4	3·0	8·4	25·0
31	16	Kőszeg	5·3	— 4·8	0·5	26·9
32	54	Újpest	5·2	12·1	17·3	20·6
33	38	Sopron	5·1	— 3·3	1·8	24·1
34	29	Eger	4·9	0·9	5·8	25·4
35	45	Miskolc	4·4	3·6	8·0	23·0
36	35	Szentes	4·1	— 2·6	1·5	24·4
37	48	Győr	3·8	— 2·1	1·7	22·7
38	43	Makó	3·7	— 7·2	— 3·5	23·5
39	22	Kalocsa	3·6	— 7·3	— 3·7	25·8
40	49	Hódmezővásárhely	3·0	— 3·9	— 0·9	22·6
41	41	Mohács	2·6	7·8	10·4	23·9
42	51	Rákospalota	2·6	20·0	22·6	22·2
43	46	Székesfehérvár	2·4	1·7	4·1	22·8
44	27	Sátoraljaújhely	2·2	— 15·1	— 12·9	25·5
45	28	Gyöngyös	1·7	6·2	7·9	25·5
46	34	Esztergom	1·6	— 5·0	— 3·4	24·9
47	42	Veszprém	0·5	13·6	14·1	23·9
48	31	Nagykanizsa	0·3	2·5	2·8	25·0
49	39	Zalaegerszeg	0·3	— 1·5	— 1·2	24·1
50	56	Budapest	0·1	8·1	8·2	15·8
51	44	Baja	— 0·2	23·2	23·0	23·5
52	52	Kaposvár	— 0·2	10·7	10·5	21·9
53	53	Pécs	— 0·6	30·3	29·7	21·0
54	36	Gyula	— 3·9	5·2	1·3	24·2
55	47	Balassagyarmat	— 5·0	6·6	1·6	22·8
56	55	Szekszárd	— 5·4	7·2	1·8	20·3

I. 100 LAKOSRA ESETT TERMÉSZETES SZAPORODÁS A T.J. VÁROSOKBAN 1921—1930 KÖZÖTT.

I. ACCROISSEMENT NATUREL POUR 100 HABITANTS
ENTRE 1921 ET 1930 DANS LES VILLES AUTONOMES.

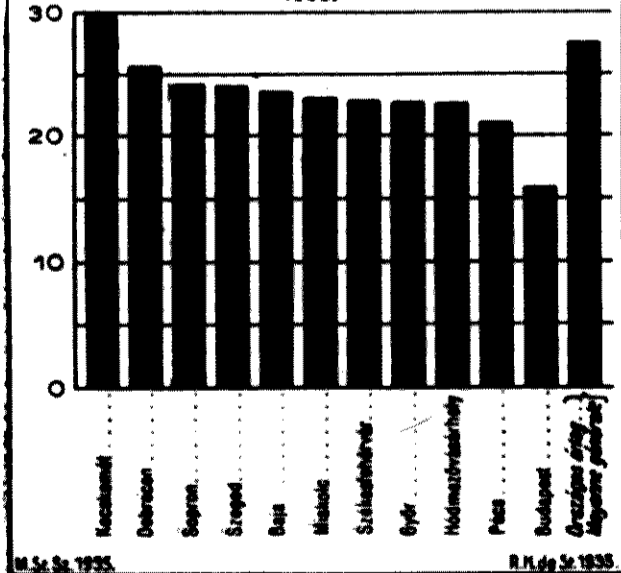

sonló a helyzet, ha a népszámlálási adatokból kivesszük a 15 éven aluliakat, tehát a gyermekek számát s ezt viszonyítjuk a város összlakosságához. Kecskemét a maga 29.6%-os gyermeklétszámával nemcsak a hozzá legközelebb álló 25.5%-os gyermeklétszámú tj. várost, Debrecenét múlja felül 4.1% tekintélyes többlettel, de az országos átlagot (27.5%) is 2.1%-kal. (L. II. sz. grafikont.)

De tegyük összehasonlítást az ország

II. A 15 ÉVEN ALULI GYERMEKLÉTSZÁM ARÁNYA 100 LAKOSRA.

II. PROPORTION, POUR 100 HABITANTS, DES ENFANTS
DE MOINS DE 15 ANS.
1930.

összes városaival, a megyei városokkal is. (L. 1. sz. tábl.) Ez esetben is Kecskemét természetes szaporodását csak négy megyei város

2. Kecskemét születési, halálozási és szaporodási arányszámai az országos átlaggal¹⁾ összehasonlítva 1891—1934-ig.

Natalité, mortalité et accroissement naturel de la population de Kecskemét, de 1891 à 1934, par rapport aux moyennes correspondantes de la Hongrie entière.

Év Années	Élvezőletés Nés vivants		Halálozás Décès		Természetes szaporodás - Accroissement naturel	
	ezer lélekre — pour 1000 habitants					
	A. Kecskemét	Orsz. Átlag Moyenne générale	A. Kecskemét	Orsz. Átlag Moyenne générale	A. Kecskemét	Orsz. Átlag Moyenne générale
1891	43.5	42.3	31.8	33.1	11.7	9.2
1892	41.5	40.3	34.0	35.0	7.5	5.3
1893	40.5	42.6	32.4	31.2	8.1	11.4
1894	42.9	41.5	28.4	30.5	14.5	11.0
1895	39.9	41.8	32.5	29.7	7.4	12.1
1896	39.1	40.5	29.1	28.9	10.0	11.6
1897	39.5	40.3	23.2	28.5	16.3	11.8
1898	39.4	37.7	24.7	28.0	14.7	9.7
1899	37.4	39.3	26.9	27.2	10.5	12.1
1900	39.8	39.3	31.7	26.9	8.1	12.4
1901	37.5	37.8	24.1	25.4	13.4	12.4
1902	40.3	38.9	25.8	27.0	14.5	11.9
1903	36.9	36.9	25.3	26.2	11.6	10.7
1904	38.5	37.4	26.1	25.0	12.4	12.4
1905	36.2	36.1	32.3	28.1	3.9	8.0
1906	38.7	36.5	25.1	25.1	13.6	11.4
1907	38.8	36.6	27.3	25.6	11.5	11.0
1908	40.5	37.0	27.7	25.3	12.8	11.7
1909	39.3	37.7	28.4	25.6	10.9	12.1
1910	39.4	35.7	25.0	23.6	14.4	12.1
1911	37.4	35.0	23.6	25.1	13.8	9.9
1912	38.5	36.3	26.7	23.3	11.8	13.0
1913	37.5	34.5	25.8	23.5	11.7	11.0
1914	38.2	34.7	23.3	23.5	14.9	11.2
1915	27.1	23.8	26.3	25.7	0.8	— 1.9
1916	20.9	16.8	23.6	20.9	— 2.7	— 4.1
1917	18.0	16.0	23.5	20.7	— 5.5	— 4.7
1918	18.5	15.3	25.5	25.7	— 7.0	— 10.4
1919	27.7	27.6	21.4	20.0	6.3	7.6
1920	30.5	31.4	24.2	21.4	6.3	10.0
1921	31.1	31.8	20.8	21.2	10.3	10.6
1922	32.0	30.8	22.5	21.4	9.5	9.4
1923	29.1	29.2	19.8	19.5	9.3	9.7
1924	27.1	26.8	19.9	20.3	7.2	6.5
1925	29.7	28.3	17.7	17.1	12.0	11.2
1926	29.4	27.3	16.7	16.6	12.7	10.7
1927	28.1	25.7	17.6	17.7	10.6	8.0
1928	30.4	26.2	19.3	17.1	11.1	9.1
1929	29.3	25.1	20.2	17.8	9.1	7.3
1930	29.7	25.4	16.5	15.5	13.2	9.9
1931	28.0	23.7	19.0	16.6	9.0	7.1
1932	26.5	23.4	23.4	17.9	3.1	5.5
1933	26.4	22.0	16.2	14.7	10.2	7.3
1934	26.9	21.4	17.0	14.4	9.9	7.0

¹⁾ Az adatok 1891—1915-ig a Magyarbirodalomra vonatkoznak, 1916—1918-ig Magyarországra és 1919—1934-ig Magyarország mai területére. — Pour 1891—1915, Hongrie d'av-guerre (y compr. la Croatie-Slavonie); pour 1916—18, H. d'av-guerre (sans la Cr.-Slav.); pour 1919, territ. actuel de la Hongrie.

előzi meg, Hajduhadház (15·3%), Kiskunfélegyháza (12·6%), Hajdunánás (12·0%) és Salgótarján (11·5%). Az előny csak Hajduhadház esetében jelentős (közben el is vesztette városi jellegét), míg a másik háromnál az előny 1—1·5% között mozog. Százalékos gyermeklétszám sorában Kecskemét hasonlóan az ötödik helyet foglalja el. Itt Kiskunfélegyháza (31·0%) mellett a három hajdusági város, Hajduhadház (33·7%), Hajduböszörmény (29·9%) és Hajduszoboszló (30·9%) dicsekedhetik több gyermekkel. Itt is csak Hajduhadház aránya mutat 4% különbözetet, a többieké alig egyet. A többi nagyobb természetes szaporulatú várossal együtt Kecskemét is veszített népességéből, de lényegesen kevesebbet, mint a többiek.

A népszámlálás óta ez a helyzet csak Kecskemét javára tolódhatott el, mert születési száma emelkedő tendenciát mutat az országos átlaggal szemben.

Nem térhetünk ki az oki magyarázatra, hogy miként jut Kecskemét szaporodás, gyermeklétszám tekintetében ily jelentős szerephez, de mégis annyit meg kell mondanunk, hogy ennek oka az egészséges birtokmegoszlásban, (gazdaságilag) egészséges tanyarendszerében keresendő, mely a kisemberek tömegét teremtette meg s mondhatjuk, ezidőszertől egyedül csak ők játszanak szerepet a szaporodás fenntartásában. Hogy ez így van, abból is láthatjuk, hogy Kecskemét előnyét szaporodás és gyermeklétszám tekintetében tanyavilágának köszönheti, hol 35·5% az átlagos gyermeklétszám, de vannak tanyarészek, pl. a 926 lakosú Matkó 43·6%, az 1053 lakosú Törökfői 41·9%, a 772 lakosú Alsómonostor 41·6%, a 676 lakosú Borbás 41·3% az 1140 lakosú Köncsög 40·2% stb. gyermeklétszámmal.

Felekezeti szempontokat nehéz itt az Alföldön szaporodásmagyarázó tekintetben emlegetni, mert a tiszta (95·9%) katolikus Félegyháza, túlnyomó katolikus Kecskemét mellett a majdnem tiszta református hajdusági városok a legszaporábbak. Ott is a gazdasági viszonyok és a kisemberek tömegei adják a magyarázatot.

Kecskemét mindig a nagy születési számú városok közé tartozott. 1891 óta, mióta sikerült a hivatalos statisztikai adatokat átnézni, 43 év alatt csak 9 alkalommal volt Kecskemét születési száma pár tized ezrelékkal az országos átlag alatt (ebből négy alkalommal 1—2‰ között).

A halálozásokra, mint várható is, nem mondhatjuk el ugyanezt. Nagy születési szám mellett, elhanyagolt közegészségügyi viszonyok között a tanyák világában ezt még az utolsó évtizedben sem várhattuk jelentős mértékben, még kevésbé a multban. Így a szaporodásban már 14 alkalommal alul maradt az országos átlagon. (L. 2. sz. táblát.)

Kecskemét szempontjából azonban örvendetes jelenségként kell megemlíteni, hogy míg a multban az országos átlagot a születési szám csak egy-két ezrelékkal haladta meg, az utóbbi esztendőben a többlet három-négy ezreléket tesz ki. A halálozás is csökkent, ha nem is az országos átlag mértékében, de 1932-től eltekintve az utóbbi években a természetes szaporodás tekintélyesen (2—3‰-kel) nagyobb az országosnál. Nagy feladat volna a város halálozását legalább országos átlagra leszorítani, de az általános egészségügyi viszonyok, kórházak, egészségügyi intézmények tekintetében az Alföld áll legelhagyottabban s éppen a legnépesebb családokra nehezedik a legnagyobb nyomor. Javulás csak az itt tapasztalható akadályok legalább részleges elhárítása után várható.

II. Kecskemét gyermekhalálozási viszonyai 1860-tól 1933-ig.

A szaporodás és gyermeklétszám a születések, halálozások, illetőleg gyermekhalálozás eredőjéből adódnak. A születésre, összhálózásra vonatkozó általános adatokat már fentebb érintettük. Tekintettel arra, hogy a szaporodásra a születések mellett a gyermek — főként a csecsemőhalálozás gyakorol legnagyobb befolyást s ezen

3. Az elhaltak korszerinti megoszlása Kecskeméten.

Répartition par âge des décès à Kecskemét.

Év Années	Egy éven aluli - Au- dessous de 1 an	éves - ans			16 éven aluli - Au- dessous de 15 ans	16 éven feletti Au-dessus de 15 ans
		1-3	4-7	8-14		
elhaltak az összes halálozások százalékában proportion des personnes mortes à l'âge indi- qué ci-dess., par rapport aux décès totaux, %						
1860-69	29·7	13·9	7·0	4·9	55·5	44·5
1870-79	32·8	14·8	6·1	4·4	57·1	42·9
1880-89	31·6	14·8	7·8	4·4	57·6	42·4
1890-99	33·5	11·6	5·0	3·7	53·8	46·2
1900-09	35·1	11·4	3·4	4·1	54·0	46·0
1910-19	30·3	10·6	4·1	3·8	48·3	51·7
1920-29	28·4	7·6	2·5	3·3	41·8	58·2
1930-34	28·0	7·2	2·5	2·1	39·8	60·2

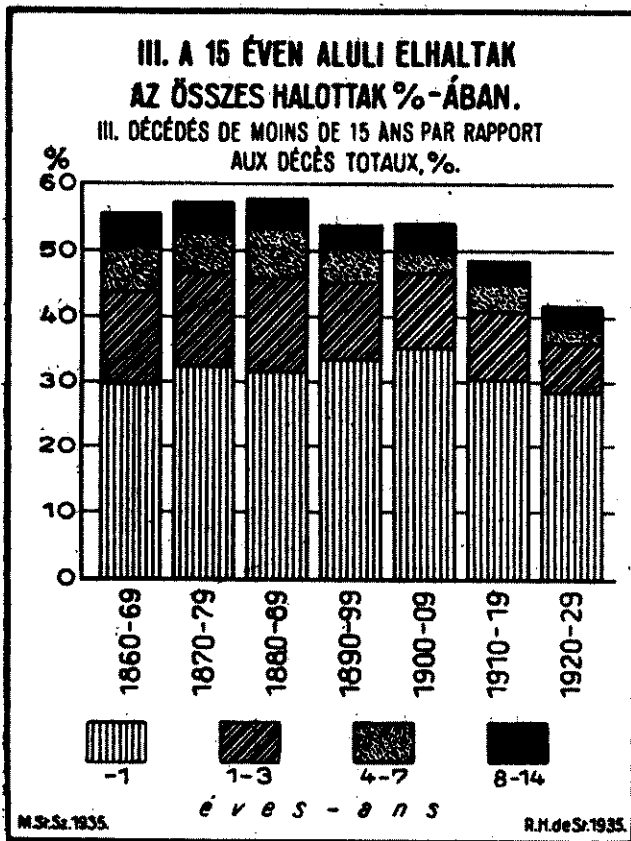
a téren várható és igényelhető lényeges javulás, tartsunk szemlét Kecskemét gyermekhalálzási adatai felett.

Megjegyzendő, hogy a közölt adatokat nem a Statisztikai Hivatal közleményeiből vettük, hanem 1860-tól kezdve évről-évre a helybeli egyházi, majd 1896-tól az állami anyakönyvekből irattuk ki pontosan. Számbelileg ez bizonyára eltérést jelent a hivatalos statisztikai adatoktól, de százalék tekintetében annyira elenyésző ez a különbség, hogy zavar nélkül elhanyagolható. Viszont nagy előny, hogy olyan időkről is pontos adataink vannak, mikor még az adatgyűjtés nem volt megbízható. Mivel a kiírások nem csupán statisztikai célt szolgálták, a gyermekkor évcsoportosítása nem azonos a hivatalos kimutatásokkal, így összehasonlítás csak a csecsemőkorra s az egész gyermeklétszámra tehető.

Megállapítható, hogy Kecskemét halálozás tekintetében az országos átlagnál rosszabb helyzetben van. Ez hasonló mértékben áll a csecsemő- és gyermekhalálzásra is. A csecsemő- és gyermekhalálozás az összhálalozás legtágabb része s ha szűkült is az utóbbi évtizedben, még mindig nagyobb, mint ideális viszonyok között lehetne. Hogy az utóbbi évtizedben nem érte el az országos átlagot, vagy az alá nem szállt le a csecsemő- és gyermekhalá-

lozás, mint az ország sok más vidékén és városában, annak magyarázata a születések kisebb mértékű csökkenése, meteorológiailag igazolt szélsőséges klíma, az Alföld általában elhanyagoltabb egészségi viszonyai, kórház és intézményes egészségvédelem tekintetben az ország más részeivel szemben mostohább helyzete, a szegénység, nyomor, mely főként a sokgyermekes családoknál érezteti egy-egy aszályal, faggal, jéggel sújtott esztendőben romboló hatását. Sajnos, ilyen pedig nem ritkán adódik. (Pl. ez évben súlyos fagy, katasztrófális jégverés e hó 28-án.) Ha ilyenkor arról készülne statisztika, mit esznek a tanyai gyermekek, szomorú dolgok kerülnének napvilágra. A tanya-rendszer sok előnye mellett egészségi szempontból sok hátrányt rejt magában, melyeknek megoldása nem egyszerű feladat. Egy évtized óta rendszeres csecsemővédelmi munka folyik a belterületen, sőt a sűrűbben lakott tanyai részeket is munkába vettük pár év óta, de még távol vagyunk attól, hogy minden csecsemőt védencünknek mondhassunk. Az utóbbi évtized javulásában ennek a munkásságnak jelentős része van, ha számbelileg ez nem is oly feltűnő, mint más vidékeken.

Visszatekintve a 70 éves távlatba a csecsemőhalálozás, de főként a gyermekhalálozás öröndetes javulást mutat. (L. 3. sz. tábl. és III. sz. graf.) A 70-es években az összes halottak közel 60%-a gyermek volt, míg az utolsó évtizedben alig 42%. Közrejátszik itt a születések csökkenésének ténye is, de ez a javulás látszólagos, kisebb részét képezi, jelentősebb ennél az idősebb gyermekek halálozásának csökkenése, melyre a fertőző betegségek pusztító hatásának jelentős háttérbe szorulása gyakorolt legnagyobb befolyást. A csecsemővédelem mi-

4. Csecsemőhalálozás Kecskeméten.

Mortalité de nourrissons à Kecskemét.

Év — Années	100 élveszületésre esett egy éven aluli elhalt — Proportion des décès au-dessous de 1 an par rapport à 100 nés vivants
1860—69 évek átlaga — moyennes	26.1
1870—79 " " "	27.6
1880—89 " " "	24.8
1890—99 " " "	24.7
1900—09 " " "	25.2
1910—19 " " "	25.7
1920—29 " " "	18.0
1930—34 " " "	18.7

nőségjavító hatása, az egészségügyi kultúra fokozatos javulása s a nevelő munka hasonlóan jelentős faktorok.

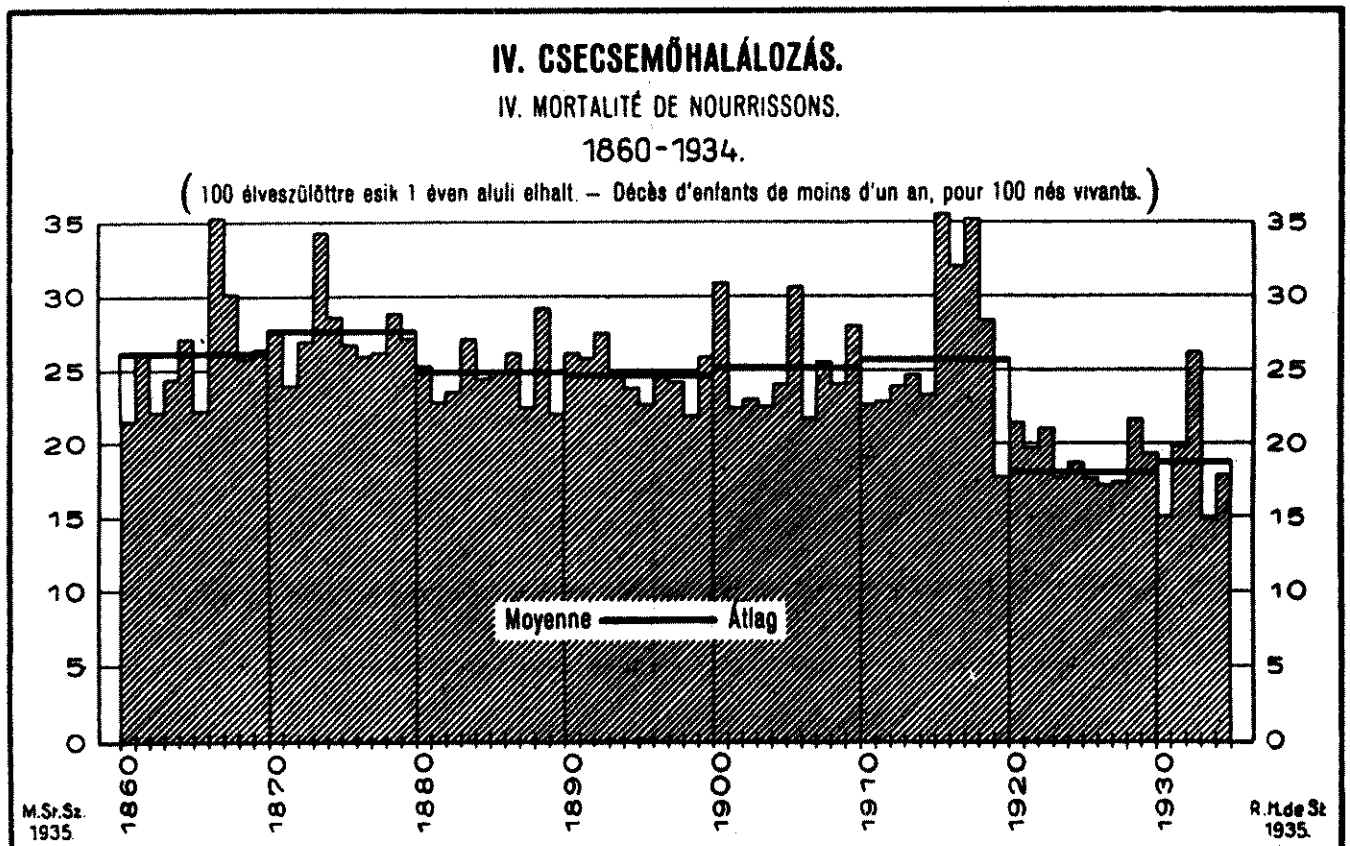
Az összes halálozások között a legutolsó évtizedet a régebbiekkel összehasonlítva a csecsemőhalottség 3—4%-os csökkenést mutat, az 1—3 évesek 7%-os, a 4—7 évesek 4%-os, az iskolás kor 2·1%-os javulást. Legjelentősebb a javulás az 1—3 éves korban. Az 1910—19. évtized javulása látszólagos, mert a világháború éveiben aránytalanul sok volt a felnőtt halott (természetellenes módon), míg az abszolút csecsemő- és gyermekhalálozás, mint később látjuk, más éveknél sokkal rosszabb volt. A háború előtti két évtizedben is van némi javulás, amit a fertőző betegségek elleni küzdelem erre az időpontra eső eredményes felvételének tudhatunk be (megszűnt a kolera, himlő ritkábban fordul elő, 1896-ban bevezetik a diftéria-szérumot stb). Hogy régebben milyen szörnyű pusztítást tudtak ezek a járványok végezni, azt a régebbi anyakönyvek forgatásakor láthatjuk, mikor egész oldalakon keresztül koleras, vérhasas, diftériás, vörhenyes halottakat olvasunk. 1866-ban a kolera évében 62·7% volt a gyermek az összes halottak között, nem maradt el mögötte a 73-as kolera sem, valamint az 1883-as vörheny-járvány, mely más betegségekkel, járványok-

kal karöltve 63·5%-ra emelte a gyermekhalottak arányát; 1878-ban diftéria, 1888-ban a kanyaró tettek bizonyosságot arról, hogy meg tudják tizedelni a gyermekvilág sorait. 1932-ben a vérhas-járvány mutatta meg, hogy még ma is vannak komoly járvány problémáink.

Országos viszonylatban a javulás fokozott mértékben érvényesül. Kecskemét magas születési számára való tekintettel, a csecsemőhalottak száma kisebb mértékben csökken, mint a többi gyermeké. 1922 és 1931 között az országos viszonylatban 37·5% gyermekhalottal szemben Kecskeméten 41·6% a gyermekhalottság. A 4·7% hátrányból 2% a csecsemőkorra esik.

III. Csecsemőhalálozás.

A születések csökkenése, az egyke veszedelme folytán előállott szaporodási csökkenés nemzeti veszedelmmé fajulhat el, ha gátat nem emelünk ellene. De a gát-emelés mellett ne felejtszünk el arról sem, hogy a megszületettek közül még sokkal többet meg lehet és meg kell tartanunk, mint eddig. Ezt a célt szolgálja a csecsemővédelem mintaszerűen kiépített szervezete, melynek lelkes és minden elismerést megérdemlő irányítója az Országos Stefánia Szövetség. Az eddig elért javulásokban a jelentős rész az ő munkásságáé.

Sajnos, ez a védelmi munka ott akad meg, ahol legnagyobb szükség volna rá: falvakon és tanyákon. A csecsemővédelmi munka értékelésénél tekintetbe kell venni, hogy az eredmény nem csupán az egészségvédelemtől függ, hanem gazdasági, szociális tényezők is közre játszanak (pl. út és építkezés kérdése stb.) és talán több alkalommal sokkal jobban, mint a szakemberek buzgó-sága vagy mulasztása. A kisebb születési számú, jobb gazdasági és kulturális viszonyok között élő, kedvezőbb éghajlatú, teljesebb egészségügyi felkészültséggel ellátott vidékek csecsemőhalálása gyorsabb és állandóbb jellegű javulást mutat, mint az Alföldé, hol egy-egy forró nyár, meleg ősz a következtükben lábrakapott hasmenés, vérhas rombadönt minden számítást. Erre tanulság a kecskeméti csecsemőhalálzás. (L. 4. sz. táblát és IV. sz. grafikont.) Ezen is lehetne segíteni, csak a kivitelhez lennének meg a lehetőségek.

1919-ig sohasem volt 20% alatt a csecsemőhalálzás; ebben az évben 17,7%-ra szállt le. 1922-ig ismét 20% fölé emelkedett (1921-ben 19,7), 1923-tól kezdve (akkor in-

dult meg a rendszeres védelmi munka) két ízben emelkedett 20% fölé, 1928-ban és 32-ben. Mindkét évben szokatlanul meleg és hosszú volt a nyár s 1932-ben vérhas-járvány is pusztított.

Régebbi időkben voltak ú. n. mammut csecsemőhalálzások, melyek minden esetben valamilyen nagyobb szabású járvánnyal kapcsolatban öltöttek ily nagy mértéket. Pl. 1866-ban kolera 35,8%, 1873-ban kolera 34,3%, 1878-ban diftéria és vérhas 28,8%, 1888-ban kanyaró 29,1%, 1900-ban nagy kanyaró járvány 30,8%, 1905-ben diftéria és vérhas 30,6% csecsemőhalálást eredményezett. 1915—1917 között, a világháború alatt szokatlanul magas 32—35%-ot mutat a csecsemőhalálzás. Ennek magyarázata a születések nagymérvű csökkenésében s egyéb közismert, általános okok mellett a menhely kötelékébe idegenből is sokkal nagyobb mértékben felvett gyermekek nagymérvű halálzásában keresendő. E három év csecsemőhalottjai között igen sok menhelyi halott szerepel: 1915-ben 118, 1916-ban 116, 1917-ben 104, az összes csecsemőhalottak 17, 24 ill. 23%-a. Általában egy-egy város csecsemőhalálzását a menhelyek, kórházi osztályok jelentősen befolyásolhatják, rendszerint jobban, mint esetleges vidéki születek javítják.

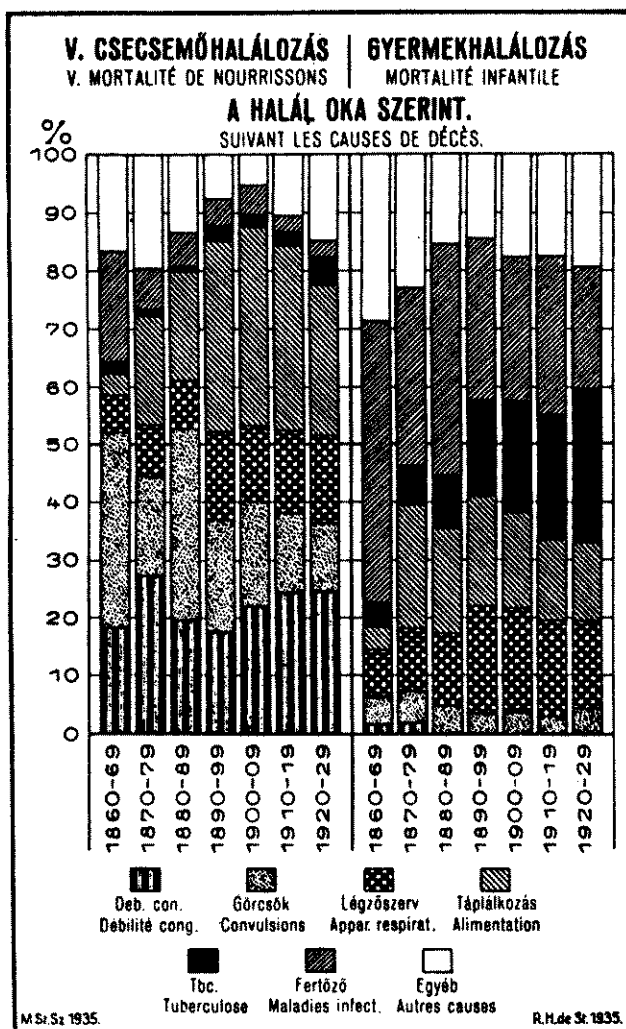
A csecsemőhalálzás felekezeti szerinti megoszlásánál a reformátusok 1—2%-os előnyt mutatnak, de az utolsó két évtizedben ez a különbség is eltűnt. Jelöl annak, hogy a születések csökkenése a jobbmódúaknál történik. Kecskeméten a multban a reformátusság a jobbmódúak többségét adta. A csökkenés a születekben ezért

5. Kecskemét csecsemőhalálzására vallásfelekezet szerinti.

Mortalité de nourrissons à Kecskemét, par confessions.

Év	Róm. kat. Cath. r.	Ref. Calvinistes	Ág. ev. Luthériens	Izr. Israélites
<i>Années</i>	100 éveszülöttre esett egy éven aluli elhalt Décès d'enfants de moins d'un an, pour 100 nés vivants			
1860—69	27,1	26,7	21,5	21,9
1870—79	28,4	26,3	24,1	17,7
1880—89	25,5	24,0	21,3	14,7
1890—99	25,2	24,2	22,0	15,4
1900—09	26,4	24,5	23,5	15,4
1910—19	26,2	25,8	20,9	25,0 ¹⁾
1920—29	20,0	20,0	11,8	7,2

¹⁾ Háborús évtizedbe esik, mikor a menhelybe sok vidéki csecsemő jött s közöttük több izr. Ebben az évtizedben 55 izr. csecsemő halt el s ebből 29 menhelyi, 26 helybeli volt. Ezért van a magas halálzás.

6. Csecsemőhalottak korszerinti megoszlása százalékban.

Répartition par âge des nourrissons décédés, en %.

Év Années	A csecsemőhalottak kora — Age des nourrissons décédés							
	1 hét 1 semaine	1 hét—1 hó De 1 semaine à 1 mois	1 hó — 3 hó De 1 mois à 3 mois	3—6 hó De 3 mois à 6 mois	6—12 hó De 6 mois à 12 mois	0—1 hó 0 à 1 mois	0—3 hó 0 à 3 mois	3—12 hó De 3 mois à 12 mois
1860—69	18·8	19·4	21·2	19·4	26·2	33·2	54·4	45·6
1870—79	12·0	18·8	21·7	18·8	28·7	30·8	52·5	47·5
1880—89	11·2	20·5	24·7	18·2	25·4	31·7	56·4	43·6
1890—99	11·3	24·0	22·6	16·9	25·2	35·3	57·9	42·1
1900—09	14·0	30·5	19·4	15·3	20·8	44·5	63·9	36·1
1910—19	14·1	27·1	20·3	16·9	21·6	41·2	61·5	38·5
1920—29	16·6	27·7	19·9	16·1	19·7	44·3	64·2	35·8
1930—34	16·6	20·9	20·0	20·5	22·0	37·5	57·5	42·5

kifejezettebb náluk. Evangélikusok és izraeliták csak töredéket képviselnek s összehasonlításra az ő adataik nem alkalmasak. Az izraeliták igen erősen csökkent születési száma mellett a csecsemőhalálozásban igen alacsony számmal szerepelnek. (5. sz. táblázat.)

Kül- és belterület szerint körülményesebb lenne a feldolgozás s féltő, hogy nehezen lehetne objektív képet adni, mert a belterületet a menhely, kórház aránytalanul terheli.

A csecsemőhalottak korszerinti megoszlását vizsgálva (6. sz. táblázat) feltűnő az újszülött korban és az egyhónapos korig elhaltak jelentős emelkedése a régebbi évtizedekkel szemben. Ez nemcsak kecskeméti, de országos jelenség. Oka a többszüléssel velejáró nemcsak abszolút, de relatív többszülési trauma, debilitás. Ezen felül ma több a gyenge, debilis újszülött, több a házasságon kívül született gyermek, több a kereső asszony s ennek megfelelően több az egészen fiatal korban mesterségesen táplált csecsemő. A második, de főként a harmadik és negyedik életnegyedév javulása a helyesebb táplálásnak, okos elválasztásnak, általában a több és helyesebb csecsemőtáplálási és ápolási ismereteknek köszönhető. Így a csecsemővédelem legfontosabb útja: az újszülött és korai csecsemővédelem.

Vessünk még tekintet a halálokra is, melyet külön a csecsemőknél és külön a gyermekeknél tüntettünk fel (l. 7a), b) sz. táblát és V. sz. grafikont). Nem tulajdoníthatunk nagyobb jelentőséget ennek a táblázatnak, mert a régebbi diagnózisok nagyon sablonosak, bizonytalanok, máskor igen naivak (nyálazás, nehéz fogzás igen sok esetben stb.), de mégis orvoshalottkémektől származ-

7a. Csecsemőhalálozás a halál oka szerint.

Mortalité de nourrissons suivant les causes de décès.

Év Années	Veleszületett gengeség Débilité cong.	Görcsök Convulsions	Légzőszervi betegségek Maladies de l'appareil respiratoire	Táplálkozási betegségek Maladies de l'alimentation	Tbc — Tuberculose	Fertőző betegségek Maladies infect.	Egyéb betegségek Autres maladies
	az összes csecsemőhalálozás %-ában — Par rapport au nombre total des décès de nourrissons, %						
1860—69	18·2	33·9	6·7	3·6	1·9	19·2	16·5
1870—79	27·2	17·2	9·1	18·7	1·1	7·2	19·5
1880—89	19·8	33·1	8·2	18·9	0·8	5·8	18·4
1890—99	17·7	19·3	15·1	33·0	2·8	4·5	7·6
1900—09	22·0	18·0	13·3	34·5	1·9	5·2	5·1
1910—19	24·3	13·8	14·2	32·0	2·5	8·0	10·2
1920—29	24·8	11·5	15·4	26·0	4·6	2·8	14·9

7b. Gyermekehalálozás¹⁾ a halál oka szerint.Mortalité infantile¹⁾ suivant les causes de décès.

Év Années	Görcsök Convulsions	Légzőszervi betegségek Maladies de l'appareil respiratoire	Táplálkozási betegségek Maladies de l'alimentation	Tbc — Tuberculose	Fertőző betegségek Maladies infect.	Egyéb betegségek Autres maladies
	az összes gyermekehalálozás %-ában — Par rapport au nombre total des décès d'enf., %					
1860—69 ²⁾	4·7	8·2	3·8	4·6	48·4	28·7
1870—79 ²⁾	5·4	10·9	21·5	6·5	30·9	23·0
1880—89	4·9	12·5	18·0	9·3	40·0	15·3
1890—99	3·4	18·6	19·0	16·8	28·0	14·2
1900—09	3·9	17·9	16·3	19·6	24·6	17·7
1910—19	3·0	16·6	13·7	21·8	27·4	17·5
1920—29	4·1	15·3	13·6	26·9	20·9	19·2

1) 1—14 éves gyermek. — De 1 an à 14 ans.

2) 1·6 } deb. cong. — déb. congénit.
3) 1·8 }

nak s az akkori viszonyoknak megfelelően legautentikusabbaknak kell tartanunk.

Csecsemőknél a veleszületett gyengeség megtartotta nagy szerepét s még ma is ez a diagnózisok legbizonytalanabb csoportja. Előfordul az 1860—70-es években még a gyermekkorban is ez a diagnózis (3—4 éves korban) 1·6—1·8%-ban.

A görcsök csoportja évtizedről-évtizedre szűkül, bizonyára ezek közül került ki a régebbi időben hiányzó, alig kémlt tuberkulózisban elhalt csecsemők emelkedő csoportja, melybe természetesen beleszámítjuk a gümös agyhártyagyulladás is. Gyermekknél a görcsök csoportja lényeges változást nem mutat. Itt is lenne még tisztázni való.

Légzőszervi megbetegedések csecsemőknél, gyermekeknél egyaránt emelkedést mutatnak, míg a táplálkozási zavarok csökkenését csak a gyermekkorban látjuk. Csecsemőkorban még mindig dominálnak a táplálkozási zavarok, melyek falvak, tanyaidek területén uralkodnak nagyobb mértékben, hol a munkába járó, gyermekétől elválasztott anya korán, helytelenül hozzátáplálja vagy elválasztja sokszor a legmelegebb nyárban, csecsemőjét. Itt a csecsemővédelem másik útja: küzdelem a táplálkozási zavarok ellen. Az első két évtized mérsékeltebb szereplése a több szoptatásnak s talán az egyéb csoportba került, görcsök közé kémlt táplálkozási zavaroknak köszönheti eredetét.

A tuberkulózis, mely a felnőtt korban hatalmas kórokcsoportot képez, a csecsemőkorban különösen régebben alig szerepelt, nem azért, mintha nem lett volna, de nem ismerték. Még ma is sok tuberkulózisban elpusztult csecsemő rejtőzködhetik a görcsök és gyermekaszályok álarca alatt. A gyermekkor nagy tuberkulózis halálozása az Alföldre, mint a tbc. főfészke mutat. (Feltűnő nagy ez Kecskeméten.)

Legfeltűnőbb, de legvilágosabban is érthető a fertőző betegségek nagymérvű csökkenése a halálokok között. De még ma is a diftéria, kanyaró, vérhas okozta halálozásokkal jelentős helyet foglal el.

Az „egyéb csoport”-ot régebben a bizonytalan diagnózisok adták, ma a kifinomult, differenciált kórismék.

Hadd emeljük ki az „egyebek” csoportjából a balesetek, gondatlanságok következtében elhaltak számadatait. (8. sz. táblázat.) 110 csecsemő és 537 gyermek szerepel e kórjelzés alatt. A pálmát a lütkő vízi

8. Baleset következtében elpusztult gyermekek száma.

Décès d'enfants dus à des accidents.

Év <i>Années</i>	Csecsemő <i>Nourrissons</i>	Gyermek <i>Autres enfants</i>	Összes <i>Total</i>
1860—69	6	53	59
1870—79	9	57	66
1880—89	8	72	80
1890—99	17	52	69
1900—09	27	107	134
1910—19	24	104	128
1920—29	19	92	111
Összesen — <i>Total</i>	110	537	647

el. Ha ennyi a haláleset, mennyi lehetett a sérülés? Feltűnő a gondatlanságok, balesetek következtében elhaltak nagyobb száma az utolsó három évtizedben, aminek az anyák házonkívüli nagyobb elfoglaltsága, a technika haladása lehet az oka.

IV. Mennyi anyagi áldozatot hozott Kecskemét az utolsó tíz évben a gyermekért?

Hatalmas, ma már jóval erején felüli áldozatokat hoz Kecskemét a gyermekeiért. Egészségükre városi fenntartással anya- és csecsemővédelemmel, bölcsődével, tejkonyhával, napközi otthonokkal, óvodákkal vigyáz. Sajnos, e szépen fejlődő intézmények továbbfejlődése a nyomasztó terhek miatt megakadt. Lelküket, szellemüket 44 belterületi, 92 külterületi tanteremben, helyenkint váltott tanítással 147 községi tanító nemesíti, csiszolja. Az ezekre fordított kiadások évenkénti összegét azzal a megjegyzéssel mutatjuk be, hogy a jelzett célokra állami támogatást csak az iskoláknál kap a város a tanítók fizetésekiegészítésével (l. 9. sz. táblázat). A csecsemővédő a Stefánia Szövetségtől szükséges nyomtatványokat, tápszereket s egy védőnőjelölt tiszteletdíját kapja. A társadalom buzgó áldozatkészséggel áll a gyermekmentés szent ügye mellé s magán a gyermeknapon tíz év alatt kb. 15.000 P folyt be.

*

Most midőn megnehezült az idők járása felettünk, mikor még a májusi fagy és e hó 28-i tragikus jégorkán is a legszaporább tájat sújtotta legerősebben, több és több gond veti ráncba homlokunkat: vajjon a sok gyermek közül nem veszítünk-e el még többet? Gondterhes aggodásunkba belevegyül a dunántúli egyke-

9. Kecskemét tj. város kiadásai gyermekcélokra 1925—1934-ig pengőben.
Dépenses, en pengős, de la ville autonome de Kecskemét pour les enfants; 1925—1934.

Év Années	Elemi iskola Écoles primaires	Óvoda Maternelles	Anyá- és csecsemő- védő Protection de mère: et de nourrissons	Kada-Olthon Home Kada	Elhagyott gyerme- kek segélyezése Secours aux en- fants abandonnés	Gyermeknyaralá- s — Villégiature d'enfants	Gyermek játszótér- fenntartás Entretien de ter- rains de jeux d'enfants	Iskolás gyermekek ruha és cipőjé- lével Vêtements et chan- sures pour écoliers	Összesen Total	A költségvetés fő- összegének %-a Par rapport aux dépenses totales de la ville, en %
1925	278.498	13.722	11.965	7.488	6.108	—	—	11.294	329.075	8.63
1926	304.459	15.994	17.099	10.719	8.734	—	—	14.081	366.086	7.51
1927	420.820	17.282	19.753	16.937	—	—	301	13.241	488.334	10.85
1928	429.529	19.587	21.750	19.872	—	—	150	1.578	491.966	8.97
1929	493.464	20.311	22.877	19.209	—	4.408	—	14.133	574.397	10.07
1930	495.263	17.892	24.802	20.609	—	—	130	11.867	570.563	10.10
1931	475.982	14.386	24.198	23.343	—	—	—	11.701	549.610	10.29
1932	429.667	17.010	24.746	26.044	—	—	—	9.333	506.800	9.34
1933	415.091	15.929	22.521	16.513	—	—	—	8.812	478.866	9.70
1934	417.750	15.975	22.592	26.178	—	—	—	8.094	490.584	10.75

veszedelem magyarságpusztítását hirdető lélekharang kongása. Ezt hallva, gondterhesen, de bizakodva felemeljük ezeket a számokat: a biztatót, van még magyar gyermek, bőven nagy mértékkel; a szo-

morút, sokan, többen pusztulnak el közülük, mint kellene s ha más nem, e számok győzzenek meg mindenkit: az Alföldön is sok tennivaló van, melyhez nem elég a város, de kell az állam ereje is...

Merétey Sándor dr.

Kecskemét város közoktatásügye.

Les établissements d'enseignement à Kecskemét.

Résumé. A Kecskemét, les établissements d'enseignement correspondent au caractère de cette ville, située dans la Grande Plaine et ayant une population principalement agricole. La plupart des écoles y ont été créées par la municipalité, qui entretient 72 écoles primaires et plusieurs écoles de degré moyen. — Dans la banlieue, il n'y pas de maternelles, et celles du territoire intérieur sont relativement peu nombreuses (la ville a non moins de 81 mille habitants, dont 44% sur le territoire intérieur et 56% dans la banlieue). Au temps où le comte Kiebersberg était ministre de l'Instruction publique, nombre d'établissements scolaires furent créés en Hongrie. Lors de la réalisation du programme établi par lui à cet effet, le nombre des écoles primaires s'est élevé de 50 à 77 à Kecskemét: on y a construit, entre 1925 et 1930, 10 nouvelles écoles primaires sur le territoire intérieur et 17 dans la banlieue. Ces dernières, bâties parmi les hameaux, n'ont, pour la plupart, qu'un instituteur. Pendant les dix dernières années, à Kecskemét, le nombre des élèves des écoles primaires augmenta de 50%. Quant aux écoles primaires complémentaires, on en trouve surtout dans la banlieue. — A Kecskemét, au cours des 6 dernières années, en raison de l'aggravation de la situation économique, le nombre des élèves d'écoles d'apprentis a baissé de 58%.

Mais les écoles „bourgeoises“ (primaires supérieures) y ont vu, au cours des 7 dernières années, augmenter de 85% le nombre de leurs élèves. — Il n'y a pas d'école normale primaire d'instituteurs à Kecskemét; près de là, Nagykőrös a une telle école, entretenue par les calvinistes. — Cependant, on trouve à Kecskemét une école normale primaire d'institutrices; il y a là, en outre, un „réal-gymnase“ catholique, fondé en 1714, et un gymnase calviniste qui, fondé en 1564, est un des plus vieux établissements scolaires de Hongrie. Il y a là encore une école „réale“, créée par l'Etat en 1870, et une Académie calviniste de droit; cette dernière, fondée en 1831, a plus de cent ans.

Kecskemét tj. város agrárjellege és különösen területének rendkívül nagy kiterjedése okozta azt, hogy közoktatásügyének fejlődése sok tekintetben nem tarthatott lépést a többi, ebben a tekintetben jóval előnyösebb helyzetben levő városokéval és ma is vannak a város közoktatásának olyan ágai, amelyeknek a fejlesztése még a jövő feladata.

Kecskemét lakosságának a nagyobb fele (58%) foglalkozás szerint östermelő. Ippal a lakosság

9. Kecskemét tj. város kiadásai gyermekcélokra 1925—1934-ig pengőben.
Dépenses, en pengős, de la ville autonome de Kecskemét pour les enfants; 1925—1934.

Év Années	Elemi iskola Écoles primaires	Óvoda Maternelles	Anyá- és csecsemő- védő Protection de mère: et de nourrissons	Kada-Olthon Home Kada	Elhagyott gyerme- kek segélyezése Secours aux en- fants abandonnés	Gyermeknyaralá- s — Villégiature d'enfants	Gyermek játszótér- fenntartás Entretien de ter- rains de jeux d'enfants	Iskolás gyermekek ruha és cipőjé- lével Vêtements et chan- sures pour écoliers	Összesen Total	A költségvetés fő- összegének %-a Par rapport aux dépenses totales de la ville, en %
1925	278.498	13.722	11.965	7.488	6.108	—	—	11.294	329.075	8.63
1926	304.459	15.994	17.099	10.719	8.734	—	—	14.081	366.086	7.51
1927	420.820	17.282	19.753	16.937	—	—	301	13.241	488.334	10.85
1928	429.529	19.587	21.750	19.872	—	—	150	1.578	491.966	8.97
1929	493.464	20.311	22.877	19.209	—	4.408	—	14.133	574.397	10.07
1930	495.263	17.892	24.802	20.609	—	—	130	11.867	570.563	10.10
1931	475.982	14.386	24.198	23.343	—	—	—	11.701	549.610	10.29
1932	429.667	17.010	24.746	26.044	—	—	—	9.333	506.800	9.34
1933	415.091	15.929	22.521	16.513	—	—	—	8.812	478.866	9.70
1934	417.750	15.975	22.592	26.178	—	—	—	8.094	490.584	10.75

veszedelem magyarságpusztítását hirdető lélekharang kongása. Ezt hallva, gondterhesen, de bizakodva felemeljük ezeket a számokat: a biztatót, van még magyar gyermek, bőven nagy mértékkel; a szo-

morút, sokan, többen pusztulnak el közülük, mint kellene s ha más nem, e számok győzzenek meg mindenkit: az Alföldön is sok tennivaló van, melyhez nem elég a város, de kell az állam ereje is...

Merétey Sándor dr.

Kecskemét város közoktatásügye.

Les établissements d'enseignement à Kecskemét.

Résumé. A Kecskemét, les établissements d'enseignement correspondent au caractère de cette ville, située dans la Grande Plaine et ayant une population principalement agricole. La plupart des écoles y ont été créées par la municipalité, qui entretient 72 écoles primaires et plusieurs écoles de degré moyen. — Dans la banlieue, il n'y pas de maternelles, et celles du territoire intérieur sont relativement peu nombreuses (la ville a non moins de 81 mille habitants, dont 44% sur le territoire intérieur et 56% dans la banlieue). Au temps où le comte Kiebersberg était ministre de l'Instruction publique, nombre d'établissements scolaires furent créés en Hongrie. Lors de la réalisation du programme établi par lui à cet effet, le nombre des écoles primaires s'est élevé de 50 à 77 à Kecskemét: on y a construit, entre 1925 et 1930, 10 nouvelles écoles primaires sur le territoire intérieur et 17 dans la banlieue. Ces dernières, bâties parmi les hameaux, n'ont, pour la plupart, qu'un instituteur. Pendant les dix dernières années, à Kecskemét, le nombre des élèves des écoles primaires augmenta de 50%. Quant aux écoles primaires complémentaires, on en trouve surtout dans la banlieue. — A Kecskemét, au cours des 6 dernières années, en raison de l'aggravation de la situation économique, le nombre des élèves d'écoles d'apprentis a baissé de 58%.

Mais les écoles „bourgeoises“ (primaires supérieures) y ont vu, au cours des 7 dernières années, augmenter de 85% le nombre de leurs élèves. — Il n'y a pas d'école normale primaire d'instituteurs à Kecskemét; près de là, Nagykőrös a une telle école, entretenue par les calvinistes. — Cependant, on trouve à Kecskemét une école normale primaire d'institutrices; il y a là, en outre, un „réal-gymnase“ catholique, fondé en 1714, et un gymnase calviniste qui, fondé en 1564, est un des plus vieux établissements scolaires de Hongrie. Il y a là encore une école „réale“, créée par l'Etat en 1870, et une Académie calviniste de droit; cette dernière, fondée en 1831, a plus de cent ans.

Kecskemét tj. város agrárjellege és különösen területének rendkívül nagy kiterjedése okozta azt, hogy közoktatásügyének fejlődése sok tekintetben nem tarthatott lépést a többi, ebben a tekintetben jóval előnyösebb helyzetben levő városokéval és ma is vannak a város közoktatásának olyan ágai, amelyeknek a fejlesztése még a jövő feladata.

Kecskemét lakosságának a nagyobb fele (58%) foglalkozás szerint östermelő. Ippal a lakosság

16%-a, kereskedelemmel 5%-a foglalkozik. (Országos arányban 52% az őstermeléssel, 22% az iparral és 5% a kereskedelemmel foglalkozók aránya.) Területre nézve viszont Kecskemét Debrecen után a legnagyobb városunk: 939 négyzetkilométer azaz 163.000 hold a kiterjedése. Lakossága 81.000 fő volt az 1934. év végén.

Másfelől azt is figyelembe kell vennünk, hogy a város gazdasági és kulturális helyzetéhez képest *mindenkor igen nagy áldozatokat hozott* közoktatásának a kiépítése érdekében és a tanintézetek fenntartásának a terhei túlnyomórészt a város polgárait nehezdednek. „Kecskeméten nem a királyi kegy, nem az államhatalom ereje, nem is a főpapok bőkezősége hozta létre az iskolákat, hanem igenis létrehozta — nem egyszer éppen e tényezők ellenére — a lakosság áldozatkészsége és azon józan felfogása, mely az ismeretekben a nemzet egyik leghatalmasabb fegyverét látja” — írta Páthy Károly polgári iskolai igazgató még 1899-ben („Kecskemét közoktatásügye a múltban és a jelenben” c. művében) s ezek a szavak valóban a mai közoktatás helyzetére is teljes mértékben találhatnak.

Az 1933/34. tanévben összesen 100 tanintézet működött Kecskeméten, amennyiben az elemi továbbképző iskolákat nem vesszük külön iskolaegységeknek. A közölt tábla adatai nyújtanak ezekről általános tájékoztatást.

Az óvóintézetek közül 3 községi, 1 pedig magánjellegű. Az első kecskeméti kisdédóvóintézet ugyan még 1862-ben közadakozásból alakult, de ez néhány év múlva megszűnt. A községi óvodák 1869-ben, 1870-ben és 1882-ben kezdték meg működésüket, a magánóvoda pedig legutóbb, az 1933/34. tanévben. A 80-as évek óta több magánóvoda is keletkezett, de ezek szintén megszűntek. A kisdédóvóintézetek száma végeredményben *mintegy félszázad óta* alig változott.

Az óvóintézetek ügye eszerint sok kívánnivalót hagy maga után. Kecskeméten (1930-ban) a belterületen 1.654, a külterületen pedig 3.680 volt az óvóköteles (3—5 éves) gyermekek száma. Az óvóintézetek a belterületen vannak s így a külterületek gyermekei teljesen nélkülözik ezt az intézményt. A város összes óvóköteleseinek így alig $\frac{1}{10}$ része jár óvodába: ha a külterületet nem számítjuk, a belterületen 27% az óvodába járó 3—5 évesek száma, ami a többi városok hasonló arányszámához mérten szintén kevés. Váro-

Kecskemét tjv. tanintézetei 1933/34-ben.
Etablissements d'enseignement dans la ville autonome de Kecskemét en 1933—34.

Sorszám - No d'ordre	A tanintézetek — Etablissements d'enseignement de Kecskemét:			
	neme specification	száma leur nombre	nombre des	
			tanerőinek membres du personnel enseignant	tanulóinak élèves
		száma		
1	Óvóintézet — Maternelles	4	11	448
2	Elemi mindennapi iskola <i>Ecoles primaires élément.</i>	77	161	9.465
3	Általános továbbképző (ismétlő) iskola — <i>Ecoles primaires complément.</i>	33	36	1.087
4	Gazdasági továbbképző (ismétlő)iskola — <i>Ecoles prim. complémentaires d'agriculture</i>	32	34	2.027
5	Tanonciskola — <i>Ecoles d'apprentis</i>	3	22	476
6	Polgári iskola — <i>Ecoles primaires supérieures.</i>	2	27	579
7	Tanítónőképző-intézet <i>Ecole normale primaire d'institutrices</i>	2	32	366
8	Középiszkola — <i>Ktabl. d'enseignem. secondaire</i>	5	91	1.226
9	Felsőkereskedelmi iskola <i>Ecoles de commerce du second degré, études supé- rieures</i>	2	25	228
10	Mezőgazdasági szakiskola <i>Ecoles professionn. d'agriculture</i>	4	23	86
11	Jogakadémia — <i>Acadé- mie de droit</i>	1	14	345

saink között Kecskemétnek legnagyobb a természetes szaporodása (10·2 ‰) s így az alsóbb korosztályok számának az emelkedése szintén az óvóintézetek számának a szaporítása mellett szól.

Az elemi mindennapi iskolák közt csupán 2 állami, 2 róm. kat. és 1 református jellegű tanintézetet találunk, *valamennyi többi iskola (72) községi.* (Az elemi iskolák részére juttatott államsegély 1933/34-ben 217 ezer pengő volt.) A községi iskolák nagy száma tekintetében Kecskemét egyedül áll a városok között.

A város áldozatkészsége elsősorban az elemi oktatás fejlesztése körül nyilvánult meg, ami érthető is, hiszen Kecskemét területén az 1920. évi népszámlálás még 22·8% analfabétát számlált a 6. éven felüliek sorában; ez az arány 1930-ig, tehát az iskolafejlesztési akció és az iskolán kívüli népművelés megindításának az évtizedében, 14·7%-ra esett; a belterületen 19·8%, a külterületen pedig 17·9% az analfabéták aránya. (Az országos arány 9·6%, a tj. városok együttes aránya pedig 5·0% volt.)

A kecskeméti elemi iskolák történeti fejlődéséről pontos képet csak azóta kaphatunk, amióta ott az első községi iskola megnyílt: ez pedig az 1872/73. tanévben történt. (Az első ilyen iskola a talfájapusztai, a második a felsőszentkirálypusztai iskola volt.) A korábbi elemi iskolákat nagyrészt a róm. kat. és a református egyház tartotta fenn már a legrégebb időktől kezdve. Az 1792. évben az ág. h. ev. egyház is állított fel itt iskolát s ez az iskola arról volt nevezetes, hogy 1828-tól 1830-ig Petőfi is idejárt.

A kiegyezés idején 15 elemi iskolája volt Kecskemétnek. A tanyai iskolák működése az 1856/57. tanévvel kezdődött. Eleinte 10 ilyen iskola működött. A háború előtt 43 elemi iskola állott fenn s ebből 40 volt községi. A jelenleg működő elemi iskolák közül 29 a múlt században alakult, 15 iskola 1900—1919 közt, 33 pedig 1920 óta. A Klebelsberg-féle iskolaépítési akció során (6 év alatt azaz 1925-től 1930-ig) Kecskeméten 50-ről 77-re emelkedett az iskolák száma; a tantermek száma 43-mal, a tanító lakásoké pedig 34-gyel gyarapodott a nevezett idő alatt. (L. „Tájékoztató elemi iskoláink fejlesztéséről 1925—1930.“ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kiadása.)

A jelenleg fennálló iskolák közül 10 a belterületen és 67 a külterületen működik. A külterületi iskolák (egy róm. kat. iskola kivételével) községiak. A tanítók számából 58%, a tanulókból pedig 63% (kerekén 6.000 tanuló) jut a külterületre.

A háború alatt megcsappant születések következtében az elemi iskolai tanulók száma 1923/24-ben csak 6.303 volt. (A korábbi években — a háború alatt és után — ennél is alacsonyabb volt a létszám, de ennek a hiányosabb beiskolázás volt az oka.) Az 1924/25. tanévtől kezdve fokozatosan emelkedik a tanulók száma, úgyhogy a legutóbbi (1933/34.) tanévig, tehát összesen tíz év alatt, végbement emelkedés éppen 50%-ot tesz; ez a körülmény eléggé indokolja az építési akciónak a folytatását.

Az elemi iskolai továbbképző oktatás az illetékes körök állandó sürgetése ellenére csak az 1881. évben vette kezdetét. A legutóbb fennállott 65 továbbképző iskola közül csupán 3 működött a belterületen, ami érthető is, mivel itt a középfokú iskoláknak valamennyi fajtája alkalmat ad az ismétlődő tanköteleseknek az iskolázási kötelesség teljesítésére, míg a külterületen

erre a célra más iskola nem áll fenn. Az 1931/32. tanévben a gazdasági irányú továbbképző iskolák nagyrésze általános irányú továbbképzővé alakult át az akkor kiadott miniszteri rendelkezés következtében. (Az 1930/31. tanévben csak 2 általános továbbképző iskola működött, gazdasági irányú pedig 64.)

A továbbképző iskolák tanulóinak a száma 1926/27-ben közel 3.000 volt; innen kezdve 1930/31-ig fokozatosan hanyatlott a létszám (1930/31-ben 1.790 volt), majd ismét emelkedett s legutóbb 3.114-et tett. Ez a hullámváltozás a születések számában beállott változásnak felel meg.

Az elemi oktatással kapcsolatban megemlíthetjük, hogy az 1930. évi népszámlálás szerint a középsiskola (középfokú iskola) négy osztályát, valamint az elemi iskola hat osztályát végeztek (illetve ezzel egyenlő műveltségűek) aránya Kecskeméten kisebb, mint országos átlagban. (Az országos arány a hat elemi végzeteknél 37,6%, míg Kecskeméten az arány 13,4%.) Ezzel szemben azoknak az aránya, akik csak négy elemi vagy az elemi iskolának csak az alsóbb (1—3.) osztályait végezték s így az írásolvasást megtanulták, Kecskeméten jóval nagyobb, mint az országos átlag. (Az országos arány 42%, a kecskeméti pedig 63%!) A fiatalabb korú népesség beiskolázatlansága eszerint csak a legutóbbi időszakban, az iskolafejlesztési akció óta vett erősebb lendületet s így remélhető, hogy a közeljövőben az iskolai műveltség fokozatait mutató arányszámok a város lakosságában is már jóval kedvezőbb képet fognak mutatni.

Végül megemlíthetjük, hogy a népszámlálás idején a 6—11 éves gyermekeknek 10%-a nem tett eleget tankötelezettségének. Valószínű, hogy ez az arány azóta erősen javult, bár biztos adatunk erre nézve nincsen. Számításaink azonban arra engednek következtetni, hogy míg a belterületen a beiskolázás mértéke alig hagy kívánni valót maga után, a külterületen még mindig 6—7%-ot tesz a be nem iskolázottak száma.

A tanonciskolák közül 2 ipari, 1 pedig kereskedőszakirányú. Mindhárom iskola községi. Az iparostanonciskolák közül egyik a fiúk, másik a leányok oktatását szolgálja. Az előbbi iskola az 1883/84., az utóbbi pedig az 1927/28. tanévtől kezdve működik. (A leánytanoncok ipari szakirányú oktatása már 1924/25-ben kezdetét vette, de ez négy tanéven át a fiúkéval együttesen történt.) A kereskedőtanonc-iskola mint társulati (vásárnapi) iskola már 1856 óta fennáll; az

1884/85. tanévtől kezdve az ipartörvény értelmében új szervezet alapján folytatja működését. A felsorolt három iskola összes tanulóinak a száma az 1927/28. tanévben volt a csúcsponton (1.127); innen kezdve azonban a megromlott gazdasági viszonyok miatt évről-évre csökkent a tanulók száma; a hat év alatt előállott csökkenés 58%-ot tesz. A tanonciskolai tanulóknak $\frac{1}{3}$ része leány. A kereskedőtanoncok a létszámnak alig $\frac{1}{10}$ részét teszik. A felszabadult tanoncok száma 218 (46%) volt. Ami az előképzettséget illeti, a tanoncok $\frac{1}{3}$ része előzőleg már középfokú iskolákban is folytatott tanulmányokat.

A polgári iskolák közül az egyik községi fiúiskola, a másik állami leányiskola. A fiúiskola újabb keletű, 1928/29-ben kezdte meg működését, a leányiskola azonban mint községi „nőnövelde” még 1852-ben keletkezett. Ez az intézet két osztályú volt s tulajdonképpen a jobbmódú családok leányai számára az elemi ismereteket tanította. Az 1861. évben egy másik ilyen tanintézetet is felállított a város s ez a két intézet 1875-ig működött, amikor is a polgári leányiskola, mint községi iskola, megalakult. Ez a leányiskola azóta (1904-ben) állami alakult át. A két polgári iskolának az ú. n. „háborús kiesés” (a születések számának a háború alatt történt megcsappanása) miatt 1928/29-ben volt legkevesebb tanulója: összesen 313; az azóta beállott emelkedés 85%-nak felel meg. A két iskola közül a leányiskola népesebb: 360 tanulója volt a fiúiskola 219 tanulójával szemben. A fiúiskolában ehhez képest csak egy párhuzamos osztály áll fenn, míg a leányiskolában négy.

A két tanítónőképző-intézet egyidőben alakult, 1918/19-ben, az egyik róm. kat., a másik református jellegű. Mindenesetre sajtószerű dolog, hogy a két leányintézet mellett fiúintézet nincs Kecskeméten a tanítóképzés céljára, de erre nézve tudnunk kell azt, hogy Kecskemét és Nagykőrös között hosszú ideig erős vetélkedés folyt a közoktatási intézmények felállítására terén s mint-hogy Nagykőrösön már 1839-ben megnyílt egy tanítóképző-intézet, Kecskemét az egyéb tanintézetekért az 50-es években folytatott harcában elesett ettől az intézettől s azóta sem volt alkalma annak felállítására.

A tanulók száma a róm. kat. tanítónőképzőben 169, a reformátusban 197. A tanulók száma az 1932/33. tanévig jelentékenyen gyarapodott, 1925/26 óta megkétszerező-

dött; 1925/26-ban ugyanis 200, 1932/33-ban 409 tanulója volt a két tanítónőképzőnek együttesen. A legutóbbi tanévben 10%-kal visszaesett a létszám. A róm. kat. iskolában 34, a reformátusban pedig 47 tanuló kapott tanítónői oklevelet az 1933/34. tanévben.

A középiskolai oktatás Kecskeméten igen fejlett. A középiskolának mind az ötféle fajából fennáll egy-egy intézet. A gimnázium róm. kat. (kegyesrendi), a „gróf Tisza István” reálgimnázium református, a „Katona József” reáliskola állami, az Angolkisasszonyok „Ward Mária” leánygimnáziuma róm. kat. és a „gróf Tisza István” kollégium leányliceuma református jellegű.

A róm. kat. gimnáziumot gr. Csábrághi Koháry István 1714-ben alapította, de működését csak az 1715. év elején kezdte meg. Ennek az intézetnek volt tanítványa Katona József az 1804—1807. években. Főgimnáziummá 1859-ben lett és 1863-ban tartotta az első érettségi vizsgát. A református reálgimnázium egyike a legrégebb középiskoláknak; alapítási éve 1564-re tehető, de az intézetről szóló első írott feljegyzés 1599-ből való; ebből az intézetből fejlődött a református jogakadémia és a budapesti ref. hittudományi főiskola is. Az 1596. év körül itt tanított az irodalomtörténetből ismert Veresmarti Mihály, a református hitről áttért későbbi hírneves pozsonyi kanonok. A filozófiai tanfolyamot 1831-ben kapta az intézet. A szabadságharc után néhány évig mint algimnázium működött. Az 1912/13. tanévtől kezdve új épületben folytatta működését. Reálgimnáziummá 1924/25-ben alakult. Internátusa 1929-ben nyílt meg. Az iskola az idén fennállásának 371. évét tölti be. A reáliskola 1870-ben nyílt meg s mint főreáliskola 1875 óta működik. A róm. kat. leánygimnázium 1917 óta áll fenn; a ref. leányliceum pedig 1924-ben alakult, de nyilvánossági jogot csak 1927-ben kapott.

Megemlíthetjük itt, hogy a fiúgimnázium és a leánygimnázium a francia, a reálgimnázium és a leányliceum pedig az angol nyelvet tanítja rendes tárgyként, mint második modern idegen nyelvet.

A tanulók száma az egyes intézetfajok közt következőképp oszlott meg: a gimnáziumban 311, a reálgimnáziumban 361, a reáliskolában 179, a leánygimnáziumban 197 és a leányliceumban 178 tanuló. Párhuzamos osztály egyik intézetben sem állott fenn. A tanulók száma legerősebben a két leányiskolában gyarapodott; együttes lét-

számukban az utolsó nyolc év alatt 70%-os emelkedés mutatkozott. A fiúiskolák sorában a reálgimnázium tanulólétszáma mutat erős fejlődést: öt év alatt 31%; a gimnáziumban ugyanezen idő alatt csak 10%-kal gyarapodott a tanulólétszám; a reáliskolában ezzel szemben visszaesett a tanulók száma és pedig nyolc év alatt 50%-kal. Ezek a változások egyébként megfelelnek annak az irányynak, amely a középiskolák adatainak országos összegében is mutatkozik.

A felsőkereskedelmi iskolák szintén községiek; a fiúiskola 1910-ben, a leányiskola 1917-ben alakult. A fiúiskolának 144, a leányiskolának 84 tanulója volt. A tanulók száma 1929/30-ban még 358 volt; azóta erős visszaesés mutatkozik, ami négy tanéven át összesen 36%-ot tesz a két intézet együttes létszámában. A tantermek száma is 12-ről 8-ra esett vissza ezidő alatt.

A szakoktatás céljait a gazdasági tanítónőképző intézet (alakult 1912-ben), a mezőgazdasági szakiskola (1872-től kezdve mint gazdasági felső népiskola, 1895-től mint földműves szakiskola), a szőlészeti és borászati szakiskola (máskép vincellér iskola, alakult 1901-ben) és a kertmunkásképző iskola (alakult 1929-ben) szolgálja. Az első három tanintézetet az állam, a legutóbbit pedig a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara tartja fenn. A gazdasági tanítónőképző intézet tanulói (12) okleveles tanítónők. Az intézet fontosabb tantárgyai a háztartás, a kézimunka és a kertészet. A három utóbb nevezett szakiskola alsófokú, tanulói azonban általában a 16 éven felüli korban vannak; mindháromnak megfelelő (50—200 holdnyi) földterület áll rendelkezésére a tanítás céljára. Mind a négy említett szakiskola két évfolyamos. A vincellér iskolának 11, a másik két alsófokú iskolának pedig 33, illetőleg 30 tanulója volt a legutóbbi tanévben.

A felsőfokú oktatással kapcsolatban két tanintézetet kell megemlítenünk ú. m. a megszűnt református papnevelő intézetet és a fennálló református jogakadémiát.

A kecskeméti református gimnáziumban kezdettől fogva tanították a hittudományokat; az 1831-től filozófiai tanfolyammal bővült és főiskolának (liceumnak) nyilvánított tanintézetben külön jogi és teológiai tanfolyam volt. A jogi tanfolyam 1851-től kezdve szünetelt, a teológiai pedig különvált a gimnáziumtól, 1860-ban pedig beszüntette működését, átengedve a teret az ekkor már működő pesti református papnevelőnek.

A jogakadémia alapítási éve tulajdonképpen az 1831. év, mivel a liceumon ekkor kezdték meg a jogi ismeretek tanítását. A tanintézet így 1931-ben ülte meg 100 éves fennállását s ez alkalommal a tanári kar nagyszabású Emlékkönyvet adott ki, vázolván abban a jogakadémia történetét. „A mostanában annyira kiemelt kultúrfelsőbbségnek íme 100 évvel ezelőtt már zászlóhordozója volt Kecskemét s tudományos fókusa lett Werbőczy mesterségének” — írja Zsitvay Tibor a kötet előszavában, rámutatva arra, hogy annak falai 100 év óta hirdetik a polgárok autonóm erejének dinamikáját.

A szabadságharc után szünetelt a jogakadémia 1860-ig. Ezidőben a gimnázium hat osztálya fölé emelt hároméves filozófiai tanfolyam keretében tanították a jogi tárgyakat. Az 1865/66. tanévtől kezdve különvált a jogakadémia a gimnáziumtól, 1874-től kezdve pedig új szervezet alapján, mint négy évfolyamú intézet, folytatta működését. — Volt idő, midőn csak 29 hallgatója volt az intézetnek (1880/1881). A század elején a 100 fölé emelkedett, a háború után pedig tovább nőtt a létszám, kivált az 1924/25. tanév óta, amikor a máramaros-szigeti (ideiglenesen Hódmezővásárhelyen működő) református jogakadémia a kecskemétiével egyesült s amióta hazánkban csak három jogakadémia működik. Az összes magyarországi főiskolai hallgatók közül egyébként (1933/34-ben) 188 azaz az összes hallgatók 1,2%-a volt (a szülők lakóhelyét számítva) kecskeméti lakos. Ezek közül 95 volt joghallgató; csaknem valamennyien (89) az ottani jogakadémián iratkoztak be.

*

Kecskemét lakosságának a ¼ része róm. katolikus, 20%-a pedig református. Az ág. h. evangélikusok 1,5, az izraeliták 2,0%-kal részesednek a lakosságban. A róm. katolikusok aránya a külterületen jóval nagyobb (79,5%), mint a belterületen (71,1%) s ehhez képest a többi valláshoz tartozók aránya a külterületen kisebb, mint a belterületen.

A tanulók száma viszont vallás szerint a következőképp oszlott meg:

	róm. kat.	ref.
az óvóintézetekben	70%	23%
az elemi mindennapi iskolákban .	81 „	17 „
a továbbképző elemi iskolákban	83 „	17 „
a középfokú iskolákban ¹⁾	61 „	30 „

¹⁾ A középfokú iskolákhoz a tanonciskolákat és a szakiskolákat is hozzászámítottuk.

A középfokú iskolákban az ág. h. evangélikusok aránya 3·4%, az izraelitáké 4·3% (ez utóbbi arány tehát éppen fedi az izraelitáknak a belterületen fennálló 4·4%-os népességi arányát). A jogakadémián 56% volt a róm. kat., 29% a ref., 5% az ág. h. ev. és 9% az izraelita hallgatók aránya. Figyelembe kell vennünk, hogy a középfokú iskolák tanulóinak jó része *nem helybeli*: így a szakiskolákon és a képzőintézeteken ¾ rész, a felsőkereskedelmi iskolákon 57%, a középiskolákon 28% volt a tanulók közül nem kecskeméti lakos gyermeke. A polgári iskolai tanulóknál ez az arány csak 8%-ot tett. A jogakadémiai hallgatók szüleinek viszont ¾ része nem lakik helyben.

Végül a középfokú iskolai tanulók szüleinek foglalkozását illetőleg megemlíthetjük, hogy a tanulók 20%-a az őstermelés, 18%-a az ipar, 16%-a a kereskedelem (hitel, közlekedés), 30%-a a közszolgálat, szabad foglalkozások, 16%-a a nyugdíjasok s egyéb foglalkozásúak körébe tartozott; (az utóbbi csoportban szerepelnek a szeretetházi növendékek is: 5%). Az értelmiséghez általában a nevezett középfokú iskolai tanulók 32%-a tartozik.

*

A kecskeméti alsó- és középfokú iskolák tanulóinak a számát a lakossághoz viszonyítva és szembeállítva az így nyert arányokat az országos arányokkal, tanulságos eredményre jutunk. (L. a köv. hasábon levő összeállítást.)

Ezek az adatok rámutatnak arra, hogy Kecskeméten az óvóintézetekben gondozottak száma aránylag kevés; középiskolába viszonylag sok tanuló jár; elegendő a többi

	Esett 10.000 lakosra tanuló	
	Magyarországon	Kecskeméten
Óvóintézetek	141·0	55·5
Elemi mindennapi iskolák	1.119·0	1.172·0
Továbbképző elemi iskolák	339·3	385·7
Tanonciskolák	43·6	59·0
Polgári iskolák	105·2	71·7
Tanítónőképző-intézetek	7·3	45·3
Középiskolák	75·5	151·8
Felsőkereskedelmi iskolák	8·7	28·2
Mezőgazdasági szakiskolák	2·2	10·7

középfokú iskolai tanuló száma is, de a polgári iskolába járók aránya már kisebb az országosnál. Ezek a számok nagyjában rávilágítanak Kecskemét közoktatásának a helyzetére, amelyhez még csak annyit fűzhetünk hozzá, hogy egyes iskolafajok (mint az önálló gazdasági népiskola, tanítóképző-intézet, egy éves kereskedelmi tanfolyam) hiányzanak a közoktatási intézmények sorában. Ilyenmű iskoláknak a felállítása, valamint a kisdédóvásnak, a középfokú oktatás egyes ágainak, de különösen a gazdasági szakoktatásnak a továbbfejlesztése tehát feltétlenül kívánatos volna.

Reméljük, hogy fog jönni idő, amikor az ország s nemkülönben a város anyagi helyzete lehetővé teszi ezeknek a feladatoknak a megvalósítását. Biztatóul szolgálhatnak erre nézve Páthy Károly idézett munkájának a befejező szavai: „Ha pedig e város a nemzet kulturális törekvéseiben jövőre is olyan élénk résztvesz, mint a múltban vett: akkor mindig bátran hangoztathatja azokat a büszke szavakat, melyeket címe-rebe foglalt: „Sem magasság, sem mélység nem rettent“.

Asztalos József dr.

Megjelent: *Magyar Statisztikai Szemle*. 1935. évi 5. sz. 420—439. old.

РЕЗЮМЕ

На сей раз в рамках серии «По следам исчезнувших статистик» хотелось предоставить некоторый фон для статистического анализа, производимого в публикуемой в настоящем номере журнала статье о положении в комитате Бач-Кишкун.

Город Кечкемет является центром этого комитата. Что показывают данные почти семидесятилетней давности нынешнему читателю? Каким образом видели статистики того времени жизнь комитатского центра через данные о детях и о народном просвещении.

SUMMARY

The study published in the series "In search of lost statistics" we are to provide a background material to the statistical analysis of the situation given by the study published in this issue entitled "Socio-demographic situation of county Bács-Kiskun".

Kecskemét is the county seat of Bács-Kiskun. What do the data, as for a period of time almost 60 years ago, show for the reader of our days? How did statisticians see at that time in terms of figures on children and the way that people lived in the county seat?

A BUDAPESTI SZÍNHÁZAK LÁTOGATOTTSÁGA

A budapesti színházak látogatottságának évek óta tartó csökkenése az 1992/93. évadban tovább folytatódott.

A színházi előadások iránti érdeklődés lanyhulása elsődlegesen feltehetően a lakosság szórakozási célú kiadásainak kényszerű háttérbe szorításával hozható összefüggésbe, de a látogatók számának csökkenésében e mellett szerepet játszik a szabad idő szűkülése, illetve a színházjegyek árának jelentős mértékű emelkedése is. Az elmúlt évadban például egy-egy jegy ára az Operaházban átlagosan közel 400 forintba, de a Madách Színházban, a Fővárosi Operettszínházban is több mint 300 forintba került, ami a két évvel korábbihoz képest 100, illetve 50—90 százalékos drágulást jelent.

Az 1992/93. színházi évadban a fővárosi színházak 6001 budapesti előadását 2,5 millió néző tekintette meg, amely a 80-as évek közepéhez képest 14, illetve 34 százalékos, de az előző évadhoz mérten is 3, illetve 9 százalékos csökkenés. Egy előadásra átlagosan 409 látogató jutott, az 1985/86. évadénál 128-cal, az egy évvel korábbinál pedig 26-tal kevesebb.

*A színházi előadások és látogatóik számának alakulása**

Időszak (évad)	Az előadások száma	A látogatók száma (ezer fő)	Az egy előadásra jutó látogatók száma (fő)
1985/86.	6959	3735	537
1990/91.	5917	2869	485
1991/92.	6191	2691	435
1992/93.	6001	2453	409
1992/93. évad az 1991/92. százalékában	96,9	91,2	94,0

* A budapesti színházak Budapesten tartott előadásai, az alternatív színházak adatai nélkül.

Az 1993 nyarán véget ért évadban a színházlátogatók 27 százaléka prózai, 38 százaléka zenés darab (zenés vígjáték, operett, musical) közel 20 százaléka pedig opera- és balettelőadáson vett részt, míg a fennmaradó 15 százalék nagyobb hányada bábjátékot és gyermekelőadást, kisebb része kabarét, vegyes szórakoztató műsort, továbbá irodalmi estet tekintett meg.

Az 1992/93. színházi évadban a budapesti színházak átlagosan 84 százalékos — az egy évvel korábbihoz hasonló — férőhely-kihasználtság mellett működtek. Említésre érdemes látogatottnövekedés — néhány kis befogadóképességű stúdiószínpadot figyelmen kívül hagyva — a Vidám Színpadon és a Kisszínházban, a Játékszínen, a Fővárosi Operettszínházban, a Nemzeti Színházban és a Vígszínházban következett be. Ugyanakkor például a Várszínházban, az Arany János Színházban és az Operaházban számottevően csökkent a férőhely-kihasználtság mértéke.

A látogatottság tekintetében a fővárosi színházak között az 1992/93. évadban is jelentős különbségek voltak. 100 százalékot meghaladó férőhely-kihasználás mellett működött a Katona József Színház és Kamara Stúdiószínháza, valamint a Mikroszkóp Színpad, a színházak közel egynegyedénél pedig —

közülük például a Madách Színházban és Kamaraszínházában, a Fővárosi Operettszínházban, a Budapesti Kamaraszínházban, a volt Arizona Színházban — a férőhelyeknek kevesebb mint 10 százaléka maradt üresen az előadásokon. Ugyanakkor a színházak csaknem harmadrésznél — többek között az Operaházban, az Erkel Színházban, a Nemzeti Színházban, ahol lényegében egyetlen darabot sem játszottak telt ház mellett — a nézőtér átlagos kihasználtsága a 75 százalékot sem érte el.

A budapesti színházak 1992/93. évadjának fontosabb adatai

Színház	Az előadások száma	A látogatók száma (ezer fő)	Az egy előadásra jutó látogatók száma (fő)	Férőhely-kihasználás* (százalék)
Katona József Színház	210	78,6	374	106,0
Mikroszkóp Színpad	264	45,2	171	105,8
Katona József Színház Kamara Stúdiószínháza	208	20,8	100	100,8
Budapest Bábszínház Kamara Terme	21	2,5	119	99,1
Budapest Bábszínház	288	98,8	343	96,9
Madách Színház Kamaraszínháza	389	145,9	375	96,2
Fővárosi Operettszínház	289	260,5	901	93,2
Madách Színház	283	210,5	744	91,7
Budapesti Kamaraszínház	323	71,9	223	90,8
Arizona Színház	169	93,4	553	89,9
Radnóti Miklós Színház	281	57,9	206	89,6
Arany János Színház Stúdiója	119	10,5	89	89,4
Vidám Színpad	240	95,6	398	88,5
Vígszínház	203	192,3	947	88,3
József Attila Színház	211	109,7	520	87,7
Arany János Színház	197	76,0	386	86,2
Komédiúm Színház	79	6,2	78	85,7
Pesti Színház	241	109,2	453	83,3
Játékszín	108	24,6	228	82,4
Vidám Színpad Kisszínháza	41	6,2	152	82,0
Madách Színház Stúdió Színpad	2	0,1	70	77,8
Várszínház	176	34,4	196	75,8
Magyar Állami Operaház	186	172,9	930	73,7
Vígszínház Stúdiója	21	1,7	81	73,3
Nemzeti Színház	176	84,1	478	71,9
Magyar Állami Operaház Erkel Színháza . . .	197	288,5	1465	67,0
Budapesti Kamaraszínház a Kiscelli Romtemp- lomban	6	1,2	196	65,3
Ódry Színpad	59	12,4	210	62,5
Független Színpad BT	88	7,7	87	57,4
Várszínház Refektórium	101	5,6	55	56,0
Kolibri Színház	277	39,3	142	55,9
Ódry Színpad Várkonyi Terem	9	0,5	50	50,3
Rock Színház	105	53,4	508	—

* A színház épületében tartott előadások alapján számítva.

Megjegyzés. A Budapesten tartott előadások adatai, a 90 főnél kisebb befogadóképességű színházak és az alternatív színházak nélkül.

Az 1992/93. évadban a fővárosi színházak műsorán Budapesten 420 darab szerepelt, s közülük 117, a repertoáron levő daraboknak közel 30 százaléka ebben az évadban került bemutatásra. A bemutatók aránya a prózai darabok körében volt a legnagyobb (40%).

Az évad legsikeresebb darabjait — a korábbiakhoz hasonlóan — ezúttal is a Katona József Színház tűzte műsorára, ahol a 13 színre vitt mű közül 9-et telt ház mellett játszottak, de a többi darab esetében is 90 százalék körül volt a férőhely-kihasználás. Az elmúlt évad legnagyobb közönségsikerrel színre vitt új bemutatói — a kabaré műfajt figyelmen kívül hagyva — a Vígszínház műsorán szereplő Leonard Bernstein világhírű musicalje, a „West Side Story”, a Katona József Színházban műsorra tűzött „Az új lakás” és a „Jakab meg a gazdája” című színművek, illetve a Játékszínben játszott „Jacobowsky és az ezredes” című zenés játék voltak.

A legnagyobb férőhely-kihasználtság mellett a Katona József Színházban nyolc éve műsoron levő „Übü király”, illetve az ugyancsak évekkal ezelőtt itt bemutatott „A revizor”, a „Három nővér” és a „Csirkefej” című színműveket játszották. Mint sikerdarab feltétlen említést érdemel még a Madách Kamaraszínházban, a pótférőhelyek igénybevétele mellett, 89 alkalommal játszott „A férfi, akit szeretek” című zenés vígjáték, a Madách Színházban tíz éve osztatlan tetszést arató „Macskák” című musical, a volt Arizona Színházban műsoron levő „Mindhalálíg Beatles” című zenés játék, valamint az Operettszínházban játszott „A muzsika hangja” című operett.

Az 1992/93. színházi évadban tetemes számú olyan darab is akadt, amelyek előadásán a bemutató színház férőhelyeinek legalább a fele üres maradt. Ilyen sikertelenek voltak az új bemutatók közül — többek között — a Várszínházban színre vitt „Szent színpad”, a Várszínház Refektóriumában játszott „Kétszemélyes tragédia” és az „Elefántcsorda”, a Pesti Színházban előadott „Amit a lakáj látott”, vagy a Játékszínben műsorra tűzött „Karamazov testvérek” című színművek. A korábban bemutatott darabok közül a Várszínház műsorán szereplő „A profi” című színművet, a Nemzeti Színházban játszott „Kőműves Kelemen” című rockballadát vagy az Erkel Színházban előadott „Orfeusz az alvilágban” című művet játszották igen lanyha érdeklődés mellett.

Cs.-né V. J.

FŐVÁROSI IDEGENFORGALMI KÖRKÉP

1993 I—III. negyedévében Magyarországra több mint 30 millió külföldi látogató érkezett, mintegy 20 százalékkal több, mint az előző év azonos időszakában. Az utasforgalom alakulását továbbra is jelentősen befolyásolta a volt Jugoszlávia területén folyó polgárháború következtében kialakult helyzet, melynek során hazánk tranzitforgalma felerősödött, nőtt az ide menekülők száma. Ez utóbbit látszik igazolni, hogy a jugoszláv utódállamokból 9,1 millió fő jött át Magyarországra, 1,7-szer több, mint az előző év első kilenc hónapjában. A jugoszláv utódállamok mellett legtöbben (5,2 millió) Romániából látogattak hazánkba; a határainkat átlépők száma e két területről együttesen megközelítette az országba érkező összes külföldi számának a felét. Ez a forgalom azonban nem tekinthető valódi idegenforgalomnak, mivel döntő többségét a menekültek, illetve azok képezték, akiknél munkavállalás vagy bevásárlás volt az utazás célja. A szomszédos országok közül a Szovjetunió utódállamaiból hazánkba látogatók száma (1,9 millió) emelkedett a legnagyobb mértékben, az 1992. I—III. negyedévének 2,6-szeresére. Ez azonban feltételezhetően túlnyomórészt az ottani egyre rosszabb gazdasági helyzet, illetve a nem megfelelő kereskedelmi ellátás miatt megnövekedett bevásárlóturizmus következménye. Csehországból és Szlovákiából ugyanakkor jóval kevesebben, Ausztriából többen érkeztek, mint az előző év azonos időszakában. A hazánkba látogató lengyel állampolgárok száma igen jelentősen, közel felével esett vissza, és az egy évvel korábbinál kevesebben jöttek az Egyesült Királyságból, Franciaországból, Svédországból és Japánból is. A hazánkba érkező németek száma viszont több mint egyötöddel nőtt, s a belgák, hollandok, svájciak, egyesült államokbeliek és kanadaiak közül is többen voltak kíváncsiak Magyarországra, mint tavaly.

A turisták száma az 1993. I—III. negyedévi látogatóforgalmon belül közel 18 millió volt, ami 14 százalékos növekedést jelent az előző év azonos időszakához képest. A kirándulók száma pedig 39 százalékkal, közel 8 millióra nőtt. A külföldi turisták 113 millió éjszakát töltöttek Magyarországon, 38 százalékkal többet, mint 1992 I—III. negyedévében.

A turistaforgalom jelentős növekedése a regisztrált kereskedelmi szálláshelyek adataiban nem tükröződött. Az év első kilenc hónapjában a szállodák és egyéb szálláshelyek szolgáltatásait 5 százalékkal kevesebb külföldi vette igénybe, mint az előző év azonos időszakában. A 2,2 millió külföldi szállóvendég 8,6 millió vendégéjszakát töltött el, 3 százalékkal kevesebbet, mint egy évvel korábban.

Az évad legsikeresebb darabjait — a korábbiakhoz hasonlóan — ezúttal is a Katona József Színház tűzte műsorára, ahol a 13 színre vitt mű közül 9-et telt ház mellett játszottak, de a többi darab esetében is 90 százalék körül volt a férőhely-kihasználás. Az elmúlt évad legnagyobb közönségsikerrel színre vitt új bemutatói — a kabaré műfajt figyelmen kívül hagyva — a Vígszínház műsorán szereplő Leonard Bernstein világhírű musicalje, a „West Side Story”, a Katona József Színházban műsorra tűzött „Az új lakás” és a „Jakab meg a gazdája” című színművek, illetve a Játékszínben játszott „Jacobowsky és az ezredes” című zenés játék voltak.

A legnagyobb férőhely-kihasználtság mellett a Katona József Színházban nyolc éve műsoron levő „Übü király”, illetve az ugyancsak évekkal ezelőtt itt bemutatott „A revizor”, a „Három nővér” és a „Csirkefej” című színműveket játszották. Mint sikerdarab feltétlen említést érdemel még a Madách Kamaraszínházban, a pótférőhelyek igénybevétele mellett, 89 alkalommal játszott „A férfi, akit szeretek” című zenés vígjáték, a Madách Színházban tíz éve osztatlan tetszést arató „Macskák” című musical, a volt Arizona Színházban műsoron levő „Mindhalálig Beatles” című zenés játék, valamint az Operettszínházban játszott „A muzsika hangja” című operett.

Az 1992/93. színházi évadban tetemes számú olyan darab is akadt, amelyek előadásán a bemutató színház férőhelyeinek legalább a fele üres maradt. Ilyen sikertelenek voltak az új bemutatók közül — többek között — a Várszínházban színre vitt „Szent színpad”, a Várszínház Refektóriumában játszott „Kétszemélyes tragédia” és az „Elefántcsorda”, a Pesti Színházban előadott „Amit a lakáj látott”, vagy a Játékszínben műsorra tűzött „Karamazov testvérek” című színművek. A korábban bemutatott darabok közül a Várszínház műsorán szereplő „A profi” című színművet, a Nemzeti Színházban játszott „Kőműves Kelemen” című rockballadát vagy az Erkel Színházban előadott „Orfeusz az alvilágban” című művet játszották igen lanyha érdeklődés mellett.

Cs.-né V. J.

FŐVÁROSI IDEGENFORGALMI KÖRKÉP

1993 I—III. negyedévében Magyarországra több mint 30 millió külföldi látogató érkezett, mintegy 20 százalékkal több, mint az előző év azonos időszakában. Az utasforgalom alakulását továbbra is jelentősen befolyásolta a volt Jugoszlávia területén folyó polgárháború következtében kialakult helyzet, melynek során hazánk tranzitforgalma felerősödött, nőtt az ide menekülők száma. Ez utóbbit látszik igazolni, hogy a jugoszláv utódállamokból 9,1 millió fő jött át Magyarországra, 1,7-szer több, mint az előző év első kilenc hónapjában. A jugoszláv utódállamok mellett legtöbben (5,2 millió) Romániából látogattak hazánkba; a határainkat átlépők száma e két területről együttesen megközelítette az országba érkező összes külföldi számának a felét. Ez a forgalom azonban nem tekinthető valódi idegenforgalomnak, mivel döntő többségét a menekültek, illetve azok képezték, akiknél munkavállalás vagy bevásárlás volt az utazás célja. A szomszédos országok közül a Szovjetunió utódállamaiból hazánkba látogatók száma (1,9 millió) emelkedett a legnagyobb mértékben, az 1992. I—III. negyedévinek 2,6-szeresére. Ez azonban feltételezhetően túlnyomórészt az ottani egyre rosszabb gazdasági helyzet, illetve a nem megfelelő kereskedelmi ellátás miatt megnövekedett bevásárlóturizmus következménye. Csehországból és Szlovákiából ugyanakkor jóval kevesebben, Ausztriából többen érkeztek, mint az előző év azonos időszakában. A hazánkba látogató lengyel állampolgárok száma igen jelentősen, közel felével esett vissza, és az egy évvel korábbinál kevesebben jöttek az Egyesült Királyságból, Franciaországból, Svédországból és Japánból is. A hazánkba érkező németek száma viszont több mint egyötöddel nőtt, s a belgák, hollandok, svájciak, egyesült államokbeliek és kanadaiak közül is többen voltak kíváncsiak Magyarországra, mint tavaly.

A turisták száma az 1993. I—III. negyedévi látogatóforgalmon belül közel 18 millió volt, ami 14 százalékos növekedést jelent az előző év azonos időszakához képest. A kirándulók száma pedig 39 százalékkal, közel 8 millióra nőtt. A külföldi turisták 113 millió éjszakát töltöttek Magyarországon, 38 százalékkal többet, mint 1992 I—III. negyedévében.

A turistaforgalom jelentős növekedése a regisztrált kereskedelmi szálláshelyek adataiban nem tükröződött. Az év első kilenc hónapjában a szállodák és egyéb szálláshelyek szolgáltatásait 5 százalékkal kevesebb külföldi vette igénybe, mint az előző év azonos időszakában. A 2,2 millió külföldi szállóvendég 8,6 millió vendégéjszakát töltött el, 3 százalékkal kevesebbet, mint egy évvel korábban.

A kereskedelmi szálláshelyek belföldi forgalma a vendégek számát illetően 6 százalékkal meghaladta az előző év I—III. negyedében kialakult szintet, a vendégéjszakák számát tekintve viszont 3 százalékkal alatta maradt annak.

1993 I—III. negyedében — az országoshoz hasonlóan — összességében Budapesten is mérséklődött a kereskedelmi szálláshelyek iránti igény az egy évvel korábbihoz képest. Az év első kilenc hónapjában a megfigyelt fővárosi kereskedelmi szálláshelyeket 1,1 millió vendég kereste fel, 2 százalékkal kevesebb, mint az előző év azonos időszakában. Az összes vendégforgalmon belül a külföldi vendégek száma 4 százalékkal, 928 ezerre csökkent, a belföldi vendégeké 8 százalékkal, 188 ezerre nőtt.

A budapesti kereskedelmi szálláshelyeket igénybe vevő külföldi vendégek közül jelentősen emelkedett az izraeli, a jugoszláv utódállamokból érkező, a román és a belga állampolgárok száma, de számottevően nőtt a Spanyolországból, a Szovjetunió utódállamaiból, a Franciaországból és Németországból érkezőké is. A lengyel szállóvendégek száma — a Lengyelországból hazánkba látogatókra jellemzőhöz hasonlóan — majdnem felével esett vissza, de közel egyötödével csökkent az olasz és a svéd vendégeké is.

A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmának mérséklődése leginkább az egyéb szálláshelyeken, azon belül is döntő mértékben a fizetővendég-látásban jelentkezett. A szervezett fizetővendéglátó-helyeken — amelyek férőhelyeinek száma 1993 szeptember végén körülbelül háromnegyede volt az egy évvel korábbinak — a belföldi vendégek száma 28 százalékkal, a külföldieké 35 százalékkal csökkent az 1992. I—III. negyedévihez képest. A szállodák forgalma lényegében stagnált, bár az itt megfordult belföldi vendégek száma 12 százalékkal nőtt. Ez azonban teljes mértékben nem ellensúlyozta a szállodai forgalom még mindig közel kilenctizedét kitevő külföldiek számának csökkenését. Az egyéb szálláshelyek közül jelentősen megnőtt az igény a panziók iránt, amelyekben 16 százalékkal több vendég szállt meg, mint tavaly ugyanebben az időszakban. Valamelyest bővült a nyaralóházak és a kempingek vendégforgalma is, a turistaházaké viszont némileg visszaesett.

A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma — a belföldi vendégforgalom növekedése ellenére — jelentősen, 9 százalékkal, 3,2 millióra csökkent, mivel a vendégek, ezen belül elsősorban a belföldiek átlagosan rövidebb ideig vették igénybe a szállást, mint az előző év I—III. negyedében.

1993 első kilenc hónapjában a belföldi vendégek a szállodákban átlagosan ugyanannyi, azaz 1,9 napig tartózkodtak, az egyéb szálláshelyeken viszont az előző év azonos időszakára jellemzőnél átlagosan 2 éjszakával kevesebbet, 4,5 éjszakát tölthettek. A csökkenés szinte teljes egészében a fizetővendéglátó-helyek rövidebb ideig tartó igénybevételéből adódott.

A külföldiek a szállodákban átlagosan 2,7, az egyéb szálláshelyeken pedig 3,7 éjszakát tölthettek, az 1992. I—III. negyedévi 2,8-del, illetve 4,1-del szemben. Az egyéb szálláshelyek közül a külföldi vendégek tartózkodási ideje is a fizetővendéglátó-helyeken rövidült az átlagosnál nagyobb mértékben.

A belföldi vendégek az egyes szálláshelytípusok közül a fizetővendéglátó-helyek mellett legtovább, átlagosan 2,2 napig az olcsóbb árfekvésű turistaszállásokon, illetve kempingekben tartózkodtak. A külföldiek ezzel szemben inkább — a szállodáknál olcsóbb, ugyanakkor azokétól alig elmaradó komfortot biztosító és döntően a város jó levegőjű zöldövezetében elhelyezkedő — panziókban és nyaralóházakban töltöttek el hosszabb időt; átlagosan 4,2, illetve 3,6 napot.

Budapest kereskedelmi szálláshelyhálózatában — az évközi adatszolgáltatást teljesítő szervezetek adatai szerint — 1993. szeptember 30-án 3,1 ezer egység működött, 39,3 ezer férőhellyel. A rendelkezésre álló férőhelyeknek mintegy háromötöde szállodákban, a fennmaradó hányada pedig egyéb szálláshelyeken várta a fővárosba érkező vendégeket.

A szállodahálózat minőségi összetételében a háromcsillagos szállodák javára következett be arányeltolódás, amelyeknek férőhely alapján mért befogadóképessége 35 százalékkal nőtt, s így az összes szállodai kapacitásnak — az egy évvel korábbi háromtizeddel szemben — már több mint kétötödét képezte. Ez azonban szinte teljes egészében abból adódott, hogy a magasabb kategóriájú szállodák közül jó néhányat ebbe a kategóriába soroltak vissza.

Az egyéb szálláshelyek közül csak a kempingek befogadóképessége nőtt, a turistaszállásoké kismértékben, a nyaralóházaké, a fizetővendéglátó-helyeké és a panzióké jelentősen csökkent.

Az év első kilenc hónapjában a fővárosi szállodák — szobaszám alapján mért — átlagos kihasználtsága meghaladta az 50 százalékot, s ez összességében és — a négycsillagos egységek kivételével — valamennyi kategóriában felülmúlta az országosan kialakult átlagot.

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS HÉT KELET-KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁG STATISZTIKAI HIVATALAINAK KÖZÖS NYILATKOZATA

Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának főigazgatója és hét kelet-közép-európai ország statisztikai hivatalainak elnökei 1994. január 17-én Brüsszelben az alábbi Közös Nyilatkozatot írták alá.

**BULGÁRIA NEMZETI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK,
A CSEH STATISZTIKAI HIVATALNAK,
A MAGYAR KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATALNAK,
LENGYELORSZÁG KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATALÁNAK,
ROMÁNIA NEMZETI STATISZTIKAI BIZOTTSÁGÁNAK,
A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG STATISZTIKAI HIVATALÁNAK,
A SZLOVÉN KÖZTÁRSASÁG STATISZTIKAI HIVATALÁNAK
ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ STATISZTIKAI HIVATALÁNAK
KÖZÖS NYILATKOZATA**

Tekintettel arra, hogy

- a Bolgár Köztársaság, a Cseh Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, Románia, a Szlovák Köztársaság és a Szlovén Köztársaság csatlakozni kíván az Európai Unióhoz;
- az Európa Tanács tagországainak államfői és kormányfői értekezlete Koppenhágában közös célként hagyta jóvá ezt a szándékot;
- az Európa Tanács koppenhágai értekezlete nem tűzte ki a csatlakozás időpontját, de deklarálta, hogy egy sor feltétel teljesülését követően sor kerülhet a csatlakozásra;
- az Európai Uniónak a tárgyalások folytatásához még a csatlakozás előtt szüksége lehet bizonyos statisztikákra;

Bulgária Nemzeti Statisztikai Intézetének, a Cseh Statisztikai Hivatalnak, a Magyar Központi Statisztikai Hivatalnak, Lengyelország Központi Statisztikai Hivatalának, Románia Nemzeti Statisztikai Bizottságának, a Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatalának, a Szlovén Köztársaság Statisztikai Hivatalának (a hét statisztikai hivatal) elnökei és az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (EUROSTAT) főigazgatója közösen kidolgozott egy munkatervet a hét ország Európai Unióhoz való csatlakozásának előkészítéséhez, melynek célja:

- egy demokratikus társadalom és piacorientált gazdaság számára megfelelő statisztikai szolgálat kialakításához szükséges jogi és adminisztratív intézkedések életbe léptetése;
- az Európai Unióban és nemzetközileg alkalmazott statisztikai szabványok, osztályozások és módszertanok bevezetésének előkészítése;
- a hét ország felkészítése arra, hogy a csatlakozás pillanatától kezdve képesek legyenek az összes statisztikai adatot a többi tagországhoz hasonló módon biztosítani az Európai Unió részére;
- a csatlakozással kapcsolatos tárgyalásokhoz szükséges adatok átadásának előkészítése.

I. A hét statisztikai hivatal — amennyiben még nem tette volna meg — megkezdi a pártatlanság, a megbízhatóság, a tárgyilagosság, a gazdaságosság, a nyitottság és a statisztikai adatok bizalmas kezelése elvén alapuló statisztikai szolgálat kialakításához szükséges jogi és adminisztratív intézkedések bevezetését oly módon, hogy:

1. a statisztikai programok magukban foglalják a releváns demográfiai, társadalmi, gazdasági és környezeti információkat, és azokat rendszeresen aktualizálják;

2. a statisztikák készítése objektív tudományos és pártatlan módon, bármiféle politikai nyomástól vagy egyéb érdekcsoportok befolyásolásától mentesen történik, különös tekintettel a célnak legjobban megfelelő tudományos módszerek, definíciók és módszertanok kiválasztására;

3. az eredményeket valamennyi felhasználónak — beleértve a nagyközönséget — rendelkezésre bocsátják minimális késedelemmel és kellő figyelmet szentelve a pártatlanság elvének;

4. a felhasználók megkapják a szükséges tájékoztatást az alkalmazott forrásokra, módszerekre és eljárásokra vonatkozóan;

5. a rendelkezésre álló források, nevezetesen az adminisztratív célokat szolgáló regiszterek, optimálisan felhasználhatók az adatszolgáltatókra háruló terhek minimalizálása érdekében;

6. a természetes személyekre és a társadalmi-gazdasági szereplőkre vonatkozó, kifejezetten statisztikai célokra gyűjtött vagy indirekt módon, adminisztratív, illetve egyéb forrásból származó egyedi adatok védelme biztosított, azaz nem kerülhet sor nem statisztikai célú felhasználásukra, illetve engedély nélküli közlésükre;

7. azok, akik statisztikai adatokat szolgáltatnak, jogosultak tájékoztatást kapni arról, hogy milyen jogi alapon, milyen célokra kéri tőlük az adatokat, és milyen adatvédelmi intézkedések, illetve módszerek kerülnek alkalmazásra.

Ezek az intézkedések nélkülözhetetlenek az adatszolgáltatók, valamint a statisztikát előállítók és felhasználók közötti megfelelő kapcsolatnak, a bizalom légkörének megteremtéséhez. Következésképpen ezeket az intézkedéseket — amennyiben eddig még nem került sor bevezetésükre — haladéktalanul be kell vezetni.

II. A hét statisztikai hivatal és az EUROSTAT — az Európai Unió és a hét statisztikai hivatal közötti statisztikai együttműködés keretében és az Unió PHARE-programjának pénzügyi támogatásával — többéves munkatervet készít az EUROSTAT-szabványok, -módszertanok és -osztályozások bevezetésére.

Ez a munkaterv fogja biztosítani az intézkedések lépésről lépésre történő bevezetését a különböző statisztikai hivatalok fejlettségi szintjének, az általuk kijelölt prioritásoknak, a tagországok és az EUROSTAT technikai támogatásának, valamint az Európai Unió és a hét ország számára rendelkezésre álló anyagi erőforrásoknak megfelelően.

III. Az EUROSTAT informálta a hét statisztikai hivatalt azokról a statisztikákról, amelyeket a tagországok jelenleg kötelesek átadni az EUROSTAT-nak, továbbá tájékoztatást nyújtott azok jogi alapjára, definiálására és osztályozására, valamint azokra a technikai részletekre vonatkozóan, hogyan kell továbbítani a szóban forgó adatokat az EUROSTAT-hoz. Az EUROSTAT gondoskodik az adatok aktualizálásáról.

Az EUROSTAT és a hét statisztikai hivatal úgy készíti elő ezeknek az adatoknak az EUROSTAT-hoz történő továbbítását, hogy az adott országok, a csatlakozás időpontjában, képesek lesznek megküldeni az EUROSTAT-nak minden olyan statisztikai adatot, amelyet a tagországoktól igényelnek.

IV. Az EUROSTAT teljes körű listát készít azokról a statisztikai mutatókról, amelyek szükségesek lesznek az Unió hivatalai számára a csatlakozással kapcsolatos tárgyalások előkészítésénél, és meghatározza azt is, mikor lesz szükség a vonatkozó mutatókra. Ezen lista alapján az EUROSTAT és a hét statisztikai hivatal kidolgozza az alkalmazandó módszertant és az adatok továbbításának ütemtervét, továbbá meghatározza az adatátadás módját.

Az EUROSTAT gondoskodik a mutatók átvételéhez, illetve fogadásukhoz szükséges eszközökről és biztosítja, hogy azok az Unió minden hivatalának rendelkezésére álljanak.

YVES FRANCHET

főigazgató

Európai Unió Statisztikai Hivatala

ZAKHARI KARAMFILOV

elnök

Bulgária Nemzeti Statisztikai Intézete

EDVARD OUSRATA

elnök

Cseh Statisztikai Hivatal

GYÖRGY VUKOVICH

elnök

Magyar Központi Statisztikai Hivatal

JOZEF OLENSKI

elnök

Lengyelország Központi Statisztikai Hivatala

ALEXANDRU RADOCEA

elnök

Románia Nemzeti Statisztikai Bizottsága

RUDOLF KRC

elnök

Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala

TOMAZ BANOVEC

elnök

Szlovén Köztársaság Statisztikai Hivatala

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS HÉT KELET-KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁG BRÜSSZELI KONZULTÁCIÓJA

1994. január 17. és 19. között az Európai Unió (EU) és hét kelet-közép-európai ország statisztikai hivatalai Brüsszelben, közös nyilatkozatuk aláírása után konzultációt tartottak, melyen egyetértettek abban, hogy a Közös Nyilatkozat jelentősége egyrészt az, hogy azzal az Európai Unió kifejezi egyetértését az aláíró országok csatlakozási szándékával, másrészt megfogalmazza a statisztikai rendszerrel szembeni követelményeket, mindenekelőtt az objektivitást, a tudományos alaposságot, a politikai és szakmai függetlenséget, valamint a pártatlanságot. Ezeknek a követelményeknek a fontosságát hangsúlyozta az aláírást bevezető beszédében *H. Christophersen*, a Társulási Bizottság alelnöke.

„Ez a nap előrelépést jelent abban a folyamatban, amelynek célja, hogy az itt képviselt hét kelet-közép-európai ország közelebb kerüljön az Európai Unióhoz.

Meglehetősen gyakran egyszerűen figyelmen kívül hagyják, illetve szem elől tévesztik azokat az alapelveket, melyekre a demokrácia épül. Ezek egyike a pontos, megbízható és politikailag pártatlan statisztikai rendszer. Ehhez alapvetően fontos az állampolgárok bizalmának megnyerése a statisztika iránt. Ezek a statisztikák függetlenül attól, hogy a gazdaság fejlődését vagy a kereskedelem alakulását tükrözik, illetve olyan alapvető fontosságú dolgokat jeleznek, mint állampolgáraink egészségügyi és jóléti helyzete, az egyik alappillért képezik minden demokráciának.

A statisztika az egyik legjobb eszköz arra, hogy az átlagpolgár megítélhesse hazája helyzetét. Ugyanakkor kitűnő módszert, eljárást nyújt a nyilvánosságra hozott információk értékeléséhez, lévén a statisztika a dolgokat „a hibák szépítgetése és leplezése” nélkül a valóságnak megfelelően méri, és mentes attól az értelmezéstől, amelyet a kormányok minduntalan megpróbálnak hozzáfűzni az információkhoz, és meg kell mondani, nem mindig a legjobb motivációk érdekében.

A statisztika az a „nyersanyag”, mely lehetőséget nyújt Európa polgárainak, hogy véleményt alkossanak arról, hogy milyen jól — vagy rosszul — irányítják, illetve próbálják irányítani életüket a politikusok és a bürokraták. Ezért üdvözlöm örömmel Bulgária, a Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia statisztikai hivatalainak azon lépését, hogy a mai napon csatlakozva az EUROSTAT-hoz aláírják ezt a deklarációt. Ezek az országok arra törekuszenek, hogy csatlakozzanak az Európai Unióhoz, és ezt mi valamennyien közös célnak tekintjük, de még mielőtt erre sor kerülhet, a tárgyalások folytatásához elengedhetetlenül fontos a pontos, megbízható és pártatlan statisztika.

Mint már említettem, de nem lehet elégszer ismételni, hogy egy hosszan tartó kommunizmusból és központilag irányított tervezésközpontból kinövő, demokratikus rendszert szolgáló nemzeti statisztikai hivatal első feladata: *a polgárok bizalmának megszerzése*. Ez alapvetően fontos és elengedhetetlenül szükséges. Ennek eléréséhez a nemzeti statisztikai hivatal által előállított adatoknak

— *pontosoknak és megbízhatóknak* kell lenniük, a legmagasabb szakmai színvonalon összeállítva;

— a statisztikának *pártatlannak* kell lennie: a statisztikai eredmények *bármifajta befolyásolását* — legyen az politikai vagy bármilyen más jellegű, a különböző érdekszervezetek által gyakorolt nyomást — ki kell zárni; különösen a kormány részéről történő beavatkozás ingathatja meg a statisztikai hivatal és munkája iránti bizalmat;

— a statisztikának tiszteletben kell tartania az adatvédelmet mind a személyek, mind a vállalatok tekintetében; csak akkor lesznek készek az adatszolgáltatók arra, hogy valós adatokat közöljenek, ha a megfelelő esetekben a titoktartás, azaz az adatok védelme biztosított;

— és végül az adatokat egyazon időben kell mindenki számára hozzáférhetővé tenni.

Az átalakulás során, amit ezen országok statisztikai hivatalai már megkezdtek, első lépésként haladéktalanul meg kell nyerni állampolgáraik bizalmát. Ez a mai megállapodás lényege.

Mindezek elérése érdekében az említett országok, az EUROSTAT-tal közösen, munkaterveket dolgoznak ki. Ez a feladat több évet vesz igénybe. Intenzív munkát követel mind a hét országtól éppúgy, mint az EUROSTAT-tól és a tagországok statisztikai hivatalaitól, melyeknek készen kell állniuk arra, hogy igény szerint bármikor segítséget nyújtsanak.

Az idő múlásával ezeknek az országoknak az állampolgárai egyre inkább képesek lesznek arra, hogy statisztikáikat összehasonlítsák az Európai Unió, az Európai Szabadkereskedelmi Övezet (European Free Trade Area — EFTA) és a világ más olyan országainak statisztikáival, melyek azonos nemzetközi standardokat alkalmaznak. Éppen ezért rendkívül örülök a megállapodás aláírásának.

Meggyőződésem, hogy elsőként ez a hét ország maga ismeri fel az ezennel megkezdett együttműködés szükségességét és rendkívüli jelentőségét. Továbbá felismerik azt, hogy az országok demokratikus, piacorientált partnerkapcsolatában való részvételhez, azaz az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz vezető úton megteendő valamennyi lépés közül a többi európai és Európán kívüli demokratikus ország statisztikai rendszerével összehangolt statisztikai rendszer megteremtése a legalapvetőbb feladat.”

Ugyanezt hangsúlyozta az aláírást követő fogadáson *Sir Leon Brittan* alelnök pohárköszöntője is. A két alelnök jelenléte, és beszéde is jelzi, hogy az Unió milyen jelentőséget tulajdonított az eseménynek.

A Nyilatkozat kimondja, hogy az Európai Unió Statisztikai Hivatala (EUROSTAT) és az egyes országok többéves programot készítenek a statisztikai szabványok, osztályozások, módszerek bevezetésére, a fejlettségi szinttől függően meghatározva a prioritásokat. Ennek megvalósításához az Unió anyagi támogatást nyújt a PHARE-program keretében.

Az EU ezen túl kötelezettséget vállalt arra, hogy az érvényes statisztikai előírásokat, valamint a csatlakozási tárgyalásokhoz igényelt mutatószámrendszert rendelkezésünkre bocsátja (az elsőt már a konzultáció során átadták).

A visegrádi négyeken kívül azok az országok írták alá a Nyilatkozatot, amelyeknek vagy már van társulási szerződése, vagy a közeljövőben várható annak létrejötte. Így az aláírást az eredetileg tervezett körrel (a visegrádi négyek) kiterjesztették Bulgáriára, Romániára és Szlovéniára. Az ezt követő kétnapos konzultációba bevonták a balti országokat és Albániát is.

Noha ez a kiterjesztés arra enged következtetni, hogy az Európai Unióba törekvő országokat hajlamosak egységesen megítélni, a konzultációk során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy Lengyelország, a Cseh Köztársaság és Magyarország már egyértelműen a brüsszeli kívánalmakhoz közel álló statisztikai színvonalon állnak. A magyar statisztikai hivatal vezetése azt az álláspontot képviseli, hogy az esetleges sokoldalú együttműködés kialakítása csak

a kétoldalúan meghatározott többéves program kidolgozása után lehetséges, amennyiben azokban található közös elem, párhuzamosság. (Ezt a nézetet a többi visegrádi ország is többé-kevésbé osztotta.)

A konzultáció végén ennek megfelelő megállapodás született a kétoldalú programok előkészítésében és azok májusi, közös egyeztetésében.

A magyar statisztikai hivatal elnöke a kétoldalú kapcsolatok hangsúlyozása, a magyar érdekek jobb érvényesítése céljából, az Európai Unió küldöttségének javaslatára felvetette *Y. Franchet*-nak, az EUROSTAT vezetőjének, hogy a Társulási Bizottságon belül hozzák létre a statisztikai albizottságot. A javaslat kedvező fogadtatásra talált.

Dr. V. Gy.

A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG 1993. ÉVI TEVÉKENYSÉGE

1993 mozgalmas év volt a Magyar Statisztikai Társaság (MST) életében. A szakosztályok vitaülései mellett kiemelkedő eseményként regisztrálható a pécsi „Foglalkoztatás és statisztika” című össztársasági konferencia¹ és a Statisztikatörténeti Szakosztály Mályiban tartott Vándorülése.² Sikeres volt az 1993. évi közgyűlés is, mind a szakmai előadásokat, mind a Társaság működésével, terveivel, jövőbeni teendőivel kapcsolatos vitát illetően.

Az 1993. december 3-án tartott közgyűlésen a beszámolót az Elnökség nevében *dr. Kupcsik József*, a Társaság elnöke terjesztette elő.

Elsőként a szakosztályok működéséről esett szó. A társasági célkitűzések megvalósításának fontos feltétele a szakosztályok hatékony működése. E keretekben lehet kielégíteni a különböző szakterületek, statisztikai ágak iránt mutatkozó igényeket, így biztosítható, hogy a rendezvények résztvevői hasonló érdeklődésűek legyenek, ily módon is kedvező feltételt biztosítva a hatékony szakosztályi tanácskozásnak.

A múlt évi közgyűlés óta nem alakult új szakosztály. Ennek minden bizonnyal az az oka, hogy a Társaság jelenlegi szakosztályi tagolódása megfelel a tagság igényeinek, és a vezetés korábbi elképzelé-

sei is hasonlóak voltak a szakosztályok kialakításával kapcsolatban. Mindazonáltal az Elnökség továbbra is nyitottan fogad minden olyan szerveződést, amely jól kiegészíti a meglévő szakosztályokat. Az informatika és a számítástechnika például sok szalon kapcsolódik a statisztikához, a statisztikai tudományhoz. Kétségtelen azonban, hogy ez a tevékenység más társaságokhoz is kapcsolódik. Sürgetőbb azonban a statisztikai oktatással foglalkozó szakosztály létrehozása. Mind a gazdasági jellegű szak- és középiskolákban, mind pedig a felsőoktatásban jelentősen átalakult, s napjainkban is változik a statisztika oktatása. Új főiskolák alakultak, illetve a korábbiakhoz képest több egyetemen is indult gazdasági szak, ez is növelte a statisztikai oktatás változatosságát. E jelenségeknek egyaránt vannak előnyei és hátrányai, de különösen a statisztika oktatásában megmutatkozó iskolánkénti minőségi eltérésekre kell felhívni a figyelmet. Márpedig ezek az eltérések nem jelennek meg sem a képzési célkitűzésekben, sem az oklevelek értékében, tartalmában.

Ebben az évben csökkent a szakosztályi programok száma. Ebből messzemenő következtetést azonban többek között azért sem lenne helyes levonni, mert az 1993. évi nagyobb szabású vidéki rendezvények három szakosztály vezetőségének szervezőerejét is jelentősen igénybe vették.

Számba véve a főbb szakosztályi üléseket, illetve szakmai programokat, a következőket kell kiemelnünk.

¹ Részletes ismertetését lásd: *Harcza István—Molnár Györgyné—Varga Alajosné*: Beszámoló a Foglalkoztatás és statisztika című konferenciáról. *Statisztikai Szemle*. 1994. évi 2. sz. 165—170. old.

² Részletes programját lásd a *Statisztikai Szemle* 1993. évi 12. számának 1037—1038. oldalain.

A visegrádi négyeken kívül azok az országok írták alá a Nyilatkozatot, amelyeknek vagy már van társulási szerződése, vagy a közeljövőben várható annak létrejötte. Így az aláírást az eredetileg tervezett körről (a visegrádi négyek) kiterjesztették Bulgáriára, Romániára és Szlovéniára. Az ezt követő kétnapos konzultációba bevonták a balti országokat és Albániát is.

Noha ez a kiterjesztés arra enged következtetni, hogy az Európai Unióba törekvő országokat hajlamosak egységesen megítélni, a konzultációk során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy Lengyelország, a Cseh Köztársaság és Magyarország már egyértelműen a brüsszeli kívánalmakhoz közel álló statisztikai színvonalon állnak. A magyar statisztikai hivatal vezetése azt az álláspontot képviseli, hogy az esetleges sokoldalú együttműködés kialakítása csak

a kétoldalúan meghatározott többéves program kidolgozása után lehetséges, amennyiben azokban található közös elem, párhuzamosság. (Ezt a nézetet a többi visegrádi ország is többé-kevésbé osztotta.)

A konzultáció végén ennek megfelelő megállapodás született a kétoldalú programok előkészítésében és azok májusi, közös egyeztetésében.

A magyar statisztikai hivatal elnöke a kétoldalú kapcsolatok hangsúlyozása, a magyar érdekek jobb érvényesítése céljából, az Európai Unió küldöttségének javaslatára felvetette *Y. Franchet*-nak, az EUROSTAT vezetőjének, hogy a Társulási Bizottságon belül hozzák létre a statisztikai albizottságot. A javaslat kedvező fogadtatásra talált.

Dr. V. Gy.

A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG 1993. ÉVI TEVÉKENYSÉGE

1993 mozgalmas év volt a Magyar Statisztikai Társaság (MST) életében. A szakosztályok vitaülései mellett kiemelkedő eseményként regisztrálható a pécsi „Foglalkoztatás és statisztika” című össztársasági konferencia¹ és a Statisztikatörténeti Szakosztály Mályiban tartott Vándorülése.² Sikeres volt az 1993. évi közgyűlés is, mind a szakmai előadásokat, mind a Társaság működésével, terveivel, jövőbeni teendőivel kapcsolatos vitát illetően.

Az 1993. december 3-án tartott közgyűlésen a beszámolót az Elnökség nevében *dr. Kupcsik József*, a Társaság elnöke terjesztette elő.

Elsőként a szakosztályok működéséről esett szó. A társasági célkitűzések megvalósításának fontos feltétele a szakosztályok hatékony működése. E keretekben lehet kielégíteni a különböző szakterületek, statisztikai ágak iránt mutatkozó igényeket, így biztosítható, hogy a rendezvények résztvevői hasonló érdeklődésűek legyenek, ily módon is kedvező feltételt biztosítva a hatékony szakosztályi tanácskozásnak.

A múlt évi közgyűlés óta nem alakult új szakosztály. Ennek minden bizonnyal az az oka, hogy a Társaság jelenlegi szakosztályi tagolódása megfelel a tagság igényeinek, és a vezetés korábbi elképzelé-

sei is hasonlóak voltak a szakosztályok kialakításával kapcsolatban. Mindazonáltal az Elnökség továbbra is nyitottan fogad minden olyan szerveződést, amely jól kiegészíti a meglévő szakosztályokat. Az informatika és a számítástechnika például sok szalon kapcsolódik a statisztikához, a statisztikai tudományhoz. Kétségtelen azonban, hogy ez a tevékenység más társaságokhoz is kapcsolódik. Sürgetőbb azonban a statisztikai oktatással foglalkozó szakosztály létrehozása. Mind a gazdasági jellegű szak- és középiskolákban, mind pedig a felsőoktatásban jelentősen átalakult, s napjainkban is változik a statisztika oktatása. Új főiskolák alakultak, illetve a korábbiakhoz képest több egyetemen is indult gazdasági szak, ez is növelte a statisztikai oktatás változatosságát. E jelenségeknek egyaránt vannak előnyei és hátrányai, de különösen a statisztika oktatásában megmutatkozó iskolánkénti minőségi eltérésekre kell felhívni a figyelmet. Márpedig ezek az eltérések nem jelennek meg sem a képzési célkitűzésekben, sem az oklevelek értékében, tartalmában.

Ebben az évben csökkent a szakosztályi programok száma. Ebből messzemenő következtetést azonban többek között azért sem lenne helyes levonni, mert az 1993. évi nagyobb szabású vidéki rendezvények három szakosztály vezetőségének szervezőerejét is jelentősen igénybe vették.

Számba véve a főbb szakosztályi üléseket, illetve szakmai programokat, a következőket kell kiemelnünk.

¹ Részletes ismertetését lásd: *Harcza István—Molnár Györgyné—Varga Alajosné*: Beszámoló a Foglalkoztatás és statisztika című konferenciáról. *Statisztikai Szemle*. 1994. évi 2. sz. 165—170. old.

² Részletes programját lásd a *Statisztikai Szemle* 1993. évi 12. számának 1037—1038. oldalain.

— A Társadalomstatisztikai és Demográfiai Szakosztály rendezvényeit többnyire a hivatalos statisztikai szolgálat különböző dokumentumai tükrében szervezte. Ez az érdeklődők tájékoztatása szempontjából és a fogadtatás lemérése alapján jó megoldás. Figyelemre méltó továbbá, hogy a szakosztály a megemlékezéseket tudományos programmal köti össze. Ebben az évben különösen a Thirring Lajos Emlékülés — amelyet az MTA Demográfiai Bizottságával közösen szervezett a szakosztály — adott alkalmat kitűnő előadásokra.

— A Területi Statisztikai Szakosztály 1993-ban kevesebb programot szervezett, mint 1992-ben. A munkacsoportok azonban részt vettek más szakosztályok rendezvényeinek szervezésében s nem utolsósorban a „Foglalkoztatás és statisztika” címen Pécsen tartott össztársasági konferencia sikeres lebonyolításában. Azt is meg kell említeni, hogy az 1992. évi közgyűlést szakmailag e szakosztály rendezvénye alapozta meg.

— A Statisztikatörténeti Szakosztály szeptember 9. és 11. között Mályiban tartotta — sorrendben a XXX. — Vándorulását. Mint általában a szakosztály rendezvényeit, ezt is élénk érdeklődés és színvonalas vita jellemezte.

— A Társadalomstatisztikai és a Gazdaságstatisztikai Szakosztály volt a fő szervezője a már említett pécsi konferenciának.

Az 1993. december 3-án tartott közgyűlés, az elmúlt évihez hasonlóan, két részből állt. Az első részben dr. Vukovich György, a KSH elnöke tartott előadást „A magyar hivatalos statisztika az 1990-es évtized közepén” címmel. Felkért hozzászólóként Ámon Zsolt, a Pénzügyminisztérium főosztályvezetője tartott korreferátumot. A második részben került sor az Elnökség beszámolójának, valamint a Számvizsgáló Bizottság jelentésének ismertetésére és vitájára, valamint az alapszabály kiegészítésére.

Vukovich György előadása a következőkben foglalható össze.

Ez év áprilisában az Országgyűlés elfogadta a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvényt, amely új és megfelelő kereteket biztosít a magyar statisztikai rendszer működésének. A törvény hangoztatja a statisztika szakmai függetlenségét, és létrehozza az Országos Statisztikai Tanácsot, amely a Központi Statisztikai Hivatal elnökének tanácsadó szerve, és amelynek a tagjai a statisztikai szolgálatban részt vevő intézmények és a tudomány, valamint a munkavállalói és a munkaadói érdekképviseletek küldöttei. Fontos változás, hogy a statisztikai adatgyűjtések elrendelését a törvény a Kormányra bízta, így ezentúl csak kormányrendelettel lehet kötelező érvényű hivatalos statisztikai adatgyűjtéseket végrehajtani. Ezt a Kormány elé terjesztendő és az összes kötelező adatgyűjtést tartalmazó statisztikai rendszert hangolja össze az Országos Statisztikai Tanács. A törvény — összhangban a már korábban elfogadott adatvédelmi törvénnyel — garanciákat ad arra is, hogy a statisztikai célból gyűjtött egyedi adatok ne kerülhessenek nyilvánosságra.

A statisztikai munka függetlensége a demokratikus társadalmi berendezkedésű országokban rendkívül fontos, és erre kötelez az Európai Közösséghez való csatlakozás is. A Központi Statisztikai Hivatal oly módon készül fel az Európai Unióban való teljes jogú tagságra, hogy statisztikai rendszere legkésőbb a csatlakozás idején alkalmas lesz az Unió Statisztikai Hivatala, az EUROSTAT összes igényének kielégítésére. Az átalakítás természetesen több fokozatban történik, és már a közbeeső időben is alkalmassá kell tenni a magyar statisztikai szolgálatot olyan adatok szolgáltatására, amelyek az EUROSTAT igényei mellett a magyar kormány delegációinak is megadják a tárgyalásokhoz szükséges információkat. Ezt a munkát a már vagy a közeljövőben társult országok statisztikai hivatalai és az Európai Unió Statisztikai Hivatala által kötendő közös megállapodás aláírása előzi meg; ez a megállapodás fekteti le azokat az alapelveket, amelyeknek figyelembevételével ezen országok statisztikai rendszereinek működniük kell.

Vukovich György szót az adatszolgáltatói felelősről, amely ebben az évben valamelyest javult ugyan, de a Hivatalnak még mindig aránytalanul nagy erőt kell fordítania az adatok begyűjtésére, a minőség ellenőrzésére pedig alig van lehetőség. Nagymértékben továbblépett azonban a Hivatal a módszertan terén az Európai Unió és az Egyesült Nemzetek normáinak alkalmazásában.

A gazdaságstatisztikában is át kell térni a mintavételes módszerek alkalmazására; ez az átállás már megkezdődött a mezőgazdasági statisztikában és a gazdaságstatisztika más ágaiban is. Növekedett az évközi adatok begyűjtésének gyakorisága és azok mennyisége. A havi és negyedéves adatok éppen ebben az átmeneti időszakban fontosak a politikai és egyéb döntések szempontjából, ezért minden erőnkkel azon vagyunk, hogy ezeket az adatgyűjtéseket és publikációkat kiszélesítsük. Az adatgyűjtések és publikációk a legtöbb ágazatban — minden ellenkező híreszteléssel ellentétben — ma már a kisservezetek adatait is tartalmazzák. Ezek az adatok bizonyos létszámhatárok felett reprezentatív felvételeken, bizonyos létszámon (általában 20 főn) alul pedig becsléseken alapulnak. Minthogy a kisservezetek száma nagymértékben növekszik, és gazdasági teljesítményük aránya nagyobbá válik, a jövő évtől áttér a Hivatal a 10-nél több főt foglalkoztató szervezetek megfigyelésére, és csak a 10-nél kevesebb főt foglalkoztatók esetében fog egyéb forrásból származó becsléseket alkalmazni az évközi adatok gyűjtésénél.

Igen nagy jelentőségű a Hivatal számítógépes infrastruktúrájának újjászervezéséhez nyújtott

PHARE-program 1993 tavaszán kezdődött megvalósítása. Mint ismeretes, a tendert a Hewlett Packard cég nyerte. A berendezések felszerelése, az ezzel kapcsolatos átállás egyes esetekben befejeződött, más esetekben folyamatban van. Ez az átállás természetesen nagyon sok nehézséggel jár, mert egyidejűleg működtetni kell a régi rendszert is, hiszen a statisztikai adatszolgáltatás, adatgyűjtés nem állhat le. Amikor azonban a rendszer teljes egészében működni fog, akkor a magyar Statisztikai Hivatal számítógépes infrastruktúrája meg fog felelni az átlagos fejlettségű nyugat-európainak.

Korreferátuma elején *Ámon Zsolt* kijelentette, hogy a Pénzügyminisztérium a statisztikai adatoknak talán legnagyobb felhasználója, és a minisztérium munkatársai tisztában vannak az átalakulással együtt járó problémákkal, a megváltozott körülményekkel, a társadalmi-gazdasági háttérrel, és megértik a KSH nehéz helyzetét. Nyilvánvaló, hogy a gazdaságstatisztikai célsokaság, a gazdálkodóegységek száma rendkívül megnövekedett és heterogénné vált. A gazdálkodóegységek regisztrálása önmagában nagy erőfeszítéseket kíván és sok probléma forrása, hiszen sok egység be sem kerül a célsokaságot alkotó regiszterbe, vagy ha bekerül, nem figyelhető meg, mivel sok közülük nagyon gyorsan megszűnik, átalakul, postai címe változik stb.

Az Európai Közösséghez való csatlakozáshoz természetesen szükség van új osztályozásokra és nomenklatúrákra. Számolni kell az új számviteli törvény hatásával is. Különösen nagy problémát jelent a külkereskedelmi statisztika vámbizonylatokon alapuló új rendszere, amely céljait tekintve sem mindenben felel meg a követelményeknek.

Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal igen sok adattal rendelkezik — folytatta hozzászólását *Ámon Zsolt* —, e tekintetben is sok problémát okoz azonban, hogy azok számbavétele, nyilvántartása sok szempontból nem felel meg a statisztika igényeinek. Szükség van arra, hogy a nagy adminisztratív nyilvántartások kialakításánál, működtetésénél a statisztikai felhasználás igényeire is tekintettel legyenek az illetékesek, szükség esetén még a kellő törvényi szabályozást is beleértve.

Nyomatékosan hangsúlyozta a korreferens, hogy szükség van a bruttó hazai termék (Gross Domestic Product — GDP) alakulásának negyedévenkénti kimutatására. Ha ez megvalósul, a KSH jelentős hiányt fog pótolni.

Nagy és szinte megoldhatatlan feladat a fekete gazdaság, a láthatatlan jövedelmek számbavétele. Érthető, hogy e tekintetben — minden erőfeszítés ellenére — csak nagyon bizonytalan eredmények, becslések készíthetők. E probléma enyhülése csak a

piacgazdaság kibontakozásával párhuzamosan várható.

Befejezésül *Ámon Zsolt* hangsúlyozta, hogy az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) nagymértékben hozzájárul a párhuzamoságok megszüntetéséhez, és egyben kormányzati szintre emeli az éves statisztikai adatgyűjtési rendszer kialakítását. Ennek kapcsán ismételt szóba került, hogy a statisztikai tevékenység korszerűsítéséhez, a bevezető előadásban említett egyéb feladatok megoldásához kormányzati szintű döntések szükségesek.

Az előadást és a hozzászólást vita követte. Ennek során elhangzott, hogy a magyar statisztikusok már az 1960-as években jelentős szerepet vállaltak a Népgazdasági Mérlegek Rendszere (Material Product System — MPS) és a Nemzeti Elszámolási Rendszer (System of National Accounts — SNA) rendszerek összekapcsolásában, „átjárhatóvá” tételében. Az elmúlt néhány év óta a nemzetiszámrendszer természetesen az általános európai gyakorlatnak megfelelően az SNA szerint készül.

A vita után *dr. Kupcsik József*, az MST elnöke a Társaság elmúlt évi tevékenységét ismertette.

A Számvizsgáló Bizottság jelentését — *dr. Szamosvölgyi Elemér* időközben történt munkahelyváltoztatása és abból adódóan a Számvizsgáló Bizottság vezetéséről történő lemondása miatt — *dr. Káposzta Sándor* terjesztette elő.

A közgyűlés mindkét beszámolót egyhangúlag elfogadta.

A közgyűlés utolsó napirendi pontja a Keleti Károly Emlékérem és Pályadíj újraalapítása, illetve alapszabályának kiegészítése volt. A *dr. Vavró István* alelnök által készített és a Társaság elnöksége által többször megvitatott előterjesztést a szerző betegsége miatt *dr. Marton Ádám* ismertette. Az előterjesztést a közgyűlés elfogadta.

Az Alapszabály a következőképpen módosul:

„A hosszú időn át végzett kiemelkedő tudományos és szakmai statisztikai tevékenységet 'Keleti Károly Emlékérem' adományozásával ismeri el, . . . a pályakezdők szakmai munkájának ösztönzésére 'Keleti Károly Pályadíjat' tűz ki” a Társaság. A „Keleti Károly Emlékérem” és a „Keleti Károly Pályadíj” szabályzata a következő.

A „KELETI KÁROLY EMLÉKÉREM” SZABÁLYZATA

1. A Magyar Statisztikai Társaság a több évtizeden át végzett, kiemelkedően magas színvonalú tudományos, szakirodalmi és gyakorlati statisztikai tevékenység elismerésére újraalapítja a Keleti Károly Emlékérmeket (továbbiakban: Emlékérem).

2. Az Emlékérem a Magyar Statisztikai Társaság tiszteletbeli és rendes tagjának adományozható.

3. A Keleti Károly Emlékérem háromévenként legfeljebb három személynek ítélhető oda.

4. Az Emlékérem odaítélésére a Magyar Statisztikai Társaság bármely tagja írásban javaslatot tehet. A javaslatot — a kitüntetésre javasolt személy munkásságának pontos ismertetésével, részletesen indokolva kell az Elnökséghez benyújtani. A benyújtott javaslatot az Elnökség — álláspontjának ismertetésével — a választmány elé terjeszti.

5. A Keleti Károly Emlékéremet a Magyar Statisztikai Társaság választmánya titkos szavazással ítéli oda.

6. A Keleti Károly Emlékérem bronzból készül, átmérője 90 milliméter. Első oldalán Keleti Károly mellképe és köralakban „Keleti Károly Emlékérem 1993” felírás, a másik oldalán köralakban „Magyar Statisztikai Társaság” felirat szerepel, az érem közepén a kitüntetett tudós neve és a kitüntetés éve van feltüntetve.

A „KELETI KÁROLY PÁLYADÍJ” SZABÁLYZATA

1. A Magyar Statisztikai Társaság a pályakezdő fiatalok magas színvonalú szakmai munkájának ösztönzésére „Keleti Károly Pályadíj”-at alapít.

2. A pályázatot legalább háromévenként ki kell írni. A pályázaton olyan szakember vehet részt, aki 35. életévét még nem töltötte be.

3. A pályázat elbírálására a Magyar Statisztikai Társaság elnöksége 3 tagú bírálóbizottságot jelöl ki.

4. A bírálóbizottság minden beérkezett pályamunkát véleményezésre két opponensnek ad át. Az opponensek véleményüket írásban, 30 napon belül kötelesek közölni. A bírálóbizottság a beérkezett vélemények alapján kialakított javaslatáról szavazással dönt, és azt a Magyar Statisztikai Társaság Elnökségével írásban közli.

5. Az Elnökség a pályadíj odaítéléséről titkos szavazással dönt.

6. A pályázat eredményhirdetése és a pályadíjak átadása a soron következő közgyűlésen történik.

Végül a közgyűlés az Elnökség előterjesztése alapján egyhangúan a *Társaság örökös tagjaivá* választotta *dr. Árvay Jánost*, *dr. Oros Ivánt* és *Turáni Józsefet*, akik mindhárman a Társaság Alapító tagjai és a statisztika területén, valamint a társasági munkában hosszú időn át kiemelkedő és eredményes tevékenységet végeztek.

A közelgő feladatokról szólva, az elnök zárszavában megemlítette, hogy a jövő évben a tisztségviselők mandátuma lejár. Így az esedékes tisztújító közgyűlést megfelelően elő kell készíteni. Felmerült még az Alapszabály néhány pontjának átgondolása, esetleges módosítása.

A Választmány 1993. december 21-i ülésén áttekintette a Társaság elmúlt évi tevékenységét, és megvitatta az 1994. évi program egyes kérdéseit. A tisztújító közgyűlés előkészítésével kapcsolatban felkérte *Kovács Tibort*, valamint *dr. Káposzta Sándort* és *dr. Oros Ivánt* a Jelölőbizottság elnöki tisztségére, illetve e Bizottság munkájában való közreműkö-

désre. Tekintettel az év első felében esedékes parlamenti választásokra, illetve az idő rövidségére, a Választmány úgy határozott, hogy a tisztújító közgyűlést az év második felében kell összehívni.

A tisztújító közgyűlés után esedékessé válik a szakosztályok tisztségviselőinek újraválasztása is. A Választmány megfontolásra javasolja az Alapszabály olyan értelmű kiegészítését, amely szerint a szakosztályok tisztújítása a Társaság tisztségviselőinek megválasztása után fél éven belül megtörténne. Szóba került az is, hogy célszerű lenne a szakosztályok vezetőségének személyi összetételét egységesen úgy rendezni, hogy az elnökök mellett egy megválasztott alelnök és/vagy titkár is tevékenykedjék, aki az elnök akadályoztatása esetén az elnöki funkciókat látja el.

Az Alapszabály módosításával kapcsolatban a következők merültek fel:

— az évenkénti közgyűlés helyett választási ciklusonként legyen egy közgyűlés, amely egyben tisztújító is;

— a tisztségviselők újraválaszthatóságának korlátozása (meghatározni, hogy hány ciklusra választhatók újra);

— a Számvizsgáló Bizottság megválasztási módjának szabályozása;

— a „tiszteletbeli tagság” intézményének fenntartása, illetve felújítása (jelenleg a társaságnak nincs tiszteletbeli tagja, és kérdéses, hogy a közeljövőben sor kerül-e tiszteletbeli tagok választására), a nem magyar állampolgárok társasági tagságának kérdése, amit az Alapszabály nem rendez egyértelműen.

A Választmány megbízta a főtitkárt azzal, hogy az Elnökséggel történt megfelelő konzultáció után a Társaság alelnökével, Vavró Istvánnal együtt dolgozzon ki javaslatot az Alapszabály átfogó módosítására, melyet a Választmány ülésén történő megvitatás után terjesszenek a következő közgyűlés elé.

A Választmány tudomásul vette, hogy a Statisztikatörténeti Szakosztály soron következő, XXXI. vándorülése 1994. május 12. és 13-án, Vasszécsenyben lesz. A vándorülés programjának kialakítása folyamatban van. Az 1994. évi össztársasági rendezvény színhelye Veszprém lesz. A tanácskozás során a társadalom és gazdaság területi helyzetének és különbségeinek sajátosságai, problémái kerülnek megvitatásra.

A Választmány úgy döntött, hogy a Társaság részt vesz az 1994 novemberében Budapesten tartandó „Családok nemzetközi éve” programjához kapcsolódó tanácskozások megrendezésében.

A Választmány tudomásul vette, hogy *dr. Szamosvölgyi Elemér* más elfoglaltsága miatt lemondott a Számvizsgáló Bizottság elnöki tisztségéről.

A Választmány kegyelettel emlékezett meg a közelmúltban elhunyt *dr. Horváth Róbert* egyetemi tanárról.

Dr. Marton Ádám

DR. HORVÁTH RÓBERT (1916—1993)

1993. december 6-án váratlanul elhunyt Horváth Róbert a József Attila Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi tanára. Személyében kivételes tudású, nemzetközi hírű tudóst, a közgazdaságtan, a statisztikai elmélettörténet és a demográfia kiemelkedő művelőjét, jogásznemzedékek oktatóját veszítettük el.

Győrött született 1916. július 1-jén. A Szegedi Tudományegyetemen, 1939-ben államtudományi, 1940-ben pedig jogtudományi doktorrá avatták, majd a Budapesti Műegyetem Közgazdasági és Közigazgatás-tudományi Karán, a Berliini Friedrich-Wilhelm Egyetemen, valamint a Párizsi Egyetem Jogi és Közgazdasági Karán folytatott posztgraduális tanulmányokat.

Munkásságát a Szegedi Tudományegyetemen kezdte (1939—1940) mint ösztöndíjas tudományos munkatárs, majd 1948-ig a Központi Statisztikai Hivatalban dolgozott.

1948-ban a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán magántanárrá habilitálták a statisztika elmélete köréből.

Oktatói pályafutása tulajdonképpen az 1948/49-es tanévben kezdődött a Miskolci Jogakadémián, ahol mint jogakadémiai nyilvános rendes tanár a Közgazdasági és Statisztikai Tanszéket vezette. 1949-ben áthelyezéssel került át a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Közgazdasági és Pénzügyi Tanszékére, tanszékvezetői beosztásba. Itt nyert 1950-ben egyetemi nyilvános rendkívüli tanári, 1951-ben pedig egyetemi tanári kinevezést. 1954-től — megszakítás nélkül — 1986. évi nyugállományba vonulásáig a Kar Statisztikai Tanszékét vezette.

Horváth Róbert tudományos munkásságát nem csupán imponálóan nagy terjedelme, hanem annak sokrétűsége, a művelt társadalomtudományi ágak széles skálája és azok egymáshoz szervesen kapcsolódó komplexitása, továbbá tudományos kutatási módszerének újszerűsége is jellemzi. Publikációinak száma — csak a nyugállományba vonulásáig — megközelítette a 300-at. (Ebből 10 monográfia, 171 önálló tanulmány, 87 kisebb cikk, recenzió és társszerzőként 16 egyetemi jegyzet.) Számos (nem publikált) előadása hangzott el a hazai és külföldi kongresszusokon, konferenciákon és egyéb rendezvényeken. Jelentős arányt képviselnek az idegen nyelven megjelent tanulmányok.

Nyugállományba vonulása sem jelentett szakadást termékeny és intenzív tudományos tevékenységében. 1986-tól 76 publikációja jelent meg, nagy ré-

sze külföldi folyóiratokban. (Ebből 2 monográfia, 47 tanulmány, 25 kisebb cikk, recenzió, 1 körülbelül két és fél íves egyetemi jegyzetanyag.) Továbbá 23 előadása hangzott el különböző hazai és külföldi tudományos konferenciákon, kongresszusokon.

Kutatási területe a következő témakörökre terjedt ki: közgazdasági és monetáris elmélet, közgazdasági és monetáris gazdasági elmélettörténet, gazdaságpolitika, statisztikai és gazdaságstatisztikai elmélet, statisztikai elmélettörténet, alkalmazott statisztikai problémák, demográfiaelmélet, történeti demográfia és egyéb témakörök, mint például pénzügytan, pénzügyi jog, szociológia.

Horváth Róbert tudományos munkásságának kiemelkedő jellemzőit, főbb vonásait az alábbiakban lehet összefoglalni.

A közgazdaságtan kvantitatív tudományként való felfogása és művelése; az előbbiből is következően a közgazdaságtani kérdéseket induktíve, döntően a gazdaságstatisztika oldaláról közelítette meg; e statisztikai-módszertani felfogás alapján az ár- és a pénzügyi elemzés, szélesebb körben a reális és monetáris gazdaságtan problémáit összefüggésükben, egymással kölcsönhatásban vizsgálta; valamennyi általa művelt tudományterületen törekedett a statisztikai módszertan elmélyítésére, a lehetőségek és a korszerű igények ésszerű határain belül. Mindez elsősorban a matematikai gazdaságtan és főleg az input-output elemzés terén érzékelhető, de még elmélettörténeti kutatásaiban is megnyilvánulnak e törekvések. Végül, tudományos munkásságának talán legérdemlegesebb jellemzőjeként említendő kutatási területeinek problémaközelítő és a feladatokban alkalmazott komplex, valamennyi lényeges kérdést felölelő interdiszciplináris, elmélettörténeti megalapozású módszere. Különösen érvényesül ez az utóbbi 2-3 évtizedben megjelent szintézisjellegű műveiben.

Oktatói-nevelői munkásságát az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, majd a szegedi egyetem által adományozott József Attila Emlékéremmel honorálták. Szakértői tevékenységét a Statisztika Kiváló Dolgozója, illetve a Pénzügy Kiváló Dolgozója kitüntetéssel ismerték el. Nyugállományba vonulása-kor az életpálya elismeréseként a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki. Azóta elnyerte az emeritus professzori címet, valamint a Fényes Elek-Emlékérem kitüntetését. Tudományos tisztsgéget töltött be a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Statisztikai, valamint Demográfiai Bizottságában is. Tagként közreműködött az MTA Sze-

gedi Bizottságában, a Statisztikai és Demográfiai Szakbizottságban. Az 1990-ben újjáalakult Magyar Statisztikai Társaság örökös tagjává választotta.

Nemzetközi szakmai elismerését bizonyítja több nemzetközi tudományos intézménybe történő bevétele, illetve számos tudományos címe, kitüntetés. 1947-től tagja a Nemzetközi Népeségtudományi Uniónak; 1963-tól a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek, amelynek alelnöke is volt. Ugyancsak 1963-tól tagja a Párizsi Statisztikai és Történeti Demográfiai Társaságnak, valamint a Német Népeségtudományi Társaságnak. 1982-ben a Orléans-i Egyetemen „honoris causa statisticae” doktortá avatták; 1986 óta három nemzetközi kitüntetésben részesült: a Japán Gazdaságstatisztikai Társaság elismerő oklevelét, valamint a Francia Akadémiai Pálmarend Lovagja kitüntetését 1987-ben, a berlini Berlin-Zehlendorfer Heimatverein emlékérmét pedig 1991-ben kapta meg.

Horváth professzor a szegedi Állam- és Jogtudományi Kar vezetésében is fontos szerepet játszott. 1957-ben a kar dékánja, 1958-ban prodékánja. Nyugdíjba vonulása után is kapcsolatot tartott fenn a Karral. Egy-egy szemeszterben fakultatív kollégiumokat hirdetett meg a demográfia tárgyköréből, készséggel közreműködött a kari demográfiai jegyzet megírásában. Legutóbb Schneller Károly centenáriumián tartott méltató előadást.

Sokirányú munkásságával kiemelkedő képviselője és tolmácsolója volt a hazai statisztikai, demográfiai és közgazdaság-tudománynak. Tevékenységével hozzájárult a Kar és a József Attila Tudományegyetem nemzetközi hírnevének növeléséhez.

Horváth Róbertet szakmai kollégái, barátai és ismerősei mélyen gyászolják.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Dr. Balázs József

AMERIKAI ELKÉPZELÉSEK A XXI. SZÁZAD STATISZTIKÁJÁRÓL

„Senkinek sem jutna eszébe, hogy egy mai űrhajót a régi DC-3 típusú repülőgép hajtóművével indítson el. E könyv szerzői szerint azonban kormányok, vállalatok, nemzetközi intézmények és egyének a DC-3-asok idejében kialakult statisztikai módszerekkel próbálják mérni és irányítani a mai gazdaságot. Pedig a mai gazdaságnak még egy űrhajónál is több mozgó része van! A jelenlegi statisztikai rendszerek például sem a szolgáltatás-szektor növekvő szerepét, sem pedig a vállalatirások fontosságát és összefüggésrendszerét nem ábrázolják kellő módon.

A szerzők végigvezetik az olvasót a statisztikai adatgyűjtés jelenlegi gyakorlatán és problémáin. Elismerik ugyan, hogy a statisztikai módszerek változtatásában van helye némi konzervativumnak, mégis időben figyelmeztetnek a változás és fejlesztés elkerülhetetlenségére.”

Ezek az élesen kritikus szavak a két neves amerikai statisztikus, *Joseph W. Duncan* és *Andrew C. Gross* könyveinek (*Statistics for the 21st Century — Proposals for improving statistics for better decision making. The Dun & Bradstreet Corporation. New York. 1993. 266 old.*) figyelemkeltő hátlapján — úgy is mondhatnánk „fülszövegében” — található, érthető tehát, ha sokkal lesújtóbb véleményt tükröznek a mai — elsősorban amerikai — statisztikáról, mint amit a szerzők a könyv lapjain valójában képviselnek. Mint ahogy az alcím „Javaslatok

a statisztika fejlesztésére a döntéshozatal jobbítása érdekében” is jobban kifejezi a könyv tartalmát, mint a kissé „blikkfangos” főcím. A könyv valóban reformokat hirdet, de nem vonatkoztathat el az örökölt rendszertől. Nem a „tisza rendszerek” (például az euklideszi geometria) eleganciájával él, nem axiómákból indul ki és ezekre építi fel az ideális statisztikát, hanem egyszerre több kiindulópontonról és más-más látószögekből tekint a rendszerre.

J. W. Duncan kiemelkedő alakja az amerikai és a nemzetközi statisztikai életnek. Alelnöke és vezető statisztikusa a Dun & Bradstreet információs cégnek, elnöke volt az ENSZ Statisztikai Bizottságának, alelnöke a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek (International Statistical Institute — ISI) stb. A. C. Gross a Cleveland State University professzora. Pályafutása során az állami és a magánszférában is dolgozott, 1989-ben pedig az elsők között oktatott az akkor létesült budapesti menedzserképző központban.

Olyan világban élünk — vélik a szerzők —, amely túlsordulásig tele van információval, és amelyben mégis gyakran szenvedünk ismerethiányban. Olyan ez, mintha szomjasan állnánk a Niagara vizesés előtt, mert csak egy gyűszűvel vagyunk felszerelve. Mindez azért, mert valahol az *információs korszak* (a könyv egyik kulcsfogalma) kialakulásának közepútján vagyunk. Ebbe a fogalomba akkor tudunk belehelyezkedni, ha nemcsak azt a nyilván-

gedi Bizottságában, a Statisztikai és Demográfiai Szakbizottságban. Az 1990-ben újjáalakult Magyar Statisztikai Társaság örökös tagjává választotta.

Nemzetközi szakmai elismerését bizonyítja több nemzetközi tudományos intézménybe történő bevétele, illetve számos tudományos címe, kitüntetés. 1947-től tagja a Nemzetközi Népeségtudományi Uniónak; 1963-tól a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek, amelynek alelnöke is volt. Ugyancsak 1963-tól tagja a Párizsi Statisztikai és Történeti Demográfiai Társaságnak, valamint a Német Népeségtudományi Társaságnak. 1982-ben a Orléans-i Egyetemen „honoris causa statisticae” doktortá avatták; 1986 óta három nemzetközi kitüntetésben részesült: a Japán Gazdaságstatisztikai Társaság elismerő oklevelét, valamint a Francia Akadémiai Pálmarend Lovagja kitüntetését 1987-ben, a berlini Berlin-Zehlendorfer Heimatverein emlékérmét pedig 1991-ben kapta meg.

Horváth professzor a szegedi Állam- és Jogtudományi Kar vezetésében is fontos szerepet játszott. 1957-ben a kar dékánja, 1958-ban prodékánja. Nyugdíjba vonulása után is kapcsolatot tartott fenn a Karral. Egy-egy szemeszterben fakultatív kollégiumokat hirdetett meg a demográfia tárgyköréből, készséggel közreműködött a kari demográfiai jegyzet megírásában. Legutóbb Schneller Károly centenáriumán tartott méltató előadást.

Sokirányú munkásságával kiemelkedő képviselője és tolmácsolója volt a hazai statisztikai, demográfiai és közgazdaság-tudománynak. Tevékenységével hozzájárult a Kar és a József Attila Tudományegyetem nemzetközi hírnevének növeléséhez.

Horváth Róbertet szakmai kollégái, barátai és ismerősei mélyen gyászolják.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Dr. Balázs József

AMERIKAI ELKÉPZELÉSEK A XXI. SZÁZAD STATISZTIKÁJÁRÓL

„Senkinek sem jutna eszébe, hogy egy mai űrhajót a régi DC-3 típusú repülőgép hajtóművével indítson el. E könyv szerzői szerint azonban kormányok, vállalatok, nemzetközi intézmények és egyének a DC-3-asok idejében kialakult statisztikai módszerekkel próbálják mérni és irányítani a mai gazdaságot. Pedig a mai gazdaságnak még egy űrhajónál is több mozgó része van! A jelenlegi statisztikai rendszerek például sem a szolgáltatás-szektor növekvő szerepét, sem pedig a vállalatirások fontosságát és összefüggésrendszerét nem ábrázolják kellő módon.

A szerzők végigvezetik az olvasót a statisztikai adatgyűjtés jelenlegi gyakorlatán és problémáin. Elismerik ugyan, hogy a statisztikai módszerek változtatásában van helye némi konzervativumnak, mégis időben figyelmeztetnek a változás és fejlesztés elkerülhetetlenségére.”

Ezek az élesen kritikus szavak a két neves amerikai statisztikus, *Joseph W. Duncan* és *Andrew C. Gross* könyveinek (*Statistics for the 21st Century — Proposals for improving statistics for better decision making. The Dun & Bradstreet Corporation. New York. 1993. 266 old.*) figyelemkeltő hátlapján — úgy is mondhatnánk „fülszövegében” — található, érthető tehát, ha sokkal lesújtóbb véleményt tükröznek a mai — elsősorban amerikai — statisztikáról, mint amit a szerzők a könyv lapjain valójában képviselnek. Mint ahogy az alcím „Javaslatok

a statisztika fejlesztésére a döntéshozatal jobbítása érdekében” is jobban kifejezi a könyv tartalmát, mint a kissé „blikkfangos” főcím. A könyv valóban reformokat hirdet, de nem vonatkoztathat el az örökölt rendszertől. Nem a „tisza rendszerek” (például az euklideszi geometria) eleganciájával él, nem axiómákból indul ki és ezekre építi fel az ideális statisztikát, hanem egyszerre több kiindulópontonról és más-más látószögekből tekint a rendszerre.

J. W. Duncan kiemelkedő alakja az amerikai és a nemzetközi statisztikai életnek. Alelnöke és vezető statisztikusa a Dun & Bradstreet információs cégnek, elnöke volt az ENSZ Statisztikai Bizottságának, alelnöke a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek (International Statistical Institute — ISI) stb. A. C. Gross a Cleveland State University professzora. Pályafutása során az állami és a magánszférában is dolgozott, 1989-ben pedig az elsők között oktatott az akkor létesült budapesti menedzserképző központban.

Olyan világban élünk — vélik a szerzők —, amely túlsordulásig tele van információval, és amelyben mégis gyakran szenvedünk ismerethiányban. Olyan ez, mintha szomjasan állnánk a Niagara vízesés előtt, mert csak egy gyűszűvel vagyunk felszerelve. Mindez azért, mert valahol az *információs korszak* (a könyv egyik kulcsfogalma) kialakulásának közepútján vagyunk. Ebbe a fogalomba akkor tudunk belehelyezkedni, ha nemcsak azt a nyilván-

való tényt tesszük magunkévá, hogy ma jóval több információ áll rendelkezésre, mint ezelőtt bármikor, és hogy sokkal több ember foglalkozik információ-előállításal, mint azelőtt, hanem azt a már nem ennyire magától értetődő állítást is, hogy az információ ma fontosabb a gazdaság számára, mint eddig bármikor, sőt az információ a gazdaság némi régebbi mozgatóerejének helyébe lép.

A szerzők azt a nálunk is ismert felfogást vallják, hogy az információ a gazdaság harmadik szektorának, a szolgáltatásoknak külön ága, és a gazdaságtörténet eddigi nagy szerkezetátalakulásainak megfelelően — amikor előbb a mezőgazdaságból a feldolgozóiparba, majd innen a szolgáltatásba való áramlás zajlott le — a soron következő fázis a szolgáltatászektoron belüli átrendeződés az információs szolgáltatások javára.

Az információs korszak mellett a könyv másik alapvető fogalma „a jelenkor változó realitásai”. Ahogy közeleg a huszonegyedik század, úgy válik egyre világosabbá, hogy a korábbi realitásoknak megfelelő fogalmi hálónk (sic!) nagyon tökéletlenül illeszkedik a jelenlegi helyzethez.” (11. old.) Érdekes szemügyre venni azt a két példát, amelyen keresztül a könyv illusztrálja az amerikai statisztika elmaradását a realitásoktól. Egyik szerint az ágazati osztályozási rendszer 192 tételre részletezi a feldolgozóipart, amely 18 millió embert foglalkoztat, de csak 36 tételre a szolgáltatásokat, amelyekben 30 millióan dolgoztak. A másik példa a szegénységvizsgálatból való, ahol a szegénységi küszöb megállapítása ma is az 1960-as évek realitásaiból indul ki, amikor az élelmiszer-fogyasztás egyharmada volt a háztartások fogyasztási kiadásainak, ezért az élelmisznormák alapján megállapított értéket hárommal kellett szorozni a küszöb megállapításához. Ez a hármas szorzó „él” ma is, amikor pedig az élelmiszer-fogyasztás aránya már csak egyötöd.

A statisztika fejlesztésének természetesen mindig és minden országban a költségvetési korlátok állnak az útjában. A könyv végigvezet azokon a folyamatokon, amelyeken egy fejlesztési elképzelésnek keresztül kell mennie a felismeréstől a költségvetés jóváhagyásáig. Ezután kerülhet csak sor az elképzelések kipróbálására, az adatgyűjtés finomítására, majd pedig az új rendszernek megfelelő idősorok megalkotására. Mindez átlagosan egy évtizedet vesz igénybe. A jövő század statisztikai koncepciójának kialakításához tehát máris hozzá kell kezdeni.

Az új statisztika megjelenése többnyire megteremti a maga felhasználói körét. Ez egyrészt igazolása az új program szükségességének, másrészt azonban együtt jár az újabb igények megjelenésével.

„... a statisztika felhasználói hamar rábukkannak a hiányosságokra... és követelik az adatgyűjtés és felhasználás meggyorsítását.” (17. old.) Az új igények kielégítése az adatszolgáltatói terhek növelésével jár együtt, márpedig ezek csökkentése újra és újra visszatérő követelmény a statisztikával szemben.

Ezen gondolatok „a probléma természete” címen fogalmazódnak meg a könyv első fejezetében, a második fejezetben pedig, kibontásuk során, egy sajátos struktúrába rendeződnek el. E fejezetben a szerzők különböző statisztikai rendszereket vizsgálnak négy ismérv szerint: a rendszer erős oldala, gyenge oldala, a rendszer lehetőségei és veszélyei. A négy fogalom angol nevének (Strength, Weakness, Opportunity, Threat) kezdőbetűi alkotják a vizsgálati struktúra nevét: SWOT.

Négy nagy statisztikai rendszernek kell kiállnia a SWOT próbáját: a nemzetközi szervezetek adatainak, az amerikai állami statisztikának, az üzleti szférától származó adatoknak és a non-profit szervezetek statisztikájának. Emeljük ki ezek közül a másodikat, amelynek a szerzők is a legnagyobb terjedelmet szentelik, az Egyesült Államok kormányzati statisztikai rendszerét. Ez a rendszer — mint azt ma már sok magyar statisztikus is ismeri — számunkra kissé szokatlan, mert az Egyesült Államokban nincs központi statisztikai intézmény, hanem számos kormányhivatal foglalkozik statisztikával és felelős a statisztika egy-egy ágáért. Ez azonban nem akadályozza a szerzőket abban, hogy az állami statisztikát egyetlen egységként kezeljék, és ezt az egységet az erősségek élén tüntessék fel. „Minden országban csak egy szuverén kormány van, és ez monopóliummal bír a kormányzati adatok felett. A kormányok vannak abban a helyzetben, hogy a statisztikai szolgálat folyamatosságát és stabilitását biztosítani tudják.” (29. old.) Ebből a képességből következik a gazdaságnak nyújtható hosszú távú perspektíva, amely statisztikailag például a történeti idősorok formájában ölt testet. További erősség a külső kapcsolatok iránti érzékenység, a készség ezek fogadására és az igények teljesítésére. Nagyon nagy hangsúlyt kap a hivatalok integritása, azaz a politikai beavatkozásoktól való mentessége, amely alapfeltétele a statisztika hitelességének.

Azok a gyengeségek, amelyek miatt a legtöbb bírálat éri az állami statisztikát, a következők: téves feltételezések, elavult definíciók és osztályozások, késői publikációk, gyakori adatrevíziók, „túlcsonduló” és nem egyszer redundáns információmenyiség, továbbá felesleges versengés a magánszektorral.

Az állami statisztika továbbfejlesztésének lehetőségei közül a meglévő statisztikák javítása (köztiük a revíziók minimálisra szorítása), a mintavételes eljárások körének bővítése, a más statisztikai forrásokkal való koordináció és a felhasználóbarát magatartás kapja a legnagyobb hangsúlyt. A legnagyobb veszély az állami statisztikára, ha nem fordít kellő figyelmet a partnerekkel való együttműködésre. A „második helyen álló” veszély a költségvetési keretek korlátozása, amely gyakran kényelmes eszköznek látszik a törvényhozók számára az „adófizetők pénzének védelmezésére”, vagy legalábbis arra, hogy hivatkozzanak rá. A statisztikai hivatalok úgy vértézhetik fel magukat e veszélyek ellen, hogy ismételten felülvizsgálják adatgyűjtéseiket és kiadványaikat, különösen abból a szempontból, hogy valóban szükségesek-e, és nem sértik-e valamilyen szempontból az érintetteket.

A statisztikai rendszer elemei című harmadik fejezet sok tekintetben az eddig tárgyaltakat ismétli meg, de némiegy más összefüggésekbe helyezve. A rendszer elemeinek a következő három csoportját állítja fel: 1. felhasználás és felhasználók, 2. a statisztika termékei és termelői, 3. adatgyűjtés, -közzététel és -terjesztés. Az utóbbi évtizedekben a magánvállalkozások szektorában nőtt legnagyobb mértékben a statisztikai információ felhasználása. Közülük a szolgáltatási ágazatok jóval szorgosabb felhasználói a statisztikának, mint a hagyományos termelőágazatok. A legnagyobb figyelmet az információáramlás technikai eszközeinek fejlődése kapja. Többször is felmerül a CD-ROM mint adathordozó és az elektronikus eszközökön való adatterjesztés fölénye a papírra nyomtatott statisztikai publikációkkal szemben. Tulajdonképpen ezek elterjedésében látják a szerzők az általuk sürgetett forradalmi változások legfőbb lehetőségeit.

Az elmondottak illusztrálását szolgálja az az esettanulmány (negyedik fejezet), amelynek tárgya az amerikai egészségügyi statisztika. A szerzőknek „kapóra jött” az amerikai elnök által nemrég meghirdetett egészségügyi program, amennyiben ennek statisztikai vonatkozásai révén aktualitást adhattak témájuknak.

Ezt követi az ENSZ új, 1993. évi nemzeti számlarendszerének (System of National Account — SNA) ismertetése (ötödik fejezet), sok tekintetben hasonlóan ahhoz, ahogy ez a *Statisztikai Szemle* hasábjain történt. (A nemzeti számlák közgazdasági világa. *Statisztikai Szemle*. 1992. évi 4—5. sz. 365—393. old. és Makrogazdasági számlák. *Statisztikai Szemle*. 1992. évi 8—9. sz. 675—694. old.)

Ugyancsak főként ismertető jellegű a Globális összefüggések című hatodik fejezet, amely leírja az

Egyesült Államok kereskedelmi, és szolgáltatási statisztikáját, a nemzetközi tőkeáramlás rendszerét és benne a tőkeszámlák szerepét.

Ehhez az ötödik és hatodik fejezethez kapcsolódik az Ajánlások címet viselő hetedik és nyolcadik fejezet. Előbbi a nemzeti számlákról, utóbbi a külkereskedelmi és tőkeáramlási statisztikáról mondottakból von le következtetéseket. Az 1993-ban elfogadott új SNA-t a szerzők az e téren folytatott tevékenység „csúcspontjának” tekintik (151. old.), és ajánlásaik keretében elsősorban azt vizsgálják, hogy a korszerűsítés milyen követelményeket támaszt az amerikai számlarendszerrel szemben. E vizsgálat során négy területet emelnek ki: a negyedéves GDP-számításokat, a volumenszámításokat, az input-output táblákat és a számlarendszerhez kapcsolódó ún. szatellit számlákat. Az ajánlások helyenként aprólékos technikai részletekbe is bocsátkoznak. A nemzeti számlákhoz kapcsolódó volumenmérés megfontolásai például részletesen taglalják a minőségi változások kezelését. A megfigyelt javak „...mérésében, tartósságában, megbízhatóságában, teljesítményében stb. bekövetkezett változásokat minőségi változásoknak tekintjük. Ha az egyes javak minősége nem változik egyik időszakra a másikra, akkor a piaci ár százalékos változása korrekció nélkül épül be az árindexbe. Ha viszont a minőség javul, akkor e javulás becsült költsége levonandó a piaci árból, minőségcsökkenés esetén pedig ennek megfelelően növekszik a piaci ár... Igen ám, de a minőségjavulás nemegyszer árcsökkenéssel jár együtt, ezért a minőségi változások költségbecsléssel való számszerűsítése problematikusává válik... A magasabb technikai szintű (hightech) javak esetén új módszerekre van szükség, amelyek hasonlítanak az ún. „hedonikus” (a minőségi jellemzők és az ár közötti regressziós kapcsolatokra épülő) módszerekhez.” (161—162. old.)

Az ajánlások közül különös figyelmet érdemelnek azok, amelyek a kötelező és önkéntes adatszolgáltatások közötti egyensúlyra mutatnak rá. „Ha néhány összeírást kötelezővé teszünk, akkor csak növeljük a túlnyomó többséget képező önkéntes adatszolgáltatások válaszási problémáit, és ezt végső fokon a statisztikai rendszer szenvedni meg.” (172. old.)

Jelentős javulás várható a statisztikai oktatás korszerűsítésétől. A jelenlegi középiskolai oktatás csak felszínesen foglalkozik a közgazdasági mérés tulajdonságaival és módszereivel. Az elemzés oktatása pedig kimerül az adatok megbízhatóságának tesztelésében. Az iskolákból kikerülők nem ismerik azoknak az adatoknak az elemzési módszereit, amelyekkel dolgoznak. Az lenne a megoldás, ha a

statisztikai hivatalok együttműködnének a tanintézetekkel.

Hasonló szellemű az ugyancsak ajánlásokat tartalmazó nyolcadik fejezet, amely elsősorban az Egyesült Államok nemzetközi gazdasági kapcsolatainak statisztikai mérésére összpontosítja a figyelmet. A nemzetközi áruforgalom, a szolgáltatások külkereskedelme és a nemzetközi tőkeáramlás mérése állnak a vizsgálódások középpontjában.

A záró megjegyzések című kilencedik fejezet ismételen megfogalmazza a könyv alapfelfogását: „...nem akarjuk új alapokra helyezni az egész statisztikai rendszert. Tudatában vagyunk annak, hogy egy hatalmas, összefüggő rendszert örököltünk, amelyet óvatosan, konzervatív módon, az

evolúció, nem pedig a revolúció szellemében kell megreformálni. A változásokat az értékek megőrzésével és széles körű konszenzus alapján kell végrehajtani. Változásokra azonban szükség van! A jelenlegi rendszer elmaradt a realitások változása mögött.” (187—188. old.)

Nem átfogó statisztikai szervezeti változásokat sürgetnek a szerzők, ellenkezőleg, úgy vélik, hogy az amerikai statisztikai szervezet plurális szerkezete inkább erőssége, semmint gyengesége a rendszernek. Sokkal fontosabb annak megvizsgálása, hogy mit kell mérni, hogyan kell mérni, és hogy a statisztikai tevékenység mennyiben felel meg e követelményeknek.

Dr. Szilágyi György

SZEMÉLYI HÍREK

Elnöki dicséret. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Gyulai Lászlót*, a KSH Budapesti és Pest megyei Igazgatósága főelőadóját és *Vető Istvánnét*, a KSH Elnöki és Tájékoztatási főosztály tanácsosát kiemelkedő munkájukért, továbbá *Czibulka Zoltánt*, a KSH Népszámlálás osztályvezetőjét, *Faluvégi Albertet*, a KSH Környezeti és Területi Statisztikai

főosztály osztályvezetőjét, *Pergel Józsefné dr.-t*, a KSH Népszámlálás tanácsosát, valamint *Szirmai Péternét*, a KSH Informatikai főosztály főelőadóját az országgyűlési választások előkészítésében nyújtott kiemelkedő szakmai munkájáért *elnöki dicséretben* részesítette.

SZERVEZETI HÍREK—KÖZLEMÉNYEK

Az 1994. évi I. törvényt a Magyar Köztársaság és az Európai Közösség és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről, melyet Brüsszelben 1991. december 16-án írtak alá, 1993. december 20-án ratifikálta az Országgyűlés.

Az Európai Megállapodás magyar szövegének VI. címe alatt a 91. cikk és a 93. cikk szövege a következő:

91. Cikk

Tájékoztatás és kommunikáció

1. Magyarország és a Közösség a tájékoztatás és a hírközlés tekintetében megfelelő lépéseket tesznek, hogy ösztönözzék a hatékony, kölcsönös információcserét. Elsősorban kapnak az olyan programok, amelyeknek célja a nagyközönségnek Magyarországról és a Közösségről szóló általános információkkal történő ellátása, valamint azok, amelyek magyarországi szakmai köröknek szakmai információkkal való ellátására irányulnak, ideértve ott, ahol lehetséges, a Közösségi adatbázisokhoz való kapcsolódást.

2. A Felek összehangolják és ahol lehetséges, harmonizálják politikájukat a határon túli közvetítések szabályozására, a technikai normákra és az európai audióvizuális technológiák előmozdítására vonatkozóan.

3. Az együttműködés szükség szerint kiterjedhet újságírók és a hírközlési eszközök szakértői számára szolgáló csereprogramokra, ösztöndíjakra és gyakorlati képzési lehetőségekre.

93. Cikk

Statisztikai együttműködés

1. E területen az együttműködés célja az, hogy olyan hatékony statisztikai rendszert fejlesszen ki, amely gyorsan és időben szolgáltatja azokat a statisztikai adatokat, ame-

lyek szükségesek Magyarországon a strukturális reform folyamatának tervezéséhez és figyelemmel kíséréséhez, valamint a magánvállalkozás fejlődéséhez.

2. E célból az együttműködés arra irányul, hogy

— előmozdítsa egy hatékony statisztikai rendszer és annak intézményrendszere fejlesztését;

— biztosítsa a harmonizációt a nemzetközi, különösen a közösségi módszerekkel, szabványokkal és osztályozásokkal;

— biztosítsa azokat az adatokat, amelyek szükségesek a gazdasági szerkezetváltás folytatásához és figyelemmel kíséréséhez;

— biztosítsa a magánszektor vállalkozóinak megfelelő makro- és mikrogazdasági adatokat;

— garantálja az adatok bizalmasságát.

3. A Közösség, ha indokolt, technikai segítséget nyújt.

Közös Nyilatkozat. 1994. január 17. és 19. között Brüsszelben tárgyalások folytak az Európai Unió és hét kelet-közép-európai ország (Bulgária, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia) statisztikai hivatalai között.

A magyar Központi Statisztikai Hivatalt *dr. Vukovich György* elnök képviselte.

Az együttműködési program végrehajtásáról szóló, az előzetes tárgyalások eredményeképpen kidolgozott Közös Nyilatkozatot január 17-én a fent nevezett országok és az Európai Közösség Statisztikai Hivatala (EUROSTAT) vezetői írták alá.

A Közös Nyilatkozat aláírása alkalmából 1994. január 24-én *dr. Vukovich György* sajtótájékoztatót tartott. (A brüsszeli értekezletről a részletes beszámolót lásd a 390—391. oldalakon.)

Az Európai Összehasonlítási Program (European Comparison Project — ECP) 1993. évi fázisának előkészítéseként több nemzetközi összejövételre került sor — a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (Organisation for Economic Cooperation and Development — OECD), az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (EGB), az Európai Unió és az Osztrák Statisztikai Hivatal rendezésében. E sorozatban a negyedik ilyen találkozó színhelye az OECD párizsi székháza volt 1994. január 24. és 28. között.

E munkaértekezlet legfontosabb célja az összehasonlítások programjába most bekapcsolódó országoknak — főként a volt Szovjetunióknak és Jugoszlávia önállóvá vált köztársaságainak — felkészítése és tapasztalatcseréje a témában nagyobb tapasztalattal rendelkező országokkal.

A Központi Statisztikai Hivatalt *dr. Szilágyi György*, a KSH főosztályvezető-helyettese és *Jávorszkyné Nagy Anikó*, a KSH titkára képviselték.

A Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság 1993. január 1-jétől társult tagja az Európai Közösség Családszervezetei Szövetségének (Confédération des Organisations Familiales de la Communauté Européenne — COFACE).

A Szövetségen belüli szakcsoportok egyike a Családegészségügyi Szakcsoport (elnöke *Vivie Papadimitriou*) 1994. február 10-én Brüsszelben tartotta ez évi első értekezletét, ahol magyar részről *Molnár Attila*, a Központi Statisztikai Hivatal főtanácsosa, a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság titkára volt jelen.

Az értekezlet során a résztvevők

— megtárgyalták a COFACE javasolt családpolitikai téziseit;

— elfogadták az elnöknő javaslatát, mely szerint összehasonlítóvizsgálat-tervezetet készítenek Görögország, Franciaország, Magyarország, Portugália, Spanyolország és egy északi állam részvételével, mely során az egyes népek szegény családjainak lehetőségeit vizsgálják az egészségügyi szolgáltatások igénybevételével kapcsolatban.

Irathagyaték. *Dr. Kiss Albert* (a KSH elnökhelyettese volt 1969-től 1985-ig) irathagyatékát leányai a KSH Levéltárának ajándékozták. Az iratanyagot a magyar mezőgazdaság (elsősorban a növénytermesztés és az állattenyésztés) történetét kutató szakemberek figyelmébe ajánljuk.

Az irathagyaték levéltári jelezete: F—12/117-127. doboz. A kutatást részletes jegyzék segíti.

A KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat — az 1993. évi statisztikai törvénnyel összhangban

— 1994 januárjától jelentősen bővíti köteleespéldány-állományát.

A könyvtár eddigi gyűjtőkörei (statisztika, közgazdaságtudomány, demográfia, államigazgatás, szervezés-tudomány, jog, politika, szociológia, matematika, informatika, helytörténet, könyvtartudomány és számítástechnika) mellett a következő tudományterületek köteleespéldányait is megkapja: általános lélektan, irodalom- és nyelvtudomány, történettudomány, művészettudomány, vallás, népművészet, néprajztudomány, pedagógia, földrajz, szakszervezet, térképészet, szépirodalom, közművelődés, útleírás, játék, szórakozás, szakácskönyv, sport, ismeretterjesztő irodalom. A köteleespéldányellátás bővülése a könyveket és a folyóiratokat is érinti.

1994 márciusától a könyvtár szolgáltatásai CD ROM-on tárolt adatbázisok lekérdezési lehetőségekkel bővülnek.

Társadalomstatisztikai füzetek címmel új kiadványsorozatot indít a KSH Társadalomstatisztikai főosztálya.

A sorozat elsődleges célja, hogy a lakáshelyzet, a fogyasztói magatartások, a gazdálkodói és az étkezési szokások, a szabadidő felhasználása, a sajtó és az emberek kapcsolata, a karriermobilitás, a családok közötti együttműködési szokások, az egyesületi élet, helyi társadalom—civil szervezetek stb. témák iránt érdeklődők tágabb szakmai köre, témánként 20—25 oldalnyi terjedelemben kézhez kapja a legfrissebb adatokat és azok elemzését.

További cél, hogy a vizsgálati eredmények folyamatosan, viszonylagos rendszerességgel jelenjenek meg, így biztosítva a társadalomstatisztika megfelelő pozícióját a „szakmai piacon” és a nyilvánosság előtt.

Társadalmi tagozódás, mobilitás címmel jelent meg a KSH Társadalomstatisztikai főosztályán 1992-ben végzett reprezentatív adatgyűjtés eredményeit közreadó kiadvány, mely tartalmazza az 1973. évi és az 1983. évi felvételek főbb adatait is.

A kiadvány, melyet gazdag táblaanyag és módszertani útmutató egészít ki, négy nagy témakörbe foglalja az eddig feldolgozott adatokat. E témakörök: a társadalmi tagozódás, a társadalmi mobilitás, a vagyoni helyzet, a felekezeti viszonyok és a vallásgyakorlás. Az adatok feldolgozása a jövőben is folytatódik.

(Társadalmi tagozódás, mobilitás. Az 1992. évi mobilitásvizsgálat alapján. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1994. 207 old.)

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM*

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

HIDIROGLOU, M. A.—DREW, J. D.
—GRAY, G. B.:

A NEMVÁLASZOLÁS MÉRÉSE ÉS CSÖKKENÉSE

(A framework for measuring and reducing nonresponse in surveys.) — *Survey Methodology*. 1993. 1. sz. 81—94. p.

Az egyes országok statisztikai hivatalai — Kanaadához hasonlóan — minden évben számos felvételt hajtanak végre. Ezek sajátosságai mind témákat, mind a felvételi technikákat illetően meglehetősen eltérők, és ugyanez tapasztalható a nemválaszolások, a meghiúsulások terén is. Részletes és egységes rendszerbe foglalt adatokat kell gyűjteni és publikálni a válaszok és meghiúsulások megoszlásának jellemző tulajdonságairól. E cél érdekében szükség van egységes, standardizált fogalmakra, mert a különböző jellegű (például keresztmetszeti vagy panel-) felvételek esetében a meghiúsulások nagyon különböző forrásokból származhatnak. A nemválaszolások jellegének, megoszlásának ismerete alapján becsülhető (bár nem minden esetben) az okozott torzítás, illetve kijelölhetőek azok a területek, amelyeken növelni kell a válaszolási arányt. Ezek az ismeretek ugyanakkor célszerűen befolyásolják az adatgyűjtés és a későbbi felvételek tervezését.

A nemválaszolások mértéke függ attól, hogy a mintavételi vagy az adatgyűjtési, illetve a tájékoztatási tevékenységet helyezzük-e előtérbe. A nemválaszolások kezelését — főként a gazdaságstatisztikai felvételeknél — bonyolítja az, hogy a mintavételi és a válaszolási egység eltérő lehet. Az elemzés és publikálás céljára (ugyancsak a gazdaságstatisztikai felvételek esetében) „súlyozni” kell, mivel nyilvánva-

lón nem mindegy, hogy egy kicsi vagy egy nagyobb gazdasági egység adata hiányzik. Erre minden ferde eloszlású sokaság esetében ügyelni kell.

Ha egy mód van rá, ismerni kell a nemválaszolások okát: megtagadásról vagy valamilyen okból a kontaktusteremtés lehetetlenségéről van-e szó stb. A megkülönböztetés különösen akkor fontos, ha személyes megkérdezéssel állunk szemben, mivel ennek alapján szükségessé válhat az adatgyűjtő apparátus munkájának átalakítása. Az egyes kérdésekre adott válaszok hiánya pedig szükségessé teheti a kérdőív átalakítását. E tanulmány célja azonban nem ez utóbbi kérdés taglalása, hanem a teljes meghiúsulás vizsgálata, az, amikor valamilyen okból a válaszadásra kijelölt egység valamennyi adata hiányzik.

A nemválaszolások problémakörének tárgyalását célszerű a fogalmak, a definíciók felsorolásával kezdeni. A szerzők egy nagyon bonyolult rendszert építettek fel, amelynek az a lényege, hogy valamilyen regiszterből kijelölt minta azonosított vagy esetleg nem azonosítható, nem elérhető elemeit részletesen vizsgálják. Mind a válaszolás, mind a nemválaszolások tekintetében ennek lényege és tanulsága abban foglalható össze, hogy az azonosítás, a kapcsolatteremtés, a válaszolás és nemválaszolások, illetve az azonosíthatatlanság, kapcsolatteremtés hiánya stb. miként oszlott meg, milyen mértékben befolyásolta, pontosabban csökkentette az eredetileg kijelölt mintához viszonyítva, a kitöltött és beérkezett kérdőívek számát.

A vizsgálat foglalkozik azzal is, hogy a kapcsolatteremtés lehetetlensége, illetve a nemválaszolások „véglegesnek” vagy csak időlegesnek tekinthető-e.

* A *Statisztikai Szemle* 1962. júliusi számától kezdődően a „*Statisztikai Irodalmi Figyelő*”-ben a külföldi statisztikai könyvek és folyóiratcikkek ismertetését havonta közli.

A *Külföldi Statisztikai Irodalom* egyes fejezetein belül az anyag általában könyv- és folyóiratcikk-ismertetésekre tagolódik. (Ezeket * választja el egymástól.) Az ismertetések szerzők, illetve ahol szerző nincs, a címek betűrendjében következnek egymás után.

A tanulmány hat felvétel példáján mutatja be a nemválaszolás, illetve a meghíúsulás különböző mutatóit és azok arányait.

Azon túl, hogy a meghíúsulásokat jellegük, forrásuk stb. szerint számba vesszük és elemezzük, fontosabb az, hogy megismerjük és vizsgáljuk azokat az okokat, amelyek a meghíúsuláshoz vezettek. Ezek közül a legfontosabbak a mintavételi keret és a mintavételi terv hiányosságai, az adatgyűjtő munka és szervezet problémái, a kérdezők rátermettsége, felkészítése, a kikérdezés módja, technikája, a kérdőívtervezés, az ismételt felkeresés, illetve nyom követés stb. (Külön kérdés, hogy miként lehetséges és célszerű a közvetlenül be nem szerezhető adatok közvetett forrásból való pótlása.)

A mintavételi kerettel kapcsolatban a tanulmány hangsúlyozza, hogy az lehetőség szerint tartalmazzon a mintába választott megfigyelési egységről minden lényeges jellemző adatot, ami különösen a gazdaságstatisztikai felvételek esetében lényeges. Fontos ugyanakkor arra is ügyelni, hogy ne kerülhessen sor kettős megfigyelésre. Az adatgyűjtés folyamata a rendszeresen visszatérő és főként gazdaságstatisztikai felvételek esetében egyben a mintavételi keret, illetve a regiszter karbantartásának forrása is lehet; segítségével könnyen biztosítható a felvételek terv szerinti ismétlése, megfelelő csoportosítása, illetve az évközi és az éves felvételek mintáinak célszerű összehasonlítása.

A kanadai gyakorlatban, hasonlóan más országokéhoz, nagyon fontos a munkaerő-felvétel (Labour Force Survey — LFS), amelyhez több kérdés-csoport is kapcsolódik. A munkaerő-felvétel mintavételi kerete a tízévenkénti népszámlálásból adódó területi mintán alapul. Vannak egyedi, „kényes” kérdéseket tartalmazó felvételek is, amelyeket nem az LFS-hez kapcsolva hajtanak végre, hanem külön, de az LFS mintavételi keretéből választott rész-mintán.

A mintavételi terv biztosítja, hogy az eredmények megbízhatósága összhangban legyen az igényekkel és a rendelkezésre álló erőforrásokkal. Általános gyakorlat, hogy olyan rétegzett mintákat alkalmaznak, ahol egyik rétegzési ismérv a megfigyelési egység nagysága. Ez különösen fontos a gazdaságstatisztikákra jellemző ferde eloszlások esetében, ahol bizonyos nagyság fölött minden egységet megfigyelnek, míg a tényleges mintavétel csak a kisebbek körében történik. A válaszolással kapcsolatos terhek csökkentése érdekében ott, ahol mintavételre kerül sor, általános gyakorlat a néhány évenkénti rotáció.

Az adatgyűjtés és az adatfeldolgozás, illetve az adatedítelés minden reprezentatív felvétel kulcské-

dése. A Kanadai Statisztikai Hivatal esetében a felvételek végrehajtásával kapcsolatos tevékenység az illetékes szakfőosztály közvetlen felügyelete mellett történik. A munkaerő-felvétel esetében az egész országban mintegy ezer kérdőbiztos működik, akiknek tevékenységét száz ellenőr felügyeli. A kikérdezés részben telefonon, részben személyes megkeresés útján történik.

Az egész munka irányítása és a végrehajtásával kapcsolatos folyamatos tájékoztatás az úgynevezett „project manager” révén történik. Ők azok, akik folyamatosan begyűjtik és összesítik a felvétel végrehajtásával kapcsolatos információkat, így a meghíúsulások alakulását is. Ez a folyamatos visszacsatolás biztosítja a munka megfelelő irányítását, és legfontosabb eszköze a válaszolási arány növelésének. Általában a társadalomstatisztikai felvételekre jellemző az országos hálózat, annak mérete és szerepe azonban a telefonon történő megkérdezések elterjedésével csökken. Az összeírók szerepe szinte kizárólag azokra az eseti felvételekre korlátozódik, amelyek igénylik a személyes kikérdezést.

A Hivatal által alkalmazott összeírók kellőképpen felkészített és folyamatosan képzett személyek, akik egyrészt tanfolyamokon vesznek részt, másrészt rendszeresen kapnak olyan anyagokat, amelyeket otthon tanulmányozva hasznosítanak. A gazdaságstatisztikai felvételek céljára sokkal kevesebb összeírót alkalmaznak, számuk mindössze 260. Az összeírók tevékenységét elemezve jól ismert jelenség, hogy a nemválaszolási arány összeírónként igen jelentősen szóródik, és részben véletlen tényezőknek is tulajdonítható, de jelentős szerepet játszik az egyes személyek rátermettsége is.

Az adatgyűjtés végrehajtása lehetőség szerint rugalmas, és így például a gazdaságstatisztika területén nagyobb egységek esetében lehetővé teszi az adathordozókon történő adatátadást. Elterjedt a kérdőívek postai továbbítása is. Az is természetes, hogy a kérdőívek tervezése és az adatszolgáltatás ütemezése során az adatszolgáltató egységek lehetőségeit, könyvelési szabályait messzemenően figyelembe veszik.

A társadalomstatisztikai felvételeknél egyre általánosabbá válik a telefonon történő megkérdezés, de a kapcsolatfelvétel mindig személyesen történik. Az összeíró részletesen tájékoztatja a mintába kiválasztott személyeket a felvétel céljáról, várható időtartamáról, jellegéről stb.

Talán felesleges hangsúlyozni, hogy a kérdőív, annak tartalma és hosszúsága döntően befolyásolja a válaszolók készségét, magatartását és a felvétel eredményességét. A Kanadai Statisztikai Hivatal igen nagy figyelmet fordít minderre, és az új felvéte-

lek tervezése nagyon gondosan, meglehetősen hosszú időt igénybe véve, próbafelvételek végrehajtása stb. segítségével történik.

Mind a gazdaságstatisztikai, mind a társadalomstatisztikai felvételek esetében nagyon fontos a „nyomon követés”, illetve az utóvizsgálat, ami meglehetősen költséges. Utóvizsgálatokat csak a minta egy részén végeznek. Az utóvizsgálatok, illetve az újbóli megkeresések célja részben a hiányzó adatok begyűjtése, részben a begyűjtött adatok célszerű ellenőrzése. E tekintetben azonban, különösen a társadalomstatisztikai felvételek esetében, az utóvizsgálatokat két részre kell osztani. Egy részüknek az a célja, hogy a hiányzó adatokat kíséreljék meg beszerezni, másik részük lényegében a nem-mintavételi hiba körébe tartozó válaszadási hibák vizsgálatát végzi.

A kanadai statisztika gyakorlatában is vannak éves és évközi felvételek, amelyekkel szemben az igények és az ebből adódó szervezési, végrehajtási sajátosságok különbözők. A közelmúltban kezdődött meg az adatgyűjtés teljes folyamatának számítógépes tesztelése hordozható számítógépek segítségével. Egyelőre azonban még jelentős szerepe van a kérdőívek kitöltésén alapuló adatgyűjtéseknek is. A jövőben várhatóan minden területen egyre nagyobb szerepet kap a számítógépek segítségével történő adatgyűjtés.

Kanadában a gazdaságstatisztikai adatgyűjtések és a népszámlálások kötelező jellegűek, és ezt külön jogszabályok rendezik. Az adatgyűjtés nagyobb része természetesen önkéntes, ebben az esetben fontos a válaszolók közreműködésének a megnyerése, és külön kutatómunka folyik annak érdekében, hogy miként lehet kellőképpen meggyőzni és valamilyen módon — ha nem is közvetlenül — érdekeltté tenni az adatszolgáltatókat a kérdőívek kitöltésében.

Az egész adatgyűjtés fontos fázisa az adatedítélés, amely kiterjed az adatok számszerű ellenőrzésére, az esetleges imputálásokról elvégzésére, valamint arra, hogy az adatellenőrzés a lehető legegyszerűbben és a válaszolókat legkevésbé megterhelő módon történjen. Az editálás egyik legfontosabb fázisa a szélsőséges adatok vizsgálata. Számos tanulmány foglalkozik annak jelentőségével, hogy egyes esetekben a kiugró adatok súlyuktól, jelentőségüktől függően miként befolyásolják az eredményeket és mennyire fontos azok ellenőrzése.

A tanulmány befejező részében rövid összefoglaló áttekintést ad a kiskereskedelmi statisztika és a munkaerő-felvétel során tapasztalt nemválaszolásokról alakulásáról, annak legfontosabb jellemzőiről.

A munkaerő-felvétel, a Kanadai Statisztikai Hivatal legnagyobb folyamatos reprezentatív felvétele, havonként 60 000 háztartásra terjed ki. A meghívások aránya nem éri el az öt százalékot, amiből alig több mint egy százalék a visszautasítás. Az 1981-es népszámlálás után sor került az egész felvételi terv korszerűsítésére, ami az adatgyűjtés technikájára és költségeire is kiterjedt.

Összefoglalásként a tanulmány megállapítja, hogy a meghívások vizsgálatával kapcsolatban az egységesített fogalmi rendszer bevezetése nem okozott különösebb nehézséget, ugyanakkor hasznosnak bizonyult, amit a bemutatott két felvétel elemzése is bizonyít. Végül is a cél a meghívások csökkentése, bár a jól szervezett, alapos munka eredményeként Kanadában a publikált statisztikai adatok megbízhatóságát annak mértéke semmiképpen sem veszélyezteti. Az adatszolgáltatók közreműködése alapvető fontosságú. Ezért érdekeiket a mintavételi tervek kidolgozásánál messzemenően figyelembe veszik.

(Ism.: Marton Ádám)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

FIEBIGER, H.:

A SZABADIDŐVEL KAPCSOLATOS CIKKEK VÁSÁRLÁSA

(Ausgaben für Freizeitgüter in ausgewählten privaten Haushalten im früheren Bundesgebiet sowie den neuen Ländern und Berlin-Ost.) — *Wirtschaft und Statistik*, 1993. 2. sz. 125—131. p.

A német Szövetségi Statisztikai Hivatal 1965 óta végez számításokat a szabadidővel kapcsolatos cikkek és szolgáltatások vásárlására fordított kiadások nagyságáról és szerkezetéről. Minthogy a szabadidő fogalmát meglehetősen nehéz meghatározni, és

a társadalomtudományi irodalomban sincs olyan általános érvényű definíciója, amelyre a szabadidővel kapcsolatos kiadások elhatárolásánál támaszkodni lehetett volna, a Szövetségi Statisztikai Hivatal szakmai mérlegelés alapján határozta meg az ide tartozó termékek és szolgáltatások körét.

A szakértők 11 kiadási csoportot képeztek azoknak a cikkeknek és szolgáltatásoknak a körében, amelyek a keresőtevékenységre, a háztartási munkára, valamint a személyes szükségletek kielégítésére (étkezés, alvás, testápolás) fordított időn felül fennmaradó idővel kapcsolatban a megfigyelésnél szóba jöhetnek.

lek tervezése nagyon gondosan, meglehetősen hosszú időt igénybe véve, próbafelvételek végrehajtása stb. segítségével történik.

Mind a gazdaságstatisztikai, mind a társadalomstatisztikai felvételek esetében nagyon fontos a „nyomon követés”, illetve az utóvizsgálat, ami meglehetősen költséges. Utóvizsgálatokat csak a minta egy részén végeznek. Az utóvizsgálatok, illetve az újbóli megkeresések célja részben a hiányzó adatok begyűjtése, részben a begyűjtött adatok célszerű ellenőrzése. E tekintetben azonban, különösen a társadalomstatisztikai felvételek esetében, az utóvizsgálatokat két részre kell osztani. Egy részüknek az a célja, hogy a hiányzó adatokat kíséreljék meg beszerezni, másik részük lényegében a nem-mintavételi hiba körébe tartozó válaszadási hibák vizsgálatát végzi.

A kanadai statisztika gyakorlatában is vannak éves és évközi felvételek, amelyekkel szemben az igények és az ebből adódó szervezési, végrehajtási sajátosságok különbözők. A közelmúltban kezdődött meg az adatgyűjtés teljes folyamatának számítógépes tesztelése hordozható számítógépek segítségével. Egyelőre azonban még jelentős szerepe van a kérdőívek kitöltésén alapuló adatgyűjtéseknek is. A jövőben várhatóan minden területen egyre nagyobb szerepet kap a számítógépek segítségével történő adatgyűjtés.

Kanadában a gazdaságstatisztikai adatgyűjtések és a népszámlálások kötelező jellegűek, és ezt külön jogszabályok rendezik. Az adatgyűjtés nagyobb része természetesen önkéntes, ebben az esetben fontos a válaszolók közreműködésének a megnyerése, és külön kutatómunka folyik annak érdekében, hogy miként lehet kellőképpen meggyőzni és valamilyen módon — ha nem is közvetlenül — érdekeltté tenni az adatszolgáltatókat a kérdőívek kitöltésében.

Az egész adatgyűjtés fontos fázisa az adatedítélés, amely kiterjed az adatok számszerű ellenőrzésére, az esetleges imputálások elvégzésére, valamint arra, hogy az adatellenőrzés a lehető legegyszerűbben és a válaszolókat legkevésbé megterhelő módon történjék. Az editálás egyik legfontosabb fázisa a szélsőséges adatok vizsgálata. Számos tanulmány foglalkozik annak jelentőségével, hogy egyes esetekben a kiugró adatok súlyuktól, jelentőségüktől függően miként befolyásolják az eredményeket és mennyire fontos azok ellenőrzése.

A tanulmány befejező részében rövid összefoglaló áttekintést ad a kiskereskedelmi statisztika és a munkaerő-felvétel során tapasztalt nemválaszolások alakulásáról, annak legfontosabb jellemzőiről.

A munkaerő-felvétel, a Kanadai Statisztikai Hivatal legnagyobb folyamatos reprezentatív felvétele, havonként 60 000 háztartásra terjed ki. A meghíúsulások aránya nem éri el az öt százalékot, amiből alig több mint egy százalék a visszautasítás. Az 1981-es népszámlálás után sor került az egész felvételi terv korszerűsítésére, ami az adatgyűjtés technikájára és költségeire is kiterjedt.

Összefoglalásként a tanulmány megállapítja, hogy a meghíúsulások vizsgálatával kapcsolatban az egységesített fogalmi rendszer bevezetése nem okozott különösebb nehézséget, ugyanakkor hasznosnak bizonyult, amit a bemutatott két felvétel elemzése is bizonyít. Végül is a cél a meghíúsulások csökkentése, bár a jól szervezett, alapos munka eredményeként Kanadában a publikált statisztikai adatok megbízhatóságát annak mértéke semmiképpen sem veszélyezteti. Az adatszolgáltatók közreműködése alapvető fontosságú. Ezért érdekeiket a mintavételi tervek kidolgozásánál messzemenően figyelembe veszik.

(Ism.: Marton Ádám)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

FIEBIGER, H.:

A SZABADIDŐVEL KAPCSOLATOS CIKKEK VÁSÁRLÁSA

(Ausgaben für Freizeitgüter in ausgewählten privaten Haushalten im früheren Bundesgebiet sowie den neuen Ländern und Berlin-Ost.) — *Wirtschaft und Statistik*, 1993. 2. sz. 125—131. p.

A német Szövetségi Statisztikai Hivatal 1965 óta végez számításokat a szabadidővel kapcsolatos cikkek és szolgáltatások vásárlására fordított kiadások nagyságáról és szerkezetéről. Minthogy a szabadidő fogalmát meglehetősen nehéz meghatározni, és

a társadalomtudományi irodalomban sincs olyan általános érvényű definíciója, amelyre a szabadidővel kapcsolatos kiadások elhatárolásánál támaszkodni lehetett volna, a Szövetségi Statisztikai Hivatal szakmai mérlegelés alapján határozta meg az ide tartozó termékek és szolgáltatások körét.

A szakértők 11 kiadási csoportot képeztek azoknak a cikkeknek és szolgáltatásoknak a körében, amelyek a keresőtevékenységre, a háztartási munkára, valamint a személyes szükségletek kielégítésére (étkezés, alvás, testápolás) fordított időn felül fennmaradó idővel kapcsolatban a megfigyelésnél szóba jöhetnek.

Ezek a következők:

- könyvek, újságok, folyóiratok,
- televíziókészülékek, rádiók (beleértve a tartozékokat és az előfizetési díjakat is),
- fényképezőgépek és videokamerák (beleértve a velük kapcsolatos fogyóeszköz-kiadásokat is),
- szerszámok,
- a saját gépkocsi költségei (amennyiben ezek nem keresőtevékenységgel kapcsolatos kiadások),
- sport- és kempingcikkék és -szolgáltatások,
- kertápolás, kisállattartás,
- játékok,
- színház, mozi stb.,
- egyéb szabadidős cikkek (hangszerek, műtárgyak, érme- és bélyeggyűjtéssel kapcsolatos kiadások, zene- és nyelvtanulás stb.),
- nyaralás.

A tanulmányban szereplő idősorok a volt Szövetségi Köztársaság Statisztikai Hivatalának 1949-ig visszanyúló folyamatos háztartási költségvetési adatgyűjtéséből származnak. Ez az adatgyűjtés három jellegzetes háztartástípusra terjed ki.

Az első háztartástípus kéttagú, alacsony jövedelmű nyugdíjas háztartás. Ide túlnyomórészt idősebb házaspárok tartoznak, akiknek fő jövedelmi forrásuk az államtól származó transzferek. Ezek a jövedelmek 1991-ben mintegy 1550—2200 márkát tettek ki.

A második háztartástípus négytagú, közepes jövedelmű aktív keresős háztartás, amelyet egy házaspár és két gyermek alkot, ez utóbbiak közül legalább az egyik 15 éven aluli. A házastársak egyike alkalmazásban álló, és ő az egyedüli kereső. Havi bruttó jövedelme főtevékenységű alkalmazotti munkájából 1991-ben mintegy 3350 és 4900 марка volt.

A harmadik háztartástípus négytagú, magasabb jövedelmű alkalmazotti, tisztviselői háztartás, amelyet egy házaspár és két gyermek alkot, ez utóbbiak közül legalább az egyik 15 éven aluli. A házastársak egyike tisztviselő, és ő a család fő keresője. E fő kereső havi bruttó jövedelme főtevékenységű tisztviselői munkájából 1991-ben 5750 és 7800 марка között mozgott.

1986 óta a szabadidővel kapcsolatos kiadások mindhárom háztartástípusban növekedtek, ha nem is olyan mértékben, mint az 1968 és 1986 közötti időszakban. E kiadások növekedésének üteme a vizsgált 1986—1991-es években rendre 32,4, 27,6 és 25,6 százalékkal növekedtek. Ez azt jelenti, hogy a viszonylag alacsonyabb jövedelműek ilyen jellegű kiadásai nagyobb mértékben növekedtek, mint a magas jövedelműeké.

A szabadidővel kapcsolatos kiadások nagysága és fejlődése alapvetően csak a jövedelmek és a teljes

fogyasztás alakulásának figyelembevételével együtt ítélhető meg. 1991-ben az első típusú háztartáshoz tartozók 11,2 százalékot, a második típusúak 13,8 százalékot, a harmadik típusúak 14,7 százalékot költöttek a rendelkezésre álló jövedelmükből szabadidővel kapcsolatos kiadásokra. Ennél magasabb arányok mutatkoznak, ha a fogyasztási kiadásokon belüli hányadot vizsgáljuk. Az adatokból kitűnik, hogy a legalacsonyabb jövedelmű háztartásoknál átlagosan a rendelkezésre álló jövedelmek 100 márkás növekedése mellett a fogyasztás 67,70 márkával, ezen belül a szabadidős kiadások 13,30 márkával nőttek. A magas jövedelműek 100 márkás jövedelemnövekedéséből 58,70 марка jutott fogyasztásra, ezen belül 16,10 марка a szabadidővel kapcsolatos kiadások növelésére.

Ilyen adatgyűjtések 1991 óta az új tartományokban és Kelet-Berlinben is készülnek. Minthogy a korábbi szövetségi terület és az új tartományok (valamint Kelet-Berlin) gazdasági helyzete, jövedelmi sajátosságai és társadalmi differenciáltsága jelentősen különböző volt, az egyes háztartástípusoknak a korábbi szövetségi területre vonatkozó definiálását részlegesen az új tartományok saját viszonyaihoz kellett igazítani. A módosítások mindenképp a jövedelmi határoknál és a háztartások keresőinek számánál látszottak szükségesnek. Így a jövedelmi határ 1991-ben 1350—1800, 2300—3800, illetve 4200—5600 марка volt havonta a három háztartástípusnál, továbbá mindkét magasabb jövedelmű csoportban megengedett a két kereső, ezek együttes jövedelmére vonatkozik a jövedelemhatár.

Az adatgyűjtés bevezetése a keleti tartományokban 1991-ben lehetővé tette a régi és az új tartományok adatainak összehasonlítását. A kiadások abszolút nagyságát nézve a nyugdíjas háztartások kiadása a keleti területeken alig marad el a nyugatitól. A két másik háztartástípus szabadidővel kapcsolatos kiadásai a keleti tartományokban számottevően alacsonyabbak, mint a volt szövetségi tartományokban. Ha azonban a két terület különböző jövedelemhatárai miatt a szabadidős kiadásoknak inkább a rendelkezésre álló jövedelemhez viszonyított arányát nézzük, akkor az első és a második háztartástípus a keleti tartományokban kedvezőbb képet mutat, mint a hasonló nyugati háztartások, a harmadik háztartástípus is csak némileg marad el a nyugatiaktól.

A nyugati és a keleti tartományok szabadidővel kapcsolatos kiadásainak szerkezetében legnagyobb különbség a szabadságra és utazásra fordított kiadásoknál mutatkozik. Míg a régi tartományokban e kiadások az összes szabadidős kiadásnak egyharmadát, a második háztartástípusban az egynege-

dét tették ki, addig az újakban hányaduk csak 12—19 százalék volt. Hasonló eltérések mutatkoznak a rendelkezésre álló jövedelemhez való viszonyításnál is. Ez a jelenség feltehetően arra vezethető vissza, hogy az új tartományokban a háztartások egy része — bizonytalan gazdasági helyzete miatt — nem vállalja egy külföldi utazás nagyobb költségeit, inkább tartalékait növeli.

A többi szabadidővel kapcsolatos kiadás tekintetében mindkét területen megnyilvánul a három háztartástípus különböző szabadidős magatartása. Az első háztartástípusnak a második és a harmadik típusúval szembeni eltérő kiadási szerkezete leginkább a demográfiai összetételből adódik. A nyugdíjas háztartások kiadásai kisebb hányadát fordítják járműhasználatra, játékvásárlásra, valamint sport- és kempingfelszerelésekre, viszont nagyobb arányban áldoznak könyv- és újságvásárlásra, valamint kertápolásra és kisállattartásra, mint a másik két háztartástípushoz tartozók.

Az adatgyűjtés kiterjed a háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságára is. A háztartások ellátottsága a keleti területen a szokványosnak tekinthető cikkek tekintetében (személygépkocsi, kerékpár, televíziókészülék, lemezjátszó, fényképezőgép) csak kismértékben kedvezőtlenebb, mint a régi tartományokban. Az ún. luxuscikkek tekintetében azonban már meglehetősen nagy a különbség a nyugati tartományok javára. Ez utóbbi területen a három háztartástípus 14,1, 58,5, illetve 54,8 százalékában volt videokészülék, 0,6, 23,8, illetve 33,0 százalékában volt CD-lemezjátszó és 11,2, 18,2 és 31,0 százalék rendelkezett keskenyfilmfelvevővel. A keleti tartományokban a háztartások 5,0, 39,9, illetve 40,2 százalékának volt videokészüléke, 0,6, 2,2, illetve 4,6 százalékának volt CD-lemezjátszója és 2,5, 4,8, illetve 7,3 százalékában volt keskenyfilmfelvevő.

(Ism.: *Nádas Magdolna*)

MUNKAI DŐ ÉS MUNKASZÜNETI NAPOK AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGBEN

(Working time and holidays in the EC: how the UK compares.) — *Employment Gazette*, 1993. 9. sz. 395—403. p.

A tanulmány a munkaerő-felvétel adatait használja fel a munkaidő Európai Közösségen belüli összehasonlítására, melyen belül alkalmazottak és nem alkalmazottak (önállók és segítő családtagok) munkaidejének vizsgálatáról szól. A vizsgálódásokat elsősorban a munkaidőre vonatkozó szabályo-

zásokra és a nem alkalmazottak csoportjának az összes foglalkoztatotton belüli arányára alapozza. Ezen túl megvizsgálja az Egyesült Királyság munkaerő-felvételeinek az átlagosan ledolgozott heti munkanapok számára vonatkozó adatait, valamint az alkalmazottaknak járó éves fizetett szabadság nagyságát.

1990-ben a „Munkaidő-irányelvek az Európai Közösségben” c. anyag megjelenése élesztette újjá a munkaidő és munkaerőpiaci szabályozások feletti vitát az Európai Közösségen belül.

A ledolgozott munkaidőre vonatkozó elemzések és viták általában csak az alkalmazottak munkaidejére összpontosítottak, s figyelmen kívül hagyták az önállókat és a segítő családtagokat. Ennek három fő oka volt:

- az ipari országokban az említett csoportok a foglalkoztatottaknak korábban csak kis hányadát képviselték;
- ezek a csoportok általában kimaradtak a szabályozásból és a munkaidőre vonatkozó érdekegyeztetésekből;
- a munkaidőre vonatkozó adatok forrásai zömében olyan felvételek voltak, amelyek csak az alkalmazottakra vonatkoztak.

1990-ben azonban az Európai Közösségben a foglalkoztatottaknak már egyötöde volt önálló vagy segítő családtag. E csoport aránya eltérő az egyes országokban. Nagyságukat általában a mezőgazdaság szerepének relatív nagysága befolyásolja. Ahol a mezőgazdaságban dolgozók a foglalkoztatottaknak viszonylag nagy hányadát teszik ki (mint például Görögországban, Portugáliában, Írországban, Spanyolországban és Olaszországban), ott viszonylag magas a nem alkalmazottak aránya is.

A nem alkalmazottak csoportjának figyelembevétele fontos szerepet játszik a munkaidőnek az egyes országok között összehasonlításában. Ez jól kitűnik az átlagosan ledolgozott heti munkaórák számának vizsgálatánál. Az Egyesült Királyságban ez az adat, ha a foglalkoztatottak egészét nézzük, hasonlít az Európai Közösség átlagához, de a tényleges munkaidős önállók és a teljes munkaidős alkalmazottak esetén nagyon eltér. A teljes munkaidős alkalmazottak heti átlagos munkaóráinak száma Nagy-Britanniában a legmagasabb a Közösségen belül, míg a teljes munkaidős önállóké a negyedik legalacsonyabb.

A ledolgozott átlagos munkaórák száma általában nem megfelelő mutató az egyes országok közötti munkaórákbeli különbségek vizsgálatához. Ugyanis számos tényező befolyásolja a munkaidő hosszát. Ezek közül a legfontosabbak a törvényi szabályozások, a kollektív megállapodások, valamint az adók, illetve kedvezmények rendszere. Az Egyesült Királyságban a munkaidőt csak kismér-

dét tették ki, addig az újakban hányaduk csak 12—19 százalék volt. Hasonló eltérések mutatkoznak a rendelkezésre álló jövedelemhez való viszonyításnál is. Ez a jelenség feltehetően arra vezethető vissza, hogy az új tartományokban a háztartások egy része — bizonytalan gazdasági helyzete miatt — nem vállalja egy külföldi utazás nagyobb költségeit, inkább tartalékait növeli.

A többi szabadidővel kapcsolatos kiadás tekintetében mindkét területen megnyilvánul a három háztartástípus különböző szabadidős magatartása. Az első háztartástípusnak a második és a harmadik típusúval szembeni eltérő kiadási szerkezete leginkább a demográfiai összetételből adódik. A nyugdíjas háztartások kiadásai kisebb hányadát fordítják járműhasználatra, játékvásárlásra, valamint sport- és kempingfelszerelésekre, viszont nagyobb arányban áldoznak könyv- és újságvásárlásra, valamint kertápolásra és kisállattartásra, mint a másik két háztartástípushoz tartozók.

Az adatgyűjtés kiterjed a háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságára is. A háztartások ellátottsága a keleti területen a szokványosnak tekinthető cikkek tekintetében (személygépkocsi, kerékpár, televíziókészülék, lemezjátszó, fényképezőgép) csak kismértékben kedvezőtlenebb, mint a régi tartományokban. Az ún. luxuscikkek tekintetében azonban már meglehetősen nagy a különbség a nyugati tartományok javára. Ez utóbbi területen a három háztartástípus 14,1, 58,5, illetve 54,8 százalékában volt videokészülék, 0,6, 23,8, illetve 33,0 százalékában volt CD-lemezjátszó és 11,2, 18,2 és 31,0 százalék rendelkezett keskenyfilmfelvevővel. A keleti tartományokban a háztartások 5,0, 39,9, illetve 40,2 százalékának volt videokészüléke, 0,6, 2,2, illetve 4,6 százalékának volt CD-lemezjátszója és 2,5, 4,8, illetve 7,3 százalékában volt keskenyfilmfelvevő.

(Ism.: *Nádas Magdolna*)

MUNKAI DŐ ÉS MUNKASZÜNETI NAPOK AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGBEN

(Working time and holidays in the EC: how the UK compares.) — *Employment Gazette*, 1993. 9. sz. 395—403. p.

A tanulmány a munkaerő-felvétel adatait használja fel a munkaidő Európai Közösségen belüli összehasonlítására, melyen belül alkalmazottak és nem alkalmazottak (önállók és segítő családtagok) munkaidejének vizsgálatáról szól. A vizsgálódásokat elsősorban a munkaidőre vonatkozó szabályo-

zásokra és a nem alkalmazottak csoportjának az összes foglalkoztatotton belüli arányára alapozza. Ezen túl megvizsgálja az Egyesült Királyság munkaerő-felvételeinek az átlagosan ledolgozott heti munkanapok számára vonatkozó adatait, valamint az alkalmazottaknak járó éves fizetett szabadság nagyságát.

1990-ben a „Munkaidő-irányelvek az Európai Közösségben” c. anyag megjelenése élesztette újjá a munkaidő és munkaerőpiaci szabályozások feletti vitát az Európai Közösségen belül.

A ledolgozott munkaidőre vonatkozó elemzések és viták általában csak az alkalmazottak munkaidejére összpontosítottak, s figyelmen kívül hagyták az önállókat és a segítő családtagokat. Ennek három fő oka volt:

- az ipari országokban az említett csoportok a foglalkoztatottaknak korábban csak kis hányadát képviselték;
- ezek a csoportok általában kimaradtak a szabályozásból és a munkaidőre vonatkozó érdekegyeztetésekből;
- a munkaidőre vonatkozó adatok forrásai zömében olyan felvételek voltak, amelyek csak az alkalmazottakra vonatkoztak.

1990-ben azonban az Európai Közösségben a foglalkoztatottaknak már egyötöde volt önálló vagy segítő családtag. E csoport aránya eltérő az egyes országokban. Nagyságukat általában a mezőgazdaság szerepének relatív nagysága befolyásolja. Ahol a mezőgazdaságban dolgozók a foglalkoztatottaknak viszonylag nagy hányadát teszik ki (mint például Görögországban, Portugáliában, Írországban, Spanyolországban és Olaszországban), ott viszonylag magas a nem alkalmazottak aránya is.

A nem alkalmazottak csoportjának figyelembevétele fontos szerepet játszik a munkaidőnek az egyes országok között összehasonlításában. Ez jól kitűnik az átlagosan ledolgozott heti munkaórák számának vizsgálatánál. Az Egyesült Királyságban ez az adat, ha a foglalkoztatottak egészét nézzük, hasonlít az Európai Közösség átlagához, de a tényleges munkaidős önállók és a teljes munkaidős alkalmazottak esetén nagyon eltér. A teljes munkaidős alkalmazottak heti átlagos munkaóráinak száma Nagy-Britanniában a legmagasabb a Közösségen belül, míg a teljes munkaidős önállóké a negyedik legalacsonyabb.

A ledolgozott átlagos munkaórák száma általában nem megfelelő mutató az egyes országok közötti munkaórákbeli különbségek vizsgálatához. Ugyanis számos tényező befolyásolja a munkaidő hosszát. Ezek közül a legfontosabbak a törvényi szabályozások, a kollektív megállapodások, valamint az adók, illetve kedvezmények rendszere. Az Egyesült Királyságban a munkaidőt csak kismér-

tékben szabályozzák, s ez a ledolgozott munkaóráknak jelentős szóródását okozza, ami a Közösségen belül itt a legnagyobb.

Az adók, illetve kedvezmények rendszere különösen fontos lehet a részmunkaidős foglalkoztatás terén. Az Egyesült Királyságban például nem kell társadalombiztosítást fizetnie sem az alkalmazottnak, sem a munkáltatónak, ha a dolgozó heti bére alacsonyabb, mint a minimális bér. Számos tanulmány szerint ez erősen befolyásolja a részmunkaidős állások iránti keresletet, illetve kínálatot.

A túlóra szabályozása is jelentős hatással van az alkalmazottak ledolgozott munkaórájára. A túlóra az Európai Közösség minden országában létezik, de a korlátozások eltérők, s így a ledolgozott túlórák mennyisége is országonként változó.

Az alkalmazottak túlórájának általános korlátozása nyilvánvalóan hatással van az ún. hosszú munkaidő nagyságára. Az Európai Közösség országaiiban az elmúlt időben megpróbálták az átlagos munkaidőt csökkenteni. Franciaországban például a munkaidő-csökkentésnek egyik formája, hogy nem számolják el az állóidőt (például a fodrászoknál, amikor nincs vendég).

Érdekes az összes foglalkoztatottak (alkalmazottak, önálló és segítő családtagok) munkaidejének együttes vizsgálata. Görögországban és Írországban nagyobb a hetente 48 óránál többet dolgozó összes foglalkoztatott aránya, mint az Egyesült Királyságban. Az Egyesült Királyság kivételével valamennyi EK-országban magasabb a hetente 48 óránál többet dolgozó nem alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatotton belül.

A munkaidőnek másik fontos vonása a hetente ledolgozott munkanapok száma. A hetente 7 ledolgozott munkanap különösen fontos a javasolt EK munkaidő-irányelvekkel kapcsolatban. 1991-ben az Egyesült Királyság kivételével valamennyi nyugat-európai országban létezett a heti pihenőnap szabályozása. E szabályozások részleteikben eltérők ugyan, de az az általános, hogy hetente legalább egy teljes szabadnapot határoznak meg. Ezzel szemben az 1992. évi tavaszi brit munkaerő-felmérés szerint a foglalkoztatottaknak 8,6 százaléka rendszeresen heti 7 napot dolgozott, ezen belül az alkalmazottaknak 6,1 százaléka, az önállóknak pedig egynegyede. Az említett tervezett elvekben úgy kellene korlátozni a heti munkaidőt, hogy kétheti átlagban heti egy pihenőnapot kellene meghatározni. Bár nincs erre vonatkozó adat, de elképzelhető, hogy néhány más EK-országban is hasonlóan magas a heti 7 napot dolgozók aránya az összes foglalkoztatotton belül.

Az alkalmazottak munkaidejének fontos összetevője az éves szabadságra való jogosultság (bele-

értve a szabadságot és a fizetett ünnepnapokat is). A tizenkét EK-országban — kettő kivételével — létezik a fizetett szabadság minimális mennyiségének szabályozása (a két kivétel az Egyesült Királyság és Olaszország).

A teljes munkaidős brit alkalmazottak általában évente 4—5 hét szabadságot kapnak, azaz átlagosan 24 napot. Azonban a teljes munkaidős alkalmazottak 3,1 százaléka, a részmunkaidősök 32,7 százaléka egyáltalán nem kap fizetett szabadságot. Azok döntő többsége, akik egyáltalán nem kapnak fizetett szabadságot, vagy nagyon keveset dolgoznak hetente vagy/és egy évnél kevesebb ideje dolgoznak folyamatosan a munkáltatójuknál. Ha csak azokat tekintjük, akik napi 8 órát vagy annál többet dolgoznak, és több mint egy éve vannak folyamatosan a munkáltatójuknál alkalmazásban, akkor az említett 3,1 százalék 1,3 százalékra csökken.

Sajnos nem állnak rendelkezésre a többi EK-országból összehasonlítható adatok az éves szabadságról. Bár ezekben az országokban általában meghatározzák a minimális szabadságot, néhányuknál létezik a szolgálati időnek egy küszöbe, amelytől a minimális szabadság jár a dolgozónak. Például Görögországban egy év, Németországban 6 hónap és Luxemburgban 3 hónap után jogosult a dolgozó szabadságára. Valószínű tehát, hogy az alkalmazottaknak egy kis része nemcsak Nagy-Britanniában, hanem néhány más EK-országban sem kap fizetett szabadságot, vagy az előírt minimumnál kevesebbet kap.

Végül a hivatalos munkaszüneti napok száma az EK-országokon belül Belgiumban a legmagasabb (13,5 nap évente) és az Egyesült Királyságban a legalacsonyabb (8 nap évente). Ez ugyancsak hozzájárul ahhoz, hogy ez utóbbiban az alkalmazottak évi átlagosan ledolgozott munkaideje a többi európai országhoz viszonyítva magas.

(Ism.: Csaba Erika)

STANKOVSKY, J.:

A KELET-KÖZÉP-EURÓPAI ÉS A FEJLETT ORSZÁGOK KÖZÖTTI KERESKEDELEM

(OECD-Handel mit Ost-Mitteleuropa kräftig gewachsen.) — *WIFO Monatsberichte*. 1993. 9. sz. 463—471. p.

Az 1989 és 1992 közötti időszak külkereskedelmi adatait összefoglaló és elemző tanulmány áttekinti a piactudományra áttérő országok (Csehország, Lengyelország és Magyarország), a délkelet-európai térség (Bulgária, Románia, Szlovénia), valamint az egykori Szovjetunió és a Gazdasági Együttmű-

tékben szabályozzák, s ez a ledolgozott munkaóráknak jelentős szóródását okozza, ami a Közösségen belül itt a legnagyobb.

Az adók, illetve kedvezmények rendszere különösen fontos lehet a részmunkaidős foglalkoztatás terén. Az Egyesült Királyságban például nem kell társadalombiztosítást fizetnie sem az alkalmazottnak, sem a munkáltatónak, ha a dolgozó heti bére alacsonyabb, mint a minimális bér. Számos tanulmány szerint ez erősen befolyásolja a részmunkaidős állások iránti keresletet, illetve kínálatot.

A túlóra szabályozása is jelentős hatással van az alkalmazottak ledolgozott munkaórájára. A túlóra az Európai Közösség minden országában létezik, de a korlátozások eltérők, s így a ledolgozott túlórák mennyisége is országonként változó.

Az alkalmazottak túlórájának általános korlátozása nyilvánvalóan hatással van az ún. hosszú munkaidő nagyságára. Az Európai Közösség országaiiban az elmúlt időben megpróbálták az átlagos munkaidőt csökkenteni. Franciaországban például a munkaidő-csökkentésnek egyik formája, hogy nem számolják el az állóidőt (például a fodrászoknál, amikor nincs vendég).

Érdekes az összes foglalkoztatottak (alkalmazottak, önálló és segítő családtagok) munkaidejének együttes vizsgálata. Görögországban és Írországban nagyobb a hetente 48 óránál többet dolgozó összes foglalkoztatott aránya, mint az Egyesült Királyságban. Az Egyesült Királyság kivételével valamennyi EK-országban magasabb a hetente 48 óránál többet dolgozó nem alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatotton belül.

A munkaidőnek másik fontos vonása a hetente ledolgozott munkanapok száma. A hetente 7 ledolgozott munkanap különösen fontos a javasolt EK munkaidő-irányelvekkel kapcsolatban. 1991-ben az Egyesült Királyság kivételével valamennyi nyugat-európai országban létezett a heti pihenőnap szabályozása. E szabályozások részleteikben eltérők ugyan, de az az általános, hogy hetente legalább egy teljes szabadnapot határoznak meg. Ezzel szemben az 1992. évi tavaszi brit munkaerő-felmérés szerint a foglalkoztatottaknak 8,6 százaléka rendszeresen heti 7 napot dolgozott, ezen belül az alkalmazottaknak 6,1 százaléka, az önállóknak pedig egynegyede. Az említett tervezett elvekben úgy kellene korlátozni a heti munkaidőt, hogy kétheti átlagban heti egy pihenőnapot kellene meghatározni. Bár nincs erre vonatkozó adat, de elképzelhető, hogy néhány más EK-országban is hasonlóan magas a heti 7 napot dolgozók aránya az összes foglalkoztatotton belül.

Az alkalmazottak munkaidejének fontos összetevője az éves szabadságra való jogosultság (bele-

értve a szabadságot és a fizetett ünnepnapokat is). A tizenkét EK-országban — kettő kivételével — létezik a fizetett szabadság minimális mennyiségének szabályozása (a két kivétel az Egyesült Királyság és Olaszország).

A teljes munkaidős brit alkalmazottak általában évente 4—5 hét szabadságot kapnak, azaz átlagosan 24 napot. Azonban a teljes munkaidős alkalmazottak 3,1 százaléka, a részmunkaidősök 32,7 százaléka egyáltalán nem kap fizetett szabadságot. Azok döntő többsége, akik egyáltalán nem kapnak fizetett szabadságot, vagy nagyon keveset dolgoznak hetente vagy/és egy évnél kevesebb ideje dolgoznak folyamatosan a munkáltatójuknál. Ha csak azokat tekintjük, akik napi 8 órát vagy annál többet dolgoznak, és több mint egy éve vannak folyamatosan a munkáltatójuknál alkalmazásban, akkor az említett 3,1 százalék 1,3 százalékra csökken.

Sajnos nem állnak rendelkezésre a többi EK-országból összehasonlítható adatok az éves szabadságról. Bár ezekben az országokban általában meghatározzák a minimális szabadságot, néhányuknál létezik a szolgálati időnek egy küszöbe, amelytől a minimális szabadság jár a dolgozónak. Például Görögországban egy év, Németországban 6 hónap és Luxemburgban 3 hónap után jogosult a dolgozó szabadságára. Valószínű tehát, hogy az alkalmazottaknak egy kis része nemcsak Nagy-Britanniában, hanem néhány más EK-országban sem kap fizetett szabadságot, vagy az előírt minimumnál kevesebbet kap.

Végül a hivatalos munkaszüneti napok száma az EK-országokon belül Belgiumban a legmagasabb (13,5 nap évente) és az Egyesült Királyságban a legalacsonyabb (8 nap évente). Ez ugyancsak hozzájárul ahhoz, hogy ez utóbbiban az alkalmazottak évi átlagosan ledolgozott munkaideje a többi európai országhoz viszonyítva magas.

(Ism.: Csaba Erika)

STANKOVSKY, J.:

A KELET-KÖZÉP-EURÓPAI ÉS A FEJLETT ORSZÁGOK KÖZÖTTI KERESKEDELEM

(OECD-Handel mit Ost-Mitteleuropa kräftig gewachsen.) — *WIFO Monatsberichte*. 1993. 9. sz. 463—471. p.

Az 1989 és 1992 közötti időszak külkereskedelmi adatait összefoglaló és elemző tanulmány áttekinti a piactudományra áttérő országok (Csehország, Lengyelország és Magyarország), a délkelet-európai térség (Bulgária, Románia, Szlovénia), valamint az egykori Szovjetunió és a Gazdasági Együttmű-

kódés és Fejlesztés Szervezete (Organization for Economic Co-operation and Development — OECD) országai közötti forgalom jellemzőit. (A továbbiakban, röviden, a „visegrádi”, a „déli” és a „szovjet” elnevezés különbözteti meg az említett térségeket.) A térségben a piacgazdaság elemeinek bevezetése a külkapcsolatok átrendeződésével, a korábbi korlátozások fokozatos oldásával jár, olyan áron is, hogy a gazdaság lassabban növekszik, nagyobb a munkanélküliség. Az exportot a gazdaság motorjaként kezelik, amely átsegít az átalakulás miatti visszaesés nehézségein.

Az OECD-országok érdekeltek az átalakulás sikerében, mivel csak virágzó országokban alakul ki fizetőképes piac. A tervgazdaság éveiben alkalmazott korlátozások leépülnek, nyitottabbá válnak az egykori KGST-országok, és az OECD-országok is gyorsan eltörlik (ha nem is teljesen) a megkülönböztető intézkedéseket. A szerző táblába foglalva értékeli egyrészt az Európai Közösség (EK) és az Európai Szabadkereskedelmi Övezet (European Free Trade Area — EFTA tagországai, az Egyesült Államok, másrészt a vizsgált térséghez tartozó országok piacra lépési esélyeit (a fontosabb kategóriák: szabadkereskedelmi szerződés, aszimmetrikus vámleépítés, vámpreferenciák általános megadása stb.).

Nyugat-Európában importvédelmet alkalmaznak olyan „érzékeny” termékekre, amelyekből túlkínálat van, és tartanak az olcsóbb kelet-európai áruk versenyétől. A szerző rámutat, hogy az elhúzó recesszió viszonyai között ez az érzékenység növekedett, különösen az acélipari és az agrártermékek bevitelére. Gyakran beviteli kontingensekkel, a dömpinget megtorló intézkedésekkel, kiegyenlítő vámokkal korlátozzák az egykori KGST-országok piacra lépését.

Az 1989. és 1992. évi külkereskedelmi forgalom országcsoportok szerinti adatai szerint az OECD-országok 2,4 százalékkal (71,5 milliárd dollárra) növelték kelet-európai kivitelüket, teljes exportjukban ennek részesedése az 1989. évi 3,4 százalékról 1992-ben 2,7 százalékra csökkent. A térségből származó importjuk ugyanakkor 0,5 százalékkal (70,2 milliárd dollárra), aránya összes behozatalukban 3,1 százalékról 2,6 százalékra csökkent. Két fontos tényezőt emel ki a szerző: a keletnémet külkereskedelemnek az OECD-országokhoz sorolását és az egykori szovjet piacok összezsugorodását. A cikk közli az egykori Német Demokratikus Köztársaság (NDK) adatai nélküli kelet-európai külkereskedelmi adatokat is.

Az OECD-országokból a „visegrádi”, a „déli” és a „szovjet” országokba irányuló kivitel 1989-es és 1992-es adatait elemezve a szerző kiemeli a 4 fő

partner (az EFTA, az Európai Közösség, az Egyesült Államok és Japán) exportjának megváltozott szerkezetét. Ausztria például 1992-ben kelet-európai exportjának 64,8 százalékát (1989-ben 44,9 százalékát) a „visegrádi” országokba szállította. Svájc (59,3 és 37,2%), Svédország (57,7% és 39,0%), Németország (50,8% és 33,3%), az Egyesült Királyság (58,1% és 30,3%), Japán (33,2% és 9,6%) esetén is igen gyors az aránynövekedés a piacgazdaságra áttérő országok javára. Az összes OECD-ország kelet-európai kivitelének 1992-ben 45,2 százalékát (1989-ben 26,9 százalékát) szállították a „visegrádi” országokba, ugyanakkor az egykori szovjet köztársaságokba csak 35,6 százalékát (1989-ben még 51,8 százalékát). A „déli” országok részesedése csaknem változatlan: 1989-ben 21,3, 1992-ben 19,2 százalék.

A tanulmány az 1992. évi külkereskedelmi egyenleget az említett 3 körzetre elemezve megállapítja, hogy a „visegrádiak” behozatali többlete (az összes OECD-országból 4460 millió dollár) 4,3 milliárd dollárral nagyobb, mint 1989-ben. Ezen belül a csehszlovák mérleghiány 1,6, a lengyel 2,4, a magyar 0,5 milliárd dollár. Az 1993. évi mérleghiány ennél valószínűleg nagyobb lesz, részben a nyugat-európai recesszió, részben a kelet-európai gazdasági élénkítés és stabilizálás hatására.

A kereskedelem gyorsabb fejlesztésének akadálya, hogy a hatalmas deficitet milliárdos hitelekkel kellene finanszírozni, amit a volt KGST-országok nem kívánnak felvenni, és a nyugati országok sem hajlandók folyósítani. Csak részleges megoldást kínálnak az idegenforgalomból és a közvetlen külföldi befektetésekből származó devizabevételek. A deficit mérséklésének belső eszköztárát elemzi a tanulmány, azok veszélyes vonásait is említve: mint például a nemzeti valuta leértékelése, a gazdaság fejlődésének fékezése, az import korlátozása. Amennyiben a kelet-európaiak erre kényszerülnek, a nyugati piacok tervezett megnyitása is kétségessé válhat.

A szerző fontosabb OECD-országokként is bemutatja a térségben kialakult 1992. évi exporttöbbletet. Eszerint a „visegrádi” országok hitelezői között Ausztria 758 millió (a magyar deficit ebből 322 millió dollár), Svájc 531 (113) millió, Svédország 86 (44) millió, Németország 636 (37), Franciaország 243 millió, az Egyesült Királyság 581 (77) millió, az Egyesült Államok 379 millió, Japán 238 (114) millió dollárral szerepel. Magyar többlettel zárult 1992-ben a Franciaországgal (73 millió dollárral), az Olaszországgal (147) a Törökországgal (52) és az Egyesült Államokkal (54) folytatott áruforgalom. A szerző külön elemzi az egykori szovjet köztársaságok és az OECD-országok kereskedelmi mérle-

gét, ezen belül az Egyesült Államok és Németország kiviteli többleteinek finanszírozását.

A tanulmány az OECD-országoknak a „visegrádi” országokból származó importját az 1989-es szinthez viszonyítva elemzi. Az együttesen 42,1 százalékos növekedésen belül a magyar kivitel 26,2, a lengyel 43,9, a csehszlovák 55,4 százalékkal nőtt az összes fejlett ország importjában. A volt Német Demokratikus Köztársaság nélkül számított nyugatnémet gazdaságba a csehszlovák kivitel megháromszorozódott, a magyar kivitel csaknem kétszeresére, a lengyel pedig 2,5-szeresére nőtt. Ausztria esetében a „visegrádi” országokból származó 1992. évi import 1,8-szerese az 1989-es értéknek.

A szerző a földrajzi és történelmi tényezőket is vizsgálva rámutat, hogy az osztrák importban hagyományosak a cseh, a szlovák és a magyar szállítások, a svédek, a franciák és az olaszok viszont a lengyelekkel tartanak szorosabb kapcsolatot. Az Egyesült Államok és Németország előnyben részesíti a csehszlovák kapcsolatokat a behozatalban. Az 1992-ben aláírt társulási szerződés megkönnyítette a „visegrádi” országok bejutását az EK piacára. Az EFTA-országok 1992-ben hasonló megállapodást kötöttek Csehszlovákiával.

Az OECD-országoknak a térségből származó importját cikksorozat szerint elemezve a tanulmány meghatározza a kelet-európai országok gyengéit. A „visegrádi” országok például korábban a gépek és a fogyasztási cikkek piacain rosszabb pozíciót értek el, mint az OECD-országok egymás kö-

zött, illetve a délkelet-ázsiai „kis tigrisek”. A vizsgált időszakban ezen a két területen (késztermékekkel és kooperációkkal egyaránt) javultak pozícióik, viszonylag gyors aránynövekedés mellett.

Az OECD teljes exportbővülése 1989 és 1992 között 23,5 százalék, ezen belül (az egykori NDK-val is számolva) 63,8 százalékkal nőtt a „visegrádi” országokba irányuló kivitel. Az OECD teljes exportjának 1989-ben 0,9, 1992-ben 1,2 százaléka (ugyanakkor a nyugat-európai kivitelnek 1,4, majd 1,8 százaléka) a „visegrádi” országokba irányult. A Magyarországra exportált áruk értéke 29 százalékkal nőtt, a lengyel vásárlás 73, a csehszlovákok behozatala pedig 88 százalékkal haladta meg 1992-ben az 1989. évit. Az EFTA-országok exportja gyorsabban növekedett, mint az Európai Közösség országaié (a növekedés 102, illetve 55 százalék), az Egyesült Államok a „visegrádi” országokban 2,2-szer nagyobb exportot ért el, mint 1989-ben.

Az OECD-országokból a kelet-európai térségbe irányuló 1989-es és 1992-es kivitelből több mint kétharmad az EK tagországainak részesedése, ezen belül a legnagyobb a német exporté (45, illetve 37 százalékos). Magyarországon is a német export (55, illetve 38 százalékos) aránya a legnagyobb. Az 1992-es OECD-exportnak 18 százalékat az osztrákok, 10 százalékat az olaszok, 4—4 százalékat az Egyesült Államok, a britek, illetve a franciák, 3—3 százalékat a svájciak és a japánok szállították Magyarországra.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA

DIEKSTRA, R. F. W.—GULBINAT, W.:

AZ ÖNGYILKOSSÁG EPIDEMIOLÓGIÁJA

(The epidemiology of suicidal behavior: A review of three continents.) — *World Health Statistics Quarterly*. 1993. 1. sz. 52—68. p.

Azon jelentéskörön belül, amelyet a köznyelv egyszerűen öngyilkosságnak nevez, a szakemberek három különböző viselkedésformát határolnak el egymástól. Egyrészt beszélnek öngyilkossági gondolatokról: az ide sorolt tudattartalmak az élet értelmetlenségével kapcsolatos futó benyomásoktól egészen a rögződött önpusztítási vágyig terjednek. Beszélnek azután öngyilkossági kísérletekről (az angolszász irodalomban a parasuicide kifejezés honosodott meg): ide tartoznak a környezet, a rokonok, a barátok befolyásolását célzó, segélykiáltás jellegű próbálkozások éppen úgy, mint a nagyon is

komoly, végzetesnek szánt, de valamilyen oknál fogva sikertelen önpusztítási esetek. E viselkedésmódok közös vonása, hogy nem szokásszerűen ismétlődő magatartásokról van szó. Ennek alapján különíthetjük el őket például a tartós és túlzott alkohol- vagy drogfogyasztástól, amit néha szintén egyfajta öngyilkosságnak tekintenek. Végül a harmadik csoportba sorolják a kutatók a halálos kimenetelű öngyilkossági eseteket, s ebbe a kategóriába beleértik — a „hagyományos” önpusztítási formák mellett — az olyan közvetettebb viselkedésmódokat is, mint amilyen például a szándékosan előidézett közlekedési szerencsétlenség.

Az öngyilkossági gondolatokkal kapcsolatos adatok többnyire kérdőíves felmérésekből származnak. Sajnos az egyes vizsgálatokban rendszerint más-más kérdésekkel próbálják megragadni az egyén beállítottságát, ráadásul kutatásról kutatásra

gét, ezen belül az Egyesült Államok és Németország kiviteli többleteinek finanszírozását.

A tanulmány az OECD-országoknak a „visegrádi” országokból származó importját az 1989-es szinthez viszonyítva elemzi. Az együttesen 42,1 százalékos növekedésen belül a magyar kivitel 26,2, a lengyel 43,9, a csehszlovák 55,4 százalékkal nőtt az összes fejlett ország importjában. A volt Német Demokratikus Köztársaság nélkül számított nyugatnémet gazdaságba a csehszlovák kivitel megháromszorozódott, a magyar kivitel csaknem kétszeresére, a lengyel pedig 2,5-szeresére nőtt. Ausztria esetében a „visegrádi” országokból származó 1992. évi import 1,8-szerese az 1989-es értéknek.

A szerző a földrajzi és történelmi tényezőket is vizsgálva rámutat, hogy az osztrák importban hagyományosak a cseh, a szlovák és a magyar szállítások, a svédek, a franciák és az olaszok viszont a lengyelekkel tartanak szorosabb kapcsolatot. Az Egyesült Államok és Németország előnyben részesíti a csehszlovák kapcsolatokat a behozatalban. Az 1992-ben aláírt társulási szerződés megkönnyítette a „visegrádi” országok bejutását az EK piacára. Az EFTA-országok 1992-ben hasonló megállapodást kötöttek Csehszlovákiával.

Az OECD-országoknak a térségből származó importját cikksorozat szerint elemezve a tanulmány meghatározza a kelet-európai országok gyengéit. A „visegrádi” országok például korábban a gépek és a fogyasztási cikkek piacain rosszabb pozíciót értek el, mint az OECD-országok egymás kö-

zött, illetve a délkelet-ázsiai „kis tigrisek”. A vizsgált időszakban ezen a két területen (késztermékekkel és kooperációkkal egyaránt) javultak pozícióik, viszonylag gyors aránynövekedés mellett.

Az OECD teljes exportbővülése 1989 és 1992 között 23,5 százalék, ezen belül (az egykori NDK-val is számolva) 63,8 százalékkal nőtt a „visegrádi” országokba irányuló kivitel. Az OECD teljes exportjának 1989-ben 0,9, 1992-ben 1,2 százaléka (ugyanakkor a nyugat-európai kivitelnek 1,4, majd 1,8 százaléka) a „visegrádi” országokba irányult. A Magyarországra exportált áruk értéke 29 százalékkal nőtt, a lengyel vásárlás 73, a csehszlovákok behozatala pedig 88 százalékkal haladta meg 1992-ben az 1989. évit. Az EFTA-országok exportja gyorsabban növekedett, mint az Európai Közösség országaié (a növekedés 102, illetve 55 százalék), az Egyesült Államok a „visegrádi” országokban 2,2-szer nagyobb exportot ért el, mint 1989-ben.

Az OECD-országokból a kelet-európai térségbe irányuló 1989-es és 1992-es kivitelből több mint kétharmad az EK tagországainak részesedése, ezen belül a legnagyobb a német exporté (45, illetve 37 százalékos). Magyarországon is a német export (55, illetve 38 százalékos) aránya a legnagyobb. Az 1992-es OECD-exportnak 18 százalékat az osztrákok, 10 százalékat az olaszok, 4—4 százalékat az Egyesült Államok, a britek, illetve a franciák, 3—3 százalékat a svájciak és a japánok szállították Magyarországra.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA

DIEKSTRA, R. F. W.—GULBINAT, W.:

AZ ÖNGYILKOSSÁG EPIDEMIOLÓGIÁJA

(The epidemiology of suicidal behavior: A review of three continents.) — *World Health Statistics Quarterly*. 1993. 1. sz. 52—68. p.

Azon jelentéskörön belül, amelyet a köznyelv egyszerűen öngyilkosságnak nevez, a szakemberek három különböző viselkedésformát határolnak el egymástól. Egyrészt beszélnek öngyilkossági gondolatokról: az ide sorolt tudattartalmak az élet értelmetlenségével kapcsolatos futó benyomásoktól egészen a rögződött önpusztítási vágyig terjednek. Beszélnek azután öngyilkossági kísérletekről (az angolszász irodalomban a parasuicide kifejezés honosodott meg): ide tartoznak a környezet, a rokonok, a barátok befolyásolását célzó, segélykiáltás jellegű próbálkozások éppen úgy, mint a nagyon is

komoly, végzetesnek szánt, de valamilyen oknál fogva sikertelen önpusztítási esetek. E viselkedésmódok közös vonása, hogy nem szokásszerűen ismétlődő magatartásokról van szó. Ennek alapján különíthetjük el őket például a tartós és túlzott alkohol- vagy drogfogyasztástól, amit néha szintén egyfajta öngyilkosságnak tekintenek. Végül a harmadik csoportba sorolják a kutatók a halálos kimenetelű öngyilkossági eseteket, s ebbe a kategóriába beleértik — a „hagyományos” önpusztítási formák mellett — az olyan közvetettebb viselkedésmódokat is, mint amilyen például a szándékosan előidézett közlekedési szerencsétlenség.

Az öngyilkossági gondolatokkal kapcsolatos adatok többnyire kérdőíves felmérésekből származnak. Sajnos az egyes vizsgálatokban rendszerint más-más kérdésekkel próbálják megragadni az egyén beállítottságát, ráadásul kutatásról kutatásra

változik az az időtartam is, amelyre a kérdés vonatkozik: hol az elmúlt néhány hétben, hol a legutolsó évben felmerült öngyilkossági gondolatok iránt érdeklődnek. Mindezek rendkívül megnehezítik az eredmények összehasonlítását.

Valamivel biztosabb talajon mozgunk akkor, amikor az öngyilkossági kísérletek gyakoriságát igyekszünk megállapítani. A szerzők nemrég végzett tíz lakossági adatfelvétel eredményeit tekintik át, s arra a megállapításra jutnak, hogy az önpusztítási próbálkozások éves gyakorisága 2,4 és 20 százalék között mozog. Valamennyi vizsgálat a nők túlsúlyát jelzi: a nők és a férfiak egymáshoz viszonyított aránya Európában 1,4 és 4,0 között változik, s nagyjából hasonló értékekről számolnak be a világ más részein végzett kutatások is. Az öngyilkossági kísérletet elkövetők körében meglehetősen magas (14 és 52 százalék közötti) a tettüket megismétlők aránya.

Ami a halálos kimenetelű öngyilkosságok alakulását illeti, a szerzők 31 európai, ázsiai és amerikai ország — köztük hazánk — adatait hasonlítják össze. Az ilyen fajta nemzetközi összehasonlításoknál természetesen mindig felmerül a kérdés: az egyes államok között tapasztalt eltérések mennyiben tükrözik az önpusztítás tényleges gyakoriságának a különbségeit, s mennyiben fakadnak pusztán a statisztikai adatgyűjtés országonként változó sajátosságaiából. A rendelkezésre álló kutatási eredmények alapján nagy valószínűséggel állítható, hogy a halál statisztikai nyilvántartás eltérései csupán igen csekély mértékben magyarázzák az egyes országok öngyilkossági arányszámaiban tapasztalt különbségeket. A hivatalos statisztikai adatok tehát alkalmasak arra, hogy nemzetközi összehasonlító elemzések során felhasználjuk őket.

Az adatok tanúsága szerint a férfiak körében lényegesen nagyobb a halálos kimenetelű öngyilkosság kockázata, mint a nők esetében: a férfiak és a nők arányszámának hányadosa a legtöbb ország-

ban — Európában éppen úgy, mint az amerikai kontinensen — jóval 3 fölött van. Egyes ázsiai országokban — például Thaiföldön vagy Szingapúrban — mindamelllett a két nem adatai meglehetősen közel állnak egymáshoz.

A szerzők különös figyelmet fordítanak az egyes korcsoportok — ezen belül elsősorban a fiatalok és az idősek — öngyilkossági veszélyeztetettségének a vizsgálatára. A fiatalkori öngyilkosságok gyakorisága szempontjából a listát Finnország, Kanada, Ausztria és Svájc vezeti. E négy ország közül is kiemelkedik Finnország, ahol a 15—24 évesek öngyilkossági arányszáma 1991-ben 25,1 százezrelék volt. Az időskori öngyilkosságok tekintetében 108 százezrelékes értékkel Magyarország áll az élen; messze lemaradva (50—60 százezrelék körüli arányszámokkal) követi őt Belgium, Ausztria, Franciaország és Csehszlovákia.

Érdekes megfigyelése a szerzőknek, hogy a fiatalok és az idősek öngyilkossági kockázata nem feltétlen ugyanazokban az országokban kiemelkedően magas. Jó példa erre Magyarország: hazánkban kiugró az idős korosztály veszélyeztetettsége, a fiatalok öngyilkossági arányszáma viszont átlagosnak mondható. Ezzel szemben Finnországban az európai országok közül legmagasabb a fiatalkori öngyilkosságok gyakorisága, miközben az idősek önpusztítási kockázata az átlag körül mozog.

A korszpecifikus öngyilkossági arányszámok időbeli alakulását vizsgálva a szerzők megállapítják, hogy míg a fiatalkori öngyilkosságok esetében általában meredeken emelkedő trendvonal figyelhető meg, addig az idősek körében stagnálás vagy csupán enyhe növekedés, néhol pedig — mint például Angliában —, egyértelmű csökkenés tapasztalható. Különösen drámai a fiatalkori öngyilkosságok szaporodása az Egyesült Államokban, Kanadában, Írországon, Norvégiában és Hollandiában.

(Ism.: *Moksony Ferenc*)

BIBLIOGRÁFIA

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálatához az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

The *ANNUAL* statistical bulletin of the Ministry of Social Affairs & Labour, 1991. Damascus. Min. of Soc. Aff. and Labour. 1992. 119,6 p.

Szírnia Munkaügyi Minisztériumának statisztikai évkönyve, 1991.

I—098—B—0005/1991

ANUARUL statistic al României, 1992. Comisia Nationala pentru Statistica. București. CNPS. 1992. XXXII, 678 p. *România statisztikai évkönyve, 1992.*

I—044—C—0002/1993

COMPENDIO statistico italiano, 1993. Istituto Centrale di Statistica. Roma. ISTAT. 1993. 606 p; [30] t. *Olaszország statisztikai zsebkönyve, 1993.*

I—032—D—0002/1993

változik az az időtartam is, amelyre a kérdés vonatkozik: hol az elmúlt néhány hétben, hol a legutolsó évben felmerült öngyilkossági gondolatok iránt érdeklődnek. Mindezek rendkívül megnehezítik az eredmények összehasonlítását.

Valamivel biztosabb talajon mozgunk akkor, amikor az öngyilkossági kísérletek gyakoriságát igyekszünk megállapítani. A szerzők nemrég végzett tíz lakossági adatfelvétel eredményeit tekintik át, s arra a megállapításra jutnak, hogy az önpusztítási próbálkozások éves gyakorisága 2,4 és 20 százalék között mozog. Valamennyi vizsgálat a nők túlsúlyát jelzi: a nők és a férfiak egymáshoz viszonyított aránya Európában 1,4 és 4,0 között változik, s nagyjából hasonló értékekről számolnak be a világ más részein végzett kutatások is. Az öngyilkossági kísérletet elkövetők körében meglehetősen magas (14 és 52 százalék közötti) a tettüket megismétlők aránya.

Ami a halálos kimenetelű öngyilkosságok alakulását illeti, a szerzők 31 európai, ázsiai és amerikai ország — köztük hazánk — adatait hasonlítják össze. Az ilyen fajta nemzetközi összehasonlításoknál természetesen mindig felmerül a kérdés: az egyes államok között tapasztalt eltérések mennyiben tükrözik az önpusztítás tényleges gyakoriságának a különbségeit, s mennyiben fakadnak pusztán a statisztikai adatgyűjtés országonként változó sajátosságaiából. A rendelkezésre álló kutatási eredmények alapján nagy valószínűséggel állítható, hogy a halálkezelési statisztikai nyilvántartás eltérései csupán igen csekély mértékben magyarázzák az egyes országok öngyilkossági arányszámaiban tapasztalt különbségeket. A hivatalos statisztikai adatok tehát alkalmasak arra, hogy nemzetközi összehasonlító elemzések során felhasználjuk őket.

Az adatok tanúsága szerint a férfiak körében lényegesen nagyobb a halálos kimenetelű öngyilkosság kockázata, mint a nők esetében: a férfiak és a nők arányszámának hányadosa a legtöbb ország-

ban — Európában éppen úgy, mint az amerikai kontinensen — jóval 3 fölött van. Egyes ázsiai országokban — például Thaiföldön vagy Szingapúrban — mindamelllett a két nem adatai meglehetősen közel állnak egymáshoz.

A szerzők különös figyelmet fordítanak az egyes korcsoportok — ezen belül elsősorban a fiatalok és az idősek — öngyilkossági veszélyeztetettségének a vizsgálatára. A fiatalkori öngyilkosságok gyakorisága szempontjából a listát Finnország, Kanada, Ausztria és Svájc vezeti. E négy ország közül is kiemelkedik Finnország, ahol a 15—24 évesek öngyilkossági arányszáma 1991-ben 25,1 százezrelék volt. Az időskori öngyilkosságok tekintetében 108 százezrelékes értékkel Magyarország áll az élen; messze lemaradva (50—60 százezrelék körüli arányszámokkal) követi őt Belgium, Ausztria, Franciaország és Csehszlovákia.

Érdekes megfigyelése a szerzőknek, hogy a fiatalok és az idősek öngyilkossági kockázata nem feltétlen ugyanazokban az országokban kiemelkedően magas. Jó példa erre Magyarország: hazánkban kiugró az idős korosztály veszélyeztetettsége, a fiatalok öngyilkossági arányszáma viszont átlagosnak mondható. Ezzel szemben Finnországban az európai országok közül legmagasabb a fiatalkori öngyilkosságok gyakorisága, miközben az idősek önpusztítási kockázata az átlag körül mozog.

A korszpecifikus öngyilkossági arányszámok időbeli alakulását vizsgálva a szerzők megállapítják, hogy míg a fiatalkori öngyilkosságok esetében általában meredeken emelkedő trendvonal figyelhető meg, addig az idősek körében stagnálás vagy csupán enyhe növekedés, néhol pedig — mint például Angliában —, egyértelmű csökkenés tapasztalható. Különösen drámai a fiatalkori öngyilkosságok szaporodása az Egyesült Államokban, Kanadában, Írországon, Norvégiában és Hollandiában.

(Ism.: *Moksony Ferenc*)

BIBLIOGRÁFIA

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálatához az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

The *ANNUAL* statistical bulletin of the Ministry of Social Affairs & Labour, 1991. Damascus. Min. of Soc. Aff. and Labour. 1992. 119,6 p.

Szíria Munkaügyi Minisztériumának statisztikai évkönyve, 1991.

I—098—B—0005/1991

ANUARUL statistic al României, 1992. Comisia Nationala pentru Statistica. București. CNPS. 1992. XXXII, 678 p. *România statisztikai évkönyve, 1992.*

I—044—C—0002/1993

COMPENDIO statistico italiano, 1993. Istituto Centrale di Statistica. Roma. ISTAT. 1993. 606 p; [30] t. *Olaszország statisztikai zsebkönyve, 1993.*

I—032—D—0002/1993

MADAGASCAR in figures, 1992. Banque des données de l'état. Antananarivo. DGBDE. 1992. 54 p.

Madagaszkár számokban, 1992.

I—121—C—0002/1992

REGIONAAL statistisch zakboek, 1993. Regional pocket yearbook. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg [etc.]. CBS. 1993. 455 p.

Hollandia területi statisztikai zsebkönyve, 1993.

I—037—C—0073/1993

ROCZNIK statystyczny, 1993. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa. GUS. 1993. CVI, 609 p. [2] térk.

Lengyelország Statisztikai évkönyve, 1993.

I—042—C—0110/1993

STATISTICKI godisnjak Jugoslavije, 1993. Statistical yearbook of Yugoslavia. Savezni zavod za statistiku. Beograd. SZS. 1993. 473 p.

Jugoszlávia statisztikai évkönyve, 1993.

I—046—B—0016/1993

STATISTICKI ljetopis, 1992. Statistical yearbook. Drzavni zavod za statistiku. Zagreb. DZS. 1993. 601 p.

Horvátország statisztikai évkönyve, 1992.

I—046—B—017/1992

STATISTICNI letopis Republike Slovenije, 1992. Statistical yearbook of the Republic of Slovenia. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana. ZRSS. 1993. 530 p.

Szlovénia statisztikai évkönyve, 1992.

I—046—C—0028/1992

STATISTISCHES Jahrbuch der Schweiz, 1993. Annuaire statistique de la Suisse. Bundesamt für Statistik. Zürich. Verl. Neue Zürcher Zeitung. 1993. 448 p.

Svájc statisztikai évkönyve, 1993.

I—031—B—0230/1994

SUOMEN tilastollinen vuosikirja, 1993. Statistisk årsbok för Finland. Statistical yearbook of Finland. Tilastokeskus. Helsinki. Tilastokeskus. 1993. 620 p.

Finnország statisztikai évkönyve, 1993.

I—043—C—0001/1993

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

17th CONFERENCE on regional and urban statistics. Duisburg, 1990. Conference documents. International Association for Official Statistics Standing Committee on Regional and Urban Statistics. International Statistical Institute. Voorburg. ISI. 1990. XV. 234 p.

Regionális és városstatisztika. A 17. IAOS konferencia.

813623

KLUGMAN, S. A.: Bayesian statistics in actuarial science: with emphasis on credibility. Boston. Mass. [etc.]. Kluwer. cop. 1992. XII. 236 p.

A bayesi statisztika a biztosítástudományban.

716074

MORTON, R. H.: Modelling and statistics in sports and exercise. Palmerston North. Massey Univ. 1992. 48 p.

Modellzés és statisztika a sportban és az edzésben.

813490

OHLSSON, E.: *SAMU*: The system for co-ordination of samples from the business register at Statistics Sweden: A methodological description. Stockholm. SCB. 1992. 29 p.

SAMU: a Svéd Statisztikai Hivatal vállalati nyilvántartás alapján végzett koordinált mintavétele.

813528

STATISTICAL sources and methods: Strikes and lock-outs. A technical guide to series published in the Bulletin of labour statistics and the Year book of labour statistics. International Labour Organisation. Geneva. ILO, 1993. XIV. 252 p.

Statisztikai források és módszerek. Sztrájkok és munkabeszüntetések.

813789; 814395

TORGERSEN, E.: Comparison of statistical experiments. Cambridge. Cambridge Univ. Press, 1991. XX, 675 p.

A statisztikai próbák összehasonlítása.

716062

GAZDASÁGSTATISZTIKA

ANIMAL health yearbook, 1992. Annuaire de la santé animale. Anuario de sanidad animal. FAO. WHO, DIE. Rome. FAO. 1993. XXI. 271 p. + mell.

A FAO állategészségügyi statisztikai évkönyve, 1992.

I—032—B—0209/1992

ANNUAL report of the Executive Board for the financial year ended April 30 1993. International Monetary Fund. Washington. IMF. 1993. XI, 225 p.

Az IMF éves jelentése, 1993.

470174/1993

ANNUAL report on exchange arrangements and exchange restrictions, 1993. International Monetary Fund. Washington. IMF. 1993. VI, 598 p.

Az IMF jelentése a devizamegállapodásokról és -korlátozásokról, 1993.

470175/1993

AUSSENHANDEL. Zusammenfassende Übersichten für den Aussenhandel. Statistisches Bundesamt. Stuttgart [ect.]. Kohlhammer. 1993. 191 p.

A Német Szövetségi Köztársaság külkereskedelme. A külkereskedelem éves összefoglaló áttekintése, 1992.

I—004—B—0093/1992

BASIC science and technology statistics, 1993. Statistiques de base de la science et de la technologie. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1993. 341 p.

Az OECD-országok R & D statisztikája a tudomány és technológia területén, 1993.

I—033—B—0463/1993

Les COMPTES de l'industrie en 1992: La situation de l'industrie française en 1992. Paris. INSÉE. 1993. 278 p.

A francia ipar elszámolásai, 1992

I—033—B—0381/1992

CONSOMMATION et lieux d'achats des produits alimentaires en 1991. Paris. INSÉE. 1993. 299 p.

Franciaország élelmiszer-fogyasztása és -vásárlása, 1991.

I—033—B—0389/1991

DICKE, H.—MISALA, J.: Polish agriculture and food processing industry: Facts and prospects. Kiel. Inst. für Weltwirtschaft. 1993. 62 p.

A lengyel mezőgazdaság és élelmiszeripar. Tények és kilátások.

813680

ECONOMIC aid to Eastern Europe: A practical approach to the commercial opportunities. CBI. London. IIP. 1992. 111 p.

Gazdasági segítség Kelet-Európának.

813645

- ECONOMIC* survey of Latin America and the Caribbean, 1991. Economic Commission for Latin America and the Caribbean. Santiago. UN ECLAC. 1993. 281 p.
Latin-Amerika és a Karib-térség gazdasági áttekintése.
470190/1991/1
- EEC* dairy facts & figures. Milk Marketing Board, 1993. London. MMB. 1993. XVIII. 216 p.
Az Európai közösségek tej- és tejtermék-termelése, 1993.
I-036-C-0157/1993
- BILANS* de l'énergie. Ministère de l'industrie et du commerce extérieur. 1970 à 1990. Paris. Min. de l'industrie et du comm. 1992. 66 p.
Franciaország energiamérlege, 1970—1990.
I-033-B-0471/1970—1990
- Les *CHIFFRES* clés de l'industrie dans les régions, 1993/94. Ministère de l'industrie et commerce extérieur, par le Service des statistiques industrielles. Paris. SESSI. 1993. 461 p.
Franciaország iparának helyzete régiók szerint, 1993/94.
I-033-C-0211/1993—1994
- CIVIL* aviation statistics of the world: ICAO statistical yearbook, 1993. International Civil Aviation Organization. Montreal. ICAO. 1993. 133, [21] p.
A világ polgári légiforgalmi statisztikája, 1993.
I-071-C-0060/1992
- CODE* of liberalisation of capital movements. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1992. 142 p.
A tőkemozgások liberalizációs kódexe.
716064
- ENQUÊTE* sur l'emploi de 1992: Résultats détaillés. [Paris]. INSEE. 1993. 195 p.
Franciaország munkaerő-felmérése, 1992.
I-033-B-0375/1992
- EQUAL* pay protection in industrialised market economies: in search of greater effectiveness International Labour Organization. Geneva. ILO. 1993. XIII. 174 p.
Az egyenlő bér biztosítása a piacgazdaságokban.
715935
- ESTATISTICAS* agrícolas: Continente, Açores e Madeira = Statistiques agricoles. Instituto Nacional de Estatística. Lisboa. INE. 1993. 159 p.
Portugália mezőgazdasági statisztikája, 1991/1992.
I-035-B-0075/1991—1992
- EUROPE* in transition and the Korean peninsula Seoul. Yonsei Univ. 1991. XI, 205 p.
A kelet-európai változások és a két Korea helyzete.
716036
- FAO* production yearbook, 1992. Annuaire FAO de la production. Anuaire FAO de producción. Rome. FAO. 1993. XLIII. 281 p.
A FAO termelésstatisztikai évkönyve, 1992.
I-072-C-0263/1992
- FINANZEN*, und Steuern. Rechnungsergebnisse der Kommunalen Haushalte. Statistisches Bundesamt. Stuttgart. Metzler—Poeschel. 1993. 345 p.
A Német Szövetségi Köztársaság pénzügyei és adói. A községi költségvetési elszámolások eredményei, 1991.
I-004-B-0316/1991
- FISKE* og oppdrett av laks mv. 1991. Fishing and rearing of salmon etc. Oslo [etc.]. Stat. Sentralbyrå. 1993. 84 p.
Norvégia tengeri és édesvízi halászata, 1991.
I-040-B-0060/1991
- FUELS* and energy statistics, 1990—1991. Ministry of Industry and Trade Warsaw. CSO. 1992. 77 p.
Lengyelország tüzelőanyag- és energiastatisztikája, 1990—1991.
I-022-B-0027/1990—1991
- GEORGIKÉ* statistiké, 1992. Agricultural statistics. Nicosia. Min. of Finance. 1993. 182 p.
Ciprus mezőgazdasági statisztikája, 1992.
I-048-B-0011/1992
- GÖRZIG, B.*: Produktion und Produktionsfaktoren für Ostdeutschland. Kennziffern 1980—1991. Berlin. Duncker & Humbolt. 1992. 131 p.
A volt NDK termelésének és termelési tényezőinek mutatószámai, 1980—1991.
813492
- IMPRESA*, privata e transizione nell'Est Europa e in Cina Trento. Banca di Trento e Bolzano, 1990. 182 p.
Magánvállalkozás és átmenet Kelet-Európában és Kínában.
715857
- INDUSTRI*, 1991. Manufacturing. Stockholm. SCB. 1993. 297 p.
Svédország iparstatisztikája, 1991.
I-041-C-0059/1991/2
- INNOVATION* et emploi a l'Est et a l'Ouest: Les entreprises hongroises et françaises face à la modernisation. Paris. L'Harmattan. 1990. 350 p.
Innováció és foglalkoztatottság Keleten és Nyugaton. Magyar és francia vállalatok arccal a modernizáció felé.
715858
- INNTEKTS* og formuesstatistikk, 1982, 1984/1990. Income and property statistics, Oslo [etc.]. Stat. Sentralbyrå. 1993. 243 p.
Norvégia jövedelem- és vagyonstatisztikája.
I-040-B-0111/1982—1990
- INTERNATIONAL* financial statistics: Yearbook, 1993. International Monetary Fund, Washington. IMF. 1993. XXIII. 772 p.
Nemzetközi pénzügyi statisztikai évkönyv, 1993.
I-072-B-0093/1993
- INTERNATIONAL* trade statistics yearbook, 1991. Annuaire statistique du commerce international. Department of International Economic and Social Affairs. New York. UN, 1993. CVI, 998, 132 p.
Nemzetközi külkereskedelmi statisztikai évkönyv.
I-072-B-0097/1991/1
- INTERNATIONAL* trade statistics yearbook, 1991. Annuaire statistique du commerce international. Department of International Economic and Social Affairs. New York. UN. 1993. XLII, 804 p.
Nemzetközi külkereskedelmi statisztikai évkönyv. Kereskedelem árucikkek szerint, 1991.
I-072-B-0097/1991/2
- MISALA, J.*: Division of labour between Poland and member countries of the European Communities: past experiences and prospects. Kiel. Inst. für Weltwirtschaft. 1992. 49 p.
Munkamegosztás Lengyelország és az Európai Közösségek tagországai között. Múltbeli tapasztalatok és kilátások.
813525
- MISALA, J.*: Importance and patterns of Poland's trade with Germany. Kiel. Inst. für Weltwirtschaft. 1992. 46 p.
Lengyelország NSZK-val folytatott kereskedelmének mérete és összetétele.
813524

NEW directions in work organisation: The industrial relations response. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1992. 266 p.

Új irányzatok a munkaügyi kapcsolatok, a munkaerőpiac és a munkaszervezés terén.

716050

NEW earnings survey. Department of Employment, 1993. London. HMSO. 1993. 110 p.

Az új jövedelmek felmérése Nagy-Britanniában. Régiók és korcsoport szerinti elemzések, 1993.

I—036—B—0302/1993/R

NEW earnings survey, 1993. Analyses by agreement. Department of Employment. London. HMSO. 1993. 132 p.

Az új jövedelmek felmérése Nagy-Britanniában.

I—036—B—0302/1993/B

OECD employment outlook, 1993. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1993. XIII. 198 p.

Az OECD-országok foglalkoztatási helyzete, 1993. július.

I—033—B—0399/1993

OECD financial statistics. Japan, 1977/1992. Statistiques financières de l'OCDE. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1993. 45 p.

Az OECD-országok pénzügyi statisztikája. Japán, 1977/1992.

I—033—B—0442/1977—1992

OECD financial statistics. Finland, 1976/1991. Statistiques financières de l'OCDE. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1993. 73 p.

Az OECD-országok pénzügyi statisztikája. Finnország, 1976/1991.

I—033—B—0434/1976—1991

OECD financial statistics. Spain, 1977/1992. Statistiques financières de l'OCDE. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1993. 65 p.

Az OECD-országok pénzügyi statisztikája. Spanyolország, 1977/1992.

I—033—B—0438/1977—1992

OVERSEAS trade statistics of the United Kingdom, 1992. Department of Trade and Industry. London. HMSO. 1993. [830] ism. p.

Nagy-Britannia külkereskedelmi statisztikája, 1992.

I—036—B—0308/1992

The *RE-EMERGENCE* of small enterprises: Industrial restructuring in industrialised countries. International Institute for Labour Studies. Geneva. IILS. 1991. VI, 308 p.

A kisvállalatok újrafelfedezése. Az iparszerkezet átalakítása az iparosodott országokban.

715933

REPORT on the special survey of the labour force survey, 1993. Tokyo. Stat. Bureau. 1993. 225 p.

Jelentés Japán speciális munkaerő-felméréséről, 1993.

I—051—C—0036/1993

ROSENBERG, J. M.: The new American community: A response to the European and Asian economic challenge. New York [etc.]. Praeger. 1992. XI, 187 p.

Az új Amerikai Közösség.

715925

SANDER, B.: Foreign investors' activities in Eastern Germany. Motivations and strategies. Kiel. Inst. für Weltwirtschaft. 1992. 35 p.

A külföldi befektetők tevékenysége Kelet-Németországban. Motivációk és stratégiák.

813676

SCHMIEDING, H.: Lending stability to Europe's emerging market economies: On the potential importance of the EC and the ECU for Central and Eastern Europe. Tübingen. Mohr. 1992. VIII. 205 p.

A hitelezés stabilitása az európai új piacgazdaságok számára. Az Európai Közösségek és a ECU jövőbeni hatása Közép- és Kelet-Európára.

715916

SPEUR- en ontwikkelingswerk in Nederland, 1991. Research and development in the Netherlands. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg [etc.]. CBS. 1993. 85 p.

Hollandia kutatási-fejlesztési statisztikája, 1991.

I—037—B—0181/1991

STATISTIKÉ tourismou kai metanasteusés, 1992. Tourism, migration and travel statistics. Nicosia. Min. of Finance, 1993. 95 p.

Ciprus idegenforgalmi statisztikája, 1992.

I—048—C—0006/1992

STATISTIQUES des recettes publiques des pays membres de l'OCDE, 1965/1992. Revenue statistics of OECD member countries. Organisation de coopération et de développement économiques. Paris. OCDE. 1993. 267 p.

Az OECD-országok adóstatisztikája, 1965/1992.

I—033—B—0228/1965—1992

STATISTIQUES du commerce extérieur de la France: Importations—exportations, 1992. Ministère de l'économie, des finances et de la privatisation. Paris. Dir. gén. des douanes et droits indirects. 1993. 111 p.

Franciaország külkereskedelmi statisztikája. Export-import, általános adatok, 1992.

I—033—B—0157/1992/1

STATISTISCHES Handbuch für den Maschinenbau. Verband Deutscher Maschinen- und Anlagenbau. Frankfurt am Main [etc.]. Maschinbau Verl. 1993. 285 p.

A Német Szövetségi Köztársaság gépipari statisztikai zsebkönyve, 1993.

I—004—D—0004/1993

STEEL statistics of developing countries. International Iron and Steel Institute. Brussels. IISI. 1993. 42 p.

A fejlődő országok acélstatisztikája, 1993.

I—038—B—0221/1993

Die *STRUKTURPOLITIK* der EG. Tübingen. Mohr. 1992. XII, 224 p.

Az Európai Közösségek közös strukturapolitikája.

715909

STRUKTURWANDEL im Prozess der deutschen Vereinigung: Analyse der strukturellen Entwicklung. Strukturberichterstattung, 1992. Berlin. Duncker & Humblot. 1992. 270 p.

Szerkezetváltás a német egyesítés folyamatában. A strukturális fejlődés elemzése.

813586

UMSATZSTEUERSTATISTIK, 1990. Wien. ÖStZ. 1993. 167 p.

Ausztria forgalmiadó-statisztikája, 1990.

I—002—B—0217/1990

VAREHANDELSSTATISTIKK, 1991. Wholesale and retail trade statistics. Oslo [etc.]. Stat. Sentralbyrå. 1993. 71 p.

Norvégia nagy- és kiskereskedelmi statisztikája, 1991.

I—040—B—0095/1991

WARENVERZEICHNIS für die Aussenhandelsstatistik, 1994. Stuttgart [etc.]. Kohlhammer. 1993. XIII, 874 p.

A Német Szövetségi Köztársaság külkereskedelmi statisztikájának árujegyzéke, 1994.

I—004—C—0057/1994

WYNIKI spisu rolniczego: Uzytkowanie gruntów, powierzchni zasiewów i zwierzęta gospodarskie, 1993. Warszawa. GUS. 1993. XI, 171 p.

A lengyel mezőgazdasági összeírások eredménye, 1993.
I—022—C—0029/1993

YEAR book of labour statistics, 1993. Annuaire des statistiques du travail. Anuario de estadísticas del trabajo. International Labour Organisation. Geneva. ILO. 1993. XIX, 1225 p.

Nemzetközi munkaügyi statisztikai évkönyv, 1993.
I—031—B—0069/1993

TÁRSADALOMSTATISZTIKA — EGÉSZSÉGÜGY — KULTÚRSTATISZTIKA

ADALET istatistikleri, 1991. Judicial statistics. Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara. DIE. 1993. XI, 211, [30] p., [5] *Törökország igazságügyi statisztikája, 1991.*

I—050—B—0059/1991

ARBETSSJUKDOMAR och arbetsolyckor, 1991. Occupational diseases and occupational accidents. Arbetskyddsstyrelsen. Stockholm. SCB. 1993. 222 p.

Foglalkozási megbetegedések és foglalkozási balesetek Svédországban, 1991.

I—041—B—0087/1991

BURGERLIJKE en administratieve rechtspraak, 1992. Civil and administrative jurisdiction. Centraal Bureau voor de Statistiek. s-Gravenhage. CBS. 1993. 61 p.

Hollandia polgári és államigazgatási bírósági statisztikája, 1992.

I—037—B—0164/1992

HEALTH, United States, 1992. Hyattsville. Md. DHHS. 1993. V, 390 p.

Az Egyesült Államok egészségügyi statisztikai évkönyve.

I—072—B—0419/1992

HELSESTATISTIKK, 1991. Health statistics. Oslo [etc.] Stat. Sentralbyrå. 1993. 108 p.

Norvégia egészségügyi statisztikája, 1991.

I—040—B—0087/1991

JAARBOEK rechtsbescherming, 1992. Yearbook justice statistics. Central Bureau voor de Statistiek. s-Gravenhage. CBS. 1992. 80 p.

Hollandia igazságügyi statisztikája, 1992.

I—037—C—0074/1992

KÜLTÜR istatistikleri, 1991. Cultural statistics. Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara. DIE. 1993. X, 93, [14] p., [4] *Törökország kultúrstatistikája, 1991.*

I—050—B—0063/1991

MEDIO ambiente en España. 1991. Madrid. MOPT. 1992. 311 p.

Spanyolország környezetvédelme, 1991.

472611/1991

OHÅLSA och sjukvård 1980—1989. Health and medical care. Stockholm. SCB. 1992. 372 p.

Svédország egészségügyi helyzete és ellátása 1980—1989-ben.

I—041—C—0223/76

RAPPORT statistique sur les accidents de la route en 1991. Statistical report on road accidents in 1991. Conférence européenne des ministres des transports. Paris. CEMT. 1993. 81 p.

A világ közúti közlekedési baleseti statisztikája, 1991.

I—033—B—0360/1991

STATISTICHE culturali, 1991. Istituto Centrale di Statistica. Roma. ISTAT. 1993. 154 p., [8] t.

Olaszország kultúrstatistikája, 1991.

I—032—B—0189/33

STATISTIQUES criminelles internationales, 1989/1990. International crime statistics. Estadísticas internacionales de delincuencia. Organisation internationale de police criminelle. Lyon. OIPC. 1992. 191 p.

Nemzetközi bűnügyi statisztikai évkönyv, 1989/1990.

I—033—B—0291/1989—1990

DEMOGRÁFIA

1990 CENSUS of population and housing. U. S. Department of Commerce. Bureau of the Census. Washington. U. S. Dept. of Comm., 1992. 119, 53, 5 p.

Az Egyesült Államok 1990. évi népszámlálása és lakásösszeírása.

I—072—B—0599/1A

ANNUAL report on the internal migration in Japan: Derived from the basic resident registers 1992. Statistics Bureau Management and Coordination Agency. Tokyo. Stat. Bureau. 1993. [6], 35, 129 p.

Jelentés Japán belső vándormozgalmáról, 1992.

I—051—C—0066/1992

BIRTH statistics: Review of the Registrar General on births and patterns of family building in England and Wales, 1991. London. HMSO. 1993. XIX, 82 p.

Anglia és Wales születési statisztikája, 1991.

I—036—B—0269/1991

BIRTHS, 1990. Naissances. Ottawa. Stat. Canada. 1992. XIII, 39 p.

Kanada születési statisztikája, 1990.

I—071—B—0172/1990

CAUSES of death Australia, 1992. Australian Bureau of Statistics. Canberra. ABS. 1993. III, 39 p.

Ausztrália halálteki statisztikája, 1992.

I—091—B—0022/1992

CENSO de población 1991. Instituto Nacional de Estadística. Madrid. INE. 1991. 291 p.

Spanyolország 1991. évi népszámlálása. Előzetes adatok.

I—034—B—0170/1991

DEMOGRAPHISCHES Jahrbuch Österreichs. 1992. Wien. ÖStZ. 1993. 303 p.

Ausztria demográfiai évkönyve, 1992.

I—002—B—0230/1992

DØDSÅRSAGERNE, 1991. Causes of death in Denmark. København. Sundhedsstyrelsen. 1993. 211 p.

Dánia halálteki statisztikája, 1991.

I—039—B—0002/1991

ENCUESTA demográfica y de salud 1991. Instituto de Estudios de Población y Desarrollo, Oficina Nacional de Planificación. Santo Domingo. IEPD. ONAPLAN, 1992. XXVI, 284 p.

A Dominikai Köztársaság 1991. évi demográfiai és egészségügyi felmérése.

I—107—B—0005/1991

INDONESIA demographic and health survey 1991. Central Bureau of Statistics [etc.]. Jakarta. CBS. NFPCB. Min. of Health. Columbia. Md. MII, 1992. XXIV, 232 p.

Indonézia 1991. évi demográfiai és egészségügyi felmérése.

I—055—B—0029/1991

TÁJÉKOZTATÓ ÉS BIBLIOGRÁFIAI
KIADVÁNYOK

AFRICA South of the Sahara. London. Europa Publ. 1993. XVIII, 986 p.

Fekete-Afrika évkönyve, 1993.

470920/1993

DIRECTORY of national civil registration and vital statistics agencies, 1992. International Institute for Vital Registration and Statistics. Bethesda. Md. IIVRS, 1992. 21 p.

A világ népesség-nyilvántartási és statisztikai kiadványokat közreadó intézményeinek címtára, 1992.

472591/1992

The *EUROPA* world year book. London. Europa Publ. 1993. XIX, 3299.

Az Europa Publ. világevkönyve, 1993.

470759/1993/1—2

The *FAR* East and Australasia. London. Europa Publ. 1993. XXIII, 1078 p.

Távol-Kelet és Ausztrálázia évkönyve, 1993.

470932/1993

GENERAL report on the activities of the European Communities, 1992. Commission of the European Communities. Brussels [etc.]. CEC. 1993. XXV, 520 p.

Beszámoló jelentés az Európai Közösségek tevékenységéről, 1992.

471690/1992

INFORMATION technology outlook, 1992. Les perspectives des technologies de l'information. Information Computer Communications Policy Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1992. 45 p.

Információtechnológiai kilátások, 1992.

I—033—B—0462/1992

The *INTERNATIONAL* who's who. 1993/94. London. Europa Publ. 1993. XXII, 1747 p.

Nemzetközi ki kicsoda, 1993/94.

470918/1993—1994

The *MIDDLE* East and North Africa. 1993. London. Europa Publ. 1993. XXI, 988 p.

Közel-Kelet és Észak-Afrika évkönyve, 1993.

470919/1993

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Allgemeines
Statistisches
Archiv

A NÉMET STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 4. SZÁM

Giehl, R.: Az elektronikus adatfeldolgozás 30 éve.
Kuhnert, I.—Gohout, W.: Nemparaméteres életmegosztás-osztályok.

Schaich, E.—Münnich, R.: Többismérvés optimális kijelölés rétegzett mintavételnél.

Schneeberger, H.: Nem megengedhető optimális rétegzés és kijelölés.

Sturm, R.: Sztochasztikus folyamatelemzés nukleáris erőművek műveleteihez.

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 1. SZÁM

A Csehszlovák Népesedési Társaság XXIII. Demográfiai Konferenciája.

Strnad, L.—Skalska, H.: A daganatok epidemiológiai vonatkozásai és várható hatásuk a Cseh Köztársaságban.

1993. ÉVI 2. SZÁM

Srb, V.: Népmozgalom Csehszlovákia területén, 1938—1944.

Bartonova, D.—Drbohlav, D.: Vándorlási vonzerők regionális szemszögből (a Cseh Köztársaság körzetei, 1961—1991).

Sipek, A.: A központi idegrendszer idegpálya-betegségei a Cseh Köztársaságban, 1960—1986.

International Statistical

Review

Revue Internationale de Statistique

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET
FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 3. SZÁM

Hamdan, M. A.—Hilow, H.: Becslés és teszt 2×2 -es mintán alapuló kétváltozós Poisson-sokaság paramétereire.

Pérez, G.: A hipotézistesztelés robusztusságáról.

McLeod, A. I.: Takarékoság, a modell megfelelősége és periodikus korreláció idősoros előrejelzésben.

Seillier-Moiseiwitsch, F.: Szekvenciális valószínűségi előjelzések és a valószínűségi integráltranszformáció.

Talukder, M. A. H.: Faktoriális tervek elemzésének egy általános modellje egyenlőtlen cellaszórásokkal.

Hoppe, F. M.: Ami a bevonás és kihagyás mögött van.

Roy, R.—Cléroux, R.: Vektor keresztkorreláció-idősorokban.

Robinson, P. M.: Transzformációs modellek becslése.

Olkin, I.—Stephens, M. A.: Jelöltek kiválasztásához készített rövid listákról.

Rousseeuw, P. J.—Croux, C.: Alternatívák a medián abszolút eltéréséhez.

TÁJÉKOZTATÓ ÉS BIBLIOGRÁFIAI
KIADVÁNYOK

AFRICA South of the Sahara. London. Europa Publ. 1993. XVIII, 986 p.

Fekete-Afrika évkönyve, 1993.

470920/1993

DIRECTORY of national civil registration and vital statistics agencies, 1992. International Institute for Vital Registration and Statistics. Bethesda, Md. IIVRS, 1992. 21 p.

A világ népesség-nyilvántartási és statisztikai kiadványokat közreadó intézményeinek címtára, 1992.

472591/1992

The *EUROPA* world year book. London. Europa Publ. 1993. XIX, 3299.

Az Europa Publ. világevkönyve, 1993.

470759/1993/1—2

The *FAR* East and Australasia. London. Europa Publ. 1993. XXIII, 1078 p.

Távol-Kelet és Ausztrálázia évkönyve, 1993.

470932/1993

GENERAL report on the activities of the European Communities, 1992. Commission of the European Communities. Brussels [etc.]. CEC. 1993. XXV, 520 p.

Beszámoló jelentés az Európai Közösségek tevékenységéről, 1992.

471690/1992

INFORMATION technology outlook, 1992. Les perspectives des technologies de l'information. Information Computer Communications Policy Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. OECD. 1992. 45 p.

Információtechnológiai kilátások, 1992.

I—033—B—0462/1992

The *INTERNATIONAL* who's who. 1993/94. London. Europa Publ. 1993. XXII, 1747 p.

Nemzetközi ki kicsoda, 1993/94.

470918/1993—1994

The *MIDDLE* East and North Africa. 1993. London. Europa Publ. 1993. XXI, 988 p.

Közel-Kelet és Észak-Afrika évkönyve, 1993.

470919/1993

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Allgemeines
Statistisches
Archiv

A NÉMET STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 4. SZÁM

Giehl, R.: Az elektronikus adatfeldolgozás 30 éve.
Kuhnert, I.—Gohout, W.: Nemparaméteres életmegosztás-osztályok.

Schaich, E.—Münnich, R.: Többismérvés optimális kijelölés rétegzett mintavételnél.

Schneeberger, H.: Nem megengedhető optimális rétegzés és kijelölés.

Sturm, R.: Sztochasztikus folyamatelemzés nukleáris erőművek műveleteihez.

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 1. SZÁM

A Csehszlovák Népesedési Társaság XXIII. Demográfiai Konferenciája.

Strnad, L.—Skalska, H.: A daganatok epidemiológiai vonatkozásai és várható hatásuk a Cseh Köztársaságban.

1993. ÉVI 2. SZÁM

Srb, V.: Népmozgalom Csehszlovákia területén, 1938—1944.

Bartonova, D.—Drbohlav, D.: Vándorlási vonzerők regionális szemszögből (a Cseh Köztársaság körzetei, 1961—1991).

Sipek, A.: A központi idegrendszer idegpálya-betegségei a Cseh Köztársaságban, 1960—1986.

International Statistical

Review

Revue Internationale de Statistique

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET
FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 3. SZÁM

Hamdan, M. A.—Hilow, H.: Becslés és teszt 2×2 -es mintán alapuló kétváltozós Poisson-sokaság paramétereire.

Pérez, G.: A hipotézistesztelés robusztusságáról.

McLeod, A. I.: Takarékoság, a modell megfelelősége és periodikus korreláció idősoros előrejelzésben.

Seillier-Moiseiwitsch, F.: Szekvenciális valószínűségi előjelzések és a valószínűségi integráltranszformáció.

Talukder, M. A. H.: Faktoriális tervek elemzésének egy általános modellje egyenlőtlen cellaszórásokkal.

Hoppe, F. M.: Ami a bevonás és kihagyás mögött van.

Roy, R.—Cléroux, R.: Vektor keresztkorreláció-idősorokban.

Robinson, P. M.: Transzformációs modellek becslése.

Olkin, I.—Stephens, M. A.: Jelöltek kiválasztásához készített rövid listákról.

Rousseeuw, P. J.—Croux, C.: Alternatívák a medián abszolút eltéréséhez.

Blyth, S.: Optimális magsúlyok hatványkritérium mellett.

Eubank, R. L.—Speckman, P. L.: Megbízhatósági sávok nemparaméteres regressziónál.

Brockmann, M.—Gasser, T.—Herrmann, E.: Lokálisan adaptív sávszélesség-választék magregressziós becslések esetén.

DeAngelis, D.—Hall, P.—Young, G. A.: Analitikus és bootstrap-közelítések becsléseloszlásokhoz.

Kwam, P. H.—Samaniego, F. J.: Eloszlásfüggvények becsléséről.

Walden, A. T.—Williams, M. L.: Dekonvolúció, sávszélesség és a trispectrum.

Burr, D.—Doss, H.: Megbízhatósági sávok a medián túlélési időre a Cox-modellben.

Lin, D. Y.—Ying, Z.: Cox-regresszió nem teljes segédváltozós mérésekkel.

Su, J. Q.—Liu, J. S.: Többszörös diagnosztikai jelzők lineáris kombinációi.

Lou, S.—Jiang, J.—Keng, K.: Lineáris regressziós modellekkel generált objektumok klaszterezése.

Chauduri, P.—Sengupta, D.: Előjeltesztek többdimenzióban: adatfelhő-geometrián alapuló következtetés.

McDermott, M. P.—Mudholkar, G. S.: Egy egyszerű módszer homogenitás tesztelésére.

Ritov, J.—Gülula, Z.: Kontingencia-táblák elemzése megfeleltetési modellekkel.

Rao, J. N. K.—Sutradhar, B. C.—Yue, K.: Általánosított legkisebb négyzetes *F*-tesztek regresszió-elemzésben.

Tang, B.: Ortogonális tömb alapú latin hiperkockák.

Jacroux, M.: Trendellenálló tervek konstruálásáról.

Etzioni, R.—Kadane, J. B.: Optimális kísérleti terv kezelési teszt és kontroll összehasonlításához.

Berger, J. O.—Sun, D.: Bayesi elemzés a Poly-Weibull-eloszlásra.

Pericchi, L. R.—Sanso, B.—Smith, F. M.: Utólagos kumuláns kapcsolatok bayesi következtetésben.

Clarke, B.—Wasserman, L.: Neminformatív priorok és zavarási paraméterek.

Lucas, T. W.: Mikor normális egy konfliktus?

Houwelingen, H. C.—Stijnen, T.: Több informatív mintán alapuló monoton empirikus bayesi becslések.

Raghunathan, T. E.: Egy kvázi empirikus bayesi módszer kisterületi becslésre.

Sun, J.—Kalbfleisch, D.: Pontfolyamatok aktuális állapotadatainak elemzése.

Rosenbaum, P. R.: Egyenlő valószínűségű mintavétel.

Ryu, K.: A Marshall-Olkin kétváltozós exponenciális eloszlás egy kiterjesztése.

Maillard, B.—Sneessens, H.: Mennyiségi kényszerfeltételek modellezéséről: egy gyakorlati szempont.

Osiewalski, J.—Steel, M. F. J.: Regressziós modellek rivalizáló kovariancia struktúrák mellett.

Gourieroux, C.—Monfort, A.—Renault, E.: Egy többváltozós lineáris modell együttható mátrixának magjára, tartományára és rangjára vonatkozó tesztek.

Clément, E.—Germain, J. M.: Előrejelzés a francia gazdaságra vektor autoregresszióval.

TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT, MOSZKVA

1992. ÉVI 9. SZÁM

Guzsvin, P.: A statisztika iránti bizalom.

Mal'cev, V.: Az infláció vizsgálata és befolyásolása a központosított gazdaság megreformálása során.

Zlodüeva, O.—Zvjagina, L.: Az információgyűjtés, -felhalmozás, -feldolgozás és -elemzés új technológiája.

Matveeva, A.: Franciaország vámtisztizájának szervezete. A piaci áruforgalom makrostruktúrájának változása. Farmergazdaságok.

Beljaevszkij, I.—Romanov, A.: Az üzleti statisztika intézménye.

1992. ÉVI 10. SZÁM

Guzsvin, P.: A külföld segít nekünk?

Jakovlev, A.: Mit ismer és jelenleg még mit nem ismer a tőzdestatisztika?

Maszlova, I.: Az orosz munkaerőpiac vizsgálati módszere.

Jagubov, Sz.: A farmergazdaságok és a statisztika.

Jegorova, G.: A Moszkvából történő etnikai vándorlás néhány problémája.

Gol'dina, L.—Pahomov, Ju.: A fogyasztóiár-indexről.

1992. ÉVI 11. SZÁM

Az állami statisztikai beszámoló összeállítási rendjének megsértéséért viselt felelősségről.

Az egységes vállalati és szervezeti regiszterről.

Kvasa, A.: A depopuláció és a demográfiai hullámok.

Iszupov, A.: Az 1994. évi társadalmi-demográfiai vizsgálatok programja.

Golovin, V.—Nikiforova, V.: A statisztikai beszámolási rendszernek a monopóliumellenes szabályozás követelményeihez való igazítása.

Martünova, T.: Miért szükséges a háztartási költségvetési statisztika és melyek a problémái?

Revenko, A.—Sevcsuk, A.: A nemzetközi szabványokra és ajánlásokra való áttérés a mezőgazdasági statisztikában.

Boriszenko, A.: Az agrárszektor fejlesztésének problémái.

Kutenkov, R.: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak családjai alapvető élelmiszerekkel való ellátásának prognózisa.

ANNALES

D'ÉCONOMIE ET DE STATISTIQUE

A FRANCIA STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ
INTÉZET FOLYÓIRATA

1993. ÉVI 32. SZÁM

Julienn, B.: Információ, árstabilitás és jólét.

Croix, D.: Externalitások a bér alakulásában és a strukturális munkanélküliség.